

SIGMUND
FREUD

PSIHOPATOLOGIA

VIETȚII
COTIDIENE

DESPRE UITARE, GREȘELI DE VORBIRE,
SUPERSTIȚIE ȘI EROARE

PSIHOLOGIA
PENTRU
TOȚI

PPT

3
TREI

PSIHOPATOLOGIA
VIETII
COTIDIENE

COLECȚIE COORDONATĂ DE

Simona Reghintovschi

SIGMUND
FREUD

PSIHOPATOLOGIA

VIETII
COTIDIENE

TRADUCERE DIN GERMANĂ DE
Herta Spuhn
Daniela Ștefănescu

PREFAȚĂ
Vasile Dem. Zamfirescu

PSIHOLOGIA
PENTRU
TOȚI
PPT

3
TREI

EDITORI

Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

DIRECTOR EDITORIAL

Magdalena Mărculescu

DESIGN

Alexe Popescu

DIRECTOR PRODUCȚIE

Cristian Claudiu Coban

DTP

Eugenia Ursu

CORECTURĂ

Rodica Petcu

**Descrierea CIP a Bibliotecii
Naționale a României
FREUD, SIGMUND**

Psihopatologia vieții cotidiene
: (despre uitare, greșeala de vorbire,
superstiție și eroare) / Sigmund
Freud ; trad.: Daniela Ștefănescu,
Herta Spuhn. - Ed. a 2-a. - București :
Editura Trei, 2010

ISBN 978-973-707-419-5

I. Ștefănescu, Daniela (trad.)
II. Spuhn, Herta (trad.)

159.964.2

ISBN 978-973-707-419-5

Capitolele 1-5 au fost traduse de

Herta Spuhn

Capitolele 6-12 au fost traduse de

Daniela Ștefănescu

Copyright © Editura Trei, 2010
pentru prezenta ediție

Această ediție este bazată pe cartea
*Zur Psychopathologie des
Alltagslebens*

C.P. 27-0490, București
Tel./Fax: +4 021 300 60 90
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

CUPRINS

Inconștientul nostru cel de toate zilele de Vasile Dem. Zamfirescu	7
1 Uitarea unor nume proprii	11
2 Uitarea unor cuvinte din limbi străine.....	19
3 Uitarea unor nume și grupuri de cuvinte	27
4 Amintiri din copilărie și amintiri-ecran.....	59
5 Greșeala de vorbire	69
6 Greșeala de lectură și greșeala de scriere	133
7 Uitarea unor impresii și a unor intenții.....	164
8 Apucarea greșită a unui obiect	195
9 Acțiuni simptomatice și întâmplătoare	229
10 Erori.....	259
11. Acte ratate combinate	274
12. Determinism – credința în coincidență și superstiția – puncte de vedere	285

INCONȘTIENTUL NOSTRU CEL DE TOATE ZILELE

La începuturile psihanalizei a fost inconștientul patogen: tratând paciente isterice, Freud a descoperit că suferința lor era provocată de „reminiscente“, adică de amintiri cu o puternică încărcătură afectivă aflate în afara câmpului conștiinței, din cauza caracterului lor traumatic. Reactualizarea amintirii și descărcarea afectului (catharsis) constituie soluția propusă în *Studii asupra isteriei*, actul de naștere al psihanalizei. Chiar dacă Freud a trecut rapid de la metoda cathartică la asocierea liberă, metoda specifică psihanalizei, inconștientul rămâne marcat în perioada de început de o conotație negativă. În același timp, pentru cititorul neinițiat s-ar putea naște ideea că doar nevroticii au inconștient, în timp ce oamenii sănătoși sunt lipsiți de un astfel de pericol interior.

Constatând că, în timpul terapiilor, pacienții care asociau în marginea simptomelor aduceau adesea în discuție vise, Freud a presupus că între vis și simptom există o strânsă legătură. Ipoteza i-a fost curând confirmată: atât din punctul de vedere al conținuturilor,

cât și din punctul de vedere al structurii, simptomul și visul sunt foarte apropiate. Conținuturile inconștiente sunt identice: tendințe instinctuale (sexuale, agresive, de autoafirmare) neacceptate cultural. Structura visului este, de asemenea, identică structurii simptomului: un conținut manifest accesibil conștiinței și un conținut latent în care dimensiunea inconștientă este hotărâtoare. Deosebirea constă, pe de o parte, în durată — visul este un „simptom“ pasager, în timp ce simptomul este un „vis“ care devine permanent, iar pe de altă parte, în aceea că suferința este asociată indestructibil simptomului, în timp ce visul nu provoacă decât uneori suferință de scurtă durată (coșmarul). Cum visul este un fenomen psihic de largă răspândire în lumea oamenilor sănătoși, Freud făcuse încă din 1900, anul apariției cărții sale *Interpretarea viselor*, primul pas către psihopatologia vieții cotidiene.

Cartea pe care întemeietorul psihanalizei o va intitula astfel și care apare în 1901 va avea ca obiect un alt fenomen al vieții psihice normale, și anume actele ratate. În măsura în care citirea greșită, audierea greșită, pronunția greșită, uitarea sau pierderea de obiecte etc., toate variante ale actului ratat, sunt întâlnite de noi la tot pasul în viața de zi cu zi, inconștientul care le alimentează, așa cum stă și la baza simptomului sau a visului, devine un câmp psihic ale cărui manifestări, mai clare sau mai obscure, sunt omniprezente. Simptomele noastre de toate zilele au aceeași structură și conținuturi cu simptomul și visul, deosebirea față de simptom constând în durată scurtă și în faptul că funcțiile psihice afectate sunt neesențiale. Ceea ce înseamnă că simțul realității rămâne intact. Totuși, uneori actele ratate pot periclita chiar viața autorului lor, în această situație aflându-se acelea dintre ele în spatele cărora se află tendințe autodistructive (sinucigașe). Dacă din punctul de

vedere al conștiinței, aceste fenomene constituie ratări, pentru că intenția conștientă nu conduce la rezultatul dorit, din punctul de vedere al inconștientului, aceleași fenomene pot fi considerate ca reușite. Conținuturile inconștiente, scăpate pentru o clipă de sub presiunea cenzurii, acced în conștient, uneori fără nicio deformare, alteori mai mult sau mai puțin încifrate. Freud citează ca exemplu pentru prima categorie actul ratat al președintelui senatului din Viena, care în momentul inaugurării lucrărilor a spus: „Declar ședința închisă!”, trădându-și astfel inapetența pentru activitățile care urmau.

Deși analizele din *Psihopatologia vieții cotidiene* par rezultatele unui exercițiu minor, lucrarea joacă un rol important în interiorul edificiului psihanalizei. Împreună cu *Interpretarea viselor și Cuvântul de spirit și relațiile sale cu inconștientul* (1905), studiul actelor ratate a demonstrat că inconștientul nu constituie apanajul celor atinși de disfuncția nevrotică, ci este prezent la toți oamenii. Diferențele dintre sănătate și boală psihică nemaifiind de natură, ci doar de grad, pe temeiul psihopatologiei se poate construi o psihologie a stării de sănătate (psihologia inconștientului) și se poate cerceta cultura din perspectiva manifestărilor inconștientului (psihanaliza aplicată).

În al doilea rând, actele ratate, considerate de opinia comună rezultatul hazardului, îi oferă lui Freud dezvoltări extinse despre determinismul psihic. În timp ce explicația prin hazard privează actul ratat de sens, la fel ca teoriile prefreudiene (fiziologice și fonetice), viziunea psihanalitică îl plasează în rândul fenomenelor psihice, adică al fenomenelor cu sens. Căci, spre deosebire de lumea exterioară, unde există hazard, în plan psihic determinismul este riguros, chiar dacă uneori multiplu mediat.

În sfârșit, dar nu în ultimul rând, cartea dedicată actelor ratate demonstrează preocuparea neurologului Freud pentru psihologie. Așa cum respinge teoriile somatice despre vis, conform cărora visul era doar rezultatul diminuării activității creierului în timpul somnului, adică un fenomen lipsit de sens, precum și teoriile cerebrale despre etiologia simptomului nevrotic, tot astfel Freud se detașează de viziunile materialiste asupra actului ratat care, de asemenea, îl privau de sens. Simptomul, visul, actul ratat sunt fenomene cu sens, adică fenomene psihice.

Faptul că *Psihopatologia vieții cotidiene* reprezintă una dintre căile cele mai accesibile și cele mai agreabile de acces la psihanaliză este atestat de o anecdotă. Aflat în drum spre Statele Unite, însoțit de Jung și Ferenczi, Freud are surpriza extrem de plăcută de a descoperi că unul dintre stewardzii de pe vapor citea cu pasiune tocmai cartea pe care o dedicase actelor ratate.

Vasile Dem. Zamfirescu

1

UITAREA UNOR NUME PROPRII

În anul 1898 am publicat, în *Revista lunară de Psihiatrie și Neurologie (Monatsschrift für Psychiatrie und Neurologie)*, sub titlul „Despre mecanismul psihic al înclinației de a uita“ („Zum psychischen Mechanismus der Vergeßlichkeit“), un mic eseu, la al cărui conținut mă voi referi aici, luându-l ca punct de plecare pentru observațiile care vor urma. În acel text, am supus analizei psihologice cazul frecvent de uitare temporară a unor nume proprii, pornind de la un exemplu pregnant din propria mea experiență; am ajuns la concluzia că un asemenea caz izolat, banal și practic nu prea important, de eșuare a unei funcții psihice — aceea a aducerii aminte — îngăduie o explicație depășind cu mult evaluarea uzuală a fenomenului.

Cred că nu mă înșel prea tare afirmând că un psiholog solicitat să explice uitarea atât de frecventă a unui nume pe care totuși gândeam că-l cunoaștem, s-ar mulțumi să răspundă că numele proprii cad pradă uitării mai repede decât alte elemente ale memoriei. Ar enumera motivațiile plauzibile ale priorității numelor proprii în materie de uitare, fără a intui o altă condiționare a ceea ce se petrece.

Un factor declanșator al aplecării mele sistematice asupra fenomenului — uitarea temporară a unor nume proprii — a fost înregistrarea anumitor detalii, destul de clar recognoscibile dacă nu în toate, măcar într-o serie de cazuri. În acestea din urmă, nu era vorba numai de *uitare*, ci și de o *falsă aducere-aminte*. Celui care se străduiește să-și readucă în memorie numele ce-i scapă îi vin în minte alte nume — *nume de substituție* —, recunoscute de îndată ca inexacte, dar continuând să-l obsedeze cu îndărătnicie. Demersul care ar fi trebuit să ducă la reproducerea numelui căutat s-ar părea că a suferit o *deplasare*, rezultând un substitut greșit. Presupunerea mea este că deplasarea nu se datorează unei manifestări psihice arbitrare, ci se subordonează unor mișcări legitime și, ca atare, previzibile. Cu alte cuvinte, pornesc de la ipoteza că substitutul sau substitutele se află într-o legătură detectabilă cu numele căutat și sper că, reușind să dovedesc această legătură, voi izbuti să fac lumină asupra modului cum intervine uitarea numelor.

În exemplul¹ pe care l-am selectat pentru analiză în 1898, numele pe care încercam în zadar să mi-l amintesc îi aparținea maestrului creator al grandioaselor fresce din Catedrala de la Orvieto, înfățișând „lucrurile cele de pe urmă”². În locul numelui căutat — *Signorelli* — alte două nume de pictori — *Botticelli* și *Boltraffio* — se impuneau minții mele, dar le respingeam imediat și hotărât ca inexacte. Când cineva mi-a comunicat numele corect, l-am recunoscut imediat și fără nicio ezitare. Investigarea influențelor și a căilor asociative datorită

---

¹ Profităm de faptul că aici urmează primul exemplu din carte pentru a menționa că unele dintre exemplele de acte ratate enumerate în prezenta scriere apar și în alte lucrări ale lui Freud (și în respectivele traduceri apărute la Editura Trei, în cadrul *Operei* lui S. Freud), relatate de el de obicei puțin diferit decât în *Psihopatologia vieții cotidiene*. Drept urmare, nu s-a recurs aici la citarea acelor pasaje, ci ele au fost traduse. (N.ed.)

² Judecata de apoi. (N.t.)

căroră rememorarea corectă a numelui s-a deplasat în acest mod — de la *Signorelli* la *Botticelli* și la *Boltraffio* — a dus la următoarele concluzii:

a) Motivul uitării numelui *Signorelli* nu trebuie căutat în vreo particularitate a numelui însuși și nici într-un posibil aspect psihologic al contextului în care era inserat. Numele uitat îmi era la fel de familiar ca unul dintre cele substitutive — *Botticelli* — și cu mult mai familiar decât celălalt — *Boltraffio* —, despre purtătorul căruia cu greu aș fi știut să spun ceva, în afara apartenenței lui la școala milaneză. Iar împrejurările în care s-a produs uitarea îmi par ne semnificative, necontribuind la o elucidare a faptului: făceam, în compania unui străin, o călătorie cu trăsura de la Ragusa în Dalmația, la o stațiune din Herțegovina; pe traseu, a venit vorba despre vizitarea Italiei și l-am întrebat pe tovarășul meu de drum dacă a fost la Orvieto și dacă a văzut acolo celebrele fresce ale lui ***.

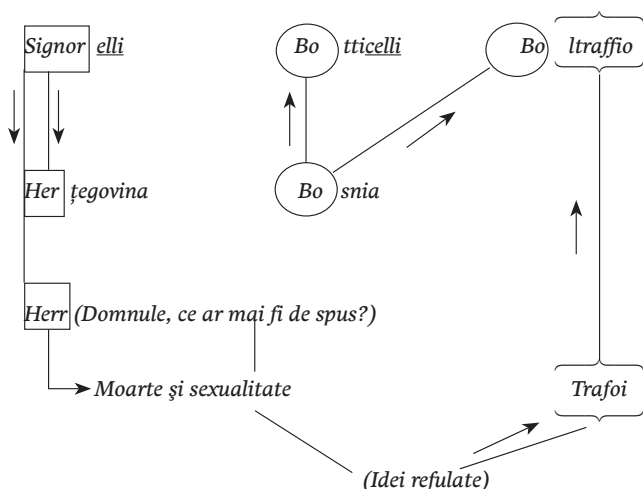
b) Uitarea numelui devine explicabilă abia când îmi amintesc de tema precedentă a conversației noastre și poate fi interpretată ca o *perturbare a noii teme de către cea care a precedat-o*. Cu puțin înainte de a-l întreba pe tovarășul meu de drum dacă a fost la Orvieto, am discutat despre obiceiurile turcilor trăitori în *Bosnia* și *Herțegovina*. Apucasem să-i povestesc interlocutorului meu ce aflasem de la un coleg care profesa în acele locuri, și anume că turcii se arată pe deplin încredători în medic și cu totul resemnați în fața sorții. Dacă ești nevoit să-i anunți că un bolnav nu mai poate fi salvat, răspunsul lor este: „Domnule (*Herr*), ce ar mai fi de spus? Dacă l-ai fi putut salva, știu că l-ai fi salvat!“ Abia în contextul acestei replici se găsesc numele: *Bosnia*, *Herțegovina* și cuvântul *domn* (*Herr*), care se lasă intercalate unui șir de asocieri între *Signorelli* și *Botticelli* — *Boltraffio*.

c) Presupun că suitei de idei despre moravurile turcilor din Bosnia ș.a.m.d. i-a revenit funcția de a perturba ideea următoare, din cauză că nu i-am mai acordat atenție înainte ca ea să fi fost expusă până la capăt. Îmi amintesc că am avut de gând să povestesc o altă anecdotă, păstrată în memoria mea în proximitatea celei dintâi. Turcii prețuiesc cu deosebire plăcerile sexuale și, confrunțați cu tulburări ale sexualității, sunt cuprinși de o disperare contrastând ciudat cu resemnarea lor în fața morții. Unul dintre pacienții colegului meu i-a spus cândva: „Știi doar, domnule (*Herr*), când *asta* nu mai merge, viața nu mai are nicio valoare.“ Dar am renunțat să mă refer la această trăsătură caracteristică, nevrând să implic tema în dialogul cu un străin. În realitate, am făcut mai mult; mi-am abătut atenția și de la o prelungire a gândurilor pe care le-aș fi putut asocia cu tema „moarte și sexualitate“. Mă aflam încă, pe-atunci, sub impresia stăruitoare a unei vești primite în timpul unei scurte șederi la *Trafoi*. Un pacient, pentru tratarea căruia îmi dădusem multă osteneală, își pusese capăt zilelor din pricina unei dereglări sexuale nevindecabile. Am certitudinea că în timpul drumului spre Herțegovina acest trist eveniment și tot ce era legat de el nu a pătruns în memoria mea conștientă. Dar asonanța *Trafoi-Boltraffio* mă obligă să admit că această reminiscență, în ciuda distragerii deliberate a atenției mele, a avut o influență asupra mea.

d) Nu mai pot socoti un fapt întâmplător uitarea numelui Signorelli. Trebuie să admit influența unui *motiv* asupra acestui proces. Au existat motive determinându-mă să întrerup comunicarea gândurilor mele (cu privire la moravurile turcilor etc.) și influențându-mă apoi să elimin din sfera conștientizării gândurile aferente, care m-ar fi condus până la vestea primită la *Trafoi*. Am dorit, așadar, să uit ceva, am *refulat* ceva.

Ce-i drept, altceva decât numele maestrului din Orvieto am dorit să uit; dar acest altceva a reușit să intre într-o legătură asociativă cu numele pictorului, așa încât actul meu de voință și-a greșit ținta și am uitat *fără vrere* un element, *intenția mea* fiind să uit cu totul altul. Împotrivirea mea la amintire se concentra asupra unui anume conținut; incapacitatea de a-mi aminti a ieșit la iveală în legătură cu alt conținut. Fără îndoială, cazul ar fi fost mai simplu dacă împotrivirea și incapacitatea ar fi vizat același conținut. Numele de substituție nici nu-mi mai apar atât de puțin motivate ca înainte de explicație; ele îmi evocă (în chip de compromis) atât ceea ce am dorit să uit, cât și ce am dorit să-mi amintesc și-mi semnaleză că intenția mea de a uita ceva nici nu mi-a reușit în întregime, nici n-a eșuat cu totul.

e) Extrem de frapant este tipul asocierii intervenite între numele căutat și tema refulată (moarte și sexualitate etc., temă cuprinzând numele Bosnia, Herțegovina, Trafoi). Schema inserată aici, preluată din eseul datat 1898, încearcă să reprezinte sugestiv menționata asociere:

Observăm că numele Signorelli a fost divizat în două componente. Cuplul silabelor finale (*elli*) se regăsește nemodificat într-unul din numele de substituție, iar primele două silabe au dobândit, datorită traducerii componenteii *Signor* prin *Herr*, multiple valențe asociabile numelor cuprinse în tema refumată, valențe inutilizabile însă pentru o rememorare corectă. Substituirea s-a produs, credem, ca și cum ar fi avut loc o deplasare pe linia succesiunii numelor „Herțegovina și Bosnia“, fără a ține seama de sensul și delimitarea acustică a silabelor. Numele au fost deci tratate, în cursul acestui proces, în chip oarecum asemănător procedului care convertește termenii — imaginile grafice — ale unei propoziții într-un rebus. Despre întreaga desfășurare a procesului care a dus, pe traseul descris, spre înlocuirea numelui Signorelli cu două substitute, conștientului nu i-a parvenit nicio informație. *Inițial*, nicio relație nu se întrevedea între tema conversației privind numele Signorelli și tema refumată care a precedat conversația — doar revenirea unui număr egal de silabe (mai bine zis, a unei egale succesiuni de litere).

Nu mi se pare inutilă precizarea că nu vedem o contradicție între explicația oferită mai sus și condițiile reproducerii mnezice, precum și ale uitării, admise de psihologi și căutate de ei în anumite relații și dispoziții. N-am făcut decât să adăugăm tuturor factorilor de mult recunoscuți, care pot determina uitarea unui nume, un *motiv* în plus, valabil în anumite cazuri, relevând totodată mecanismul rememorării eronate. În cazul nostru, au acționat anumiți factori neapărat necesari pentru a oferi elementului refumat posibilitatea să acapareze asociativ numele căutat, antrenându-l și pe el în procesul refumatii. Poate că nu s-ar fi întâmplat așa cu un alt nume, întrunind condiții mai favorabile pentru a fi produs. Deși este plauzibil că un element reprimat

încearcă mereu să iasă la iveală altcumva, el nu va reuși s-o facă decât întâlnind condiții prielnice. Apar și situații când reprimarea se efectuează fără o perturbare funcțională sau, cum putem afirma cu îndreptățire, fără *simptome*.

Sintetizând, condițiile pentru uitarea unui nume, însoțită de o rememorare eronată, sunt următoarele: 1) o anumită înclinație de a-l uita; 2) un proces de reprimare petrecut cu scurt timp înainte; 3) posibilitatea stabilirii unei asocieri *exterioare* între numele respectiv și elementul reprimat anterior. Ultima condiție nu se cuvine supraevaluată, dat fiind că o asociere nepretențioasă se poate realiza lesne în majoritatea cazurilor. Aprofundând judecata, intervine o altă chestiune, mai profundă: a ne lămuri dacă o astfel de asociere exterioară poate reprezenta efectiv condiția suficientă pentru ca elementul refulat să perturbe reproducerea numelui căutat, ori este necesară, de fapt, o legătură mai intimă între cele două teme. La o abordare superficială am fi tentați să respingem această din urmă cerință și să socotim suficientă întâlnirea pasageră a celor două elemente cu un conținut absolut disparat. La o cercetare mai atentă se constată însă tot mai des că acele două elemente (cel refulat și cel nou), legate printr-o asociere exterioară, posedă și o interdependență de conținut, demonstrabilă și în cazul *Signorelli*.

Valoarea înțelegerii dobândite prin analiza exemplului *Signorelli* depinde, evident, de optica asupra cazului, pe care-l putem socoti tipic sau accidental. Se cuvine să afirm că uitarea unor nume însoțită de o rememorare eronată are loc extrem de des, așa cum am descifrat-o în cazul *Signorelli*. Aproape de fiecare dată când am observat la mine însumi un asemenea fenomen, l-am putut explica în chipul sus-menționat, adică motivat de o refulare. Mai trebuie să invoc și un alt punct de vedere

în favoarea caracterului tipic al cazului analizat. Cred că nu suntem îndreptățiți să disociem cazurile uitării unor nume însoțite de memorări eronate de alte cazuri, când nu au apărut nume de substituție incorecte. Astfel de substitute apar într-o serie de cazuri în mod spontan; în alte cazuri le constrângem să apară printr-un efort de concentrare, iar odată apărute, substitutele respective manifestă aceleași raportări la elementul refulat și la numele căutat ca și cele ivite spontan. Pentru conștientizarea numelui înlocuitor doi factori par să conteze: întâi, concentrarea atenției și, în al doilea rând, o condiționare lăuntrică strâns legată de materialul psihic. Aș putea determina această condiționare prin ușurința mai mare sau mai mică a stabilirii necesarei asocieri exterioare între cele două elemente. O bună parte din cazurile de uitare a numelor *lipsite* de ivirea memorării eronate coexistă cu altele, care cuprind formarea unor nume de substituție și corespund, așadar, mecanismului exemplului „Signorelli“. Desigur, nu mă voi hazarda să afirm că toate cazurile de uitare a unor nume se pot încadra într-o aceeași grupă. Neîndoielnic există cazuri de uitare a unor nume unde lucrurile se petrec cu mult mai simplu. Socotim că o sinteză îndeajuns de precaut cântărită ar suna astfel: *pe lângă simpla uitare a numelor proprii apare și un tip de uitare motivat prin refulări.*

2

UITAREA UNOR CUVINTE DIN LIMBI STRĂINE

Lexicul uzual al limbii noastre materne nu pare a fi, în limitele unor funcții normale, amenințat de uitare. Altfel stau lucrurile, se știe, cu vocabularul unei limbi străine. Înclinația de a uita unii termeni afectează toate părțile componente ale discursului, un prim grad de perturbare funcțională manifestându-se în stăpânirea inegală a fondului lexical străin, depinzând de starea noastră generală, de măsura oboselii noastre. Uitarea se supune, într-o serie de cazuri, mecanismului revelat cu ajutorul exemplului „Signorelli“. Mă voi referi, în sprijinul acestei afirmații, la o singură analiză, selectată datorită unor particularități valoroase pentru demonstrație, privind cazul uitării unui cuvânt non-substantiv dintr-un citat latinesc. Îmi îngădui să descriu pe larg și cât mai elocvent cum s-au petrecut lucrurile.

Vara trecută am reîntâlnit — din nou în timpul unui voiaj de vacanță — un tânăr cu studii universitare, care, cum am constatat curând, era la curent cu unele dintre lucrările mele de psihologie. În cursul conversației

noastre am ajuns — nu mai țin minte cum — la situația socială a etniei căreia-i aparținem amândoi, iar el, fire ambițioasă, s-a lansat într-un lamento asupra lipsei de șanse a generației sale, condamnată, afirma el, la decădere, neputându-și dezvolta talentele, nepermițându-i-se să-și satisfacă trebuințele. Și-a încheiat pățimașa diatribă cu un bine-cunoscut vers din *Eneida* lui Vergiliu, în care nefericita Didona transmite posterității misiunea s-o răzbune pentru insulta suferită din partea lui Enea; sau, mai bine zis, și-a propus s-o încheie astfel, dar, după ce a rostit „*exoriare...*“, n-a reușit să reconstituie citatul, încercând să disimuleze o evidentă lacună de memorie printr-o strămutare de cuvinte: *Exoriar(e) ex nostris ossibus ultor!* În cele din urmă, m-a privit iritat și mi-a spus:

— Nu vă mai uitați la mine, vă rog, cu o expresie atât de ironică, de parcă v-ați bucura să-mi constatați jena, mai degrabă ajutați-mă. Versului îi lipsește ceva. Cum sună el de fapt, în întregime?

— Cu plăcere vă ajut, i-am răspuns și i-am citat versul complet:

— *Exoriar(e) aliquis nostris ex ossibus ultor!*¹

— Ce prostie, să uit acest cuvânt. De altfel, cunosc părerea dumneavoastră — nimic nu se uită fără un motiv. Aș fi efectiv curios să aflu cum am ajuns să uit tocmai acest pronume nehotărât *aliquis* [oarecine].

Am acceptat bucuros provocarea, sperând să-mi îmbogățesc cercetările cu o nouă contribuție. Am replicat, așadar:

— Ne vom lămuri curând. Vă rog să-mi relațiți *sincer* și *renunțând la comentarii critice* tot ce vă vine în minte,

---

¹ „Răzbunător de s-ar naște oarecine din oasele noastre“. (Vergiliu, *Eneida*, traducere de George Coșbuc. Prefață și note de Ion Acsan. Editura Mondero, București, 2000.) Cităm din nota lui Ion Acsan referitoare la acest vers: „Profetică prefigurare a lui Hannibal, generalul cartaginez care a pricinuit grele înfrângeri romanilor, răzbunând-o pe Didona.“ (*N.t.*)

dacă vă concentrați atenția, fără să urmăriți vreo idee anume, asupra cuvântului uitat².

— Bun! Îmi vine ideea caraghioasă să descompun cuvântul în felul următor: *a și liquis*.

— Ce ar putea să însemne asta?

— Habar n-am.

— Ce asocieri vă mai trec prin cap?

— Aș continua cu: *relicve — lichidare — lichid — fluid*.

Vă sugerează ceva?

— Deocamdată, nu. Dar nu vă opriți.

— Mă gândesc, a spus el, râzând sarcastic, la Sfântul *Simon* din Trento; în urmă cu doi ani i-am văzut relicvele într-o biserică din Trento. Mă gândesc la acuzațiile de omoruri rituale care tocmai acum se lansează din nou împotriva evreilor și la o scriere a lui Kleinpaul, care vede în pretinsele victime ale evreilor reîncarnări, cu alte cuvinte reeditări ale jertfei Mântuitorului.

— Ideea din urmă are oarecare legătură cu tema despre care discutăm înainte ca dumneavoastră să vă piară din memorie acel cuvânt latinesc.

— Da, e adevărat. Îmi mai amintesc de un articol dintr-un ziar italianesc. Cred că era intitulat: „Ce credea Sfântul *Augustin* despre femei“. Această idee cum ați putea-o folosi?

— Vom vedea.

— Acum vine ceva fără nicio legătură cu problema noastră, sunt sigur.

— Vă rog, abțineți-vă de la orice comentariu critic și...

— Da, m-ați avertizat. Iată, îmi amintesc de un bătrân domn impunător, pe care l-am întâlnit săptămâna trecută, în cursul călătoriei. Efectiv, un ins *original*.

---

² Aceasta este metoda general acceptată de a desluși și a oferi conștiinței elemente de reprezentare care se disimulează. Cf. lucrarea mea *Traumdeutung (Interpretarea viselor)*, ed. a 3-a, p. 71, *Gesammelte Werke*, vol. II/III. [*Interpretarea viselor* a apărut în vol. IX al seriei de *Opere complete* ale lui Freud, publicate de Editura Trei. (N.t.)]

Arăta ca o pasăre mare de pradă. Se numea, dacă v-ar putea interesa amănuntul, *Benedict*.

— Măcar constatăm o înșiruire de sfinți și Părinți ai Bisericii: Sfântul *Simon*, Sfântul *Augustin*, Sfântul *Benedict*. Un Părinte al Bisericii se numea, cred, *Origene*. Trei dintre aceste nume sunt de altfel și nume de botez cunoscute, cum este și componenta *Paul* din numele *Kleinpaul*.

— Iar acum îmi răsare în minte Sfântul *Ianuarie* și miracolul sângelui său — am impresia că toate acestea se succedă mecanic.

— Lăsați-vă deoparte impresiile. Atât Sfântul *Ianuarie*, cât și Sfântul *Augustin* sunt menționați în calendarul creștin. Ați vrea să-mi vorbiți despre miracolul sângelui?

— Sunt încredințat că știți despre ce este vorba. Într-o biserică din Neapole se păstrează o fiolă cu sângele Sfântului *Ianuarie*, care, grație unui miracol, își recapătă *fluiditatea* într-o anumită zi de sărbătoare. Oamenii din popor țin mult la acest miracol și sunt tare agitați când el întârzie, cum s-a întâmplat o dată, în timpul ocupației franceze. Generalul comandant — sau poate mă înșel, nu a fost cumva însuși *Garibaldi*? — l-a luat atunci deoparte pe părintele paroh și, arătând cu un gest deloc greu de înțeles spre soldații înșirați afară, i-a spus că *speră* ca miracolul să se săvârșească foarte curând. Și chiar s-a săvârșit...

— Ei bine, și? De ce vă opriți?

— Findcă mi-a venit în minte altceva... însă e un fapt prea intim pentru a vi-l comunica... Oricum, nu văd nicio legătură cu problema noastră și implicit nu mă socotesc dator să vi-l povestesc.

— De legăturile posibile mă ocup eu. Firește, nu vă pot obliga să-mi povestiți ceva neplăcut pentru dumneavoastră; dar nici nu-mi mai cereți să vă lămuresc cum ați ajuns la uitarea cuvântului *aliquis*.

— Chiar așa? Credeți că ați descoperi o legătură? Să vă spun atunci că m-am gândit dintr-odată la o doamnă de la care e foarte posibil să primesc o veste, neplăcută pentru fiecare din noi doi.

— Vestea că nu i-a venit ciclul?

— Cum de ați ghicit?

— Asta nu a mai fost dificil. Mi-ați oferit suficiente date pregătitoare. Amintiți-vă de *sfinții din calendar despre care mi-ați vorbit, de lichefierea sângelui unuia din acei sfinți într-o anumită zi fixă, de tulburarea oamenilor când evenimentul lichefierii nu are loc, de premoniția clară că s-ar putea întâmpla cine știe ce, dacă miracolul nu se împlinește...* Dumneavoastră înșivă ați folosit miracolul Sfântului Ianuarie ca o remarcabilă aluzie la ciclul menstrual feminin.

— Fără să-mi dau seama. Și credeți, într-adevăr, că din pricina expectativei mele pline de îngrijorare n-aș fi fost în stare să reproduc cuvântul *aliquis*?

— Neîndoielnic. Amintiți-vă cum ați descompus cuvântul în *a* și *liquis*, asociindu-i noțiunile *relicve*, *lichidare*, *lichid*. Să-l mai inserez în suita noastră de idei pe Sfântul Simon, *jertfit pe când era copil*, pe care l-ați evocat pornind de la relicve?

— Prefer să nu-l inserați. Sper să nu luați în serios aceste idei ale mele, dacă le voi fi avut într-adevăr. Vă mărturisesc, în schimb, că respectiva doamnă este o italiancă, în compania căreia am vizitat și Neapole. Dar toate aceste legături — nu poate fi vorba și de un hazard?

— Las la aprecierea dumneavoastră să conchideți dacă puteți elucida toate aceste corelații doar printr-un hazard. Dar țin să vă spun că oricare caz asemănător, pe care ați dori să-l analizați, vă va duce negreșit la „hazarduri“ la fel de bizare și frapante.³

³ Scurta analiză relatată aici a avut un remarcabil ecou în literatura de specialitate, stârnind vii discuții. E. Bleuler a încercat tocmai pe baza

Am câteva motive să pun preț pe această scurtă analiză, rămânând îndatorat tovarășului meu de călătorie de anul trecut că mi-a îngăduit s-o reproduc. Întâi, pentru că în cazul relatat m-am putut inspira dintr-o sursă care de regulă îmi este inaccesibilă. Sunt de obicei nevoit să-mi aleg exemplele de tulburări funcționale din viața cotidiană, exemple pe care le expun aici, bazându-mă pe autoanaliză. Materialul mult mai bogat pe care mi-l oferă pacienții mei nevrotici caut să-l evit, pentru a preîntâmpina obiecția că fenomenele pe care le-aș descrie n-ar fi decât efecte și manifestări ale nevrozei. Este, în consecință, de mare valoare pentru scopurile mele când o persoană străină și sănătoasă psihic acceptă să se supună cercetărilor mele. În altă ordine de idei, analiza de față mi se pare de certă importanță și pentru că pune în lumină cazul uitării unui cuvânt *fără* o rememorare substitutivă și confirmă astfel afirmația mea precedentă: ivirea sau absența unor rememorări de substituție incorecte nu justifică o disociere esențială a celor două situații.⁴

---

acestei analize să evalueze matematic verosimilitatea interpretărilor psihanalitice, ajungând la concluzia că au mai multă valoare de probabilitate decât mii de „revelații” necontestate ale medicinei și că poziția lor aparte nu se datorează decât faptului că nu suntem încă obișnuiți, în știință, să luăm în calcul probabilități psihologice. (*Das autistisch-undisziplinierte Denken in der Medizin und seine Überwindung*, Berlin, 1919)

⁴ O examinare mai subtilă restrânge întru câțiva contrastul dintre analiza cazului „Signorelli” și aceea a cazului „*aliquis*”, privind amintirea de substitute. De fapt, și în cazul al doilea uitarea pare însoțită de încercarea unor formulări substitutive. Când l-am întrebat, ulterior, pe interlocutorul meu dacă, în timpul străduinței de a-și aminti cuvântul lipsă din vers, nu i-a venit în gând ceva pentru a-l înlocui, mi-a mărturisit că a fost inițial tentat să introducă în vers, în loc de *ex*, un *ab*: nostris *ab* ossibus (poate pentru a întregi particula răzleață *a* din *a-liquis*) și totodată că i s-a impus clar și stăruitor cuvântul *exoriare*. Sceptic cum era, a adăugat: peșeme fiindcă era primul cuvânt din vers. Când l-am rugat să se gândească la niște termeni asociabili cu *exoriare*, mi-a oferit cuvântul *exorcism*. Mi se pare absolut credibil faptul că rezonanța întărită a cuvântului *exoriare* în mintea lui avea de fapt valoarea unei substituiri. Substituție realizată prin asocierea termenului *exorcism* enumerării celor câteva nume de

Dar principalul interes al exemplului *aliquis* rezidă într-o altă deosebire de cazul „Signorelli“. În acesta din urmă, reproducerea numelui este împiedicată de efectul persistent al unei suite de idei, începută dar întreruptă cu scurt timp înainte, idei al căror conținut nu avea însă o legătură evidentă cu noua temă, cuprinzând numele Signorelli. Între subiectul refulat și cel privind numele uitat nu exista decât o relație de contiguitate temporală, suficientă, ce-i drept, pentru a crea între ele o legătură, prin intermediul unei asociații exterioare.⁵ În exemplul „*aliquis*“, dimpotrivă, nu observăm nicio temă independentă și refulată care să fi preocupat chiar înainte gândirea conștientă, acționând apoi ca factor perturbator. Perturbarea reproducerii corecte provine aici dinlăuntru temei abordate, născându-se inconștient

---

sfinși. Gândeam că unor astfel de subtilități nu se cuvine să le acordăm prea multă atenție. (Dar P. Wilson, în „The imperceptible Obvious“ — „Evidentul imperceptibil“ —, *Revista de Psihiatria*, Lima, 1922, subliniază, dimpotrivă, că percepții întărite a cuvântului *exoriare* îi revine o valoare de clarificare deosebită, noțiunea asociativă *exorcism* reprezentând substitutul simbolic optim pentru gândul refulat al înlăturării copilului nedorit prin avort. Pot accepta această rectificare, care nu contravine rigorilor analizei mele, mulțumindu-i autorului ei.) Pare totodată posibil ca ivirea unei amintiri de substituție, de orice fel, să fie un semn constant, ori poate doar caracteristic și revelator, al unei uitări tendențioase, motivată de o refulare. Formațiunea substitutivă ar putea să apară și în cazurile unde lipsesc termenii substitutivi eronați și s-ar manifesta prin accentuarea unui element înrudit cu cel uitat. În cazul „Signorelli“ bunăoară, amintirea vizuală a ciclului frescelor mi s-a impus cu o *claritate extremă*, câtă vreme numele pictorului rămânea inaccesibil memoriei mele, după cum vedeam mental autoportretul lui, situat în colțul uneia dintre imagini, totul cu o intensitate întrecând cu mult urmele mnezice vizuale obișnuite la mine. Într-un alt caz, de asemenea comunicat în eseu meu din 1898, uitasem cu totul, din adresa la care urma să fac o vizită nedorită, într-un oraș străin, numele străzii — în schimb, ca pentru a râde de mine, mă obseda numărul casei, când de regulă memorarea cifrelor îmi provoacă mari dificultăți.

⁵ Totuși n-aș susține cu deplină convingere că n-ar exista și o legătură lăuntrică între cele două suite de idei. La o cercetare minuțioasă a gândurilor refulate despre moarte și sexualitate vom descoperi o idee, destul de apropiată de tema frescelor din Orvieto.

o împotrivire la dorința exprimată în versul citat. Iată cum am putea reconstitui ce s-a petrecut: interlocutorul meu deplângea restrângerea, în prezent, a drepturilor care s-ar fi cuvenit generației tinere a etniei sale; o nouă generație, prezicea el, asemenea Didonei, va prelua misiunea răzbunării, pedepsindu-i pe asupritori. Și-a exprimat implicit dorința de a avea urmași. În acel moment îi vine un gând potrivit: „Nutrești oare cu adevărat dorința intensă de a avea urmași? De fapt, nu este așa. Ți dai seama în ce încurcătură te-ai afla dacă ai primi din partea unei persoane cunoscute vestea că vei avea un urmaș? Nu, fără urmași — oricât de trebuincioși ar fi ei ca executanți ai răzbunării.“ Împotrivirea se manifestă acum, întocmai ca în exemplul „Signorelli“, stabilind o asociere exterioară între unul dintre elementele de reprezentare ale interlocutorului meu și un element al dorinței sale contrariate; manifestarea este de astă dată violentă, urmând traseul ocolit al unor asocieri ce par artificiale. O altă analogie esențială cu exemplul „Signorelli“ rezultă din faptul că împotrivirea față de rememorare își are sursa în refulări și pornește de la gânduri ce n-ar izbuti decât să distragă atenția.

Atât despre diferențele, precum și despre înrudirile de fond între cele două paradigme ale uitării unor nume. Am cunoscut mai îndeaproape un al doilea mecanism al uitării, perturbarea unei idei din cauza unei contradicții lăuntrice provenite din sfera refulărilor. Ne vom mai referi în repetate rânduri la acest proces, care ni se pare mai ușor de înțeles, în decursul cercetărilor noastre.

3

UITAREA UNOR NUME ȘI GRUPURI DE CUVINTE

Experiențe de tipul celei menționate în capitolul precedent, referitoare la procesul uitării unui termen dintr-o suită de cuvinte aparținând unei limbi străine, pot stârni dorința de a ști dacă uitarea unor sintagme în limba maternă necesită o explicație net diferită. De regulă, nu ne miră că nu izbutim să reproducem decât infidel, lacunar și cu modificări o formulă sau o poezie pe care, cu un timp în urmă, am învățat-o pe de rost. Dat fiind că uitarea nu afectează însă în mod egal întregul text, ci desprinde din el doar fragmente izolate, credem că merită osteneala să supunem unei examinări analitice, prin exemplificări, câteva cazuri de reproducere incorectă.

Un coleg mai tânăr, exprimând într-o conversație ipoteza că uitarea unor poezii din limba maternă ar putea avea aceleași motivații ca și uitarea unor elemente aparținând unui grup de cuvinte dintr-o limbă străină, s-a oferit de îndată să-mi fie subiect de cercetare. L-am întrebat ce poezie alege pentru experiență, iar el a optat pentru *Mireasa din Corint*, o poezie din care, fiindu-i

foarte dragă, crede că știe pe dinafară măcar un număr de strofe. Dar iată că, de la chiar începutul tentativei de reproducere, el își descoperă o nesiguranță frapantă:

— Cum sună oare primele versuri: „*Din* Corint un flăcău descinde/ *la* Atena“ sau „*Din* Atena un flăcău descinde/ *în* Corint“?¹

Și eu am avut o clipă de șovăială, risipită, cum am remarcat râzând, de însuși titlul poeziei — „Mireasa din Corint“ — care nu lasă loc nici unei îndoieli asupra traseului urmat de flăcău. Reproducerea primei strofe a părut, apoi, să înainteze fără ezitări sau măcar fără deformări frapante. Însă după primul vers al strofei a doua colegul meu avea aerul că ezită; a continuat după un scurt răgaz, recitând astfel:

*Dar va fi el oare bine-venit,
Acum, când orice zi aduce-o noutate?
El și-ai lui păgâni sunt încă,
Iară gazdele — creștini și botezați.*²

L-am ascultat cu o anumită surprindere; la încheierea celui de-al patrulea vers am fost amândoi de acord că a intervenit undeva o certă deformare a textului real. Niciunul din noi nefiind în stare s-o corecteze, ne-am îndreptat în grabă spre bibliotecă, pentru a consulta volumul cu *Poeziile* lui Goethe; am constatat cu uimire că al doilea vers al strofei avea un conținut cu totul diferit, eliminat pur și simplu din memoria colegului și înlocuit

---

¹ „Mireasa din Corint“, traducere de N. Argintescu-Amza, în volumul Goethe, *Opere I. Poezia*. Colectiv de traducători. Note și comentarii de Jean Livescu. Ed. Univers, București, 1984. (N.t.)

² În cazul acestui citat, am fost nevoită să optez pentru o traducere literală, lipsită de ritm și rimă, dat fiind că frumoasa tălmăcire a lui Argintescu-Amza, recurgea — firesc — la anumite libertăți față de textul german, nemaiservind analizei riguroase a lui Freud. Din rațiuni similare, voi mai oferi destul de frecvent traduceri literale. (N.t.)

cu o jumătate de frază aparent fără nicio legătură cu originalul. Corect, primele două versuri sunau așa:

*Dar va fi el oare bine-venit,
Dacă nu-și plătește scump buna primire?*³

În originalul german „erkauft“ (plătit) [din versul II] rima cu „getauft“ (botezat) [din versul IV] și mi s-a părut curios că această constelație de noțiuni: „păgân, creștin, botezați“ nu-l ajutase câtuși de puțin pe colegul meu la reconstituirea versului.

— Vă puteți explica, mi-am întrebat colegul, de ce ați modificat în întregime un vers dintr-o poezie pe care o socoteați atât de bine cunoscută și aveți idee din ce context ați scos suita de cuvinte înlocuitoare?

Colegul mi-a putut oferi o lămurire, deși era evident că nu o face cu plăcere.

— Textul „Când orice zi aduce-o noutate“ îmi sună cunoscut; sunt sigur că am folosit de curând aceste cuvinte cu privire la cabinetul meu medical, care merge tot mai bine, fapt de care sunt foarte mulțumit în prezent. Ce căuta inserarea acestei propoziții în poezie? Aș vedea o motivație. Versul „Dacă nu-și plătește scump buna primire“ mi-a fost în mod evident dezagreabil. Sentiment legat de o cerere în căsătorie, refuzată prima oară, dar pe care-mi propun s-o reînnoiesc, având în vedere situația mea materială considerabil îmbunătățită. N-aș vrea să vă spun mai mult, dar firește nu-mi place să cred că — presupunând că-mi va fi acceptată de astă dată cererea — decisiv va fi fost, atunci ca și acum, un anume calcul.

Răspunsul mi s-a părut convingător, fără să fie nevoie să cunosc alte amănunte. Am insistat totuși:

— Cum de v-ați simțit îndemnat să vă implicați propria persoană și problemele dumneavoastră

---

³ Traducere literală (N.t.).

personale în textul „Miresei din Corint“? Oare există și în cazul dumneavoastră o deosebire de religie, cum apare ea în poemul goethean, nefiind deloc lipsită de însemnătate?

*(Când se naște-un crez nou,
Adesea dragostea și fidelitatea
Sunt smulse, ca o iarbă rea.)*⁴

Ipoteza mea nu s-a dovedit exactă, dar am avut surpriza să constat că o întrebare bine ținută l-a putut lumina dintr-odată pe interlocutorul meu, astfel încât răspunzându-mi, s-a lămurit el însuși asupra unui aspect de care până atunci nu fusese conștient. Privindu-mă cu un aer chinuit și iritat totodată, a murmurat, ca pentru sine, un alt pasaj din poezie: „Bine s-o privești!/ *Mâine, ea va fi căruntă!*“⁵ A adăugat:

— Ea e puțin mai în vârstă decât mine.⁶

Nemaivrând să-l măhnesc, nu i-am mai pus alte întrebări. Am socotit chestiunea elucidată. Dar mi s-a părut frapant că străduința de a găsi motivația unei aparent neînsemnate lacune de memorie m-a făcut să ating probleme din cu totul altă sferă, intime, cu o încărcătură afectivă stingheritoare pentru interlocutorul meu.

Voi cita, după C.G. Jung⁷, un alt exemplu de uitare a unei suite de cuvinte dintr-o poezie, reproducând textul autorului:

---

⁴ Traducere literală. (N.t.)

⁵ *Idem.* (N.t.)

⁶ Înțelegem de ce colegul meu a schimbat, printr-o modificare minimă dar decisivă, textul și aplicarea analitică a frumosului pasaj din poemul goethean. Fata-fantomă îi spune, de fapt, logodnicului: „Salba mea ți-am dăruit-o;/ o șuviță-am luat din părul tău. *Mâine tu vei fi cărunt.*“

⁷ Carl Gustav Jung. *Über die Psychologie der Dementia Praecox*, p. 64, 1907. [Citat după: C.G. Jung, *Despre psihologia Dementiei Praecox*, în *Opere*

„Un domn vrea să recite cunoscuta poezie⁸ «Un molid stă singur» etc. La versul «El dormitează» rămâne blocat fără scăpare, a uitat complet «acoperit de pătura albă». Această uitare a unui vers atât de cunoscut mi s-a părut surprinzătoare și l-am rugat să reproducă tot ceea ce îi trece prin cap legat de «pătura albă». A luat naștere următoarea serie: «Mă gândesc referitor la pătura albă la un lințoliu — o pânză care acoperă mortul — (pauză) — acum îmi vine în cap un prieten apropiat — fratele său a murit de curând, subit — se pare că a murit de un atac de inimă— el era și foarte corpulent — și prietenul meu este corpulent și m-am gândit că și el ar putea păți la fel — el face probabil prea puțină mișcare — când am auzit de accidentul mortal mi s-a făcut brusc teamă că și eu aș putea păți așa, pentru că în familia noastră avem o înclinație către mâncarea grasă și chiar și bunicul meu a murit de un atac de inimă; cred că și eu sunt prea corpulent și de aceea în aceste zile am început o cură de slăbire.»

Acel domn s-a identificat prin urmare inconștient și imediat cu molidul care este învăluit de lințoliul alb, conchide Jung.“

Exemplul următor de uitare a unei suite de cuvinte, datorat prietenului meu S. Ferenczi din Budapesta, nu se mai referă, spre deosebire de cele precedente, la un citat preluat de la un poet, ci la discursul propriu al unui subiect. Ni se înfățișează cazul, nu tocmai obișnuit, al uitării puse în slujba unei atitudini chibzuite, opunându-se riscului de a ceda unui impuls. Actul ratat dobândește astfel o funcție utilă. Când suntem din nou calmi, socotim îndreptățit acel îndemn lăuntric, manifestat cu puțin timp în urmă doar ca o ratare — ca o uitare, o impotență psihică.

---

complete, vol. 3, *Psihogeneza bolilor spiritului*, traducere de Dana Verescu. Editura Trei, 2005, p. 67. *N.t.*]

⁸ Din ciclul *Intermezzo liric* de Heinrich Heine. (*N.t.*)

„Într-o reuniune cineva citează expresia «*Tout comprendre c'est tout pardonner*».⁹ Eu remarc: prima parte a dictonului este suficientă; a doua ține de aroganță; iertarea se cuvine lăsată în grija lui Dumnezeu și a preoților. Dintre cei de față, cineva consideră observația mea excelentă. Prind curaj și — dornic, probabil, să justific lauda binevoitorului meu comentator — afirm că de curând mi-a venit o idee și mai bună. Dar când vreau s-o expun, se dovedește că nu reușesc să mi-o amintesc. Mă retrag imediat și pornesc să-mi notez gândurile asociative. Întâi îmi apar în memorie numele unui prieten care fusese martorul nașterii acelei idei, ca și numele străzii din Budapesta unde locuia el; apoi, îmi vine în minte numele unui alt prieten, *Max*, căruia obișnuiam să-i spunem *Maxi*. Iată că ajung de aici la cuvântul *maximă* și-mi amintesc că a fost vorba atunci, ca și în cazul menționat la început, de modificarea unei maxime cunoscute. În mod ciudat însă nu-mi vine în minte o *maximă*, ci următoarea suită de cuvinte: *Dumnezeu l-a creat pe om după chipul său*, apoi varianta ei modificată: *Omul l-a creat pe Dumnezeu după chipul său*. Iar acum îmi revine numaidecât în memorie ceea ce căutam: *Nimic din ce este omenesc nu-mi e străin*, îmi spusese prietenul atunci, în strada Andrásy, iar eu — făcând aluzie la experiențele psihanalizei — îi replicasem: *Ar trebui să mergi mai departe și să mărturisești că nimic din ce e animalic nu ți-e străin*.

Dar când regăsisem în sfârșit ceea ce căutam, nu mi s-a mai părut deloc potrivit să relatez celor prezenți rezultatul aducerii-aminte. Era de față și tânăra soție a prietenului căruia-i amintisem de natura animalică a inconștientului uman și gândeam că ea nu era deloc pregătită să ia cunoștință de asemenea concluzii prea

⁹ „A înțelege totul înseamnă a ierta totul.“ [Din romanul *Corinne ou De l'Italie*, al doamnei de Staël. *N.t.*]

puțin plăcute. Datorită uitării am fost scutit de o seamă de întrebări supărătoare din partea ei și de o discuție care n-ar fi dus la nimic bun; fără îndoială, acesta a fost motivul «amneziei mele temporare».

Interesant mi se pare că ideea de substituție s-a concretizat într-o propoziție în care Dumnezeu este degradat la nivelul unei născociri umane, pe când în propoziția căutată se semnaleză elementul animalic sălășluind în om. Așadar, *capitis deminutio*¹⁰ în ambele cazuri. Totul nu era, evident, decât continuarea raționamentului stimulat de disputa despre a înțelege și a ierta.

Faptul că în acest caz am regăsit atât de repede fraza căutată se datorează probabil și inspirației de a mă retrage imediat, din societatea care mă cenzurase, într-o cameră goală.“

Am întreprins de atunci numeroase analize ale unor cazuri de uitare sau reproducere eronată a unei suite de cuvinte și am ajuns la concluzia că mecanismul uitării demonstrat prin exemplele „*aliquis*“ și „Mireasa din Corint“ are o valabilitate cvasigenerală. De regulă nu este prea confortabilă comunicarea unor asemenea analize, deoarece ele duc întotdeauna la probleme intime și penibile pentru subiectul analizat; de aceea voi renunța să adaug și alte exemple. Comun tuturor cazurilor, fără a ține seama de cuprinsul lor diferit, este faptul că elementul uitat sau deformat se află în legătură, pe o cale asociativă oarecare, cu un conținut de idei inconștient, de la care pornește efectul manifestat prin uitare.

Mă întorc la uitarea unor nume, fenomen căruia deocamdată nu i-am analizat îndestulător nici cazuistica, nici motivațiile. Deoarece pot observa la mine însumi, destul de frecvent, tocmai acest gen de acte ratate,

---

¹⁰ Formulă aparținând dreptului roman, prin care se declara degradarea civilă a unei persoane — pierderea drepturilor ei cetățenești. (*N.t.*)

exemplele îmi sunt la îndemână. Ușoarele migrene de care sufăr până azi se anunță, cu un număr de ore înainte, prin uitarea de nume, iar în punctul culminant al acestei stări, în timpul căreia nu sunt totuși nevoit să-mi întrerup munca, nu-mi amintesc adesea niciun nume propriu. Ce-i drept, tocmai cazurile semănând cu al meu pot prilejui o obiecție de principiu, contestând străduințele nostre analitice. Nu s-ar putea deduce din astfel de constatări că uitarea, și în special uitarea unor nume, este pricinuită de tulburări circulatorii sau de alte disfuncții ale creierului mare, în consecință încercările de explicare psihologică devenind inutile? Categorical, nu sunt de această părere; ar însemna să confundăm mecanismul, similar în toate cazurile, al unui fenomen cu factorii săi favorizanți, variabili și nu neapărat necesari. Dar în locul unei polemici aș vrea să folosesc o parabolă, în scopul înlăturării obiecției.

Să presupunem că aș fi făcut imprudența să mă plimb, noaptea, într-o zonă la acea oră pustie a metropolei și aș fi fost atacat, luându-mi-se ceasul și portofelul. La cel mai apropiat post de poliție anunț apoi ce mi s-a întâmplat cu următoarele cuvinte: am fost în strada cutare, unde *pustietatea și întunericul* mi-au luat ceasul și portofelul. Deși în acești termeni n-aș fi spus nimic neadevărat, aș fi riscat totuși să se creadă, judecându-se după formularea anunțului, că nu sunt întreg la minte. Reală stare de fapt nu poate fi descrisă corect decât relatând că, *favorizați de pustietatea zonei și la adăpostul întunericului, făptași necunoscuți* m-au deposedat de niște lucruri de preț. Ei bine, starea de fapt în timpul uitării unor nume nu este diferită; favorizată de oboseală, tulburări de circulație și intoxicație, o necunoscută forță psihică îmi răpește aptitudinea de a dispune de numele proprii stocate în creierul meu, aceeași forță care, în alte cazuri, poate

pricinui o similară ratare a creierului, în condiții de sănătate și capacitate de muncă nealterate.

Când analizez cazurile uitării unor nume, observate la mine însumi, descopăr aproape de regulă că numele care-mi scapă se află în relație cu o temă care-mi preocupă îndeaproape propria persoană și care poate declanșa înlăuntrul meu afecte puternice, adesea penibile. După experimentarea comodă și recomandabilă a Școlii de la Zürich (Bleuler, Jung, Riklin) mi-aș putea formula concluzia și astfel: numele care mi se refuza mi-a atins pesemne un „complex personal”. Relația numelui cu persoana mea este una neașteptată, mediată frecvent de o asociere superficială (ambiguitatea unui cuvânt, consonanță); poate fi caracterizată ca o relație de ordin secund, o corelare „laterală” [*Seitenbeziehung*]. Câteva exemple simple vor lămuri optim natura acestei corelări.

1) Un pacient mă roagă să-i recomand o stațiune de tratament pe Riviera. Cunosc o asemenea localitate foarte aproape de Genova, îmi amintesc și numele colegului german care profesează acolo, dar numele localității nu izbutesc să i-l spun, deși sunt încredințat că-mi e familiar. N-am altă soluție decât să apelez la femeile din familia mea:

— Cum se numește oare localitatea de lângă Genova, unde doamnele cutare și cutare au urmat un îndelungat tratament, în micul sanatoriu al doctorului N.?

— Firește, tocmai tu trebuia să uiți acest nume. *Nervi* se numește stațiunea.

Ce-i drept, cu *nervii* am destul de-a face.

2) Alt pacient pomenește un loc de vilegiatură situat mai aproape și afirmă că acolo, în afara celor două hanuri cunoscute, există un al treilea, de care-l leagă o anumită amintire; urmează să-mi spună și cum se numește. Eu contest existența acestui al treilea han și

invoc ca argument că mi-am petrecut șapte veri la rând în localitatea cu pricina, pe care o cunosc deci mai bine decât interlocutorul meu. Incitat de contrazicerea mea, pacientul își amintește numele hanului: *Der Hochwartner* [post de observație la mare altitudine]. Iată că sunt obligat să cedez, ba chiar să recunosc că am locuit șapte veri la rând în imediata apropiere a hanului a cărui existență am negat-o. De ce voi fi uitat numele și chiar faptul că locuisem în preajmă? Cred că pentru că îmi amintea, având o rezonanță foarte apropiată, de cel al unui coleg de specialitate chiar din Viena; îmi atingea, așadar, complexul „profesional“.

3) Altă dată, pregătindu-mă să scot un bilet de călătorie în gara de la *Reichenhall*, nu-mi vine în minte numele următoarei stații de tren mai mari, prin care totuși am trecut de atâtea ori. Trebuie să-l caut, n-am ce face, în „Mersul trenurilor“. Numele este: *Rosenheim*. Îmi dau seama numaidecât datorită cărei asocieri mi-a dispărut din memorie numele. Cu un ceas mai devreme îmi vizitasem sora în localitatea unde era stabilită, foarte aproape de *Reichenhall*; sora mea se numește Rosa, deci avea și ea un *Rosenheim* (loc, cămin unde viețuiește Rosa). De memorizarea acestui nume mă privase temporar „complexul familial“.

4) Acțiunea aproape piraterească a „complexului familial“ o pot descrie în continuare printr-un întreg șir de exemple.

Într-o zi îmi vizitează cabinetul un tânăr, fratele mai mic al unei paciente, pe care-l văzusem de nenumărate ori; eram obișnuit să-l menționez folosindu-i prenumele. Când am vrut să vorbesc despre vizita lui, am constatat că-i uitasem numele, de care știam că nu-i deloc neobișnuit; n-am reușit să mi-l reamintesc în niciun chip. Am ieșit în stradă, ca să citesc inscripțiile unor firme, și am recunoscut numele îndată ce l-am întâlnit. Analiza m-a

povățuit că făcusem o paralelă între vizitator și propriul meu frate, paralelă care tindea să culmineze cu întrebarea refulată: oare fratele meu s-ar fi comportat, într-un caz similar, asemenea vizitatorului sau, mai degrabă, într-un mod contrar? Relația exterioară între implicarea propriei mele familii și a celei străine a fost facilitată de o coincidență; ambele mame purtau prenumele Amalia. Ulterior am înțeles și semnificația numelor de substituție, Daniel și Franz, care mă obsedau, fără să-mi ofere niciun indiciu. Sunt, ca și Amalia, nume din drama lui Schiller *Hoții*, de care se leagă și o glumă a plimbărețului vienez Daniel Spitzer.

5) Altă dată nu găsesc numele unui pacient, pe care-l cunoșteam din tinerețe. Analiza cazului străbate un lung ocol, până-mi livrează numele căutat. Pacientul îmi mărturisise teama că și-ar putea pierde vederea; confesiunea lui mi-a rechemat în memorie un tânăr care orbise din pricina unei împușcături; amintire care s-a asociat cu imaginea altui tânăr, care se împușcase el însuși, iar acesta din urmă purta același nume ca și primul pacient, deși nu era rudă cu el. Numele uitat nu s-a lăsat găsit decât atunci când am devenit conștient că operasem un transfer de la cele două cazuri juvenile asupra unei așteptări pline de îngrijorare, legată de o persoană din propria mea familie.

Un curent constant de „autoreferire“ îmi traversează așadar gândirea, de regulă fără să-mi devină conștient, dar relevându-mi-se prin asemenea uitări de nume. E ca și cum aș fi nevoit să raportez la propria persoană tot ce aud despre persoane străine, ca și cum tot ce aflu despre alții mi-ar stârni complexe personale. Mi-e imposibil să văd aici o caracteristică specifică doar persoanei mele; astfel de manifestări cuprind mai degrabă o semnalare a modului cum percepem în general pe un „altul“, cum percepem un

„altceva“, în afara noastră. Am motive întemeiate să cred că la alți indivizi lucrurile se petrec în chip destul de asemănător ca la mine.

Cel mai sugestiv exemplu în acest sens mi l-a povestit, ca fiind o întâmplare trăită de el însuși, un domn numit Lederer. În timpul călătoriei sale de nuntă la Veneția s-a întâlnit cu un domn pe care nu-l cunoștea decât superficial, trebuind totuși să-l prezinte tinerei sale soții. Dar uitase numele celui alt, așa că la prima întâlnire a murmurat ceva ininteligibil. Când însă — fapt inevitabil la Veneția — le-a ieșit în cale pentru a doua oară acel domn, l-a luat deoparte și l-a rugat să-l scoată din încurcătură, spunându-i numele pe care el din păcate l-a uitat. Răspunsul străinului dovedea o superioară cunoaștere a firii umane:

— Înțeleg prea bine că nu mi-ați memorat numele. Mă numesc cum vă numiți și dumneavoastră: *Lederer!*

Nu putem scăpa de o vagă senzație neplăcută când întâlnim propriul nostru nume la altcineva, un străin. Am simțit-o cu multă claritate eu însumi, când la ora mea de consultație, un domn mi s-a prezentat S. Freud. (Însă iau act de afirmația unuia dintre criticii mei, care mă asigură că el se poartă în această problemă într-un mod opus mie.)

6) Efectul autoreferirii poate fi detectat și în următorul exemplu comunicat de Jung:

„Un domn Y. se îndrăgostește fără succes de o doamnă, care se căsătorește apoi curând cu un domn X. Deși domnul Y. îl cunoaște pe domnul X. de ceva timp și chiar are legături de afaceri cu el, îi uită tot mereu numele, astfel încât a trebuit să se intereseze de mai multe ori la alte persoane despre nume, când dorea să corespundă cu domnul X.“¹¹

¹¹ *Dementia praecox*, p. 52. [Citat după traducerea românească apărută la Editura Trei, p. 96 (vezi nota 2 din p. 30). *N.t.*]

Motivația uitării în acest caz este însă mai transparentă decât în cele precedente, aflate sub constelația autoreferirii. Uitarea apare aici ca o consecință directă a adversității domnului Y. față de rivalul lui mai norocos; nu vrea să știe nimic de el: „Numele să nu-i fie nicidecum pomenit”¹².

7) Motivul uitării unui nume poate fi și unul mai subtil, constând într-un resentiment oarecum „sublimat” față de persoana care-l poartă. O domnișoară I. von K. îmi scrie din Budapesta:

„Mi-am elaborat o mică teorie. Am observat că oamenii înzestrați pentru pictură n-au niciun simț muzical și invers. Acum câțva timp am vorbit cu cineva despre această părere a mea, spunându-i: «Observația mea s-a confirmat până acum mereu, exceptând un singur caz». Când am încercat să-mi amintesc numele persoanei în cauză, îl uitasem cu desăvârșire, deși știam că purtătorul numelui se numără printre cunoscuții mei cei mai apropiați. Când, după puține zile, am auzit întâmplător rostindu-se acel nume, firește că mi-am dat imediat seama că este vorba despre cel care mi-a infirmat teoria. Ranchiuna pe care i-o purtam inconștient a dus la uitarea numelui său, care-mi era de obicei atât de familiar.”

8) Pe o cale întru câțva diferită autoreferirea a dus la o uitare de nume în următorul caz comunicat de S. Ferenczi, analiza cazului dovedindu-se instructivă prin elucidarea numelor de substituție (amintind de substitutele Botticelli–Boltraffio pentru Signorelli).

„O doamnă care auzise câte ceva despre psihanaliză nu-și poate aminti numele psihiatrului Jung”¹³.

---

¹² Un vers de Heine, repetat ca un blestem într-o poezie (13) din amarul său ciclu „Lazarus”, scris când poetul zăcea imobilizat, suferind de o maladie incurabilă. (N.t.)

¹³ În germană, *jung* înseamnă „tânăr”. (N.t.)

În schimb, îi vin în minte următoarele substitute: *Kl.* (inițialele unui nume) — *Wilde* — *Nietzsche* — *Hauptmann*.

Nu îi ofer numele căutat și o îndemn să-și expună asocierile spontane cu fiecare substituit.

Kl. i-o evocă instantaneu pe *doamna Kl.*, o persoană fandosită, prețioasă în exprimări, care însă se ține bine pentru vârsta ei. «*Nu îmbătrânește.*» Ca noțiune esențială caracterizând în mod egal pe *Wilde* și pe *Nietzsche*, ea indică; «alienație mintală». Și pe un ton ironic, adaugă: «Voi, freudienii, veți cerceta atât de lungă vreme cauzele bolilor mintale, până când vă veți contamina dumneavoastră înșivă de alienație.» Continuă: «Nu-i pot suferi pe *Wilde* și pe *Nietzsche*. Nu-i înțeleg. Am auzit că amândoi au fost homosexuali; *Wilde* se cupla cu bărbați tineri [mit *jungen Leuten*].» (Deși în cursul acestei aserțiuni a rostit parțial numele căutat — ce-i drept, în limba maghiară¹⁴ — ea tot nu și-l amintește.)

Asociat cu *Hauptmann* îl numește pe *Halbe*, apoi menționează *Jugend*¹⁵ și abia acum, orientându-i atenția spre cuvântul „*Jugend*“, își dă seama că numele căutat este *Jung*.

Ce-i drept, această doamnă, care și-a pierdut soțul la vârsta de 39 de ani și nu întrevede nicio perspectivă de a se recăsători, are destule motive de a evita tot ce-i reamintește de tinerețe (*Jugend*), de vârstă și de bătrânețe. Frapantă în acest caz este asocierea substitutelor numai prin conținut, lipsind orice asociere prin consonanță.“

¹⁴ În limba maghiară, „tânăr“ = *ifju*, termen cuprinzând primele două litere din *Jung*.

¹⁵ Max Halbe (1865–1944), autor dramatic german, a cunoscut succesul mai ales datorită piesei sale *Jugend* (*Tinerețe*), o dramă liric-melancolică, lansată în 1893. (*N.t.*)

9) Diferit și motivat cu multă finețe este un exemplu de uitare al unui nume, pe care l-a elucidat chiar protagonistul întâmplării.

„Când mi-am dat examenul la Filosofie ca obiect de studiu secundar, examinatorul mi-a pus o întrebare privind învățăturile lui Epicur și a continuat chestionându-mă dacă știu cine a reluat aceste învățături, cu secole mai târziu. Am răspuns numindu-l pe Pierre Gassendi¹⁶, despre care tocmai auzisem vorbindu-se cu două zile în urmă, la cafenea, ca fiind un discipol al lui Epicur. Examinatorul întrebându-mă, oarecum uimit, de unde știu acest nume, am afirmat cu îndrăzneală că mă preocupă de multă vreme Gassendi. Răspunsul mi-a adus calificativul de *magna cum laude*, dar din păcate a avut și o altă consecință manifestată ulterior, și anume o tendință stăruitoare de a uita numele Gassendi. Conștiința mea încărcată, cred eu, poartă vina că, oricât m-aș strădui, nu reușesc nici azi să rețin acest nume. Doar nu ar fi trebuit să-l știu nici atunci, la examen.“

Ca să evaluăm exact intensitatea aversiunii subiectului cercetat pentru rememorarea acestui episod din cursul unui examen, trebuie să ne dăm seama ce mult va fi însemnat pentru el obținerea titlului de doctor, titlu care-l compensa pesemne pentru atâtea alte lucruri.

10) Inserez aici încă un exemplu de uitare a numelui unui oraș, poate nu atât de simplu precum cel anterior menționat, dar verosimil și valoros pentru cei familiarizați cu astfel de cercetări. Numele unui oraș italian se refuză reproducerii mnezice din cauza asemănării sonore cu un prenume feminin, căruia i se asociază multiple amintiri cu încărcătură afectivă, probabil incomplet evocate de comunicarea cazului. S. Ferenczi (Budapesta), care a trăit el însuși acest caz,

---

¹⁶ Pierre Gassend, cunoscut sub numele Gassendi — filosof francez (1592–1655). (N.t.)

autoobservându-se, l-a tratat așa cum analizezi un vis sau o idee nevrotică și asta pe bună dreptate.

„Am fost invitat azi la o familie prietenă; a venit vorba despre orașele Italiei de nord. Cineva menționează că acolo mai dăinuie influența austriacă. Se enumeră câteva dintre aceste orașe; și eu vreau să amintesc unul, dar numele lui nu-mi vine în minte, deși știu că am petrecut acolo două zile foarte agreabile, ceea ce nu se potrivește cu teoria lui Freud despre uitare. — În locul numelui căutat îmi vin în minte, persistând stăruitor, următoarele substitute: *Capua — Brescia — Leul din Brescia*.

Acest «leu» — *statuie de marmură* — îmi apare cu deosebită concretețe în fața ochilor, dar îmi dau numai-decât seama că-mi amintește mai puțin de cel din cadrul Monumentului Libertății de la Brescia (pe care nu-l știu decât dintr-o reproducere imagistică) decât de un altul, leul de marmură din *monumentul funerar al gărzilor elvețiene căzute la Palatul Tuilerilor*, monument pe care l-am văzut personal la Lucerna și a cărui reproducere *en miniature* se află pe un raft al bibliotecii mele. Și iată, îmi revine în memorie numele căutat: *Verona*.

Totodată îmi explic cu ușurință cine purta vina pentru această amnezie. Nimeni altcineva decât o fostă slujnică a familiei al cărei invitat eram. Se numea *Veronica*, în ungurește *Verona*, și-mi fusese deosebit de antipatică, din cauza fizicului ei respingător, precum și a vocii ei *răgușite, stridente* și a nesuferitei atitudini familiare, pe care credea că și-o putea permite, având la activ mulți ani de serviciu în acea casă. Și purtarea ei tiranică față de copiii stăpânilor îmi era insuportabilă. Acum știam și cum să interpretez ideile substitutive.

Capua mi-a sugerat rapid asocierea: *caput mortuum*. Comparam deseori capul Veronicăi cu un *craniu de cadavru*. Cuvântul unguresc *kapzsi* (avid de bani) a generat și el, cu certitudine, o determinare a deplasării.

Firește, descopăr și alte căi de asociere mult mai directe, care leagă între ele *Capua* și *Verona*, ca noțiuni geografice și cuvinte italienești cu ritm asemănător.

Același lucru e valabil și pentru *Brescia*; dar și aici se pot detecta întortocheate căi lăaturalnice ale legăturilor de idei.

Antipatia mea era la acea vreme atât de puternică, încât socoteam că Veronica nu poate inspira decât scârbă și m-am arătat în câteva rânduri uluit de presupunerea că ea ar putea să aibă o viață erotică și să fie iubită; «s-o săruți», spuneam, «nu-ți poate provoca decât o senzație de greață» [în germană: *Brechreiz*]. De fapt însă, făceam probabil mai de mult o legătură între imaginea Veronicăi și ideea gărzilor elvețiene căzute.

Brescia este asociată, cel puțin la noi în Ungaria, nu atât cu leul din monument, cât mult mai frecvent cu un alt animal sălbatic. Numele cel mai detestat aici, ca și în Italia de nord, este cel al generalului *Haynau*, căruia i se spune — poreclă fără echivoc — *Hiena din Brescia*. De la ura față de tiranul Haynau un prim fir asociativ duce, așadar, via *Brescia*, la orașul *Verona*; iar alt fir, de la ideea animalului care, *socormonind după cadavre* (hiena) scoate *sunete răgușite* (idee declanșând și imaginea unui monument funerar) — la capul de mort și la iritantul organ vocal aparținând persoanei atât de grav insultate de inconștientul meu, adică Veronicăi, care pe vremuri exercitase în casa unde mă aflu o tiranie putând fi asemuită, într-o măsură, cu aceea exercitată de generalul austriac după înăbușirea luptelor pentru libertate din Ungaria și Italia.

De *Lucerna* se leagă ideea unei veri pe care Veronica a petrecut-o cu stăpânii ei într-o stațiune de pe malul Lacului celor Patru Cantoane, în apropierea *Lucernei*; de «*garda elvețiană*» — amintirea că femeia se pricepea să-i terorizeze și pe membrii adulți ai familiei, nu numai pe

copii, asumându-și, în chip de «gardă», rolul unei dame de companie [în text: *Garde-Dame*].

Țin să precizez că antipatia mea față de V. fusese de mult depășită, pe plan conștient. S-a schimbat între timp — atât ca înfățișare, cât și în modul de a se purta — cu totul în avantajul ei, așa că în rarele ocazii când o întâlnesc o întâmpin cu sinceră amicizie. Inconștientul meu însă, conservator și ranchiunos, își menține cu încăpățânare vechile impresii, ca de obicei.

Tuleriile îmi evocă o altă persoană, o doamnă în vârstă, franțuzoaică; în numeroase ocazii fusese cu ade-vărat o «gardă», o damă de companie a doamnelor casei, fiind prețuită de toți, de la mic la mare — inspirând, poate, și un pic de teamă. I-am fost un timp *élève*, luând lecții de limbă franceză. Cuvântul *élève* se asociază cu altă amintire: când eram în vizită la cumnatul gazdei mele de azi, în Boemia de nord, am râs mult, auzindu-i pe țăranii din partea locului spunându-le elevilor Academiei forestiere din zonă «lei». Și această amintire amuzantă va fi contribuit la deplasarea ideilor de la hienă la leu.“

11) Și exemplul următor¹⁷ demonstrează că un complex autoreferențial, dominând o persoană într-un anume moment, poate pricinui o uitare de nume în cu totul altă sferă.

„Doi bărbați, unul mai vârstnic și altul mai tânăr, care au călătorit împreună prin Sicilia cu șase luni în urmă, stau de vorbă, făcând un schimb de amintiri despre acele zile frumoase și bogate în trăiri.

— Cum se numea oare localitatea unde am înnoptat, înainte de a porni spre Selinunt? *Calatafimi*, nu-i așa?
Cel vârstnic nu e de acord.

— Sigur nu, dar și eu am uitat numele, deși îmi amintesc foarte bine de toate amănuntele șederii noastre acolo. Cum uită cineva din preajma mea un nume, îl

¹⁷ *Zentralblatt für Psychoanalyse*. I.9.1911.

uit de îndată și eu. Nu încercăm să găsim numele? Mie nu-mi vine în minte decât *Caltanissetta*, dar fără îndoială nu este cel corect.

— Ce-i drept nu, zice tânărul, numele începe cu un *w*, sau măcar cuprinde un *w*.

— Dar nu există *w* în italiană, replică vârstnicul.

— M-am gândit de fapt la un *v* simplu și am rostit *w* — dublu *v*-ul — doar fiindcă sunt obișnuit cu el din limba mea maternă.

Cel vârstnic protestează față de litera *v*. Și adaugă:

— Cred că am uitat de-acum multe nume siciliene; ar fi momentul să mai fac niște încercări. Cum se numește, de exemplu, acea localitate aflată la mare altitudine, care în Antichitate era denumită *Enna*? A, uite că știu: *Castrogiovanni*.

În clipa următoare tânărul regăsește chiar numele pierdut.

— *Castelvetrano!* exclamă el și se bucură că *v*-ul menționat de el se confirmă.

Celui vârstnic numele nu-i sună, inițial, cunoscut; dar după ce-l acceptă, se cuvine să-și explice de ce l-a uitat.

— Pesemne fiindcă a doua parte a numelui, *vetrano*, amintește de *veteran*, reflectează el. Nu ignor faptul că nu-mi place să mă gândesc la *îmbătrânire* și reacționez ciudat când se aduce vorba despre înaintarea în vârstă. Bunăoară i-am atras atenția unui prieten pe care altminteri îl prețuiesc efectiv, întâlnindu-l într-o vestimentație bizară, că «a trecut de mult de anii tinereții», doar pentru că altcândva el, în cursul unor aprecieri dintre cele mai măgulitoare rostite de el la adresa mea, a menționat că «nu mai sunt tânăr». Ideea că împotrivirea mea se referea la a doua jumătate a numelui *Castelvetrano* rezultă și din faptul că primele lui litere reveneau în substitutul *Caltanissetta*.

— Dar *Caltanissetta* ce vă evocă? Întreabă cel mai tânăr.

— Acesta mi-a sunat totdeauna ca un nume de alint pentru o femeie tânără, mărturisește cel vârstnic.

Puțin mai târziu adaugă:

— Și numele contemporan pentru *Enna* a fost inițial un substitut. Iar acum mă frapează că acest nume, *Castrogiovanni*, ieșit la iveală în urma unui apel la raționalism, amintește de cuvântul *giovane* — tânăr, după cum numele uitat, *Castelvetrano*, evocă termenul *veteran* — bătrân.

Cel vârstnic consideră că a deslușit satisfăcător motivul pentru care a uitat numele în discuție. Nu s-a cercetat motivația uitării similare care s-a produs, pentru început, și la interlocutorul mai tânăr.“

Pe lângă motivele care influențează nemijlocit uitarea unor nume ne interesează și mecanismul acestui fenomen. Într-un lung șir de cazuri, un nume este uitat nu datorită motivațiilor declanșate de el însuși, ci de un alt nume apropiat prin consonanță, printr-o asemănare sonoră, care stârnește asociativ motivele împotrivrării la rememorare. Se înțelege că prin această condiționare mai puțin rigidă se creează o considerabilă înlesnire a producerii fenomenului, cum rezultă din exemplele ce urmează:

12) Dr. Ed. Hitschmann: „Domnul N. vrea să indice cuiva firma librarilor *Gilhofer & Ranschburg*. Dar în ciuda unui efort de gândire nu-și amintește decât numele Ranschburg, deși firma îi este bine cunoscută. Întorcându-se acasă cu un vag sentiment de insatisfacție, consideră chestiunea suficient de importantă pentru a-și trezi fratele, care dormea de-acum, pare-se, ca să-l întrebe de prima componentă a numelui firmei. Fratele i-l spune fără nicio problemă. Atunci domnul N. asociază imediat «Gilhofer» cu «Gallhof». Făcuse cu câteva luni în urmă o

plimbare, bogată în amintiri, spre Gallhof, în compania unei tinere atrăgătoare. Fata îi dăruise în chip de suvenir un obiect, cu inscripția: «Ca să-ți amintești de frumoasele ceasuri petrecute la *Gallhof*». În zilele nemijlocit precedente uitării numelui, acel obiect fusese destul de grav deteriorat, aparent întâmplător, când N. închisese prea brusc sertarul unde-l ținea. Familiarizat cu sensul unor acțiuni simptomatice, N. n-a scăpat de un sentiment de vinovăție, constatând stricăciunea pricinuită de gestul său pripit. Trăise în acele zile într-o dispoziție oarecum ambiguă față de tânără: deși o iubea, era șovăielnic în privința dorinței ei de a fi cerută în căsătorie.“ (*Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse I*, 1913)

13) Dr. Hanns Sachs: „Într-o conversație despre Genova și împrejurimile ei, un tânăr vrea să menționeze și localitatea *Pegli*, dar nu-și amintește numele decât cu greutate, după un efort de concentrare. Mergând spre casă, se frământă în legătură cu penibila scăpare a numelui care-i era de obicei atât de familiar, iar gândul îl duce la cuvântul *Peli*, sunând foarte asemănător. Știe că așa se numește o insulă din Marea Australă, ai cărei locuitori și-au păstrat câteva datini bizare. Informațiile despre acea zonă a Oceaniei le-a dobândit dintr-o recent citită lucrare etnologică, propunându-și să valorifice datele respective pentru elaborarea unei ipoteze proprii. Apoi îi vine în minte că *Peli* este și locul unde se petrece acțiunea unui roman pe care l-a citit cu interes și plăcere, *Cea mai fericită perioadă din viața lui Van Zanten* de Laurids Bruun. În ziua aceea gândurile lui se rotiseră neconținut în jurul unei scrisori primite de dimineață de la o doamnă care-i era foarte dragă; scrisoarea îi dădea de înțeles că va trebui să renunțe la o întâlnire dinainte stabilită. Cât se poate de prost dispus ore în șir, ieșise spre seară, hotărât să nu se mai lase pradă necazului și

să dea curs, cât mai senin cu putință, invitației într-o societate pe care o agreea în mod deosebit. E limpede că amintirea numelui *Pegli* îi putea stingheri proiectul de înseninare, consunând atât de accentuat cu *Peli*; iar *Peli*, dobândind datorită interesului etnologic o relație autoreferențială cu tânărul, nu reprezenta numai perioada cea mai fericită a lui Van Zanten, ci îi evoca și propria lui «vreme fericită», implicit îngrijorarea și teama care-l preocupaseră de-a lungul întregii zile. Semnificativ este faptul că această interpretare, lipsită de dificultăți, nu s-a finalizat decât atunci când o a doua scrisoare i-a preschimbat tânărului îndoielile în bucuroasa certitudine a unei revederi apropiate.“

Dacă asociem acest exemplu cu unul pe care l-am numi înrudit, acela când nu-mi puteam aminti de numele localității Nervi (exemplul 1), constatăm că dublul sens al unui cuvânt poate fi înlocuit de simpla asemănare sonoră a două cuvinte.

14) Când în 1915 a izbucnit războiul cu Italia, am observat la mine însumi că numele unui mare număr de localități italienești, de care altădată îmi aminteam cu ușurință, au dispărut dintr-odată din memoria mea. Asemenea multor germani, obișnuiam să petrec o parte a vacanțelor mele pe pământ italian și nu mă puteam îndoii că brusca uitare masivă a numelor era expresia unei adversități lesne de înțeles față de Italia, adversitate intervenită în locul atașamentului dinainte. Pe lângă această uitare direct motivată, am observat însă și una indirectă, raportabilă la influența aceleiași motivații. Aveam tendința să uit și nume neitalienești și mi-am dat seama, cercetând aceste situații, că numele care-mi scăpau erau cumva legate, fie și numai printr-o relativă asemănare sonoră, de cele repudiate, aparținând teritoriului inamic. Astfel mă chinuiam într-o zi să-mi amintesc de numele unui oraș din Moravia, *Bisenz*.

Când mi l-am amintit în cele din urmă, am știut imediat că uitarea se petrecuse pe seama Palatului *Bisenzi* din Orvieto. În acest Palat se află hotelul Belle Arti, unde locuiam de câte ori poposeam la Orvieto. Cele mai dragi amintiri au avut firește cel mai mult de suferit din pricina noii mele orientări afective.

Este util să arătăm, cu ajutorul câtorva exemple, cum actul ratat al uitării unor nume se poate pune în slujba celor mai diferite intenții.

15) A.J. Storfer („Namenvergessen zur Sicherung eines Vorsatzvergessens“ — „Uitare de nume slujind uitării unui proiect“): „O doamnă din Basel este înștiințată într-o dimineață că prietena ei din adolescență, Selma X. din Berlin, aflată în călătoria ei de nuntă, tocmai a sosit, într-o scurtă trecere, la Basel; nu rămâne decât o singură zi, așa că doamna din Basel se duce în grabă la hotel, să-și întâmpine prietena. Când se despart, cele două amice convin să se vadă și după-amiaza, petrecând împreună orele până la plecarea berlinezei din oraș. — După-amiaza însă doamna din Basel *uită* de întâlnirea stabilită. Determinarea acestei uitări nu-mi este cunoscută, însă într-o astfel de situație (întâlnirea cu o *prietenă din adolescență recent căsătorită*) sunt posibile mai multe constelații tipice, putând condiționa o inhibiție față de repetarea întâlnirii. Interesant în acest caz este un act ratat *ulterior*, reprezentând o inconștientă susținere a primului. La ora când doamna din Basel ar fi urmat să-și întâlnească prietena, ea se afla într-o vizită în alt loc. Venind vorba despre recenta căsătorie a cântăreței vieneze de operă Kurz, doamna din Basel are o remarcă critică (!) la adresa acestei *căsătorii*, dar constată cu multă jenă că nu-și amintește *prenumele* cântăreței. (Se știe că mai ales în cazul numelor de familie constând într-o singură silabă există tendința de a le rosti împreună cu

prenumele). Doamna din Basel se necăjește din pricina acestei slăbiciuni a memoriei, cu atât mai mult cu cât a ascultat-o deseori pe cântăreața Kurz și numele (întreg) îi era mereu familiar. Fără ca cineva dintre cei prezenți să rostească prenumele uitat, conversația ia altă întorsătură. — În seara aceleiași zile doamna noastră din Basel se găsește în altă vizită, societatea fiind identică, în parte, cu aceea de după-amiază. Întâmplător vine vorba, din nou, despre mariajul cântăreței vieneze, iar doamna rostește fără nicio dificultate numele «*Selma Kurz*». Și urmează după o clipă exclamația ei: «Ah, acum îmi amintesc: am uitat total că fixasem pentru azi după-amiază o întâlnire cu prietena mea Selma.» Privindu-și ceasul, își dă seama că prietena ei trebuie să fi plecat de-acum din localitate.“ (*Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, II, 1914)

Poate nu suntem încă suficient de pregătiți pentru a prețui cum se cuvine acest frumos exemplu, sesizându-i toate corelațiile. Mai simplu este exemplul următor, unde nu este uitat un nume, ci un cuvânt dintr-o limbă străină, dintr-un motiv legat de o anumită situație. (Observăm că luăm în discuție procese similare, fie că este vorba despre nume proprii, prenume, termeni dintr-o limbă străină sau suite de cuvinte.) În cazul pe care-l vom cita acum, un tânăr uită termenul englezesc pentru aur (*gold*), identic cu cel german, motivul fiind găsirea unui pretext pentru un gest pe care dorea să-l facă.

16) Dr. Hanns Sachs: „Într-o pensiune, un tânăr cunoaște o englezoaică. Domnișoara îi place. Când, în prima seară a cunoștinței lor, stă de vorbă cu ea în limba ei maternă, pe care o stăpânește destul de bine, nu-i vine în minte termenul englezesc pentru «aur», deși se străduiește mult să-l găsească. I se impune cu îndărătnicie termeni de substituție, cel francez

or, latinescul *aurum* și grecescul *chrysos*, pe care nu izbuteste să-i respingă decât cu dificultate, deși știe cu certitudine că nu sunt înrudiți cu termenul căutat. În cele din urmă nu găsește altă cale de a se face înțeles decât să atingă un inel de aur de pe mâna tinerei femei; foarte jenat, află de la ea că termenul mult căutat este identic cu cel german, și anume: *gold*. Valoarea unei asemenea atingeri prilejuite de uitare nu constă numai în inocenta satisfacere a dorinței de apropiere, satisfacere posibilă și cu alte ocazii, folosite cu iscusință de îndrăgostiți — gestul are și semnificația de a lămuri bărbatul asupra perspectivelor unor solicitări curtenitoare. Inconștientul interlocutoarei feminine va ghici, dacă-și privește cu simpatie partenerul de conversație, intenția erotică disimulată sub masca inofensivă a uitării; modul în care ea va reacționa la atingere și va accepta motivarea acesteia poate deveni pentru ambii parteneri un mijloc inconștient, dar cât se poate de sugestiv al comunicării asupra șanselor flirtului abia început.

17) Voi mai expune, după J. Stärcke, o observație interesantă privind uitarea și regăsirea unui nume propriu, un caz care se distinge prin faptul că uitarea numelui a dus la deformarea unei suite de cuvinte dintr-o poezie, cum s-a întâmplat și în cazul „Miresei din Corint“.

„Un bătrân jurist și filolog, Z., povestește în prezența mai multor persoane că în timpul studenției sale din Germania a cunoscut un student deosebit de prost, pe seama neghiobiei căruia circulau multe anecdote care i-au rămas în memorie. Dar nu-și amintește numele acelui student; i se pare că numele ar începe cu W, dar apoi își retrage supoziția. Își aduce aminte însă că studentul cel prostănac a devenit negustor de vinuri [în germană *Weinhändler*]. Apoi povestește o

anecdotă legată de prostia studentului, se miră din nou că numele nu-i vine în minte și adaugă: «Era atât de dobitoc, încât mă minunez că i-am putut băga în cap, ce-i drept cu eforturi repetate, noțiuni de latină». După o clipă își amintește că numele căutat se termina în... *man*. Întrebat dacă-i apare în memorie un alt nume cu aceeași terminație, bătrânul răspunde: *Erdmann*. — «Cine este?» — «Tot un student din vremea aceea.» — Fiica lui însă ne spune că există și un profesor *Erdmann*. Într-o discuție mai detaliată iese la iveală că acel profesor *Erdmann* a inclus în revista de care se ocupă redacțional o lucrare trimisă de Z. într-o formă scurtată, nefiind în parte de acord cu ea ș.a.m.d., fapt resimțit cu destulă neplăcere de Z. (În plus am aflat mai târziu că Z. avusese cândva, cu ani în urmă, perspectiva să devină profesor în aceeași specialitate în care acum predă la nivel universitar profesorul *Erdmann*, nerealizarea perspectivei atingând poate și ea o coardă sensibilă a lui Z.)

Dar iată că-i răsare dintr-odată în minte numele studentului prost: *Lindeman*! Pentru că-și amintise mai devreme că numele se termina în *man*, rezultă că *Linde* [tei] fusese obiectul unei refulări de mai lungă durată. La întrebarea ce-i evocă teiul, Z. răspunde inițial: «Nimic.» La insistența mea să caute totuși o asociere cu acel cuvânt, îmi spune, înălțându-și privirea și schițând cu mâna un gest prin aer: «Ei bine, un tei e un copac frumos.» S-ar părea că nu-i mai vine nicio altă idee. Toți cei de față tac, își văd de lectură sau de altă ocupație, până când Z., doar după câteva clipe, recită cu glas visător următoarele versuri:

*Proptit pe ferme
Supuse picioare
Pe pământ [Erde],*

*Nu ajunge
Să se măsoare
Nici cu teiul [Linde],
Nici cu vița-de-vie [Rebe].¹⁸*

Am avut o exclamație de triumf: «Uite cum ne luminăm în privința acelui Erdmann! Acel ins, am spus, care stă, proptit pe pământ», ăsta este așadar *Erde-Mann* sau *Erdmann*, care nu ajunge să se măsoare nici cu teiul [*Linde* în *Lindeman*], nici cu vița-de-vie [*Rebe*] (*Weinhändler* — negustor de vinuri.) Cu alte cuvinte: acel *Lindeman*, studentul prostănac, mai târziu negustor de vinuri, era dobitoc, dar *Erdmann* este un mai mare dobitoc; nu se poate compara nici măcar cu *Lindeman*. — Un asemenea discurs de batjocură și insultă, păstrat în inconștient, este ceva foarte obișnuit, așa că am socotit elucidat motivul principal al uitării numelui.“

Întrebându-l acum din ce poezie și-a extras versurile citate, Z. mi-a răspuns că le-a luat dintr-un poem al lui Goethe, al cărui început, credea el, suna așa:

*Nobil fie omul,
Caritabil și bun!¹⁹*

În continuare, poemul ar mai cuprinde, a adăugat Z., versurile:

*Iar dacă se ridică-n înalturi
Devine-a vântului jucărie.²⁰*

---

¹⁸ Traducere literală. (N.t.)

¹⁹ Primele versuri din poemul *Divinul*, traducere de Ștefan Augustin Doinaș, în volumul Goethe, *Viața-i un lucru bun*, O sută de poeme alese de Siegfried Unseld. Ed. Univers, București, 1999. (N.t.)

²⁰ Traducere literală. (N.t.)

A doua zi am căutat poemul goethean, constatând că acest caz era mai sugestiv (dar și mai complicat) decât părea la prima vedere.

a) Versurile citate inițial de Z. (vezi mai sus) sunau de fapt astfel:

*Proptit pe ferme
Viguroase picioare.*²¹

„Picioare supuse“ era o combinație destul de ciudată. Dar nu voi insista asupra ei.

b) Strofa continua după cum urmează (a se compara cu textul citat mai sus):

*Pe trainicul
Statornicul pământ
Nu ajunge
Să se măsoare
Nici cu stejarul
Nici cu vița-de-vie.*²²

Nicăieri în poezie nu apărea un tei! Preschimbarea stejarului în tei (*Linde*) s-a petrecut (pe plan inconștient) doar pentru a-i oferi subiectului Z. posibilitatea jocului de cuvinte «pământ (*Erde*) — tei (*Linde*) — viță-de-vie (*Rebe*)».

c) Poemul acesta se intitulează *Limitele omenescului* (*Grenzen der Menschheit*)²³ și compară atotputernicia zeilor cu fragilele puteri ale omului. Poezia care începe cu «Nobil fie omul/ Caritabil și bun!» este însă alta, purtând titlul *Divinul*; și ea cuprinde o meditație despre

²¹ Traducere literală. (N.t.)

²² *Idem.* (N.t.)

²³ Tradus de Ion Pillat sub titlul „Hotarele omului“ în: Goethe, *Opere I*, Ed. Univers, 1984. (N.t.)

divinități și oameni. Cum problema citatelor parțial eronate din Goethe nu a fost aprofundată, nu pot decât să presupun că în desfășurarea acestui caz vor fi avut un rol și reflecțiile subiectului asupra vieții și a morții, asupra vremelniceii și eternității, asupra propriei existențe trecătoare și a iminentului ei sfârșit.²⁴

În unele dintre aceste exemple sunt solicitate, pentru elucidarea unei uitări de nume, toate subtilitățile tehnicii psihanalitice. Cine vrea să afle mai mult despre aceste cercetări este îndemnat să consulte o comunicare a lui E. Jones (Londra), tradusă din engleză.²⁵

18) Ferenczi a observat că uitarea de nume poate să reprezinte și manifestarea unui simptom isteric. Apare atunci un mecanism mult diferit de cel al actelor ratate. Cum trebuie înțeleasă această diferențiere reiese din comunicarea autorului:

„Tratez acum o pacientă, o domnișoară mai în vârstă, care nu-și poate aminti nici cele mai uzuale nume, înainte vreme bine cunoscute ei, deși altfel are o memorie bună. Analiza cazului scoate la iveală faptul că prin acest simptom pacienta dorește să-și dovedească ignoranța. Afirmarea demonstrativă a propriei ignoranțe disimula de fapt un reproș adresat părinților, care nu-i dăduseră șansa unei instruirii superioare. Și obsesia ei chinuitoare de a tot face curățenie («psihoză de casnică») provenea în parte din aceeași sursă. Ea dorea să exprime aproximativ ideea: ați făcut din mine o servitoare.“

Aș putea spori numărul exemplurilor privind uitarea de nume, ducând mult mai departe discutarea lor;

---

²⁴ Textul este citat după ediția olandeză a lucrării autorului menționat, intitulată: „De invloed van ons onbewuste in ons dagelijksche leven“ („Influența inconștientului în viața noastră cotidiană“), Amsterdam, 1916, fiind reprodus în limba germană în *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, IV, 1916.

²⁵ „Analyse eines Falles von Namenvergessen“ („Analiza unui caz de uitare de nume“). *Zentralblatt für Psychoanalyse*, II, 1911.

dar prefer să nu epuizez în cadrul unei singure teme dezbaterea majorității punctelor de vedere raportabile la temele unor capitole ulterioare. Fie-mi îngăduit totuși să sintetizez în câteva paragrafe rezultatele analizelor comunicate până aici.

Mecanismul uitării unor nume (mai precis: al dispariției lor temporare din memorie) constă în tulburarea intenției reproducerii numelui de către o suită de idei din altă sferă, idei ce nu pătrund în acel moment în conștient. Între numele supus tulburării și complexul perturbator fie că există de la începutul fenomenului o legătură, fie că ea se stabilește, pe căi pârând deseori artificioase, prin asocieri superficiale (exterioare).

Dintre complexe perturbatoare, de maximă eficiență se dovedesc cele autoreferențiale (personale, familiale, profesionale).

Un nume aparținând, datorită plurivalenței sale, mai multor cercuri ideatice (adică, mai multor complexe) este deseori tulburat în raportul său cu una din suitele de idei, din cauza apartenenței sale la un alt complex, mai puternic.

Printre motivațiile tulburărilor se evidențiază dorința de a evita sentimentul neplăcut pe care o anumită amintire l-ar putea provoca.

În general, distingem două situații esențiale ale uitării de nume: ori numele însuși atinge o trăire neplăcută, ori el poate fi pus în legătură cu alți factori pasibili să declanșeze un efect similar; așadar, tulburarea reproducerii corecte se datorează fie numelui în sine, fie raportărilor sale asociative mai apropiate sau mai îndepărtate.

O privire de ansamblu asupra acestei sinteze duce la concluzia că uitarea temporară de nume se dovedește a fi cel mai frecvent dintre actele noastre ratate.

19) Nu am consemnat nici pe departe toate particularitățile acestui fenomen. Doresc să mai menționez că uitarea de nume este într-un înalt grad contagioasă. În dialogul dintre două persoane e suficient, de nu puține ori, ca una dintre ele să afirme că a uitat cutare nume, pentru ca el să-i scape instantaneu și celelalte. Ce-i drept, atunci când uitarea este indusă, numele uitat se lasă mai ușor regăsit. Uitarea „colectivă“, în sens strict un fenomen al psihologiei de masă, nu a fost încă obiectul unei cercetări analitice. Printr-un caz unic, dar deosebit de edificator, Th. Reik a putut oferi o bună explicație pentru acest proces demn de atenție.²⁶

„Într-o mică reuniune de universitari, fiind de față și două studente la Filosofie, se discuta despre numeroasele probleme pe care originea creștinismului le pune istoriei culturii și științei religiilor. Una dintre tinere, implicându-se în discuție, și-a amintit că într-un roman englezesc pe care-l citise de curând găsisese o descriere atrăgătoare a multelor curente religioase ce marcau acea epocă. Adăugând că romanul înfățișa întreaga viață a lui Hristos de la naștere până la moarte, a constatat că nu-și amintește numele scrierii (în schimb, memorarea vizuală a copertei cărții și a realizării grafice a titlului era extrem de precisă). Și trei dintre domnii prezenți afirmau că romanul le este cunoscut, dar au fost nevoiți să observe că, în mod ciudat, nici ei nu țin minte numele...”

Numai tânăra studentă s-a supus analizei pentru elucidarea acestei uitări de nume. Titlul romanului era: *Ben Hur* (de Lewis Wallace). Ideile substitutive au fost: *ecce homo — homo sum — quo vadis?* Fata a înțeles curând ea însăși că uitase numele „pentru că el cuprinde o expresie pe care nici eu, nici oricare altă tânără — mai

²⁶ „Über das kollektive Vergessen“, *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, VI, 1929. [Vezi și Reik, *Der eigene und der fremde Gott*, 1923.]

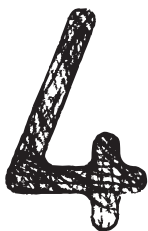
ales în prezența unor tineri domni — n-ar rosti-o cu plăcere”.²⁷ Această explicație a fost aprofundată în continuare de foarte interesanta analiză. În legătura de idei o dată stabilită, traducerea cuvântului *homo* (om) dobândește și ea o semnificație licențioasă.²⁸ Reik conchide: tânăra tratează cuvântul ca și cum, prin rostirea titlului suspect, și-ar mărturisii de față cu tinerii bărbați dorințe pe care, socotindu-le în dezacord cu persoana ei și penibile, le-a respins. Mai pe scurt; inconștient, ea echivalează pronunțarea titlului *Ben Hur* cu o invitație sexuală, iar uitarea titlului corespunde implicit respingerii unei tentații inconștiente de acest gen. Suntem îndreptățiți să presupunem că procese inconștiente similare au determinat și uitarea tinerilor. Inconștientul lor a receptat uitarea fetei în adevărata ei semnificație și... a interpretat-o în consecință... Uitarea bărbaților reprezintă respectarea atitudinii de discret refuz a fetei... Ca și cum partenera lor de conversație le-ar fi transmis, prin subita ei lacună de memorie, un mesaj clar, pe care inconștientul lor l-a înțeles foarte bine.

Există și o uitare de nume în serie, șiruri întregi de nume dispărându-ne din memorie. Când, pentru regăsirea unui nume uitat, încercăm să captăm altele, aflate în strânsă legătură cu primul, se întâmplă nu de puține ori să ne piară din minte și diferitele nume la care am apelat ca reper. Uitarea se transferă de la un nume la altul, de parcă s-ar strădui să ne dovedească existența unui obstacol deloc ușor de înlăturat.

---

²⁷ Inconștientul studentei asociase numele *Ben Hur* cuvântului „hure“, care în germană înseamnă „prostituată“, „târfă“. (N.t.)

²⁸ Prin restrângerea sensului, *homo* s-ar traduce prin „bărbat“. (N.t.)

AMINTIRI DIN COPILĂRIE ȘI AMINTIRI-ECRAN

Într-un al doilea eseu (publicat în 1899 în Revista lunară de Psihiatrie și Neurologie — *Monatsschrift für Psychiatrie und Neurologie*) am putut demonstra natura tendențioasă a amintirilor noastre, într-o zonă unde nu ne-am fi așteptat la acest fenomen. Am pornit de la faptul frapant că amintirile cele mai timpurii din copilăria unei persoane par să fi reținut frecvent aspecte indiferente ori de ordin secundar, pe când impresii importante, încărcate de emoție, ale aceleiași perioade n-au lăsat (adesea, desigur nu întotdeauna!) nicio urmă în memoria adultului. Știut fiind că memoria operează o selecție printre impresiile care i se oferă, ne-am confruntat aici cu ipoteza că în anii copilăriei selecția apelează la cu totul alte principii decât la vremea maturității intelectului. O cercetare aprofundată dovedește însă că această ipoteză nu este valabilă. Amintirile infantile indiferente îi datorează existența unui proces de deplasare; ele se substituie reproducerii altor impresii efectiv importante, a căror rememorare poate fi extrasă din substitutele tratat, cu ajutorul analizei psihice,

reproducerea nemijlocită fiind însă împiedicată de o anumită împotrivire. Deoarece păstrarea substitutelor nu se explică prin propriul lor conținut, ci printr-o relație asociativă cu un conținut refulat, ele sunt îndreptățite să poarte denumirea pe care le-am hărăzit-o, aceea de „amintiri-ecran.“

În eseul menționat am atins doar tangențial diversitatea relațiilor și semnificațiilor care marchează amintirile-ecran; n-am epuizat nicidecum această problemă. În exemplul analizat acolo pe larg am evidențiat în mod deosebit o particularitate a relației *temporale* între amintirile-ecran și conținutul pe care ele îl disimulează. Amintirea-ecran aparține acolo unui an din prima copilărie, pe când trăirea căreia ea i se substituia în memorie, trăire rămasă aproape inconștientă, se situa într-o perioadă mult mai târzie din existența subiectului. Am denumit deplasarea de acest tip *retrospectivă* sau *retroactivă*. Mai frecvent, poate, întâlnim relația inversă — o impresie indiferentă dintr-un timp apropiat prezentului se fixează în memorie în chip de amintire-ecran, datorându-și semnificația doar unei asocieri cu o trăire mai veche, a cărei reproducere directă se lovește de împotriviri. Definesc asemenea amintiri-ecran ca *anticipative* sau *antepuse*. Faptul esențial care preocupă memoria se situează într-un timp *anterior* amintirii-ecran. În sfârșit, nu trebuie ignorată nici posibilitatea unui al treilea caz, când amintirea-ecran se asociază nu numai prin conținut, ci și prin contiguitatea în timp cu impresia căreia i se substituie, fiind așadar o amintire-ecran *concomitentă* sau *conexă*.

În ce măsură o parte a celor teaurizate de memoria noastră intră în categoria amintirilor-ecran și ce rol le revine acestora în cursul unor procese de gândire nevrotice — iată probleme asupra cărora nu am insistat în textul menționat inițial, după cum nu voi reveni la

ele nici acum. Urmăresc doar să scot în evidență similitudinea dintre uitarea unor nume proprii însoțită de rememorări eronate și formarea amintirilor-ecran.

La prima vedere, deosebirile dintre cele două fenomene sunt mult mai evidente decât analogiile. În cazul dintâi este vorba numai de nume proprii, în cel de-al doilea de ansamblul unor impresii, de întâmplări reale sau trăite doar în gând; acolo întâlnim o eșuare manifestă a funcției mnezice, aici un act al memoriei care ne contrariază; acolo tulburarea este de moment — numele tocmai uitat va fi fost reprodus corect de sute de ori, înainte, după cum urmează să fie reprodus corect chiar a doua zi, pe când amintirea-ecran se menține durabil, fără pauze, dat fiind că amintirile infantile indiferente par să ne însoțească lungă vreme în decursul existenței noastre. Enigma celor două cazuri pare orientată cu totul diferit. În primul caz este vorba despre uitare, în al doilea despre păstrare, aspect care ne incită curiozitatea științifică. După o aprofundare a problemei observăm însă că, în ciuda materialului psihic diferit, precum și a cu totul altei durate în timp caracterizând cele două fenomene, analogiile sunt precumpănitoare. În cadrul ambelor fenomene se petrece o eroare a memorizării; memoria nu reproduce corect ce ar trebui să reproducă; ea reproduce altceva, ca substitut. Uitării de nume nu-i lipsește actul mnezic al numelor de substituție. Amintirile-ecran se constituie datorită uitării altor amintiri, a unor impresii de mai mare importanță. În ambele cazuri, o senzație a intelectului ne semnalează imixtiunea unei tulburări, ce-i drept în forme diferite. În cazul uitării de nume *știm* că numele de substituție sunt *greșite*; în cazul amintirilor-ecran, *suntem uluiți* că le păstrăm. Când analiza psihologică demonstrează că formarea substitutelor se realizează în ambele cazuri în chip asemănător, printr-o deplasare intermediată de

o asociere superficială, tocmai deosebirile existente în materialul psihic, în durata temporală și în centrarea celor două fenomene contribuie la sporirea speranței noastre că am descoperit ceva important și general valabil. Aspectul general valabil poate fi definit astfel: eșuarea sau eroarea funcției mnemice reproductive semnalează, mult mai frecvent decât credem, imixtiunea unui factor p[ar]tinator, *tendentios*, care favorizează o anume amintire, străduindu-se să acționeze împotriva alteia.

Tema amintirilor din copil[ar]ie mi se pare at[at] de vrednică de atenție și interesantă, înc[ât] doresc să-i dedic alte câteva observații, depășind punctele de vedere enunțate până acum.

Până la ce moment al copil[ar]iei ajung amintirile noastre? Cunosc unele cercetări în această problemă, precum cele comunicate de V. și C. Henri¹ sau Potwin²; din acestea rezultă existența unor mari diferențieri individuale între cei supuși cercetării, întrucât unii își plasează primele amintiri în a șasea lună de viață, pe când alții nu știu nimic despre existența lor până la al șaselea, ba chiar al optulea an al vieții. Dar ce anume determină aceste diferențieri în datarea amintirilor din copil[ar]ie și ce semnificație au ele? Ne dăm seama că nu este suficient de edificator materialul rezultat din reu-nirea unor anchete; este necesară și o elaborare a acestui material, cu participarea obligatorie a subiectului anchetat.

Consider că privim cu o nedreaptă lipsă de interes fenomenul amneziei infantile, al dispariției amintirilor din primii ani ai existenței noastre, omițând să descoperim aici o enigmă stranie. Uităm că un copil de patru

¹ „Enquête sur les premiers souvenirs de l'enfance“. *L'année psychologique*, III, 1897.

² „Study of Early Memories“. *Psychological Review*, 1901.

ani este capabil de remarcabile acte ale intelectului și de complicate trăiri emotive și ar fi cazul să fim de-a dreptul uluiți de faptul că memoria unor vârste mai târzii a păstrat, de regulă, atât de puțin din aceste procese psihice, întrucât avem toate motivele să presupunem că urmele uitatelor acte ale copilăriei nu pot fi nicidecum ignorate când examinăm evoluția respectivei persoane; dimpotrivă, influența lor asupra întregii biografii ulterioare a subiectului se dovedește hotărâtoare. Dar în ciuda neasemuitului lor efect, faptele din copilărie au căzut pradă uitării! Vedem aici o semnalare privind condiționările cu totul speciale ale rememorării (în sensul reproducerii conștiente a amintirilor), aspecte care s-au sustras până acum cunoașterii noastre. Este foarte posibil ca studiul uitării unor trăiri din copilărie să ne ofere cheia pentru înțelegerea acelor amnezii care, potrivit unor descoperiri mai recente, se află la baza tuturor simptomelor nevrotice.

Dintre amintirile infantile care ni s-au păstrat, unele ni se par ușor de înțeles, altele — ciudate sau de nedescifrat. Nu va fi dificil să corectăm câteva erori în evaluarea ambelor tipuri. Dacă supunem unei examinări analitice amintirile păstrate de un om, vom constata lesne că nu există o garanție a exactității acestora. Unele imagini ale aducerilor-amine sunt cu siguranță falsificate, incomplete ori deplasate temporal și spațial. Afirmații ale persoanelor examinate, bunăoară că prima lor amintire datează aproximativ din al doilea an de viață, nu prezintă, evident, credibilitate. Reușim fără greutate să găsim motivații care ne ajută să înțelegem deformarea sau deplasarea celor trăite, motivații care demonstrează totodată că nu o simplă infidelitate a memoriei poate fi cauza acestor erori ale memorizării. Forțe dure care au acționat la alte vârste au modelat capacitatea noastră de a evoca întâmplările copilăriei, aceleași forțe

determinând, probabil, faptul că ne-am înstrăinat atât de mult de înțelegerea celor dintâi ani din viața noastră.

Amintirile adulților utilizează, se știe, un material psihic divers. Unii țin minte imagini, amintirile lor au un caracter vizual; alți indivizi nu reușesc să reproducă decât cu greu, în amintirile lor, contururile cele mai slabe ale unor trăiri; aceste persoane sunt denumite *auditifs* și *moteurs*, în opoziție cu *les visuels*, conform propunerii lui Charcot³. În vis dispar aceste deosebiri, visăm cu toții preponderent în imagini vizuale. Dar și în cazul amintirilor din copilărie se revine la nondiferențierea tipologică a celor care-și rememorează prima perioadă a vieții; impresiile posedă o plasticitate vizuală și la cei ale căror amintiri mai târzii sunt lipsite de elementul vizual. Așadar, aducerea-aminte vizuală ține tipologic de amintirea infantilă. În ceea ce mă privește, cele dintâi amintiri din copilărie sunt singurele care au caracter vizual; sunt scene elaborate cu o plasticitate comparabilă doar cu reprezentările de pe o scenă de teatru. În aceste scene din copilărie — fie că ele se dovedesc a fi adevărate sau false — îți revezi cu regularitate și propria persoană în chip de copil, cu silueta și vestimentația de atunci. Este o circumstanță menită să ne stârnească mirarea; căci tipul vizual adult nu-și mai (re)vede propria persoană, în cadrul amintirilor despre întâmplări trăite mai târziu.⁴ A presupune că atenția copilului s-ar concentra, în cursul întâmplărilor de care are parte, asupra lui însuși, și nu exclusiv asupra unor impresii exterioare contrazicând toate experiențele noastre. În consecință, ni se impune din mai multe unghiuri de vedere o ipoteză: aceea că în așa-zisele amintiri timpurii despre copilărie nu se află

³ Jean Martin Charcot (1825–1893), medic francez, fondatorul Școlii de Neurologie de la Spitalul Salpêtrière; celebrele lui cursuri au fost audiate de viitori savanți francezi și străini, printre care s-a numărat și Freud. (N.t.)

⁴ Susțin această teză după efectuarea câtorva investigații.

autenticele vestigii din trecut, ci o prelucrare ulterioară a lor, o prelucrare care va fi suferit influența diverselor forțe psihice de mai târziu. „Amintirile din copilărie“ ale indivizilor dobândesc astfel, în genere, semnificația unor „amintiri-ecran“, intrând totodată într-o analogie demnă de remarcat cu amintirile copilăriei popoarelor, tezaurizate în legende și mituri.

Cercetătorul care a supus un număr de persoane unui examen psihanalitic a avut prilejul, în timpul muncii sale, să adune suficiente exemple: amintiri-ecran de toate tipurile. Comunicarea acestor exemple este însă nespus de îngreunată din cauza naturii relațiilor dintre amintirile copilăriei și viața ulterioară a subiectului, problemă pe care am expus-o mai sus; pentru a-i acorda unei amintiri din copilărie statutul unei amintiri-ecran, ar trebui adesea să derulăm întreaga biografie a persoanei analizate. Rareori avem posibilitatea să desprindem, în scopul comunicării, o amintire din copilărie din ansamblul contextelor ei, ca în următorul sugestiv exemplu.

Un bărbat de douăzeci și patru de ani ține minte o imagine din al cincilea an de viață: în grădina unei case de vacanță, se vede stând pe un scăunel lângă mătușa lui, care se străduia să-l învețe alfabetul. Fiindu-i greu să deosebească litera m de litera n , copilul o roagă pe mătușă să-i spună cum și-ar putea da seama care-i una și care cealaltă. Mătușa îi atrage atenția că m are o linie în plus față de n . Nu am avut nici un motiv să contestăm autenticitatea acestei amintiri; dar ea și-a dobândit semnificația abia mai târziu, când s-a dovedit aptă să reprezinte simbolic o altă dorință de cunoaștere a băiatului. Așa cum a dorit să deslușească deosebirea dintre m și n , a fost doritor să afle, mai târziu, prin ce se deosebește un băiat de o fată, și ar fi fost cu siguranță de acord ca aceeași mătușă să-i devină povățuitoare.

Avea să și constate, la un moment dat, că deosebirea căutată avea o anumită asemănare cu aceea dintre cele două litere, băiatul având ceva în plus față de fetiță; iar în momentul când s-a lămurit, și-a rechemat în memorie corespunzătoarea sete de cunoaștere din vremea când învăța alfabetul.

Un alt exemplu din anii unei copilării mai târzii: un bărbat cu grave inhibiții sexuale, ajuns la vârsta de patruzeci de ani, este cel mai mare din nouă frați. Când i s-a născut surioara cea mai mică, avea cincisprezece ani, dar afirmă cu tărie că nu și-a dat seama niciodată că maică-sa era însărcinată. Sub presiunea neîncrederii manifestate de mine, și-a adus aminte că a observat o dată, când avea unsprezece sau doisprezece ani, că mama și-a *descheiat fusta* în mare grabă în fața oglinzii. A adăugat apoi, fără să-i mai pun vreo întrebare, că întorcându-se din stradă, maică-sa a fost apucată pe neașteptate de durerile facerii. *Descheierea*, sau *desfacerea fustei* [*das Aufbinden*] este însă o amintire-ecran pentru naștere — *facere* — [*die Entbindung*]. Folosirea unor astfel de „punți verbale“ o vom întâlni și în alte cazuri.

Printr-un singur exemplu aș mai dori să demonstrez cum, datorită elaborării analitice, o amintire din copilărie poate dobândi un sens pe care inițial nu părea să-l aibă. Când, la vârsta de patruzeci și trei de ani, am început să-mi îndrept interesul spre vestigiile amintirilor din propria mea copilărie, mi-a atras atenția o scenă care-mi revenea când și când — sau, parcă, dintotdeauna — în conștiință; conform unor semnalmente grăitoare, o puteam situa înaintea de a fi împlinit trei ani. Mă vedeam țipând și plângând în fața unui scrin, al cărui capac îl ținea deschis fratele meu vitreg, cu douăzeci de ani mai mare decât mine, apoi intra dintr-odată în cameră mama mea, frumoasă și zveltă, ca și cum atunci s-ar fi întors din stradă. Astfel

am rezumat scena, re trăită cu mare plasticitate, dar pe care nu știam cum s-o interpretez. Dacă fratele meu voia să deschidă sau să închidă scrinul — într-o primă transpunere verbală a imaginii îi spuneam „dulap“ —, de ce plângeam în timpul ăsta, ce legătură avea sosirea mamei cu acțiunea fratelui — toate acestea îmi rămânneau neînțelese; înclinam să-mi ofer explicația că era vorba despre rememorarea unei tachinări din partea fratelui mai mare, o luare în zeflema întreruptă de apariția mamei. Asemenea evaluări greșite ale unei scene din copilărie păstrate în memorie nu sunt rare: ne amintim de o situație, dar ea nu este centrată, nu știm pe care element să punem accentul psihic. Elaborarea analitică m-a dus la o interpretare cu totul surprinzătoare a imaginii. Observasem absența mamei, mă cuprinsese bănuiala că este închisă în acel scrin sau dulap și-i cerusem de aceea fratelui să-l deschidă. Când el mi-a făcut pe plac și m-am convins că mama nu se află în scrin, am început să țip; acesta este momentul păstrat în amintire, căruia i-a urmat întoarcerea acasă a mamei, potolindu-mi îngrijorarea sau dorul. Dar cum i-a venit copilului ideea să-și caute mama absentă în scrin? Vise privind aceeași perioadă îmi evocau vag o bonă, despre care păstram și alte reminiscențe, de pildă că-mi cerea cu perseverență să-i predau măruntele monede pe care le primeam în dar, un detaliu care poate pretinde el singur statutul unei amintiri-ecran pentru trăiri ulterioare. Am decis să-mi ușurez sarcina deslușirii scenei, întrebând-o pe mama, de-acum bătrână, cum era acea bonă. Am aflat tot soiul de lucruri, printre altele că persoana, istețată dar necinstită, furase mult din casă, profitând de o lăuzie a mamei și fusese deferită tribunalului în urma denunțului făcut de fratele meu. Această informație mi-a oferit înțelegerea scenei din copilărie, luminându-mă ca printr-un soi de revelație. Dispariția bruscă a bonei

nu-mi fusese indiferentă; mi-am întrebat fratele unde e bona, pesemne fiindcă băgasem de seamă că îi revenea un rol în această dispariție, iar el mi-a răspuns pe ocolite, printr-un joc de cuvinte: e „pusă la păstrare“ [„*eingekastelt*“ — băgată în scrin]. Acest răspuns l-am receptat la modul infantil, dar n-am mai pus alte întrebări, socotind că nu mai aveam nimic de aflat. Când, scurtă vreme după aceea, am observat absența mamei, am intrat la bănuieli, cum că răutăciosul meu frate îi făcuse și mamei ce-i făcuse bonei și l-am somat să-mi deschidă scrinul. Am înțeles acum și de ce, în rememorarea vizuală a scenei din copilărie, era accentuată silueta zveltă a mamei; suplețea ei redobândită îmi va fi atras atenția. Sunt cu doi ani și jumătate mai mare decât sora mea, născută în acea perioadă, iar când am împlinit trei ani, conviețuirea cu fratele meu vitreg a luat sfârșit.⁵

---

⁵ Cel interesat de viața psihică a copilului de vârstă mică va intui fără dificultate condiționarea mai profundă a solicitării adresate fratelui mai mare. Copilul de nici trei ani a înțeles întru câtva că surioara de curând apărută a crescut în pântecul mamei. Nu este deloc încântat de această îmbogățire a familiei și este îngrijorat, nutrinđ suspiciunea că pântecul mamei ar mai putea adăposti și alte odrasle. Scrinul sau dulapul a devenit pentru băiețel un simbol al pântecului matern. El dorește, așadar, să se uite în scrin și se adresează în acest scop fratelui mai mare, frate apărându-i micuțului, cum reiese din alt material, ca un rival, în locul tatălui. Împotriva fratelui cu mult mai vârstnic se ivește, pe lângă bănuiala explicabilă că a „pus la păstrare“ în scrin bona dispărută, și o altă suspiciune — anume că, într-un fel oarecare, va fi băgat în pântecul mamei copilașul recent născut. Afectul dezamăgirii, când scrinul este găsit gol, pornește de la motivația superficială a pretenției copilărești. Frământării mai profunde a copilului acest afect nu-i răspunde. În schimb, satisfacția intensă la vederea siluetei zvelte a mamei revenite acasă nu poate fi înțeleasă pe deplin decât ținând seama de acest strat mai profund al conștiinței infantile.

5

GREȘALA DE VORBIRE

Dacă materialul uzual al vorbirii noastre în limba maternă pare ferit de uitare, folosirea lui este supusă cu atât mai frecvent unei alte tulburări, cunoscută sub numele de „greșeală de vorbire“ (*lapsus linguae*). Observată la omul normal, ea face impresia stadiului preliminar al așa-ziselor „parafazii“, care se ivesc în circumstanțe patologice.

Mă aflu în situația, neobișnuită pentru mine, de a mă putea referi, cu privire la această problemă, la lucrarea unor predecesori. În 1895 Meringer și C. Mayer au publicat un studiu despre „greșeala de vorbire și greșeala de citire“ („Versprechen und Verlesen“), studiu ale cărui puncte de vedere sunt destul de depărtate de ale mele. Unul dintre autori, purtător de cuvânt în textul menționat, este lingvist, așadar considerente lingvistice l-au determinat să cerceteze regulile după care se comit erorile de vorbire. El speră să poată deduce, pornind de la aceste reguli, existența „unui anumit mecanism al spiritului“, „în cadrul căruia sunetele unui cuvânt, ale unei propoziții, chiar și cuvintele înseși se leagă și se înlănțuie într-o interdependență specifică“ (p. 10).

Autorii grupează exemplele unor „greșeli de vorbire“ mai întâi după criteriul pur descriptive — în *preschimbări* (de ex. „Milo din Venus în loc de Venus din Milo“); *sunete anticipative* sau anticipări (de ex. „es war mir auf der Schwest...“ în loc de „auf der Brust so schwer“)¹; *sunete postpoziționate* sau postpoziționări² (de ex. „Vă invit să răgâiți [aufzustoßen] — în loc de să ciocniți [anzustoßen] — în sănătatea șefului nostru“)³; *contaminări* (de ex. „se așază pe capul dinapoi“ [er setzt sich auf den Hinterkopf], provenind din „își pune un cap“ [er setzt sich einen Kopf auf] și „se așază pe picioarele dinapoi“ [er stellt sich auf die Hinterbeine]); *substituirii* (de ex. „așez preparatul în cutia de scrisori“ [Briefkasten], în loc de „în incubator“ [Brutkasten]); acestor categorii principale autorii le mai adaugă alte câteva, mai puțin importante (sau mai puțin semnificative pentru scopurile noastre). Gruparea alcătuită de cei doi autori nu face o distincție între situații diferite: dacă deplasarea, deformarea, contopirea ș.a.m.d. se referă la unele sunete, la unele silabe dintr-un cuvânt ori la cuvinte întregi din propoziția în discuție.

Pentru explicarea variatelor erori de vorbire cercetate, Meringer stabilește o ierarhie a valenței psihice propriie sunetelor limbajului. Atunci când articulăm — când inervăm [innervieren, în germană — *N.t.*] — primul sunet al unui cuvânt sau primul cuvânt al unei fraze, procesul de excitație trece numaidecât asupra sunetelor ori asupra cuvintelor ce urmează, iar în măsura în

¹ În original: *Vorklänge oder Antizipationen*: o foarte aproximativă echivalare în limba română ar fi: „M-apasă-atât de piept pe greu“ în loc de „m-apasă-atât de greu pe piept“. (*N.t.*)

² În original: *Nachklänge, Postpositionen*. (*N.t.*)

³ Greșeala nu poate fi înțeleasă decât din succesiunea cuvintelor în germană: „Ich fordere Sie auf, auf das wohl unseres Chefs aufzustoßen“, eroarea din încheiere datorându-se neîndoelnic repetării particulei *auf* în prima parte a frazei. (*N.t.*)

care articulările (inervările) sunt simultane, ele se pot influența, respectiv modifica reciproc. Excitația sunetului mai intens precedă demersul articulărilor de mai slabă intensitate, sau îi succedă, perturbându-l. Se cuvin, așadar, determinate sunetele de maximă valoare dintr-un cuvânt. Meringer remarcă: „Dacă dorim să aflăm cărui sunet dintr-un cuvânt îi aparține maxima intensitate, să ne observăm în cursul căutării unui cuvânt uitat, de pildă a unui nume. Ceea ce ne revine mai întâi în memorie a avut desigur intensitatea majoră, înainte de uitare“ (p. 160). „Sunetele de înaltă valoare sunt deci: cel inițial al silabei radicale, cel inițial al cuvântului și vocala sau vocalele pe care cade accentul“ (p. 162).

Mă văd nevoit să contrazic această afirmație. Fie că sunetul inițial al unui nume face sau nu face parte dintre elementele sonore de maximă valoare ale unui cuvânt, cert este că nu el revine mai întâi în memorie în cazul unei uitări; regula enunțată mai sus se dovedește nevalabilă. Observându-ne în timpul căutării unui nume uitat, ne vom afirma frecvent convingerea că el începe cu o literă anumită. Convingere care se dovedește adesea întemeiată, dar cel puțin la fel de des și neîntemeiată. Ba chiar aș susține că în majoritatea cazurilor se indică o inițială falsă. Și în exemplul nostru din primul capitol, „Signorelli“, în numele de substituție s-a pierdut inițiala, s-au pierdut și silabele esențiale; tocmai perechea de silabe inferioară ca valoare, *elli*, a reapărut în memorie în substitutul *Botticelli*. Cât de puțin respectă numele de substituție inițiala numelui uitat ne demonstrează de exemplu cazul următor.

Într-o bună zi mi-e imposibil să-mi amintesc numele micuței țări al cărei oraș principal este Monte Carlo. Numele de substituție sunt:

Piemont, Albania, Montevideo, Colico.

Albania e înlocuită curând prin Montenegro și atunci îmi dau seama că silaba *Mont* (pronunțată *mon*) revine în toate substitutele, în afara ultimului. Astfel îmi este înlesnită aducerea-aminte — de la numele prințului Albert⁴ ajung să regăsesc numele uitat *Monaco*. *Colico* imită cu aproximație succesiunea și ritmul silabelor din cuvântul uitat.

Dacă dăm curs ipotezei că un mecanism asemănător celui dovedit a sta la baza uitării numelor ar putea acționa și cazul unor greșeli de vorbire, ajungem la o judecare mai profundă a acestor erori. Perturbarea ducând la eroarea de vorbire se poate datora, în primul rând, influenței unei alte componente a aceluiași discurs, cu acțiune anticipată sau retroactivă, sau unei alte versiuni a propoziției sau a suitei de idei pe care intenționăm s-o rostim — aici se încadrează toate exemplele menționate mai sus, împrumutate de la Meringer și Mayer; dar în al doilea rând perturbarea poate fi pricinuită, cum s-a întâmplat în cazul „Signorelli“, de influențe *din afara* cuvântului, propoziției sau suitei de idei, venind de la elemente pe care nu dorim să le enunțăm și de a căror acțiune luăm cunoștință abia datorită acelei perturbări. Factorul comun celor două moduri de apariție ale greșelilor de vorbire l-am vedea în simultaneitatea excitației, factorul disociativ — în poziția elementului perturbator înăuntrul ori în afara propoziției sau a suitei de idei. Deosebirea nu pare la prima vedere atât de mare, încât să intre în discuție pentru anumite concluzii din simptomatologia erorilor de vorbire. Cert este însă că numai în primul caz există perspectiva unor deducții privind existența unui mecanism de conexiune a sunetelor și

---

⁴ Contemporan cu Freud a fost Honoré Charles Grimaldi (1848-1922), care a domnit în Monaco, sub numele de Albert I, din 1889 până la moarte. Oceanograf reputat, a întemeiat Muzeul de Oceanografie din Monaco. (N.t.)

cuvintelor, facilitând o înrâurire perturbatoare reciprocă — deducții pe care lingvistul spera să le obțină din studierea greșelilor de vorbire. În cel de-al doilea caz — influența din afara frazei sau suitei de idei — esențială ni se pare descoperirea elementelor perturbatoare; atunci s-ar ivi întrebarea dacă și acest al doilea mecanism al perturbării ar putea releva prezumtive legi ale formării limbajului.

Nu putem afirma că Meringer și Mayer au ignorat posibilitatea tulburărilor de vorbire datorate unor „influențe psihice complexe“, când intervin elemente din afara cuvântului, frazei, suitei de idei. Negreșit au observat și ei că teoria lor — a valenței psihice inegale a sunetelor — nu era utilizabilă, într-o judecată strictă, decât pentru a explica perturbările sonore, precum și acțiunile sonore anticipative și retroactive. Acolo unde modificarea cuvintelor nu se reduce la perturbarea sunetelor, ca de exemplu în cazul substituirilor și contaminărilor, au căutat și ei, fără să ezite, motivațiile erorii de vorbire în afara suitei de idei urmărite și au oferit pentru demonstrație exemple sugestive. Citez următoarele pasaje:

(P. 62): „Ru. povestește despre întâmplări pe care, în forul său interior, le socotește *porcării*. Dar vrea să-și exprime părerea într-o formulare mai blândă și începe: «Atunci însă s-au *porcit* (în loc de <pornit>) să iasă la iveală niște fapte...» Mayer și cu mine eram de față când Ru. a confirmat că s-a gândit la «*porcării*». Acest gând s-a trădat prin «*porcit*», devenind dintr-odată activ; asemănarea sonoră a celor doi termeni oferă o explicație mulțumitoare.“

(P. 73): „Și în cazul substituirilor — ca și în cel al contaminărilor —, dar probabil într-o măsură cu mult mai accentuată, imaginile «flotante» sau «rătăcitoare» joacă un rol de seamă. Chiar dacă sub pragul conștiinței, ele se află totuși în proximitate, pot deveni active, pot fi lesne

implicate printr-o asemănare cu suita exprimării dorite, generând o deviere a succesiunii cuvintelor sau încrușiându-se cu ea. Imaginile «flotante» sau «rătăcitoare» sunt adesea, cum am încercat să explicăm, ariergarda unui discurs recent încheiat (acțiuni retroactive).“

(P. 97): „O deviere este posibilă și datorită unei asemănări: un cuvânt asemănător se află în proximitate, sub pragul conștiinței, *fără a fi destinat exprimării*. Este cazul substituirilor. Sper, sunt aproape sigur că în cursul unor cercetări regulile mele își vor găsi confirmarea. Dar este necesar ca, ascultându-l pe un altul vorbind, să *ne dăm limpede seama la ce se gândea interlocutorul în timp ce vorbea*⁵. Iată un caz edificator: profesorul Li., dirigintele unei clase de școală, spune într-o societate unde eram invitați: «Femeia asta mi-ar *înstări* frică». Exprimare frapantă, pe care nu mi-o explicam. Mi-am permis să-i atrag atenția vorbitorului asupra greșelii sale de vorbire, «mi-ar *înstări*», în loc de «mi-ar *inspira*» (frică), iar el mi-a replicat imediat: «Așa e, motivul e că mi-a trecut prin minte: n-aș fi în stare să»... etc.“

„Un alt caz: îl întreb pe R. v. Schid. cum se mai simte calul lui bolnav. Îmi răspunde: «Poate o s-o mai *dură* [în loc de *ducă*] vreo lună de zile». Îi atrag atenția asupra greșelii și îmi mărturisește că s-a gândit că n-o să mai *dureze* mult până când calul se va prăpădi și că asta este pentru el o poveste *dureroasă*. Vorbitorul avea în minte două răspunsuri, care s-au interferat.“

Este, credem, evident cât de mult se apropie atenția acordată imaginilor verbale „rătăcitoare“, aflate sub pragul conștiinței și nedestinate rostirii, precum și îndemnul de a cerceta tot ce gândeste subiectul în timp ce vorbește — de circumstanțele „analizelor“ noastre. Și noi urmărim materialul inconștient, și chiar pe căi

⁵ Sublinierea mea.

asemănătoare, numai că avem de parcurs un drum mai lung de la ceea ce-i vine în minte subiectului până la descoperirea elementului perturbator, traversând o complexă suită de asociații.

Mă mai opresc asupra unui alt factor interesant, căruia-i stau mărturie exemplele oferite de Meringer. După chiar opinia autorului, ceea ce permite unui cuvânt pe care nu intenționăm să-l rostim să se impună conștiinței, printr-o deformare, formațiune mixtă, formațiune de compromis (contaminare), este o anumită asemănare a aceluia termen cu un altul, din fraza pe care dorim s-o rostim:

înstărit,   *dură,*   *porcit.*

inspirat,   *dureros,*   *porcării.*

Or, în lucrarea mea *Interpretarea viselor* am demonstrat ce contribuție are *travaliul de condensare* la nașterea așa-numitului conținut manifest al visului din ideile de vis latente. O anumită asemănare a lucrurilor sau reprezentărilor verbale din două elemente ale materialului inconștient constituie punctul de plecare pentru crearea unui al treilea element, a unei reprezentări mixte sau de compromis, care se substituie, în conținutul visului, ambelor componente, reprezentare înzestrată frecvent, din cauza menționatei origini, cu proprietăți contradictorii. Apariția substitutelor și contaminărilor în greșelile de vorbire constituie așadar un preambul al aceluia travaliu de condensare, pe care l-am văzut contribuind atât de activ la elaborarea viselor.

Într-un mic eseu destinat unor cercuri mai largi (*Neue Freie Presse* din 23 august 1900 despre „Cum se comit greșelile de vorbire“, Meringer atribuie o semnificație practică specială anumitor cazuri de preschimbare a

unui termen: cazurilor de înlocuire a cuvântului prin cuvântul cu sens opus. „Ne mai amintim cum *a deschis* președintele Camerei Deputaților din Austria una dintre ședințe: «Onorată adunare! Constatând prezența cutăruți număr de domni deputați, declar ședința *închisă!*» Abia hilaritatea generală l-a făcut atent și și-a corectat greșeala. Explicația cea mai plauzibilă este că președintele își *dorea* să ajungă să închidă ședința de la care nu se aștepta la nimic bun, gândul subiacent — fenomen des întâlnit — impunându-se măcar parțial; a rezultat substituirea «închisă» pentru «deschisă», așadar opusul formulării intenționate de vorbitor. Multiple observații mi-au dovedit că înlocuirea unui cuvânt cu opusul său se produce frecvent; de fapt, în conștiința noastră lexicală antonimele sunt asociate, se află în strânsă proximitate și se cheamă lesne unele pe altele, ducând la eroarea de vorbire.“

Nu în toate cazurile de substituire printr-un antonim va fi așa de ușor demonstrabil — ca în exemplul președintelui Camerei Deputaților — că eroarea de vorbire se datorează opoziției lăuntrice a subiectului față de fraza care s-ar cuveni rostită. Am găsit un mecanism analog în exemplul *aliquis*; numai că acolo împotrivirea lăuntrică se manifesta prin uitarea unui cuvânt, în locul substituirii cu antonimul său. Dar, pentru diminuarea diferenței, vom observa că *aliquis* nu dispune de un antonim asemănător cuplului opuselor «a închide — a deschide» și că «a deschide», fiind un termen lexical atât de uzual, nu poate fi supus uitării.

Odată ce ultimele exemple oferite de Meringer și Mayer arată că tulburările de vorbire apar atât datorită influenței sunetelor sau cuvintelor anticipative și retroactive dinăuntru unei propoziții destinată rostirii, cât și datorită acțiunii unor termeni din afara acelei propoziții, termeni *al căror efect stimulator nu*

s-ar fi dezvăluit fără ivirea tulburării, urmează să aflăm dacă poate fi stabilită o demarcație netă între cele două categorii ale greșelilor de vorbire, și cum deosebim un exemplu din prima categorie de un caz aparținând celei de-a doua. În acest loc al dezbaterii, se cuvine să ne referim la considerațiile lui Wundt; în expunerea sa amplă asupra legilor dezvoltării limbajului (*Psihologia popoarelor — Völkerpsychologie*, vol. I, Partea întâi, p. 371 și urm., 1900), cercetătorul se ocupă și de manifestările erorilor de vorbire.⁶ Prezente constant în aceste manifestări, ca și în alte fenomene înrudite, sunt, după Wundt, influențele psihice. „Din ele face parte, în primul rând, în chip de condiționare pozitivă, fluxul nestăvilat de *asociații sonore și lexicale*, stimulat de rostirea unor sunete. I se alătură — dar în chip de condiționare negativă — anihilarea sau diminuarea efectelor voinței, menită să stăvilească acel flux, sau scăderea atenției care funcționa și ea ca factor volițional inhibitor al fluxului asociativ. Fie că jocul asociațiilor se manifestă prin anticiparea unui sunet sau prin reproducerea unor sunete precedente, fie că un sunet rostit din obișnuință este intercalat între alte sunete, fie, în sfârșit, că niște cuvinte cu totul străine frazei, având însă relații asociative cu sunetele rostite, exercită o influență perturbatoare asupra acestora din urmă — toate acestea nu marchează decât deosebiri în orientarea, cel mult în amplitudinea asociațiilor, nicidecum diferențieri privind natura lor, în general. În unele cazuri apar dubii asupra categoriei căreia s-ar cuveni să-i subordonăm o anumită tulburare de vorbire, ivindu-se întrebarea dacă nu ar fi corect să o atribuim, cu mai mare îndreptățire, interferenței mai multor

---

⁶ Wilhelm Wundt (1832–1920), întemeietorul primului Institut de Psihologie experimentală în Germania. *Völkerpsychologie* este o lucrare în zece volume. (N.t.)

motivații, conform principiului complexității cauzelor⁷ (pp. 380 și 381).

Socotesc aceste observații ale lui Wundt pe deplin justificate și foarte instructive. Poate că ar trebui să subliniem, cu mai multă fermitate decât a făcut-o Wundt, că factorul pozitiv care favorizează eroarea de vorbire — fluxul neinhibat al asociațiilor — și factorul negativ — scăderea atenției inhibitoare — acționează de regulă simultan, încât ambii factori nu constituie decât determinantele diferite ale aceluiași proces. Odată cu diminuarea atenției inhibitoare intră în acțiune tocmai fluxul asociativ nestăvilit; mai precis spus: el intră în acțiune datorită acestei diminuări.

Printre exemplele adunate de mine însumi nu găsesc aproape niciunul datorat exclusiv unui „efect de contact al sunetelor“, cum îl numește Wundt. Descopăr aproape mereu influența perturbatoare a unui factor din afara discursului intenționat; acest factor este fie un gând izolat, rămas inconștient, ieșind la iveală prin eroarea de vorbire și pentru aducerea căruia în conștiință va fi deseori nevoie de o analiză temeinică, fie un motiv psihic cu caracter mai general, care se opune discursului în ansamblu.

1) Îmi propun să-i citez fiică-mii, care s-a strâmbat urât mușcând dintr-un măr, două versuri:

„Der Affe gar possierlich ist,
Zumal wenn er vom Apfel frißt“⁸.

Dar încep greșit: *Der Apfe*... Pare o contaminare din „Affe“ și „Apfel“ (formațiune de compromis), sau putem interpreta greșeala și ca anticipare a lui „Apfel“ din versul următor. De fapt însă lucrurile au stat așa: mai începusem o dată citatul și nu greșisem la prima rostire. Am comis eroarea de vorbire abia repetând versul,

⁷ Sublinierea mea.

⁸ „Maimuța-i tare caraghioasă,/ Când mușcă dintr-un măr.“ Versuri din Wilhelm Busch. (N.t.)

repetare necesară, pentru că destinatară recitării mele, ocupată cu altceva, nu mă ascultase. Repetarea, însoțită de nerăbdarea de a-mi plasa în sfârșit citatul, se cuvine inclusă în motivarea erorii de vorbire: o pot defini ca act de condensare.

2) Fiică-mea spune:

— Îi scriu doamnei *Schresinger*... [*Ich schreibe der Frau Schresinger*]. Doamna se numește *Schlesinger*. Această greșeală de vorbire se datorează pesemne unei tendințe de a ușura articularea, litera *l* fiind mai greu de pronunțat după repetatele *r*-uri din frază. Trebuie să adaug însă că eroarea fetei mele s-a produs doar la distanță de câteva minute după ce-mi începusem citatul cu „Apfe“ în loc de „Affe“. Greșelile de vorbire sunt într-un înalt grad contagioase, o particularitate observată de Meringer și Mayer și la uitările de nume. Nu pot oferi o explicație pentru această contagiune psihică.

3) „Ich klappe zusammen wie ein *Taschenmesser*“ [„Mă-nchid ca un briceag“] — vrea să spună o pacientă la începutul orei de tratament, dar pronunță *Tassenmescher*, preschimbând sunetele *sch* într-un dublu *s*, drept scuză putând invoca și ea dificultatea de articulare.⁹ Există, se știe, cuvinte și suite de cuvinte „testând“ dificultățile de rostire.¹⁰ Atrăgându-i atenția asupra greșelii de vorbire, ea îmi răspunde cu promptitudine:

— Așa e, dar numai pentru că dumneavoastră ați pronunțat azi „Ernscht“¹¹.

---

⁹ În acest exemplu, ca și în multe din cele ce urmează, ne-am văzut nevoiți să reproducem textele ilustrând diferitele erori de vorbire conform originalului german, traducându-le doar sensul. Diferența majoră între limba originalului și cea română nu ne-a permis altă soluție. (*N.t.*)

¹⁰ Freud citează în acest sens „Wiener Weiber Wäscherinnen waschen weiße Wäsche“ (Femeile spălătorese vieneze spală rufe albe) sau „Fischflosse“ (aripioară de pește). (*N.t.*)

¹¹ *s* și *ss* se pronunță în germană „s“, iar *sch* se pronunță „ș“. (*N.t.*)

Într-adevăr, o întâmpinasem zicându-i:

— Heute wird es also *Ernst* [Azi chiar devine serioasă treaba] (era ultima oră de consultație înaintea plecării mele în concediu) — și lățisem în glumă acel „Ernst“ în „Ernscht“.

Dar în timpul orei ea mai greșește în repetate rânduri, încât în cele din urmă îmi dau seama că nu e vorba doar de imitarea greșelii mele glumețe, ci că pacienta are un motiv special să stăruie, inconștient, asupra lui Ernst, în calitatea sa de nume propriu.¹²

4) — Vai ce guturai am, începe aceeași pacientă altă dată, și vrea să continue: nu pot să respir pe nas, dar greșește pronunțând: „Ich kann nicht durch die *Ase natmen*“ — în loc de „durch die *Nase atmen*“.

Ea știe imediat să-și explice greșeala:

— Mă sui zilnic în tramvai în *Hasenauerstraße*, iar azi dimineață mi-a trecut prin minte, în timp ce așteptam în stație, că aș pronunța *Asenauer*, dacă aș fi franțuzoaică. Francezii omit totdeauna inițiala H.

Evocă apoi o serie de reminiscențe legate de francezii pe care i-a cunoscut și ajunge, după lungi ocoluri, la amintirea că, adolescentă de paisprezece ani, a jucat-o pe Picarde în scurta piesă *Kurmärker și Picarde* [Cei din *Kurmark și micuța Picarde*] și în acest rol a trebuit să vorbească o germană stângace, folosind un accent străin. Întâmplarea că în casa ei sosise recent un oaspete din Paris a făcut-o să rememoreze toate aceste amănunte. Preschimbarea sunetelor era, așadar, consecința unei tulburări datorate unui gând din cu totul altă sferă.

---

¹² Cum avea să iasă la iveală, pacienta se afla sub influența unor gânduri inconștiente despre graviditate și prevenirea unei eventuale sarcini. Prin cuvintele „mă închid ca un briceag“, rostite conștient ca o plângere, ea dorea (inconștient) să descrie poziția fătului în uterul matern. Cuvântul „Ernst“ din replica mea de întâmpinare îi amintea de numele unei cunoscute case de comerț vieneze din *Kärtnerstraße* (S. Ernst), care anunța periodic că vinde preparate anticoncepționale.

5) Asemănător este mecanismul erorii de vorbire la o altă pacientă, pe care memoria o lasă în timpul reproducerii unei întâmplări din copilăria îndepărtată. Aducerea-aminte refuză să-i comunice în ce loc al corpului a fost atinsă de o mână insolentă și pofticioasă. Chiar după ora de consultație, pacienta își vizitează o prietenă și vine vorba despre casele lor de vacanță. Întrebată unde se află căsuța ei din M., ea răspunde: „pe *coapsa dealului*“ [an der *Berglende*] în loc de „pe coasta dealului [an der *Berglehne*].

6) O pacientă pe care, după consultație, o întreb cum îi merge unchiului ei, răspunde:

— Nu știu, nu-l mai văd acum decât *in flagranti*.

A doua zi spune:

— Mi-a fost tare rușine că v-am dat ieri un răspuns atât de prostesc. Mă veți socoti firește o persoană cu totul incultă, care încurcă mereu neologismele. Am vrut să spun: *en passant*.

Deocamdată nu știam de unde a luat pacienta cuvintele străine greșit folosite. Dar în aceeași ședință mi-a povestit, în continuarea temei din consultația precedentă, despre o reminiscență în care prinderea *in flagranti* constituia subiectul principal. Eroarea de vorbire din ziua dinainte anticipase amintirea, încă inconștientă la ora aceea.

7) Dialogând cu o pacientă, îi exprim într-un anume moment al analizei o bănuială a mea: într-o perioadă la care tocmai ne referim, i-a fost rușine de propria familie, având a-i face tatălui ei un reproș pe care deocamdată nu-l cunoaștem. Nu-și amintește de un asemenea resentiment, nici nu i se pare verosimil. Dar în continuarea dialogului nostru, pacienta remarcă despre ai ei:

— Un lucru nu-l pot tăgădui: sunt deosebiți, oameni *zgârçiți* cu toții [sie haben alle *Geiz*] — am vrut să spun oameni *de spirit* cu toții [sie haben alle *Geist*].

Iată reproșul refulat, eliminat din memoria ei.

Se întâmplă frecvent ca în greșeala de vorbire să se impună tocmai ideea pe care dorești s-o reprimi (vezi cazul citat de Meringer: *porcit* în loc de *pormit*). Diferența constă doar în faptul că la Meringer subiectul dorește să nu dea în vileag ceva de care este conștient, pe când pacienta mea nu știe ce reprimă sau, altfel spus, nu știe nici *că* reprimă ceva și nici *ce* anume.

8) Pe o reprimare deliberată se bazează și exemplul următor. În Alpii Dolomiți întâlnesc două doamne, în costumație de turiste. Le însoțesc o bucată de drum și comentăm plăcerile, dar și inconvenientele vieții de turist. Una dintre interlocutoare recunoaște că modul acesta de a-ți petrece ziua are multe incomodități.

— E drept, zice ea, că nu-i tocmai plăcut să umbli toată ziua prin soare și să-ți simți bluza și cămașa cu totul transpirate.

În această frază trebuie să depășească o mică ezitare.

Continuând, vrea să spună: „Dar când ajungi acasă [nach *Hause*] și te poți schimba...“ Însă greșește și pronunță: „nach *Hose*“ [în pantaloni]. Nu a fost nevoie de un efort analitic pentru a explica sursa acestei erori de vorbire. Evident, doamna intenționa să-și enumere toate piesele de vestimentație: bluză, cămașă și pantaloni. Dar a reprimat numirea celei de-a treia piese de îmbrăcăminte, din motive de bună-cuviință¹³:

În propoziția următoare însă, independentă ca sens, cuvântul reprimat a ieșit la iveală, împotriva voinței ei, prin rostirea deformată a lui „nach *Hause*“, apropiat ca sonoritate.

9) — Dacă doriți să cumpărați covoare, duceți-vă la Kaufmann, în Matthäusgasse, îmi spune o doamnă.

Repet:

— Deci la *Matthäus*... vreau să zic *Kaufmann*.

¹³ Asocia pantalonii cu piesa de lenjerie intimă purtată dedesubt. (N.t.)

Aparent, am fost distrat, înlocuind numele proprietarului magazinului cu cel al străzii. Informația doamnei mi-a pricinuit într-adevăr o oarecare neatenție, pentru că m-am concentrat asupra unui amănunt cu mult mai important pentru mine decât covoarele: în Matthäusgasse se află casa unde locuia soția mea, pe când mi-era logodnică. Intrarea casei era situată însă pe o stradă alăturată, al cărei nume, am băgat de seamă, îl uitasem, fiind nevoie să mi-l reamintesc pe o cale ocolită. Matthäus, care-mi stăruie în minte, reprezintă deci un substitut al numelui de stradă uitat. E mai potrivit decât Kaufmann, Matthäus fiind exclusiv un nume de persoană, ceea ce Kaufmann [negustor] nu este. Iar strada respectivă chiar poartă numele unei persoane — cel al feldmareșalului Radetzky.

10) Cazul următor l-aș putea insera la fel de întemeiat printre „erorile“ ce vor fi comentate mai târziu, dar îl citez aici, pentru că sunt deosebit de evidente relațiile între sonorități apropiate, care motivează o substituire terminologică. O pacientă îmi relatează un vis: un copil a hotărât să se sinucidă, expunându-se unei mușcături de șarpe. Își înfăptuiește hotărârea. Ea îl vede zvârcolindu-se în convulsii ș.a.m.d. Acum ar dori să descopere, printre întâmplările zilei precedente, o legătură cu visul. Își amintește numaidecât că în seara de ieri a audiat o conferință despre acordarea primului ajutor în cazurile mușcăturilor de șarpe. Dacă un adult și un copil sunt mușcați în același timp, rana copilului trebuie tratată prima. Își aduce aminte și de recomandările privind tratamentul, pe care le-a expus conferențiarul. Contează în mare măsură de ce specie de șarpe a fost mușcată victima, a precizat el. Aici o întrerup, întrebând-o:

— Oare n-a spus că în zona noastră există numai foarte puține specii veninoase și nu le-a numit pe cele mai temute?

— Ba da, a scos în evidență șarpele cu clopoței [*die Klapperschlange*].

Râsetele mele îi dovedesc că a spus ceva greșit. Dar nu revine asupra numelui reptilei, ci își retractează întreaga afirmație.

— Sigur, șarpele ăsta nu viețuiește la noi, conferențiarul s-a referit la viperă. Cum oi fi ajuns oare la șarpele cu clopoței [*Klapperschlange*]?

Datorită imixtiunii unor gânduri ascunse îndărătul visului ei, am presupus eu. Sinuciderea prin mușcătura de șarpe nu poate fi decât o aluzie la frumoasa *Cleopatra*. Asemănarea sonoră relativ mare între cele două cuvinte [*Keopatra — Klapperschlange*], succesiunea în aceeași ordine a consonantelor *Kl... p... r*, accentul pus pe vocala *a* în ambii termeni nu pot fi ignorate. Relația apropiată între *Klapperschlange* și *Kleopatra* a produs la pacienta mea o temporară eroare de judecată, în urma căreia nu a sesizat că i-a atribuit în mod greșit conferențiarului referirea la o specie de șarpe inexistentă în fauna țării noastre — o știe la fel de bine ca și mine. Nu trebuie să-i luăm în nume de rău nici lipsa de ezitare în transferarea șarpelui cu clopoței în Egiptul antic, pentru că ne stă în obicei să punem în aceeași oală tot ce este extraeuropean, exotic; eu însumi a trebuit să stau o clipă pe gânduri, înainte de a-mi lămuri pacienta că șarpele cu clopoței aparține doar Lumii Noi.

Alte motivații ale visului rezultă din continuarea analizei. În ziua dinainte, pacienta privise pentru prima oară cu atenție grupul statuar al lui Straßer, avându-l în centru pe Antoniu, sculptură situată în apropierea locuinței ei. Iată un al doilea fapt declanșator al visului (primul fiind audierea conferinței despre mușcătura de șarpe). Într-un moment ulterior al visului, ea se vede legănând în brațe un copil, imagine care i-o evocă pe

Gretchen [din *Faust*]. Alte idei se leagă de reminiscențe din piesa *Arria și Messalina*. Evocarea atâtor nume din sfera literaturii dramatice generează ipoteza că pacienta a nutrit, la o vârstă fragedă, o admirație exaltată, dar ținută în secret, pentru profesia de actriță. Începutul visului: „Un copil a hotărât să-și curme viața, lăsându-se mușcat de un șarpe“ nu înseamnă în realitate altceva decât: în copilărie, pacienta și-a propus să devină cândva o actriță celebră. În sfârșit, de la numele *Messalina* pornește un alt traseu ideatic, ducând la conținutul esențial al visului. Anumite întâmplări recente i-au stârnit îngrijorarea că unicul ei frate ar avea de gând să întemeieze o căsnicie socialmente nepotrivită — o *mezalianță* — cu o *non-ariană*.

11) Un exemplu mai banal, sau poate insuficient clarificat în privința motivațiilor sale, va fi citat aici pentru că relevă un mecanism transparent.

Un neamț aflat într-un voiaj prin Italia are nevoie de o curea [*Riemen*], pentru a-și lega valiza care s-a defectat. Dicționarul îi oferă pentru curea termenul italian *coreggia*. „O să țin minte cu ușurință cuvântul“, își spune el, „pentru că-l voi asocia cu pictorul *Correggio*.“ Se duce într-un magazin și cere: una *ribera*.

Nu reușise, cum vedem, să-și fixeze în memorie echivalentul italian al termenului din germană, dar străduința lui nu se încheiase cu un eșec total. Știa că trebuie să se orienteze după numele unui pictor, dar neizbutind să-l regăsească pe acela consunând cu termenul italianesc căutat, l-a substituit cu numele altuia¹⁴, mai apropiat de cuvântul german *Riemen*. Aș fi putut insera acest exemplu, desigur, și în capitolul despre uitarea de nume, după cum e potrivit și aici, în cadrul greșelilor de vorbire.

---

¹⁴ Freud se referă, evident, la Giuseppe (José) de *Ribera* (1591–1652), pictor și gravor spaniol, stabilit la Neapole. (*N.t.*)

Pe când adunam exemple de erori de vorbire pentru prima ediție a lucrării de față, am supus analizei toate cazurile examinate, chiar și pe cele mai puțin sugestive. Între timp mulți alții și-au dat osteneala (nu o dată amuzantă pentru cercetători) să culeagă și să analizeze erori de vorbire, oferindu-mi posibilitatea să operez o selecție dintr-un material mult mai bogat.

12) Un tânăr îi mărturisește surorii sale:

— Cu cei din familia D. am rupt-o total, nu-i mai salut.

Ea vrea să răspundă:

— Niște prăpădiți, tot neamul lor [Überhaupt eine saubere *Sippschaft*¹⁵], dar greșește și articulează: *Lippschaft* (o pronunție deformată a cuvântului *Liebschaft* — dragosteală). A înghesuit două idei diferite în eroarea ei de vorbire: întâi — că fratele ei începuse cândva un flirt, o dragosteală cu fiica acelei familii, iar în al doilea rând — despre acea fiică umbla zvonul că s-ar fi încurcat, în vremea din urmă, într-o serioasă relație de amor nelegitimă [eine unerlaubte *Liebschaft*].

13) Un tânăr i se adresează, pe stradă, unei tinere:

— Dacă mi-ați permite, domnișoară, mi-ar plăcea să vă însoțesc.

Dar greșește și deformează cuvântul *begleiten* (a însoți), pronunțând *begleit-digen* [termen inexistent, o combinație între *begleiten* și *beleidigen* — a ofensa, *N.t.*]. Evident, gândea că i-ar face plăcere s-o însoțească, dar se temea că propunerea i s-ar putea părea ofensatoare tinerei. Faptul că acele două simțiri contradictorii și-au găsit expresia într-un singur cuvânt — adică în eroarea de vorbire — semnaleză că intențiile reale ale tânărului nu erau tocmai curate și i se păreau lui însuși jignitoare la adresa tinerei. Încercând să-i ascundă exact acest aspect, inconștientul i-a jucat un renghi, trădându-i intenția

¹⁵ *Sippschaft* — neam, familie (aici cu sens peiorativ, disprețuitor). (*N.t.*)

ascunsă, dar îngăduindu-i totodată să i-o ia înainte tinerei femei, prin anticiparea prezumtivului ei refuz, formulat convențional: „Ce vă închipuiți despre mine, cum îndrăzniți să mă jigniți atât de tare [wie können Sie mich denn so *beleidigen*]?” (Exemplu comunicat de O. Rank.)

O suită de exemple le-am extras dintr-un articol publicat de W. Stekel în *Berliner Tageblatt* din 4 ianuarie 1904, intitulat „Mărturii inconștiente“ („Unbewußte Geständnisse“).

14) „O manifestare neplăcută a gândurilor mele inconștiente este dezvăluită de exemplul următor. Precizez din capul locului că, în calitate de medic, nu mă gândesc niciodată la câștig și am în vedere numai interesul bolnavului, lucru de la sine înțeles, de fapt. Mă aflu la o pacientă, ajunsă după o lungă maladie în stadiul de convalescență, și-i acord îngrijirile adecvate. Am trecut amândoi prin zile și nopți grele. Sunt fericit să constat că e mai bine și îi descriu bucuriile unui sejur în stațiunea Abazzia din Italia, spunându-i în încheiere: «...dacă *nu* vă veți ridica în curând, cum sper, din pat». Pesemne această exprimare (negația) își avea sursa într-un motiv egoist al inconștientului, dorința de a o trata și în continuare pe înstărita pacientă — un deziderat cu desăvârșire străin conștiinței mele treze, pe care l-aș respinge cu indignare.“

15) Un alt exemplu (W. Stekel): „Soția mea angajează o franțuzoaică pentru orele după-amiezii și dorește, după stabilirea condițiilor, să-i rețină certificatele. Franțuzoaica cere permisiunea să și le păstreze, cu motivația: «*Je cherche encore pour les après-midis, pardon, pour les avant-midis*» (Mai caut ceva pentru după-amieze, scuze, pentru înainte de amiază). Evident, avea de gând să verifice și alte posibilități de angajare, pentru a obține, eventual, condiții mai bune — o intenție pe care a și realizat-o.“

16) (Dr. Stekel): „Mi se cere să-i țin o cuvântare moralizatoare unei femei, iar soțul, care mi-a încredințat această misiune, ascultă în spatele ușii. La sfârșitul predicii mele, care-i făcuse femeii o impresie evidentă, am spus: «Sărut mâna, stimată domn!» Oricărui cunoscător i-am deconspirat astfel că vorbele mele îi fuseseră adresate domnului, că la dorința și în numele lui le-am rostit.

17) Dr. Stekel relatează despre sine însuși că a tratat într-o vreme doi pacienți din Trieste, pe care obișnuia să-i salute mereu invers: „Bună dimineața, domnule Peloni“, îi spunea lui Ascoli — „Bună dimineața, domnule Ascoli“, îi zicea lui Peloni. La început a fost înclinat să nu atribuie acestei confuzii o motivație mai profundă, explicându-și-o prin multiplele caracteristici comune ale celor doi domni. S-a lăsat convins însă cu ușurință că inversarea numelor corespundea unui soi de lăudăroșenie, dând de înțeles fiecăruia din cei doi pacienți italieni că nu este singurul triestean sosit la Viena, pentru a-i cere sfatul medical.

18) Dr. Stekel într-o adunare generală furtunoasă: „*Ne certăm acum*“ [wir streiten nun] în loc de „*pășim acum*“ [wir schreiten nun] „spre punctul 4 al ordinii de zi“.

19) Un profesor în expunerea sa inaugurală, după numire: „Nu sunt *dispus*“ [ich bin nicht geneigt] în loc de „nu mă *socotesc autorizat*“ [ich bin nicht geeignet] „să înfățișez meritele mult apreciatului meu predecesor.“

20) Dr. Stekel către o doamnă, pe care o consideră suspectă de maladia Basedow: „Sie sind um einen *Kropf* größer als Ihre Schwester“ [Sunteți cu o *gușă* mai înaltă decât sora dumneavoastră].¹⁶

21) Dr. Stekel relatează: cineva dorește să înfățișeze relația a doi prieteni, dintre care unul să fie caracterizat

¹⁶ Greșeala de vorbire substituie *Kropf* foarte asemănătorului *Kopf* (cap). *N.t.*

drept evreu. Omul spune: „Viețuiau împreună precum *Castor* și *Pollak*“.¹⁷ Nu era nicidecum o glumă, vorbitorul nu-și observase greșeala, până când nu i-am atras atenția asupra ei.

22) Câteodată o eroare de vorbire înlocuiește o caracterizare amănunțită. O tânără doamnă, dominatoare în căsnicia ei, îmi povestește că soțul ei suferind a fost la medic pentru a afla ce regim alimentar i se recomandă. Medicul însă i-ar fi răspuns: „Nu contează. Poate să mănânce și să bea tot *ce vreau eu*.“

Următoarele două exemple, comunicate de Th. Reik (*Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, III, 1915), se referă la situații în care greșeala de vorbire se produce deosebit de ușor, pentru că în ele se cuvine reprimat mai mult decât este îngăduit să spui.

23) Un domn îi adresează unei tinere femei care și-a pierdut de curând soțul condoleanțele sale și vrea să adauge: „Veți găsi o mângâiere devădându-vă cu totul copiilor“. Gândul reprimat indică o consolare de altă natură: nu va trece mult și *vădana*, tânără și frumoasă, va avea din nou parte de plăceri sexuale.

24) Același domn conversează cu aceeași doamnă, întâlnită la o serată, comentând amplele pregătiri care au loc la Berlin în vederea sărbătorii Paștelui; întreabă: „Ați văzut azi vitrina [*die Auslage*] de la Wertheim? E minunat *decoltată!*“ Nu se cuvenea să-și exprime pe față admirația pentru decolteul frumoasei femei, iar gândul prohibit s-a impus prin preschimbarea decorului unei vitrine într-un decolteu, termenul *Auslage* fiind folosit inconștient cu dublul său sens [vitrină, dar și expunere, afișare].

---

¹⁷ Cei doi gemeni din mitologia greacă, fii ai lui Zeus, simbolizând dragostea frățască, sunt *Castor* și *Pollux*. *Pollak* este un nume de familie cu rezonanță iudaică. (N.t.)

Aceleași circumstanțe corespund și unei situații pe care Dr. Hanns Sachs s-a străduit s-o descrie pe larg:

25) „O doamnă îmi povestește despre un cunoscut comun: atunci când l-a văzut recent, era îmbrăcat la fel de elegant ca-ntotdeauna, dar i-a remarcat în mod deosebit pantofii [*Halbschuhe*] maro, excepțional de frumoși. Întrebată de mine unde l-a întâlnit, îmi răspunde:

— A sunat la ușa casei mele și l-am văzut prin storurile lăsate, dar n-am deschis și nici n-am dat vreun semn de viață; nu voiam să aflu că m-am întors de-acum în oraș.

În timp ce o ascult, îmi spun că-mi ascunde ceva, cel mai probabil că n-a deschis pentru că nu era singură și nici într-o vestimentație potrivită pentru a primi vizite, așa că o întreb cu oarecare ironie:

— Deci i-ați putut admira prin storurile lăsate *papucii* [*seine Hausschuhe*] — vreau să zic *pantofii* [*seine Halbschuhe*]?

În rostirea eronată «*Hausschuhe*» (pantofi de casă) și-a găsit expresia gândul refulat la rochia ei *de casă*. Particula «*Halb*» [jumătate] — componentă a cuvântului *Halbschuhe* [pantofi] — voi fi încercat s-o elimin, pesemne, pentru că tocmai ea conținea miezul răspunsului meu nerostit: «Nu-mi spuneți decât *jumătate* de adevăr și-mi ascundeți că erați doar *pe jumătate* îmbrăcată». Greșeala de vorbire mi-a fost stimulată și de faptul că discutaseam tot atunci, chiar înainte de menționarea superbilor pantofi, despre căsnicia respectivului domn, despre «fericirea lui casnică», ceea ce va fi codeterminat deplasarea atenției spre persoana lui. În sfârșit, trebuie să mărturisesc că va fi jucat un rol și invidia, când l-am făcut pe domnul cel elegant să stea în stradă în papuci; eu însumi mi-am cumpărat de curând o pereche de pantofi maro, care după scurt timp nu mai par deloc «excepțional de frumoși.»

Vremurile de război, cum și noi le-am trăit, favorizează o serie de erori de vorbire, a căror înțelegere nu provoacă nici o dificultate.

26) — La ce armă slujește fiul dumneavoastră? este întrebată o doamnă.

— La regimentul 42 Mortiere [bei den 42-er Mörsern], ar suna răspunsul corect, dar doamna articulează: Bei den 42-er Mörderen [la regimentul 42 Asasini].

27) Locotenentul Henrik Haiman scrie de pe front: „Sunt smuls din lectura unei cărți captivante, pentru a-l înlocui câteva clipe pe telefonistul-cercetaș. La proba de transmisie efectuată de stația de tir reacționez cu: „Control corect. *Liniște*.“ Regulamentar ar fi trebuit să răspund: „Control corect. *Terminat*.“ Abaterea mea se explică prin iritarea provocată de întreruperea lecturii.“ (*Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, IV, 1916/17)

28) Un sergent-major își instruiește ostașii din subordine să le indice rudelor adresele lor exacte: pentru a nu li se rătăci coletele [*Gepäckstücke*], vrea el să explice, dar pronunță *Gespeckstücke*, cu gândul la *bucățile de slănină* [*Speckstücke*] care li s-ar putea trimite.

29) Exemplul următor, deosebit de expresiv și de o adâncă tristețe, din cauza fundalului întâmplării, îl datorez comunicării doctorului L. Czeszer; acesta a petrecut o bucată de timp, în cursul războiului¹⁸, în neutrala Elveție, unde a trăit o experiență pe care a analizat-o amănunțit. Îi redau în continuare textul, cu câteva neesențiale prescurtări:

„Îmi permit să relatez un caz de «eroare de vorbire» comisă de profesorul M. N., în cadrul unui curs ținut la O. în semestrul de vară abia încheiat, tema fiind psihologia sentimentelor. Este necesar să menționez, înainte de a intra în subiect, că expunerile se țineau în aula Universității, având parte de o mare afliuență a

¹⁸ Este vorba despre Primul Război Mondial. (*N.t.*)

prizonierilor de război internați în acel oraș academic, cărora li se alăturau numeroșii studenți, originari cu precădere din Elveția franceză, prin urmare nutrinde ferme convingeri favorabile Antantei. La O., ca și în Franța, cuvântul *boche* [având nuanță peiorativ-xenofobă — *N. t.*] era folosit pe plan general, desemnându-i exclusiv pe germani. Cu prilejuri oficiale însă, implicând pe lângă altele și cursurile universitare, funcționarii superiori, profesorii, îndeobște persoanele în posturi de răspundere se străduiau să evite cuvântul discriminator, din motive de neutralitate.

Profesorul N. ajunsese tocmai la discutarea valorii practice a afectelor și dorea să ofere un exemplu de utilizare bine ținută a unui afect, în scopul de a da o încărcătură pozitivă, de simțiri plăcute, unui efort muscular neinteresant în sine, sporindu-i astfel eficiența. A povestit, evident în franceză, despre un institutor neamț, a cărui istorie fusese preluată de gazetele locale dintr-un ziar german central: punându-și elevii să-i lucreze grădina, îi îndemna, în vederea unei munci mai însuflețite, să-și închipuie că odată cu fiecare bulgăre de pământ fărâmițat zdrobesc țeasta unui francez. Expunându-și povestea, profesorul N. rostea, firește, de câte ori venea vorba de germani, corectul *allemand*, și nu *boche*. Dar ajungând la poanta istoriei, a reproduș cuvintele institutorului în felul următor: *Imaginez-vous qu'en chaque moche vous écrasez le crâne d'un français*. Deci *moche* [care înseamnă «urât, vrednic de dispreț» și consună cu *boche N.t.*] în loc de *motte* [bulgăre compact de pământ]!

Îl avem parcă în fața ochilor pe corectul savant și-l vedem cum își impune, stăpânindu-se, să nu cedeze cu niciun chip obișnuinței, sau poate chiar tentației, de a rosti cuvântul — interzis în mod expres chiar și de un decret federal — de la catedra aulei universitare! Și

tocmai în clipa când a reușit să pronunțe pentru ultima oară, cu totul corect, *l'instituteur allemand* și, răsuflând ușurat, se grăbește spre finalul lipsit de riscuri lexicale, vocabula reprimată cu atâta efort se agață de relativa asemănare sonoră cu termenul *motte* — și necazul se produce. Teamă de o lipsă de tact politică, poate și dorința refulată de a folosi totuși cuvântul uzual și așteptat de întreg auditoriul, ca și împotrivirea democratului și republicanului înnăscut față de orice coerciție a opiniei liber exprimate s-au interferat cu o preocupare de esență a lui N. — aceea de a reda corect exemplul ales. Tendințele interferente îi sunt cunoscute vorbitorului și se poate presupune că s-a gândit la ele nemijlocit înaintea comiterii erorii de vorbire.

Eroare pe care profesorul nu a remarcat-o, cel puțin nu a corectat-o, ceea ce de regulă se face cvasiautomat. În schimb, greșeala a fost receptată de asistența preponderent franceză cu maximă satisfacție și a avut efectul unui joc de cuvinte absolut deliberat. Eu însă am urmărit toată desfășurarea, aparent inofensivă, cu intensă emoție. Chiar dacă, din motive lesne de înțeles, a trebuit să renunț la a-i adresa profesorului întrebările care mă covârșeau, în spiritul metodei psihanalitice, această eroare de vorbire a reprezentat pentru mine o dovadă de netăgăduit a exactității învățaturii dumneavoastră despre determinarea actelor ratate și despre profundele analogii și interdependențe între greșeala de vorbire și cuvântul de spirit.“

30) Trăirile dureroase din vremea războiului au generat și greșeala de vorbire pe care mi-a relatat-o un ofițer austriac, locotenentul-major T., revenit acasă.

„Timp de câteva luni, pe când eram prizonier de război în Italia, stăteam înghesuiți, vreo două sute de ofițeri, într-o vilă strâmtă. În această perioadă unul dintre camarazii noștri a murit de gripă. Impresia

produsă de acest eveniment a fost, firește, profund apăsătoare; condițiile în care viețuiam, lipsa asistenței medicale, precaritatea existenței noastre făceau mai mult decât probabilă extinderea epidemiei. Așezaserăm sicriul deschis al mortului în beci. Seara, pornind să fac înconjurul casei în compania unui prieten, ne-am exprimat amândoi dorința să mai vedem o dată cadavrul. Pășind primul în beci, am tras o mare spaimă, confruntat cu privescătoarea la care nu mă așteptam; nu eram pregătit să găsesc nășalia imediat lângă intrare, trebuind să mă uit atât de aproape la chipul fără viață, dar asupra căruia lumânările aruncau umbre neliniștitoare. Urmăriți încă de această imagine, ne-am continuat turul. Într-un loc unde ochiului i se oferea vederea parcului scăldat în lumina lunii pline, a unei pajiști strălucind și ea sub razele lunare, a unor văluri ușoare de ceață plutind în fundal, am dat glas închipuirii că zăresc jocul ielelor, dansând în cerc la poalele pinilor alăturați.

În după-amiaza următoare ne-am înmormântat camaradul. Drumul de la lăcașul nostru de detenție până la cimitirul micii localități apropiate ne-a adus în egală măsură amărăciune și umilință; niște adolescenți hăulind a batjocură și dispreț, scandalagii răcnind grosolan, au găsit cu cale să-și manifeste fără sfială, tocmai cu acel prilej, simțirile de curiozitate amestecată cu ură. Sentimentul că nu am fost scutiți de insulte până și în situația noastră lipsită de apărare, sila față de atâta fățișă cruzime mi-au stârnit o încrâncenare care m-a stăpânit până seara. Apoi, la aceeași oră ca și în ziua dinainte și în aceeași companie am pășit din nou pe cărarea cu pietriș din jurul casei; trecând pe lângă grilajul beciului unde zăcuse cadavrul, m-a covârșit amintirea impresiei trăite când l-am privit. Când am ajuns iar la parcul luminat de aceeași lună plină, m-am oprit și i-am spus

însoțitorului: «Wir könnten uns hier ins *Grab — Gras* setzen und eine Serenade *sinken!*» [Am putea să ne așezăm aici în *groapă* — în iarbă — și să ne *cufundăm* într-o serenadă!]. Abia la a doua greșală de vorbire am devenit atent; pe prima o corectasem, fără să fi realizat conștient sensul erorii. Reflectând, am asociat: «*ins Grab — sinken*» [în loc de *singen*, a cânta]: așadar — să ne cufundăm în groapă — în mormânt. Instantaneu, mi s-au înșirat în minte imaginile: ielele dansând, plutind sub razele lunii; camaradul în sicriu și impresia trăită în preajma lui; scene răzlețe din timpul înmormântării; rememorarea silei față de tulburarea brutală a doliului; amintirea unor discuții despre apariția epidemiei, mai mulți ofițeri exprimându-și temerile. Mai târziu mi-am adus aminte că era ziua morții tatălui meu, ceea ce m-a surprins, știindu-mi o memorie foarte defectuoasă în privința datelor.

La o regândire ulterioară a detaliilor, m-am limpezit: coincidența împrejurărilor exterioare în ambele seri, aceeași oră și aceeași lumină, același loc și același însoțitor. Mi-am amintit și de indispoziția resimțită când s-a vorbit despre îngrijorarea față de eventuala răspândire a gripei; dar și de interdicția lăuntrică, eu unul impunându-mi să nu mă las pradă fricii. În sfârșit, am devenit conștient de semnificația expresiei «ne-am putea cufunda în mormânt», după cum am ajuns la convingerea că numai prima corectare, de la *Grab* la *Gras*, efectuată încă fără o interpretare clară, a declanșat a doua eroare de vorbire, de la *singen* [a cânta] la *sinken* [a ne cufunda], asigurându-i complexului reprimat posibilitatea de a-și face în cele din urmă efectul.

Mai trebuie să adaug că în acea perioadă sufeream de coșmaruri înfricoșătoare, în care o rudă de care eram foarte atașat mi-a apărut în repetate rânduri bolnavă, o dată chiar moartă. Cu puțin timp înainte de a fi luat

prizonier mi-a parvenit informația că gripa bântuia cu extremă violență tocmai în zona natală a acestei rude și nu-i ascusesem temerile mele intense. De atunci, legătura dintre noi era întreruptă. După luni de zile am primit vestea că ruda mea căzuse victimă epidemiei de gripă, cu două săptămâni înainte de episodul descris aici!“

31) Exemplul următor relevă, ca-n lumina unui fulger, una dintre dilemele dureroase care țin de soarta medicului. Un bărbat probabil condamnat de o boală incurabilă, dar al cărui diagnostic încă nu a fost stabilit, sosește la Viena pentru a aștepta aici rezolvarea problemei sale și roagă un prieten din tinerețe, devenit medic reputat, să-i preia cazul; medicul acceptă în cele din urmă, nu fără o inițială împotrivire. Pacientul urmează să fie internat într-un sanatoriu și medicul îi propune pe cel numit „Hera“. Dar aceasta este o instituție cu un specific strict (o maternitate), obiectează bolnavul. O, nu, răspunde cu însuflețire medicul, și vrea să afirme că la „Hera“ poate fi internat (*unterbringen*) orice pacient, dar pronunță *umbringen* [la „Hera“ poate fi *omorât* orice pacient], corectându-și însă imediat eroarea de vorbire. Se opune apoi cu violență interpretării greșelii sale.

— Doar nu mă crezi capabil de impulsuri dușmănoase față de tine.

După un sfert de oră i se adresează asistentei care va prelua îngrijirea bolnavului, respectiva doamnă ieșind împreună cu medicul din cabinet:

— Deocamdată nu găsesc nimic și nu cred încă într-o evoluție fatală. Dar dacă s-ar întâmpla așa, recomand o doză serioasă de morfină — și cu asta, lucrurile se rezolvă.

Ulterior iese la iveală că prietenul i-a pus condiția să-i scurteze suferința, folosind un medicament cu efect

letal, dacă se dovedește că boala lui nu are leac. Medicul preluase, așadar, cu adevărat misiunea să-și omoare prietenul.

32) Nu aș vrea să renunț la un exemplu deosebit de instructiv, deși cel care mi l-a comunicat mă informează că lucrurile s-au petrecut cu vreo douăzeci de ani în urmă.

„O doamnă afirmă într-o societate — iar tonul ei dovedește că și-a elaborat afirmațiile cu o anumită patimă și sub influența a tot soiul de porniri secrete:

— O femeie trebuie să fie neapărat frumoasă, ca să placă bărbaților. Un bărbat o duce, în privința asta, mult mai ușor; dacă-și are cele *cinci* membre normale [wenn er nur seine *fünf* geraden Glieder hat¹⁹], mai mult nici nu-i trebuie!

Acest exemplu ne permite o privire edificatoare în mecanismul intim al unei erori de vorbire prin *condensare* ori prin *contaminare* (p. 72). Putem presupune, într-o primă ipoteză, că aici s-au contopit două formulări apropiate ca sens:

dacă-și are cele *patru* membre normale
dacă posedă cele *cinci* simțuri normale

Sau cuvântul *gerade* a fost elementul comun al celor două intenții de vorbire, care puteau suna așa:

wenn er nur seine *geraden* Glieder hat
alle fünf *gerade* sein lassen²⁰.

Nimic nu ne împiedică să adăugăm o altă ipoteză: că *ambele* expresii — aceea despre cele cinci simțuri și aceea despre cinci devenit «număr drept» (cu soț) — au concurat la introducerea, în fraza despre «membrele

¹⁹ În traducere literală: „dacă-și are cele cinci membre drepte“. (N.t.)

²⁰ Aici intervine o expresie idiomatică: „fünf gerade sein lassen“ (literal: „a face din cinci un număr „drept“ = cu soț“) înseamnă de fapt: „a trece ceva cu vederea“, „a fi indulgent“. (N.t.)

drepte», a unei cifre, și anume a uneia cu sens enigmatic: cinci în locul firescului patru. Neîndoielnic, această fuziune n-ar fi avut loc, dacă formularea rezultată în chip de eroare de vorbire nu ar fi avut un sugestiv mesaj propriu, mesajul unui adevăr cinic; ce-i drept, un adevăr pe care o femeie nu-și poate îngădui să-l afirme decât într-o versiune deghizată.

În sfârșit, n-am vrea să ometem semnalarea că spusele doamnei respective, prin conținutul lor, puteau fi interpretate atât ca o glumă reușită, cât și ca o amuzantă greșeală de vorbire. Interpretare depinzând doar de un factor: dacă doamna și-a rostit vorbele cu o intenție conștientă — sau inconștientă. Comportarea vorbitoarei contrazice, în cazul nostru, intenția conștientă și exclude gluma.“

Învecinarea unei erori de vorbire cu o glumă, cu o vorbă de spirit, poate s-o determine chiar pe autoarea greșelii să facă haz de ea, s-o „ia în glumă“, ca în cazul comunicat de O. Rank:

33) Un bărbat căsătorit de curând, căruia soția, foarte preocupată să-și păstreze alura de fată tânără, nu-i permite cu plăcere contactul sexual prea frecvent, mi-a povestit următoarea întâmplare, care i-a amuzat retroactiv pe ambii tineri consorți: după o noapte în care a încălcat o dată în plus recomandarea de abstenență venită din partea soției, bărbatul se bărbierește dimineața în dormitorul comun și folosește — cum a mai făcut-o, din comoditate — *pământul de pudră* al doamnei, aflată încă în pat. Tânăra, care l-a mai muștrat în câteva rânduri pentru această apucătură, având mare grijă de tenul ei, i se adresează supărată:

— Iar *mă* pudrezi cu *pământul tău*! [Du puderst mich ja schon wieder mit *deiner* Quaste!]

La râsetele bărbatului, atrăgându-i atenția asupra greșelii de vorbire (voia să spună: «iar *te* pudrezi cu

pămătuful meu»), izbucnește și ea în răs, amuzată (*puđern* «a pudra» — este o expresie familiară oricărui vienez pentru actul sexual, iar pămătuful — *die Quaste* — apare în context, aproape neîndoielnic, ca simbol falic).“ (*Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, I, 1913)

34) Intenția de a glumi este probabilă și în cazul următor (A.J. Storfer):

Doamna B., care nu mai scapă de o suferință, foarte probabil de origine psihică, este sfătuită în repetate rânduri să se adreseze psihanalistului X. Ea refuză constant, obiectând că un asemenea tratament n-ar avea cum să-i fie prea util, medicul i-ar reduce toate simptomele la o motivație sexuală. În cele din urmă acceptă totuși să urmeze sfatul și întreabă:

— Ei bine, când consultă [*ordinärt*] acest doctor X.? [În germană, jocul de cuvinte, intraductibil, este clar. Întrebarea doamnei B. sună așa: „Nun gut, wann *ordinärt* also dieser Dr. X.?” Ea substituie verbului corect *ordiniert* (*ordinieren*, a consulta) verbul inexistent *ordinärt* (de la *ordinär*, ordinar, vulgar). — *N.t.*]

Înrudirea dintre glumă și greșeala de vorbire reiese și din faptul că eroarea de vorbire se întâmplă adesea să fie doar o prescurtare.

35) O tânără s-a înscris, după absolvirea școlii secundare, la Facultatea de Medicină, orientându-se după moda vremii. După câteva semestre, a abandonat Medicina în favoarea Chimiei. Despre această schimbare povestește, câțiva ani mai târziu, în felul următor: „În general nu mă speria disecția, dar când a trebuit să-i smulg unui cadavru unghiile de pe degete, mi-a pierit cheful de toată — *chimia*.“

36) Citez în continuare cazul altei greșeli de vorbire, a cărei interpretare nu presupune niciun efort. „Profesorul se străduie, la cursul de Anatomie, să descrie cât mai limpede cu puțință cavitatea nazală,

un capitol cunoscut ca fiind foarte dificil al *enterologiei*. La întrebarea dacă auditorii i-au înțeles expunerea, i se răspunde într-un glas cu «Da!» Profesorul, notoriu ca având o exagerată siguranță de sine, remarcă: «Nu prea cred, pentru că persoanele care se pricep la cavitatea nazală se pot număra, chiar într-un oraș cu milioane de locuitori ca Viena, pe *un singur deget*, pardon, am vrut să spun pe degetele unei singure mâini.»

37) Același specialist în Anatomie, altă dată: „La organele genitale feminine, în ciuda numeroaselor ispite [*Versuchungen*] — pardon, a numeroaselor cercetări [*Versuche*]...”

38) Domnului Dr. Alfred Robitsek din Viena îi datorez semnalarea a două erori de vorbire, observate de un vechi autor francez, *Brantôme*²¹ (aprox. 1540–1614), în *Vies des dames galantes, Discours second*. Voi reproduce textele în original:

„*Si ay-je cogneu une très belle et honneste dame de par le monde, qui, devisant avec un honneste gentilhomme de la cour des affaires de la guerre durant ces civiles, elle luy dit: «J'ay ouy dire que le roy a faiet rompre tous les c...²² de ce pays là.» Elle vouloit dire les ponts. Pensez que, venant de coucher d'avec son mary, ou songeant à son amant, elle avoit encor ce nom frais en la bouche; et le gentilhomme s'en eschauffer en amours d'elle pour ce mot.*”

„*Une autre dame que j'ai cogneue, entretenant une autre grand dame plus qu'elle, et luy louant et exaltant ses beautez, elle luy dit après: «Non, madame, ce que je vous en dis: ce n'est point pour vous adultérer»; voulant dire aduler, comme elle le rhabilla ainsi: pensez qu'elle songeoit à adultérer.*”

²¹ Pierre de Bourdeille, seigneur de Brantôme, dintre scrierile căruia este bine-cunoscută și *Vies des hommes illustres et des grands capitaines*. (N.t.)

²² c... de la *con* — aici în primul lui sens, denumirea în limbaj popular a organului sexual (feminin, ori — mai frecvent — masculin). Sensul mai cunoscut, în limbaj colocvial, este: „imbecil, idiot, prostănac.” (N.t.)

[„Astfel am cunoscut o foarte frumoasă și onorabilă doamnă de lume, care, conversând cu un onorabil gentilom de la curte despre probleme ale războiului, în timpul unor conflicte civile, i-a spus: «Mi-a ajuns la urechi că regele a poruncit să fie distruse toate p... din țara aceea.» Voia să spună podurile. Închipuiți-vă că, după ce va fi făcut amor de curând cu soțul ei, sau gândindu-se la un amant, avea încă proaspăt pe buze acel cuvânt; iar gentilomul, auzindu-l, s-a aprins de dragoste pentru acea doamnă.“

„O altă doamnă cunoscută de mine, întreținându-se cu o doamnă de rang mai înalt decât al ei, îi lauda, îi preamărea aceleia farmecele, încheind: «Nu, doamnă, ce v-am spus n-a fost pentru a vă păcăli» (pour vous *adultérer* = a vă spune ceva fals, neadevărat); voia să rostească «*adulater*» (formă veche pentru a adula), cum și-a îndreptat vorba; închipuiți-vă că voia chiar s-o păcălească.“ — *N.t.*]

39) Firește, există și exemple mai moderne pentru echivocuri sexuale trădate de câte o greșeală de vorbire. Doamna F. povestește despre prima ei lecție la un curs de limbi străine: „E foarte interesant, profesorul e un tânăr englez simpatic.“ În continuare, vrea să spună: „Mi-a dat de înțeles aluziv [expresie idiomatică: *durch die Blume*] că ar prefera să-mi predea numai mie singură, în particular“, dar greșește și articulează: „*durch die Bluse* [prin bluză]“. Se corectează însă imediat (*Storfer*).

În psihoterapia folosită pentru deslușirea și înlăturarea unor simptome nevrotice, îmi revine deseori sarcina să detectez în vorbele și ideile pacienților, rostite parcă la întâmplare, un conținut de idei care încearcă să se ascundă, dar nu poate evita să se trădeze, fără vrere, în fel și chip.

Eroarea de vorbire îmi oferă, în astfel de situații, un ajutor de preț, cum pot dovedi prin exemple pe cât de

convingătoare, pe-atât de bizare. Unii dintre pacienți îmi vorbesc, de pildă, despre o mătușă și o numesc consecvent „mama mea“, fără să-și sesizeze greșeala de vorbire, sau își menționează soțul sub denumirea „frate“. Îmi atrag în felul acesta atenția că au „identificat“ între ele respectivele persoane, că le-au cuprins într-un singur șir, semnificând pentru viața lor afectivă revenirea aceluiași tip uman. Sau: un tânăr de 20 de ani se recomandă, la ora mea de consultație, spunându-mi: „Sunt tatăl lui N. N., care a fost tratat de dumneavoastră. Scuze, am vrut să spun, sunt fratele pacientului dumneavoastră; doar el este cu patru ani mai mare decât mine.“ Îmi dau seama că a vrut să exprime prin eroarea de vorbire că el, ca și fratele lui, s-au îmbolnăvit din vina tatălui, că dorește, asemenea fratelui, să se vindece, dar că lecuirea tatălui ar fi de primă urgență. Alteori, o formulare sunând neobișnuit, o exprimare părănd forțată sunt suficiente pentru a releva implicarea unui gând refutat în discursul altfel motivat al pacientului.

În tulburările de vorbire necizelate, ca și în acestea mai subtile, care încă mai pot fi subsumate „erorii de vorbire“, nu socotesc așadar preponderentă influența unor efecte de contact ale sunetelor; importantă pentru ivirea greșelii de vorbire, și suficientă pentru limpezirea motivațiilor ei, consider influența unor gânduri existând în afara discursului intenționat. Nu pun la îndoială regulile conform cărora sunetele se influențează reciproc, modificându-se; aceste reguli nu mi se par însă apte să producă, numai ele, tulburarea finalizării corecte a discursului. În cazurile pe care le-am studiat și deslușit mai amănunțit, ele nu reprezintă decât mecanismul preexistent de care se servește confortabil o motivație psihică mai îndepărtată, fără legătură nemijlocită cu acțiunea interdependențelor sonore. *Într-o lungă suită de substituiri se face total abstracție de aceste legități*

ale sunetelor, în apariția erorilor de vorbire. În această privință mă aflu într-un deplin acord cu Wundt, care presupune și el o corelare a condiționărilor erorii de vorbire, depășind cu mult efectul de contact al sunetelor.

Dacă socotesc certe aceste „influențe psihice mai îndepărtate“, cum le numește Wundt, nu văd, pe de altă parte, ce m-ar opri să admit că, într-un discurs rostit în grabă și în cazul unei oarecare abateri a atenției, condițiile favorizând eroarea de vorbire s-ar lăsa lesne reduse la limitele determinate de Meringer și Mayer. Totuși, pentru unele exemple culese de acești autori pare mai credibilă o motivație mai complexă. Mă opresc, bunăoară, la cazul citat anterior²³:

Es war mir auf der *Schwes*...

Brust so schwer²⁴.

Oare să se fi petrecut aici doar o simplă înlocuire: *schwe* s-a substituit — în chip de suită de sunete anticipative — echivalentului *bru*? Nu putem refuza ipoteza că grupul sonor *schwe* a dobândit capacitatea acestei substituiri printr-o relație specială. Relație neputând fi alta decât asocierea: *Schwester-Bruder* (soră-frate), sau poate: *Brust der Schwester* (pieptul surorii), ducând la altă sferă de gândire. Numai elementul ajutător, acționând invizibil în spatele scenei, a conferit inofensivului *schwe* forța care s-a concretizat prin eroarea de vorbire.

În cazul altor greșeli de vorbire putem presupune că tulburarea se produce datorită unei asemănări sonore cu termeni sau sensuri obscene. Alterarea și distorsionarea intenționată a unor cuvinte și expresii, atât de dragi unor inși lipsiți de educație nu urmăresc altceva decât să profite de un prilej inofensiv pentru a pomeni noțiuni prohibite, iar această joacă este atât de răspândită, încât n-ar fi de mirare ca ea să ducă și la

²³ Vezi pp. 69–70. (N.t.)

²⁴ Vezi nota 1 de la p. 70 (N.t.)

manifestări neintenționate, în afara voinței subiecților. Din această categorie²⁵ fac parte, probabil, exemple ca: *Eischeißweibchen* [aprox. „femelă de rahat de ou“] în loc de *Eiweißscheibchen* (felii de albuș), Apopo *Fritz* aprox. „popou de Fritz“] în loc de *Àpropos, Fritz, Lokuskapitäl* [aprox. „capitel, semicoloană de closet“] în loc de *Lotuskapitäl* (capitel în forma florii de lotus), poate și *Alabüsterbachse* [deformare a cuvântului *Alabsterbüchse* = cutie de alabastru, deformarea inserând silabele *büste* = bust], obiect aparținând Sfintei Magdalena. — „Vă invit să *râgâiți* în sănătatea șefului nostru“ (auf das Wohl unseres Chefs *aufzustoßen*)²⁶ ar putea fi, eventual, o parodie neintenționată ca rezonanță a uneia intenționate. Dacă aș fi în locul șefului la sărbătorirea căruia vorbitorul a contribuit cu eroarea sa de vorbire, aș evoca

---

²⁵ La una dintre pacientele mele o greșeală de vorbire a continuat să se manifeste, ca simptom, până când a fost elucidată ca reminiscență a unei apucături din copilărie, substituirea expresiei a *ruina* (*ruinieren*) cu a *urina* (*urinieren*). Ispita de a ajunge, uzând de tertipul erorii de vorbire, la rostirea neîngrădită a unor cuvinte obscene și prohibite a fost descrisă de Abraham în observațiile sale despre actele ratate „cu *tendință de supracompensare*“ (*Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse VIII*, 1922). O pacientă manifestând o ușoară tendință de a dubla prima silabă a unor nume proprii prin bălbâială modificase numele *Protagoras* în *Protragoras*. Puțin mai înainte rostise, în loc de *Alexandros, A-alexandros*. Cercetarea a dovedit că în copilărie cultiva cu mare plăcere un prost obicei: repetarea silabelor inițiale *a* și *po*, o joacă ducând nu rareori la instalarea bălbâielii infantile. În cazul numelui *Protagoras* se temea de riscul omiterii literei *r* din prima silabă, rezultând *Po-potagoras*. Ca măsură de apărare se ținea, crispată, de acel *r*, inserând un al doilea *r* în silaba următoare. În chip asemănător a deformat, în alte rânduri, cuvintele *parterre* (parter) și *Kondolenz* (condoleanțe), pronunțând *partrerre* și *Kodolenz*, pentru a evita asocierea, de semne tentantă pentru ea, cu termenii *pater* (tată) și *Kondom* (prezervativ). Un alt pacient al lui Abraham și-a recunoscut tendința de a pronunța constant *Angora* în loc de *Angina*, foarte probabil temându-se de ispita de a înlocui *Angina* cu *Vagina*. Greșelile de vorbire de acest tip se produc, așadar, datorită precumpănirii unei tendințe de apărare, înlocuind tendința deformării, iar Abraham atrage cu îndreptățire atenția asupra analogiei acestui proces cu formarea de simptome caracterizând nevrozele obsesionale.

²⁶ Vezi p. 70. (N.t.)

înțelepciunea romanilor, care le îngăduiau soldaților imperatorului triumfător să-și exprime pe față nemulțumirile la adresa acestuia, intonând cântece satirice. Meringer povestește o pățanie proprie: seniorului unei reuniuni, căruia ceilalți invitați i se adresau cu familiarul dar și respectuosul diminutiv „Senexl“, sau „bătrâne Senexl“ [altel Senexl], el i-a spus la un moment dat: „Prost“ [noroc], Senex altel!“ S-a speriat el însuși de greșeala lui (p. 50). Ne putem explica reacția lui stingherită, dacă evidențiem asemănarea între „altel“ și jignitorul „alter Esel“ (măgar bătrân). Lezarea respectului datorat bătrânilor (ceea ce, referitor la copilărie, înseamnă: respectul datorat tatălui) atrage după sine grave autopedepșiri lăuntrice.

Sper că cititorii nu vor ignora diferența valorică dintre aceste interpretări, pentru care nu există dovezi, și exemplele adunate de mine și explicate prin analize. Și totuși: dacă nu renunț la ipoteza că și unele cazuri aparent simple ale greșelilor de vorbire s-ar datora intervenției unei idei pe jumătate reprimate *din afara* discursului intenționat, îmi găsesc sprijinul într-o observație demnă de toată atenția chiar a lui Meringer. Autorul remarcă un fapt ciudat: nimeni nu vrea să-și recunoască eroarea de vorbire. Există persoane cât se poate de inteligente și oneste, care se simt jignite când li se spune că au comis o greșeală de vorbire. Nu mă încumet să dau o accepție atât de generalizatoare acestei afirmații, cum ar rezulta din formularea „nimeni“ a lui Meringer. Dar o anumită reacție afectivă, când ți se demonstrează că ai greșit — o reacție de penibilizare, am spune, își are semnificația ei. Ea poate fi asemuită iritării simțite atunci când nu ne amintim un nume, precum și uimirii față de persistența altei amintiri aparent lipsite de importanță; atitudine semnalând implicarea constantă a unui motiv în apariția tulburării.

Deformarea unor nume corespunde unei insulte, când se produce deliberat; ea are probabil aceeași semnificație într-un șir de cazuri, unde se manifestă sub forma greșelii de vorbire neintenționate. Persoana care, cum relatează Mayer, a pronunțat odată „Freuder“ în loc de *Freud*, pentru că avea să rostească după scurt timp „Breuer“²⁷ (p. 38), iar cu alt prilej a pomenit de o metodă *Freuer–Breud* (p. 28) a fost pesemne un coleg de breaslă, care nu prea era încântat de metoda respectivă. Voi descrie ulterior, referindu-mă la erorile de scriere, cazul distorsionării unui nume, care nu poate fi explicat decât în mod asemănător.²⁸

²⁷ Josef Breuer (1842–1925). După cum se știe, numele celor doi psihanaliști au fost strâns legate, mai cu seamă după apariția scrierii care poartă semnătura ambilor și este la începuturile psihanalizei, *Studien über Hysterie*, 1895. (N.L.)

²⁸ Remarcăm că în special aristocrații deformează foarte frecvent numele unor medici pe care i-au consultat; deducem că îi desconsideră în forul lor interior, în ciuda politeții afișate în relația cu ei. Citez aici câteva observații pertinente despre uitarea de nume dintr-o dezbatere engleză a temei noastre, semnată de dr. E. Jones, aflat atunci la Toronto („The Psychopathology of Everyday Life.“, *American Journal of Psychology*, octombrie 1911): „Puțini sunt capabili să-și reprime o răbufnire de necaz, când constată că li s-a uitat numele, mai cu seamă dacă presupuneau sau sperau că persoana respectivă ține minte cum îi cheamă. Dezamăgiții își spun imediat, fără să mai reflecteze, că persoana aceea le-ar fi memorat numele dacă ar fi impresionat-o mai durabil, dat fiind că numele reprezintă o componentă esențială a personalității. Pe de altă parte, rareori se simte cineva mai măgulit ca atunci când o persoană de rang înalt i se adresează rostindu-i numele, fapt la care nu s-ar fi așteptat. Napoleon, care stăpânea cu măiestrie arta de a se purta cu oamenii, a dat, în timpul nefericitei sale campanii de la 1814, o dovadă uimitoare a buneii sale memorii, în această privință. Când ajunsese într-o localitate aproape de Garonne, și-a adus aminte că-l cunoscuse pe primarul urbei, De Bussy, într-un anume regiment, cu vreo douăzeci de ani în urmă; în consecință, încântatul De Bussy i-a oferit serviciile sale cu un devotament nelimitat. Corespunzător, nu există o cale mai sigură de a jigni pe cineva, decât purtându-te ca și cum i-ai fi uitat numele; arăți astfel că persoana îți este în așa măsură indiferentă, încât nici nu-ți dai osteneala să memorezi cum se numește. Găselnița este folosită și în literatură. Iată un pasaj din *Fum* al lui Turgheniev: «Sejurul la Baden vi se mai pare amuzant, domnule... Litvinov?» Ratmirov obișnuia să rostească numele lui Litvinov cu o permanență nuanțată de ezitare, ca și cum ar fi fost mereu nevoit să și-l rechem

În astfel de cazuri intervine ca factor perturbator o critică, trebuind să fie lăsată deoparte, deoarece în acel moment nu corespunde intenției vorbitorului.

La polul opus, înlocuirea de nume, adoptarea unui nume străin, identificarea cu el prin intermediul erorii de vorbire semnifică o apreciere, care pe moment dorește să nu fie dată pe față, din diverse motive. Despre o întâmplare de acest fel din anii lui de școală povestește S. Ferenczi:

„În prima clasă de gimnaziu trebuia să recit (pentru prima oară în viață) în public (adică în fața tuturor colegilor) o poezie. Eram bine pregătit și am fost consternat când, de la bun început, m-au întrerupt hohote de râs. Profesorul mi-a explicat de ce am avut parte de o asemenea primire neașteptată: rostisem foarte corect titlul poeziei, «Din depărtare», dar ca autor nu-l numisem pe poetul care o concepuse, ci — pe mine însumi. Numele poetului este Sándor (Alexander) Petöfi. Similitudinea prenumelui său cu al meu a favorizat confuzia; dar adevărata ei motivație a fost cu siguranță aceea că pe-atunci mă identificam în secret cu celebrul poet-erou. Simțeam pentru el și în mod conștient o dragoste, o admirație vecine cu a-l diviniza. Firește că și un întreg complex de ambiții se ascunde în spatele aceluia act ratat.“

O identificare asemănătoare prin preschimbarea de nume mi-a fost relatată de un tânăr medic, care s-a apropiat cu timiditate și venerație de celebrul *Virchow*²⁹

în memorie. Astfel, ca și prin felul arogant în care-și ridică pălăria în chip de salut, dorea să lezeze orgoliul lui Litvinov. În romanul *Părinți și copii*, același autor scrie: «Guvernatorul îi invită pe Kirsanov și Bazarov la bal și-și repetă după câteva minute invitația, părând să-i considere frați pe cei doi și adresându-li-se cu numele de Kisarov.» Aici uitarea invitației dintâi, incapacitatea de a-i deosebi pe cei doi tineri, ca și eroarea în pronunțarea unuia dintre nume constituie o adevărată acumulare de momente jignitoare. Deformarea numelor are aceeași semnificație ca uitarea lor, ea este un prim pas în direcția uitării.“

²⁹ Rudolf Virchow (1821–1902), întemeietor al patologiei celulare, profesor de Anatomie patologică la Berlin, a contribuit la fundamentarea

și i s-a prezentat: „Dr. Virchow“. Mirat, profesorul s-a întors spre tânăr, întrebându-l: „Și dumneavoastră vă numiți Virchow?“ Nu știu cum și-a justificat ambițiosul tânăr eroarea, dacă a găsit pretextul convenabil că se simțea atât de mărunț în fața numelui celui mare, încât al său propriu i-a pierit din minte, sau a avut curajul să-și mărturisească speranța de a deveni și el cândva un om renumit, asemenea lui Virchow, rugându-l pe domnul Consilier secret să nu-l trateze din cauza asta cu desconsiderare. Unul dintre aceste două gânduri — sau poate ambele — vor fi pricinuit tulburarea tânărului, atunci când s-a prezentat.

Din motive absolut personale, nu voi afirma cu toată certitudinea că o interpretare asemănătoare s-ar putea aplica și cazului pe care-l voi relata acum. La Congresul Internațional de Psihiatrie de la Amsterdam din 1907, teoria isteriei susținută de mine a constituit obiectul unor dispute agitate. Unul dintre adversarii mei cei mai energici, rostindu-și discursul care mă înfiera, a comis în repetate rânduri aceeași eroare de vorbire: mi s-a substituit și a făcut afirmații în numele meu. A spus, de pildă: Breuer și *cu mine* am demonstrat, neputând intenționa să spună decât: Breuer și Freud au demonstrat. Numele aceluia adversar nu are nicio asemănare sonoră cu al meu. Acest exemplu, ca și numeroase alte cazuri ale unor erori de vorbire constând într-o preschimbare de nume, ne arată că greșeala de vorbire se poate lipsi cu totul de înlesnirea oferită de consonanță, reușind să se impună și atunci când se bazează numai pe existența unor disimulate relații conținutistice.

În alte cazuri, considerabil mai importante, auto-critica, împotrivirea lăuntrică față de propria afirmație sunt factori ce duc la eroarea de vorbire, ba determină

---

antropologiei moderne. A fost membru în Camera Deputaților din Prusia (N.t.)

chiar înlocuirea spuselor intenționate cu contrariul lor. Se constată atunci cu uimire cum intenția unei afirmații pretins solemne este anulată de termenii roștiți și cum eroarea de vorbire i-a scos la iveală nesinceritatea.³⁰ Greșeala de vorbire se convertește aici într-un mijloc de expresie mimic, ce-i drept exprimând adesea ceea ce nu s-a dorit să fie spus; ea devine un mijloc de autodemascare. Așa bunăoară un bărbat care nu este adeptul relației normale cu femeile se amestecă într-o discuție despre o tânără caracterizată drept cochetă, zicând: „În compania mea s-ar dezvăța curând de *coetare*“. Neîndoielnic numai termenului *coit* i se poate atribui influențarea unei astfel de modificări a cuvântului intenționat *cochetare*. Iată și alt caz: „Avem un unchi care este de luni de zile foarte supărat pe noi, pentru că nu-l vizităm niciodată. Mutarea lui într-o nouă locuință ne-a oferit prilejul să ne facem apariția la el, după o lungă absență. Aparent, se bucură mult că am venit și la plecare ne spune foarte afectuos: «De-acum încolo sper să vă văd și mai rar decât până azi».“

Favoarea întâmplătoare a materialului lexical dă naștere adeseori unor greșeli de vorbire având forța unei dezvăluiri zdrobitoare sau măcar efectul comic deplin al glumei.

Astfel în exemplul observat și comunicat de Dr. Reitler:

„«Această pălărie nouă, încântătoare, v-ați cârpăcit-o [aufgeputzt] probabil singură?» i se adresează o doamnă altelea, pe un ton admirativ, vrând să spună «v-ați ornat-o» [aufgeputzt].

Este nevoită să renunțe la continuarea laudei intenționate, deoarece opinia critică din gândul ei, că

---

³⁰ Printr-o astfel de greșeală de vorbire îl stigmatizează de ex. Ludwig Anzengruber pe fățarnicul vânător de moștenire din piesa *Der G'wissenswurm* („Viermele conștiinței“).

ornarea pălăriei era o cârpăceală, fusese exprimată mult prea clar în jenanta eroare de vorbire ca să mai îngăduie unor fraze admirative convenționale să pară verosimile.“

Mai moderată, dar lipsită totuși de echivoc, este critica din exemplul următor:

„O doamnă își vizitează o cunoștință; vorbăria abundentă și dezlânată a respectivei o face să se simtă foarte obosită și să-și piardă răbdarea. În sfârșit, reușește să-și ia rămas-bun și să se îndrepte spre ieșire, când gazda, însoțind-o în vestibul [ins Vorzimmer], o reține cu o altă izbucnire logoreică, obligând-o s-o asculte din nou, pe picior de plecare, în fața ușii. În cele din urmă vizitarea o întrerupe, întrebând-o: «Sunteți acasă în vestibul [im Vorzimmer?】» Expresia uimită a interlocutoarei îi atrage atenția asupra greșelii de vorbire. Intenționase, epuizată de statul în picioare prelungit în vestibul [im Vorzimmer], să pună capăt discuției cu întrebarea: «Sunteți acasă înainte de amiază [am Vormittag?】» Greșeala de vorbire îi trădase nerăbdarea față de înnoita oprire.“

Un îndemn la autocontrol este cuprins în exemplul următor, trăit de Dr. Max Graf:

„În adunarea generală a asociației jurnaliștilor «Concordia», un tânăr membru, aflat mereu în nevoi financiare, ține un violent discurs de opoziție, rostind pe un ton iritat: «Domni membri ai *avansului* — *Vorschußmitglieder...*» (în loc de «membri ai conducerii — *Vorstandsmitglieder*» ori «membri ai Comitetului consultativ — *Ausschußmitglieder*»). Aceștia au dreptul să aprobe acordarea unor împrumuturi, iar tânărul vorbitor tocmai depusese o cerere de împrumut.“

Din exemplul „porcit”³¹ am constatat că o eroare de vorbire se produce lesne atunci când te străduiești să

³¹ Vezi p. 73. (N.t.)

reprimi cuvintele injurioase. Pur și simplu, te răcorești pe această cale.

Un fotograf și-a propus să evite, în relația cu angajații săi neîndemânatici, jignirile de inspirație zoologică; un ucenic vrea să golească o cană mare, plină-ochi, dar firește toarnă jumătate din conținut pe jos; fotograful pornit să-l dojenească dorește să-i spună: „Păi bine, omule, trebuia să scoți mai întâi un pic de lichid!“ — ... „Aber, Mensch, *schöpfen* Sie doch zuerst etwas davon ab“, dar rostește, greșind: „...*schöpfen* sie doch...“ [or, *Schöps*, în germană, înseamnă nu numai „berbec castrat“, dar și „nătărău“ — *N.t.*] La scurt timp, în fluxul unei prelungite și aspre cuvântări de mustrare adresată unei asistente, care fusese cât pe ce să deterioreze, din neatenție, o duzină de clișee valoroase, îi scapă: „Aber sind Sie denn so hornverbrannt...“ [Intenția rostirii era: „Sunteți oare atât de nesăbuită... — *hirnverbrannt*“, dar greșește, pronunțând un cuvânt inexistent, care amintește de *Hornviech* = vită cornută, dar și „imbecil(ă)“ — *N.t.*]

Exemplul de mai jos ilustrează un caz de serioasă autodeconspirare prin comiterea unei greșeli de vorbire. Câteva circumstanțe de ordin secund mă îndreptătesc să-l reproduc integral, după comunicarea lui A.A. Brill din *Zentralblatt für Psychoanalyse*, II. Jahrgang³².

„Într-o seară m-am plimbat în compania doctorului Frink și am discutat câteva probleme ale Societății de Psihoanaliză din New York. Am întâlnit un coleg, pe domnul dr. R., pe care nu-l mai văzusem de ani de zile și despre a cărui viață personală nu știam nimic. Ne-a bucurat mult revederea noastră și, la propunerea mea, ne-am instalat toți trei într-o cafenea, unde am stat de vorbă, vreme de două ore, purtând o conversație plină

³² În *Zentralblatt für Psychoanalyse* comunicarea i-a fost atribuită eronat lui E. Jones.

de antren. R. părea să știe destule despre viața mea, pentru că după formulele uzuale de salut, mă întrebase de copilul meu de vârstă mică; mi-a explicat că, din când în când, un prieten comun îi dă informații despre mine și că el însuși îmi urmărește cu interes activitatea, după ce a citit despre ea în revistele medicale. — Întrebându-l la rândul meu dacă este însurat, am primit un răspuns negativ, cu adaosul: «De ce s-ar însura un om de genul meu?»

După ce am părăsit cafeneaua, mi-a adresat pe neașteptate solicitarea:

— Aș dori să aflu cum ați proceda dumneavoastră în situația următoare: cunosc o asistentă medicală, implicată — ca purtând o parte de vină — într-un proces de divorț. Soția a intentat divorțul și a declarat-o pe asistentă vinovată, alături de bărbatul ei, drept care *el* a și obținut divorțul³³.

— Vreți să spuneți că *ea* a obținut divorțul, l-am întrerupt.

— Firește, *ea* a obținut divorțul, a răspuns interlocutorul meu, acceptându-mi imediat corectarea.

Mi-a povestit apoi că asistenta medicală s-a amărât atât de tare în urma procesului și a scandalului, încât a început să bea, a căzut pradă unei grave nevroze ș.a.m.d., drept care el mi-a cerut sfatul în privința unui tratament adecvat.

După ce-i corectasem greșeala de vorbire, l-am rugat să mi-o explice, dar n-am primit decât obișnuitele răspunsuri contrariate; dacă n-are orice om dreptul să mai și comită o eroare de vorbire, că greșeala ar fi strict întâmplătoare, că n-ar trebui căutat niciun detaliu disimulat în ea etc. I-am replicat că orice greșeală de

³³ „Conform legislației noastre (americane), divorțul nu se acordă decât atunci când se dovedește că unul dintre parteneri a comis un adulter; iar pronunțarea se face strict în favoarea părții înșelate.” [Nota îi aparține autorului comunicării.]

vorbire își are motivația și că aș fi tentat să cred că el însuși este protagonistul poveștii, dacă nu mi-ar fi relatat mai devreme că este necăsătorit; dacă aș merge totuși pe linia ipotezei mele, eroarea de vorbire s-ar explica prin dorința lui ca soția și nu el să fi pierdut procesul, în acest caz el nemaifiind obligat să-i plătească (potrivit legislației noastre matrimoniale) o rentă și având dreptul să se recăsătorească în orașul New York. Mi-a respins cu obstinație presupunerea, întărindu-mi totodată bănuiala printr-o reacție afectivă exagerată, prin semne evidente de tulburare, urmate de râsete. La apelul meu, de a spune adevărul în numele elucidării științifice, am primit răspunsul:

— Dacă nu vreți să auziți o minciună, trebuie să credeți în statutul meu de celibatar, prin urmare raționamentul dumneavoastră psihanalitic este cu desăvârșire greșit.

A mai adăugat că un ins care dă atenție oricărui detaliu mărunț este de-a dreptul periculos. Dintr-odată și-a amintit că are o altă întâlnire și și-a luat rămas-bun.

Noi amândoi, Dr. Frink și cu mine, am rămas totuși convinși că eu îi dezlegasem corect semnificația erorii de vorbire, așa încât m-am decis să obțin, făcând niște investigații, o confirmare sau o infirmare. După câteva zile am vizitat un vecin al doctorului R., care-i era vechi prieten și mi-a confirmat integral explicația. Procesul avusese loc cu câteva săptămâni în urmă, iar asistenta medicală fusese citată în calitate de coincepută. Doctorul R. este acum convins de adevărul mecanismelor psihice relevate de Freud.“

Autodeconspirarea este aici la fel de neîndoielnică precum și în cazul următor, comunicat de O. Rank:

„Un tată lipsit de sentimente patriotice, dorind să-și educe și copiii liberi de această simțire pe care o socotește fără rost, își critică fiii pentru participarea la

o manifestare patriotică și dezaprobă referirea lor la un unchi solidar cu ei, spunând: «Tocmai pe el n-ar trebui să-l luați drept model; doar e *un idiot*.» Expresia de pe fața copiilor, surprinși de tonul neobișnuit al părintelui, îi atrage atenția asupra greșelii sale de vorbire, și în chip de scuză afirmă: «Firește am vrut să spun: *patriot*.»“

Drept autodeconspirare este interpretată, de către partenera conversației, o eroare de vorbire relatată de J. Stürcke (*loc. cit.*), căreia el îi adaugă o observație pertinentă, care depășește, ce-i drept, misiunea strict explicativă.

„O dentistă a convenit cu sora ei să verifice dacă între două măsele ale acesteia există un *contact* (adică: dacă măselele se ating lateral, așa încât să nu se poată strecura între ele resturi de mâncare). Surioara se plânge că trebuie să aștepte așa de mult să intre la consultație și comentează pe ton glumeț:

— Acum pesemne că-și tratează o colegă, în timp ce eu, sora ei, stau și aștept.

Dentista o consultă în fine, găsește într-adevăr o carie mică într-una dintre măsele și spune:

— N-aș fi crezut că dintele chiar are un defect; am presupus doar că n-ai *un cont* [kein *Kontant* — în germană însemnând de fapt «numerar» — *N.t.*]... că n-ai *un contact* [kein *Kontakt*].

— Vezi, îi replică râzând soră-sa, numai fiindcă ești însetată de câștig m-ai lăsat să aștept cu mult mai mult decât pe clientele tale bun-platnice!“

(„Bineînțeles, nu-mi îngădui să adaug ideilor ei judecățile mele proprii și nici să trag anumite concluzii din dialogul surorilor, dar înregistrând auditiv eroarea de vorbire menționată, gândul m-a dus imediat la situația celor două tinere femei, plăcute și spirituale, dar nemăritate și beneficiind prea puțin de compania unor

bărbați de vârsta lor; m-am întrebat dacă n-ar avea un mai bun contact cu alți tineri, dacă ar poseda și un cont bănesc mai bun“.)

Drept autodeconspirare poate fi evaluată și o greșeală de vorbire comunicată de Th. Reik (*loc. cit.*):

„Se proiectează logodna unei tinere fete cu un tânăr care nu-i este deloc simpatic. Pentru a realiza o apropiere între cei doi, părinții ambilor organizează o reuniune la care asistă și viitorii miri. Fata posedă suficientă stăpânire de sine pentru a nu-l lăsa pe partenerul ei, de altfel cât se poate de galant, să-i simtă aversiunea. Dar la întrebarea maică-sii, dacă tânărul îi place, ea răspunde pe un ton politicos:

— Da. E destul de *aversgreabil!*³⁴

Aceleași categorii îi aparține un exemplu caracterizat de O. Rank drept „greșeală de vorbire amuzantă.“

„Despre o femeie măritată, căreia-i plac anecdotele, se spune că ar fi nereceptivă față de solicitări extraconjugale, dacă ele nu sunt însoțite de cadouri corespunzătoare. Un tânăr dornic să-i obțină favorurile îi povestește, nu fără intenție, următoarea istorie bine-cunoscută: Un om de afaceri se străduiește s-o cucerească pe nevasta asociatului său, care se arată cam năzuroasă; în cele din urmă, ea promite să-i cedeze, în schimbul unui dar de o mie de guldeni. Când bărbatul ei se pregătește să plece într-o călătorie, asociatul îi cere cu împrumut o mie de guldeni, angajându-se să-i restituie chiar a doua zi soției. Firește, în ziua următoare îi înmânează femeii banii, ca pretinsă răsplată de amor; când soțul revenit din voiaj îi cere nevastă-sii suma respectivă, ea își crede adulterul descoperit și se alege nu numai cu paguba, dar și cu rușinea. Ajuns în acel punct al poveștii,

³⁴ În germană, fata deformează cuvântul *liebenswertig* (amabil, plăcut, literal: „demn de dragoste“, înlocuindu-l cu inexistentul *liebenswidrig*, inspirând aversiunea în dragoste. (N.t.)

când seducătorul îi spune asociatului: «O să-i înapoiez banii chiar mâine soției tale», junele este întrerupt de cea care-l ascultă, cu grăitoarele cuvinte: «Ia spuneți, nu mi-ați mai... înapoiat asta? Ah, scuzați, am vrut să spun: nu mi-ați mai povestit asta?» N-ar fi putut să-și afirme mai clar disponibilitatea de a-i ceda, în acele condiții, fără a fi nevoită s-o exprime direct.” (*Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, I, 1914)

Un caz sugestiv de autodeconspirare, cu un sfârșit inofensiv, este relatat de V. Tausk, sub titlul „Credința părintească”: „Logodnica mea fiind creștină”, povestește domnul A., „și nedorind să treacă la iudaism, a trebuit să trec eu la creștinism, pentru a ne putea căsători. Mi-am schimbat confesiunea nu fără o împotrivire lăuntrică, dar țelul mi se părea că-mi justifică fapta, cu atât mai mult cu cât aveam a renunța doar la o apartenență exterioară la iudaism, și nu la o profundă convingere religioasă, pe care nu o posedam. Mai târziu nu mi-am renegat însă nicicând iudaitatea și doar puțini dintre cunoscuții mei știu că m-am botezat. Din căsnicia noastră s-au născut doi fii, amândoi botezați creștinește. Când băieții au fost de-ajuns de mari, li s-a vorbit despre originea lor [pe jumătate] evreiască, pentru ca, în urma unor influențe antisemite din partea școlii, să nu manifeste vreo atitudine potrivnică tatălui lor. Cu câțiva ani în urmă, m-am instalat în vacanța de vară, cu băieții care mai erau pe-atunci elevi la școala primară, în locuința unor învățători. Într-o zi, când ședeam împreună cu gazdele noastre, de altfel prietenoase, la gustarea de după-amiază, doamna casei, care n-avea habar de originea semită a chiriașului lor de vară, a lansat câteva invective destul de dure la adresa evreilor. S-ar fi convenit să clarific cu fruntea sus situația, oferindu-le băieților mei un exemplu de «curaj al atitudinii», dar mă temeam de discuțiile dezagreabile care urmează de obicei unei

astfel de mărturisiri. În plus, nu îndrăzneam să risc eventuala pierdere a confortabilei cazări pe care o găsisem, stricându-mi mie și copiilor răgazul de relaxare oricum scurt, dacă gazdele noastre și-ar fi schimbat în chip neplăcut comportarea față de noi, socotindu-ne evrei. Dar putându-mă aștepta la o reacție sinceră și lipsită de crispări a băieților mei, aceea de a deconspira adevărul, cu posibile consecințe grave dacă îi lăsam să asiste în continuare la toată discuția, m-am gândit să-i îndepărtez, trimițându-i în grădină. «Duceți-vă în grădină, *evreilor* [*Juden*]!», am spus, corectându-mă însă imediat: «...în grădină, *băieți* [*Jungen*]!» Astfel am dat totuși prilejul «curajului atitudinii» să se manifeste, prin intermediul unui act ratat. Gazdele n-au tras nicio concluzie din greșeala mea de vorbire, fiindcă nu i-au dat importanță, dar eu m-am ales cu învățătura că nu-ți poți renega nepedepsit «credința părinților», dacă ești un fiu bun și ai la rândul tău fii.” (*Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, IV, 1916)

O semnificație deloc inocentă are greșeala de vorbire din cazul următor; nu l-aș comunica dacă nu l-ar fi consemnat, pentru culegerea de față, chiar un funcționar judecătoresc, în timpul unui interogatoriu:

„Un membru al Miliției Populare, învinuit de o spargere, vrea să declare: «Nu am fost încă liberat din această funcție militară [*Dienststellung*], așa că mai aparțin numitei formațiuni», dar deformează cuvântul, rostind «*Diebsstellung*» [aprox. «funcție de hoț»].“

Eroarea de vorbire devine amuzantă, când îi oferă medicului un mijloc bine-venit de a-și confirma teoria psihanalitică, deși pacientul îl contrazice. Astfel, un pacient m-a solicitat să-i deslușesc un vis, în care apare numele *Jauner*. El cunoștea o persoană cu acest nume, dar nu-și explica implicarea ei în contextul visului; am riscat să lansez presupunerea că motivația s-ar putea

găsi în asemănarea numelui cu ofensatorul termen *Gauner* (escroc). Pacientul m-a contrazis rapid și energic, dar a greșit, substituind chiar în cursul contradicției literei G un J. Răspunsul lui a fost: „Das erscheint mir doch zu gewagt [corect: gewagt]“ — „Ipoteza asta mi se pare totuși prea riscată.“ Când i-am atras atenția asupra erorii de vorbire comise, a cedat, acceptându-mi interpretarea.

Dacă în cursul unei dispute verbale serioase o greșeală de vorbire, care-i dă discursului intenționat un sens contrar, i se întâmplă unuia dintre combatanți, ea îi creează instantaneu un dezavantaj față de adversar, care de regulă nu ratează prilejul să profite de poziția sa îmbunătățită.

Reiese în mod clar că oamenii dau îndeobște greșelilor de vorbire, precum și altor acte ratate, aceeași interpretare ca și cea susținută de mine în cartea de față, chiar dacă teoretic nu se declară adepți ai acestei concepții, iar cât privește propria lor persoană, nu sunt dispuși să renunțe la confortabila tolerare a actelor ratate. Hilaritatea și batjocura, stârnite indubitabil de o greșeală de vorbire comisă într-un moment decisiv, contrazic însă convenția — aparent general admisă — că o asemenea eroare este doar un *lapsus linguae* fără semnificație psihologică. Nimeni altul decât prințul Bülow, cancelar imperial german, încercând printr-o intervenție oratorică să salveze situația, a fost nevoit să constate efectul unei greșeli de vorbire, care a dat un sens contrar discursului său rostit în Parlament întru apărarea împăratului, în noiembrie 1917:

„În ceea ce privește prezentul, noua epocă a împăratului Wilhelm al II-lea, nu pot decât să repet că ar fi *nepotrivit* și *nedrept* să vorbim despre un cerc de consilieri *responsabili* din jurul împăratului nostru... (exclamații agitate din asistență: «iresponsabili!») — revin:

de consilieri *iresponsabili*. Scuzați acest *lapsus linguae*.“ (Hilaritate în sală.)

Fraza prințului Bülow dobândise însă, prin acumularea negațiilor, o anumită lipsă de transparență; simpatia pentru orator și luarea în considerație a posturii sale dificile au împiedicat folosirea erorii sale de vorbire împotriva lui.

Cu mult mai rău i-a mers în aceeași incintă altui vorbitor; mai târziu cu un an, acesta dorea să lanseze îndemnul de a-i trimite împăratului o adresă lipsită de menajamente [*rückhaltslos*], dar și-a trădat printr-o penibilă greșeală de vorbire sentimentele reale, sălășluind în pieptul său loial:

„*Lattmann* (deputat național-german): «În problema adresei, ne bazăm pe regulamentul Reichstagului. Potrivit acestuia, Reichstagul are dreptul să remită o asemenea adresă împăratului. Suntem încredințați că voința și gândul unitar ale poporului german năzuiesc să obțină o manifestare *unitară* și în această chestiune, și dacă putem s-o înfăptuim într-o formă care să nu contravină sentimentelor monarhice, s-o facem *fără șira spinării* [*rückgratlos*]. (Hilaritate furtunoasă, care durează minute în șir.) Domnilor, revin: nu «*rückgratlos*» [fără șira spinării], ci «*rückhaltlos*» [fără menajamente], (hilaritate, din nou), iar o astfel de exprimare lipsită de menajamente a poporului o acceptă, așa am vrea să sperăm, și împăratul nostru, în aceste vremuri grele.»

Ziarul *Vorwärts* din 12 noiembrie 1908 n-a pierdut ocazia să evidențieze semnificația psihologică a acelei greșeli de vorbire: «Nicicând un deputat nu a mai definit atât de sugestiv, în incinta unui Parlament, atitudinea sa proprie, precum și a majorității parlamentare, față de monarh cum a reușit s-o facă, într-o involuntară auto-demascare, antisemitul *Lattmann*, căruia într-a doua zi a interpelării i-a scăpat mărturisirea, rostită solemn și

patetic, că el și amicii săi doresc să-i comunice împăratului opinia lor, *fără șira spinării*. Furtunoasa ilaritate a întregii asistențe a acoperit restul spuselor nefericitului, care a mai socotit de cuviință să bâiguie, în chip de scuză, că a vrut să spună de fapt *fără menajamente*».“

Mai inserez un exemplu, în care o greșeală de vorbire a dobândit caracterul de-a dreptul sumbru al unei premoniții. În primăvara 1923 a stârnit o mare vâlvă în mediile financiare internaționale faptul că foarte tânărul bancher X., poate unul dintre cei mai noi din rândul celor „nou îmbogățiți“ din W., în orice caz cel mai bogat și având vârsta cea mai jună, a ajuns după o scurtă luptă pentru supremație acționarul majoritar al Băncii ***, urmarea fiind că, într-o adunare generală memorabilă, conducerea de până atunci a instituției, compusă din specialiști financieri de viță veche, nu a mai fost realeasă, iar tânărul X. a devenit președintele băncii. În discursul de rămas-bun rostit de dr. Y., membru în Consiliul de Administrație, în onoarea vechiului președinte care nu fusese reales, pe mulți din cei prezenți i-a frapat o repetată greșeală stingheritoare a vorbitorului. Se referea constant la președintele pe cale să dispară [*dahinscheidend*], în loc de: pe cale să se retragă [*ausscheidend*]. S-a întâmplat apoi ca vechiul președinte, cel care nu fusese reales, să moară la puține zile de la această adunare. Ce-i drept, depășise vârsta de optzeci de ani. (Storfer)

Un frumos exemplu al unei greșeli de vorbire care nu urmărește atât deconspirarea vorbitorului, cât mai degrabă orientarea unui ascultător aflat în afara scenei, se găsește în piesa *Wallenstein* (Piccolomini, actul I, scena a 5-a) și ne demonstrează că autorul, folosindu-se de acest mijloc, cunoștea efectiv mecanismul și sensul acestor erori. Max Piccolomini s-a situat în scena precedentă, într-o pledoarie plină de pasiune, de partea

ducelui și a slăvit binefacerile păcii, care i s-au dezvăluit în timpul călătoriei sale, când a însoțit-o pe fiica lui Wallenstein în tabăra acestuia. Tatăl său, ca și emisarul curții, Questenberg, rămân consternați în urma acestui discurs. Iar acum urmează pasajul din scena a 5-a:

„QUESTENBERG

Așa stau lucrurile? Vai de noi!
(Stăruitor și nerăbdător):
Prietene, cum? Îl lăsăm să plece
Cu-asemenea părere-nșelătoare?
Nu-l chemi îndată să-i deschidem ochii?

OCTAVIO

(*revenindu-și din îngândurare*):
Mi i-a deschis el mie-abia acum,
Și văd mai mult decât m-ar bucura.

QUESTENBERG

Ce e?

OCTAVIO

Călătorie blestemată!

QUESTENBERG

Ei, cum așa? Dar ce s-a întâmplat?

OCTAVIO

Veniți! Eu trebuie numaidecât
Să dau de urmele nenorocirii.
Să pot vedea cu ochii mei. Veniți!
(*Vrea să-l ducă cu el.*)

QUESTENBERG

Dar unde vrei?...

OCTAVIO

(grăbit)

La ea!

QUESTENBERG

La...

OCTAVIO

(corectându-se)

Nu, la duce!

Să mergem!“ ș.a.m.d.³⁵

Această mărunță eroare, „la ea“ în loc de „la el“, e menită să ne dezvăluie că tatăl [Octavio] a intuit motivul atitudinii fiului său, pe când curteanul se plânde: „Amice, nu-ți dai seama/ Că-mi tot vorbești întruna în enigme?“

Un alt exemplu de valorificare poetică a erorii de vorbire l-a descoperit Otto Rank în Shakespeare. Citez comunicarea lui Rank după *Zentralblatt für Psychoanalyse*, I, 3:

„O greșală de vorbire cât se poate de subtil motivată poetic și strălucit valorificată ca tehnică literară, demonstrând — asemenea celei semnalate de Freud în *Wallenstein* — că scriitorilor le sunt bine-cunoscute mecanismul și sensul acestui act ratat și că ei presupun înțelegerea celor doi factori și de către ascultători³⁶, găsim în *Neguțătorul din Veneția* al lui Shakespeare (actul III, scena a 2-a). Portia, legată de o poruncă a tatălui ei să-și aleagă soțul prin tragere la sorți, a reușit până acum să scape de toți peșitorii nedoriți datorită hazardului norocos. Când a

³⁵ Friedrich Schiller, *Wallenstein*, trilogie dramatică; traducere de Gheorghe Mihalache-Buzău și Victor Munteanu, în B.P.T., vol. 497-498, E.P.L., 1969. (N.t.)

³⁶ „Ascultătorii“ pot fi, mai cu seamă în cazul de față, și cititori ori spectatori. (N.t.)

descoperit în sfârșit în Bassanio pe pretendentul de care s-a îndrăgostit cu adevărat, se teme că și pe el sorții l-ar putea vitregi. Ar dori să-l încredințeze că și în acest caz el nu trebuie să-i pună la îndoială iubirea, dar legământul făcut tatălui ei nu-i îngăduie mărturisirea. Stăpânită de această dilemă lăuntrică, ea i se adresează candidatului dorit prin graiul lui Shakespeare:

Nu te grăbi s-alegi, ci mai așteaptă,
O zi sau două, căci dacă dai greș,
Înseamnă că te pierd. Mai stai puțin,
Ceva îmi spune (*nu, nu e iubire!*)
Că n-aș vrea să te pierd [...]
[...] Te-aș putea-nvăța s-alegi,
Măcar că am jurat să țin secretul —
Și o să-l țin, așa că mă poți pierde.
De-ar fi așa, m-ai face să regret
Că n-am păcătuit călcându-mi vorba!
Doar ochii dumitale sunt de vină:
Privindu-mă, în două m-au tăiat —
O jumătate e a dumitale,
Iar cealaltă la fel, fiind a mea,
Căci de-i a mea e tot a dumitale,
Încât îți aparțin în întregime.³⁷

Tocmai ceea ce Portia a vrut să-i sugereze cu discreție, pentru că ar trebui s-o tăinuiască întru totul, anume că și înainte de alegerea soților ea este *în întregime* a lui și-l iubește — poetul a îngăduit să iasă la iveală, cu o admirabil nuanțată sensibilitate psihologică, știind să liniștească, prin artificii folosite cu iscusință, atât incertitudinea greu de îndurat a îndrăgostiților, cât și tensiunea ascultătorilor, implicați afectiv, în privința rezultatului opțiunii soților.“

³⁷ Traducere de Petre Solomon, în: Shakespeare, *Opere complete*, vol. 3, Editura Univers, București, 1984. (*N.t.*)

Faptul că în opera unor mari scriitori descoperim argumente în sprijinul teoriilor noastre despre greșeala de vorbire merită tot interesul; în consecință, mă socolesc îndreptățit să citez un al treilea exemplu din această categorie, comunicat de E. Jones³⁸:

„Otto Rank ne atrage atenția, într-un eseu publicat de curând, asupra unui superb exemplu în care Shakespeare pune în gura personajului Porția o «eroare de vorbire», care dezvăluie unui ascultător atent gândurile ei secrete. Îmi propun să relatez un exemplu asemănător din *The Egoist*, capodopera celui mai de seamă romancier englez, George Meredith³⁹. Acțiunea romanului este, în rezumat, următoarea: Sir Willoughby Patterne, un aristocrat foarte admirat în cercul său, se logodește cu o Miss Constantia Durham. Tânăra descoperă la el un egoism intens, pe care se pricepe să-l ascundă celorlalți; pentru a scăpa de căsătorie, ea fuge cu un căpitan de marină pe nume Oxford. După câțiva ani, Patterne se logodește cu Miss Clara Middleton. Cea mai mare parte a cărții cuprinde o amănunțită descriere a conflictului sufletesc trăit de Clara Middleton, când descoperă la rândul ei aceeași trăsătură esențială de caracter a logodnicului ei. Împrejurări exterioare, precum și concepția ei despre onoare o leagă de cuvântul dat, deși cel ce ar urma să-i devină soț îi apare tot mai demn de dispreț. Uneori, și-l alege pe Vernon Whitford, vărul lui Patterne, care-i este și secretar, drept confident (în final, se va căsători cu el). Dar Vernon se poartă reținut, din loialitate față de Patterne, dar și din alte motive.

Iată un monolog interior al Clarei, mărturisindu-și amărăciunea:

---

³⁸ Articolul despre „Un exemplu de valorificare literară a erorii de vorbire”, apărut în *Zentralblatt für Psychoanalyse*, I, 10.

³⁹ George Meredith, (1828–1909), inițial poet, a cunoscut o notorietate relativ târzie datorită romanelor sale realist-psihologice, pe care le numește „comedii epice”. (N.t.)

«Dacă un bărbat cu suflet nobil ar ști să mă vadă așa cum sunt și n-ar socoti un lucru nevrednic să mă ajute! O! — de-aș putea scăpa din închisoarea mea de spini și măcăcini! Singură nu mă simt în stare să-mi croiesc un drum. Sunt lașă. Însă de-aș avea parte de un semn cât de mic — cred că acela m-ar putea schimba. Aș evada, refugiindu-mă la un prieten, sfâșiată și însângerată, strigăte de dispreț și uierând în jurul meu... Constantia a întâlnit un soldat. Probabil se ruga și rugile i-au fost ascultate. N-a fost drept ce-a făcut. Dar — o! cât o iubesc pentru fapta ei. Numele lui era Harry Oxford... Ea n-a șovăit, și-a rupt lanțurile, a plecat la celălalt fără să se ascundă. Fată vitează, despre mine ce vei fi gândind? Numai că eu n-am un Harry *Whitford*, eu sunt singură.»

«Brusca revelație că a înlocuit numele *Oxford* cu un altul a resimțit-o ca pe o lovitură de pumn; pe obraji i s-a așternut o roșeață aprinsă», comentează autorul.

Faptul că numele ambilor bărbați se încheie cu silaba «*ford*» a favorizat în mod evident confundarea lor și ar putea constitui în ochii multora o motivație suficientă. Dar scriitorul a înfățișat cu limpezime motivația adevărată, cu rădăcini mai adânci.

Într-o altă pagină a cărții revine aceeași eroare de vorbire. Urmează acea spontană indecizie, acea bruscă schimbare a temei de conversație, pe care le cunoaștem din psihanaliză și din lucrarea lui Jung despre asocieri; sunt reacții care nu se manifestă decât atunci când este atins un complex pe jumătate conștient. Patterne se referă pe un ton superior-condescendent la *Whitford*:

«— Alarmă falsă! Bravul nostru Vernon n-ar fi în stare de o faptă neobișnuită.

Clara replică:

— Dar dacă *Oxford*... adică *Whitford*... Ia te uită — lebedele dumitale tocmai sosesc, traversând lacul; ce frumos arată, când sunt furioase! Am vrut să te întreb

ceva; bărbații, când sunt martori ai unei fățișe admirații pentru altcineva, nu-i firesc să se simtă descurajați?

Lovit de o bruscă iluminare, Willoughby înțepeni într-o poziție rigidă.»

Mai există în carte un al treilea pasaj, unde Clara își trădează printr-o nouă greșeală de vorbire⁴⁰ năzuința secretă spre o relație mai apropiată cu Vernon Whitford. Unui flăcăiandru, îi zice:

«Să-i spui diseară lui Mr. *Vernon* — să-i spui diseară lui Mr. *Whitford*...» etc.⁴¹

Concepția referitoare la greșeala de vorbire pe care o reprezintă în lucrarea de față rezistă și verificării prin cazuri foarte mărunte. Am putut dovedi, în repetate rânduri, că și cazurile cele mai neînsemnate și ușor descifrabile ale tulburărilor de vorbire au o semnificație și permit rezolvări similare celor găsite pentru situații mai spectaculoase. O pacientă proiectează o scurtă excursie la Budapesta, în total dezacord cu recomandarea mea, dar animată de o intensă voință proprie; se justifică față de mine, intenționând să precizeze că pleacă numai pentru trei zile; dar greșește și spune: „Stau numai trei săptămâni“. Se deconspiră că ar prefera, sfidându-mi opinia, să petreacă trei săptămâni, și nu trei zile în compania pe care eu o consider nepotrivită. Într-o seară ar trebui să-mi cer scuze că nu mi-am așteptat soția la ieșirea de la un spectacol. Spun: „Am fost la teatru la ora zece și zece“. Sunt corectat: „Vrei să spui: la zece fără zece“. Evident, așa am vrut să spun: să fi ajuns la teatru după ora zece doar n-ar mai fi constituit o scuză. Fusesem informat că în program scria: „Spectacolul se

⁴⁰ De fapt, o ezitare între numele de botez și cel de familie. (N.t.)

⁴¹ Alte exemple ale unor erori de vorbire, având în intenția autorului un sens bine determinat, cu precădere al autodeconspirării, se găsesc la Shakespeare în *Richard al II-lea* (II, 2), la Schiller în *Don Carlos* (II, 8, greșeala de vorbire a prințesei Eboli). Neîndoielnic, n-ar fi dificil să îmbogățim lista.

încheie înainte de zece“. Când ajunsesem la teatru, în hol lumina era stinsă; publicul plecase. Reprezentația se terminase mai devreme, iar soția mea nu m-a mai așteptat. Mă uitasem la ceas, era ora zece fără cinci. Mi-am propus să-mi prezint acasă într-o lumină mai favorabilă cazul, afirmând că sosisem la ora zece fără zece minute. Din păcate, greșeala de vorbire mi-a stricat proiectul, mi-a demascat nesinceritatea și m-a făcut să recunosc chiar ceva mai mult decât aveam a recunoaște de fapt.

Ajungem acum la acele tulburări ale vorbirii care nu mai sunt categorisite ca erori de vorbire, fiindcă nu intervin asupra unui cuvânt izolat, ci influențează ritmul și expunerea frazei întregi, ca de ex. bâiguiala și bâlbâiala în situații de jenă. Dar și în aceste cazuri, ca și în cel al greșelilor de vorbire, perturbarea trădează un conflict lăuntric. Efectiv nu cred că cineva ar comite o greșeală de vorbire în cursul unei audiențe la Majestatea Sa, ori rostind o declarație de dragoste sinceră, sau într-un discurs de apărare a onoarei și a bunului nume, ținut în fața unor jurați — pe scurt, în toate cazurile când ești *cu totul implicat*. Până și în evaluarea stilului unui autor obișnuim — și ne este îngăduit s-o facem — să uzăm de acel principiu explicativ de care nu ne putem dispensa în deducțiile asupra unei greșeli izolate de vorbire. Un mod de exprimare limpede, lipsit de echivoc, ne arată că autorul scrierii are o idee clară asupra mesajului său, este în acord cu sine însuși, pe când acolo unde dăm de o exprimare crispată și întortocheată, care trage cu ochiul, cum s-ar spune, în mai multe direcții — detectăm efectul perturbator al unui gând insuficient însușit și rezolvat, ori glasul înăbușit al autocriticii autorului.⁴²

După apariția acestei cărți, autori și colegi din străinătate au început să acorde atenție greșelilor de

---

⁴² *Ce qu'on conçoit bien/ s'annonce clairement/ et les mots pour le dire/ arrivent aisément.* (Boileau, *Art poétique*)

vorbire descoperite în limba țării lor. Cum era de așteptat, au constatat că legile actelor ratate sunt valabile independent de materialul lexical și au ajuns la interpretări similare celor expuse aici, pe baza exemplelor având ca subiecți persoane vorbind germana. Citez doar un exemplu dintre altele nenumărate:

Dr. A.A. Brill (New York) relatează ce i s-a întâmplat lui însuși: „*A friend described to me a nervous patient and wished to know whether I could benefit him. I remarked, I believed that in time I could remove all his symptoms by psycho-analysis because it is a durable case wishing to say «curable»!*“ („A Contribution to the Psychopathology of Everyday Life“, *Psychotherapy*, vol. III, nr. 1, 1909)⁴³

În sfârșit, mai adaug un exemplu pentru acei cititori care sunt dispuși să facă un oarecare efort și sunt oarecum familiarizați cu psihanaliza; din exemplu reiese spre ce abisuri ale sufletului ne poate duce cercetarea stăruitoare a unei erori de vorbire.

Dr. L. Jekels relatează: „Într-un 11 decembrie, o doamnă care-mi este prietenă mă întreabă în limba polonă, pe un ton puțin cam ostentativ și prea exuberant: «*De ce am afirmat azi că am douăsprezece degete?*» La solicitarea mea, îmi reproduce scena în cursul căreia a făcut această afirmație. Se pregătea să iasă în oraș cu fiica ei, urmând să facă amândouă o vizită. Și-a îndemnat fiica, un caz de *dementia praecox* aflat în remisie, să-și schimbe bluza, ceea ce fata a și făcut, în camera alăturată. Când a revenit, și-a găsit mama curățându-și unghiile; apoi s-a petrecut următorul dialog:

Fiica: — Vezi, eu sunt gata și tu nu!

Mama: — Dar tu n-ai avut de schimbat decât o *singură* bluză, iar eu am *douăsprezece* unghii.

⁴³ Un prieten mi-a descris cazul unui pacient nevrotic, dorind să afle dacă l-aș putea ajuta. Am răspuns că sunt incredințat că, în timp, aș putea să-i înlătur toate simptomele folosind psihanaliza, deoarece este un caz *durabil*, vrând să spun „curabil“ (cu șanse de vindecare). (N.t.)

Fiica: — Cum adică?

Mama (impacientată): — Păi dacă am *douăsprezece* degete!

La întrebarea unui coleg, care a asistat la relatare, ce-i evocă cifra *doisprezece*, ea răspunde cu promptitudine și fermitate:

— *Doisprezece nu reprezintă pentru mine nicio dată (importantă).*

Pentru *deget* este oferită, după oarecare ezitare, o asociere:

— În familia soțului meu s-a mai întâmplat să aibă câte cineva șase degete la picior. Când au venit pe lume copiii noștri, au fost cercetați imediat dacă nu cumva au șase degete la un picior.

Din motive independente de ora de consultație, analiza nu a fost continuată în seara aceea.

În dimineața următoare — 12 decembrie — doamna respectivă mă vizitează și-mi povestește, vizibil tulburată:

— Închipuți-vă ce am pățit: de vreo douăzeci de ani îl felicit pe bătrânul unchi al soțului meu de ziua lui de naștere, care este chiar azi, îi scriu întotdeauna o scrisoare pe data de 11, dar de astă-dată am uitat și a trebuit să-i expediez chiar acum o telegramă.

Îmi amintesc, și-i amintesc și doamnei, cât de categoric a reacționat ea în seara precedentă la întrebarea colegului meu referitoare la cifra *doisprezece*, întrebare foarte potrivită, de fapt, să-i recheme în memorie acea aniversare, pe când ea susținea că ziua de *doisprezece* nu reprezintă pentru ea nicio dată importantă.

Atunci îmi mărturisește că unchiul soțului e un om înstărit, despre care a presupus dintotdeauna că le va lăsa o moștenire, speranță care a devenit foarte actuală, situația ei financiară fiind la ora de față foarte strâmtorată.

Așa stând lucrurile, persoana unchiului, mai precis decesul lui, i-a venit imediat în minte când o cunoscută i-a ghicit în cărți, cu câteva zile în urmă, că va avea de luat o mare sumă de bani. I-a trecut prin cap, pe loc, că unchiul ar fi singurul de la care ea și copiii ei ar putea primi bani; și-a mai adus aminte, în acel moment, că și nevasta unchiului promisesese că va avea grijă, în testamentul ei, de copiii povestitoarei; dar acea nevastă murise fără să fi întocmit un testament; poate că-i lăsase vorbă unchiului să țină seamă și de promisiunea ei.

Dorința ca unchiul să moară devenise pesemne foarte intensă, odată ce-i spusese doamnei care-i ghicise în cărți:

— Duceți în ispită lumea să comită un omor.

În cele patru sau cinci zile care se scurseseră între prevestirea din cărți și ziua de naștere a unchiului, căutase întruna, în gazetele locale din orașul unchiului, anunțul dorit la rubrica deceselor.

Nu era de mirare că, simțind o dorință atât de acută ca unchiul să înceteze din viață, existența și data apropiatei sale zile de naștere fuseseră cu toată tăria reprimare din conștiința ei, încât s-a ajuns nu doar la uitarea unui gest tradițional, repetat de-a lungul a mulți ani, ci și la faptul că nici măcar întrebarea colegului meu nu izbutise să-i activeze memoria.

În greșeala de vorbire «douăsprezece degete» numărul reprimat se impusese și își avusese partea de contribuție la acel act ratat.

Precizez: *partea* de contribuție, deoarece frapanta asociere cu «degete» ne sugerează bănuiala că sunt implicate și alte motivații; bizara asociere ne explică de asemenea de ce tocmai numărul doisprezece a falsificat inofensiva expresie despre cele zece degete.

Idea mărturisită fusese: «În familia bărbatului meu s-a mai întâmplat să aibă câte cineva șase degete la picior».

Șase degete sunt semnalmentele unei anumite anomalii, așadar,

șase degete înseamnă *un* copil anormal, iar douăsprezece degete *doi* copii anormali.

Așa și stăteau lucrurile în cazul dat.

Femeia se măritase la o vârstă foarte tânără; soțul ei fusese socotit totdeauna un ins excentric, anormal și se sinucisese după puțini ani de mariaj; nu rămăsese de pe urma lui, ca unică moștenire, decât cu cei doi copii, caracterizați în repetate rânduri de medici ca fiind anormali, grav tarați ereditar dinspre partea paternă.

Fiica mai mare revenise de scurtă vreme acasă, după o internare ce urmase unei grave crize catatonice; curând se îmbolnăvisese și cea de-a doua, aflată în perioada de pubertate, de o nevroză severă.

Că anomalia copiilor s-a asociat cu dorința ca unchiul să moară și a fost resimțită mai dur, sub influența acestui element reprimat cu incomparabil mai mare tărie și având o valență psihică mai intensă, generează o nouă concluzie: a doua determinare a erorii de vorbire ar putea consta în *dorința ca acești copii anormali să moară*.

Semnificația preponderentă a lui doisprezece, aceea a dorinței ca cineva anume să moară, ni se relevă și din faptul că în reprezentarea povestitoarei aniversarea unchiului se asocia foarte strâns cu noțiunea de moarte. Soțul ei se sinucisese într-un 13 decembrie, deci exact la o zi după aniversarea unchiului, a cărui soție i se și adresase tinerei văduve cu vorbele: «Abia ieri ne-a felicitat cu atâta căldură și tandrețe — și azi...»

Mai trebuie să adaug că doamna respectivă avea destule motive reale să-și dorească moartea copiilor, care nu-i aduceau nicio bucurie, ci numai necazuri și grele îngrădiri ale existenței ei personale; din pricina lor renunțase la orice nouă relație de dragoste.

Și în ziua tulburării ei de vorbire se străduise în mod deosebit să evite orice motiv de iritare a fiicei cu care urma să se ducă în vizită; și ne putem imagina câtă investiție de răbdare, de renunțare la propriile preferințe presupunea comportarea ei în relația cu o *dementia praecox*, și câte reacții de furie se cereau reprimare în acele clipe.

Sintetizând, sensul actului ratat s-ar putea defini așa:

Să moară unchiul, să moară acești copii anormali (altfel spus, să moară toată această familie anormală), iar eu să rămân cu banii lor.

Acest act ratat posedă, după opinia mea, câteva caracteristici ale unei structuri neobișnuite, și anume:

a) Prezența a două determinante, condensate într-un singur element.

b) Prezența celor două determinante se reflectă în dublarea erorii de vorbire (douăsprezece unghii, douăsprezece degete).

c) Frapant este faptul că una dintre semnificațiile lui doisprezece, anume cele douăsprezece degete exprimând anomalia copiilor, corespunde unei reprezentări indirecte; anomalia psihică este reprezentată aici printr-una fizică, superiorul prin inferior.⁴⁴

---

⁴⁴ *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, I, 1913.

GREȘEALA DE LECTURĂ ȘI GREȘEALA DE SCRIERE

Nu este de mirare că pentru greșelile la citit și la scris sunt valabile aceleași puncte de vedere și observații ca și pentru greșelile de vorbire, având în vedere înrudirea internă a acestor funcții. Mă voi limita aici să comunic câteva exemple analizate cu grijă, fără a face încercarea de a cuprinde totalitatea fenomenelor.

A. GREȘEALA DE LECTURĂ

1) Răsfoiesc la cafenea un număr din *Leipziger Illustrierte*, pe care îl țin oblic în fața mea, și citesc legenda unei imagini care se întinde pe întreaga pagină: „Eine Hochzeitsfeier in der Odyssee“ [„O nuntă în Odiseea“]. Devin atent și mă mir totodată, așa că trag pagina mai spre mine, o pun drept și citesc corect acum: „Eine Hochzeitsfeier an der Ostsee“ [„O nuntă la Marea Baltică“]. Cum am ajuns la această greșeală absurdă de citire? Gândurile mele se îndreaptă imediat spre o

carte a lui Ruths, *Cercetări experimentale despre fantome muzicale* etc.¹ care m-a preocupat mult în ultimul timp, pentru că atinge problemele psihologice tratate de mine. Autorul promite pentru viitorul apropiat o lucrare care se va numi „Analize și legi de bază ale fenomenelor onirice“. Nu-i de mirare că eu, care tocmai am publicat o „interpretare a viselor“, aștept cu cel mai mare interes această carte. În scrierea lui Ruths despre fantome muzicale am găsit în față, la Tabla de materii, anunțarea dovezii inductive detaliate că miturile și legendele elene vechi își au rădăcinile principale în nălucirile somnului, în fantome muzicale, în fenomene onirice și, de asemenea, în deliruri. Am căutat atunci imediat în text ca să văd dacă autorul știe și despre raportarea scenei în care Odiseu apare în fața Nausicăi la visul comun despre goliciune. Mie îmi atrăsese atenția un prieten asupra frumosului pasaj din G. Keller, *Der Grüne Heinrich*, care explică acest episod din *Odiseea* ca obiectivare a viselor eroului ce rătăcește departe de patrie, iar eu adăugasem legătura cu visul exhibiționist al goliciunii (ediția a opta, p. 170). (*Gesammelte Werke*, vol. II/III.) La Ruths nu am descoperit nimic din toate astea. Pe mine mă preocupă în acest caz în mod evident gânduri de întâietate.

2) Cum am ajuns să citesc într-o zi în ziar „*Im Faß durch Europa*“ [„În butoi prin Europa“] în loc de „*Zu Fuß durch Europa*“ [„Pe jos prin Europa“]? Rezolvarea aceasta mi-a produs mult timp greutate. Primele idei care mi-au trecut prin minte au indicat, ce-i drept: trebuie să fie vorba de butoiul lui Diogene, iar într-o istorie a artei citisem de curând ceva despre arta pe timpul lui Alexandru. A fost logic să mă gândesc apoi la cunoscuta cuvântare a lui Alexandru: Dacă nu aș fi Alexandru,

¹ *Experimentaluntersuchungen über Musikphantome...*, Darmstadt, 1898, la H.L. Schlapp.

aș dori să fiu Diogene. Mi-a trecut prin cap și ceva despre un oarecare Hermann Zeitung, care pornise în călătorie ambalat într-o cutie. Dar conexiunea nu voia să se stabilească mai departe de atât și nu am reușit să găsesc din nou acea pagină din cartea de istorie a artei unde îmi sărise în ochi notița respectivă. Abia câteva luni mai târziu, enigma zvârlită deoparte mi-a revenit brusc în minte, de astă dată împreună cu cheia rezolvării ei. Mi-am amintit de însemnarea dintr-un articol de ziar despre modalitățile ciudate de „Beförderung“ [substantiv cu mai multe sensuri: transport, protecție, favorizare, avansare — *N.t.*] pe care le alegeau acum oamenii pentru a ajunge la Paris la expoziția mondială și acolo fusese menționat în glumă, din câte cred, și că un oarecare domn intenționa să pună pe un alt domn să-l ducă la Paris, rostogolindu-l într-un *butoi*. Desigur că acești oameni nu ar avea vreun alt motiv pentru astfel de nebunii decât acela de a face senzație. Hermann Zeitung era într-adevăr numele celui om care dăduse primul exemplu pentru un astfel de *transport* [*Beförderung*] ieșit din comun. Apoi mi-am amintit că tratasem odată un pacient a cărui frică patologică față de ziar s-a disipat ca reacție față de *orgoliul* patologic de a se vedea tipărit la ziar și menționat ca renumit. Alexandru Macedon a fost cu siguranță unul dintre oamenii cei mai orgolioși care au trăit vreodată. El se lamenta că nu va găsi niciun Homer care să-i cânte faptele. Dar cum de *nu m-am gândit* că un alt Alexandru îmi este mai aproape, că Alexandru [*Alexander*] este numele fratelui meu mai mic! Am găsit acum imediat gândul supărător și care necesita să fie refulat referitor la acest Alexandru, ca și determinarea lui actuală. Fratele meu este expert în lucruri care privesc tarife și *transporturi* și trebuia să obțină la un moment dat pentru activitatea sa didactică titlul de profesor la o școală superioară comercială.

Pentru aceeași *avansare* [*Beförderung*] fusesem propus eu la Universitate de mai mulți ani deja, fără să o fi obținut. Mama și-a exprimat atunci uimirea ca fiul ei cel mic să ajungă mai repede profesor decât cel mare. Așa stăteau lucrurile atunci când nu puteam găsi soluția pentru acea eroare de lectură. Apoi s-au ivit greutăți și la fratele meu; șansele lui de a deveni profesor au scăzut chiar sub șansele mele. Atunci însă mi-a devenit deodată clar sensul acelei greșeli de lectură; era de parcă diminuarea șanselor fratelui ar fi înlăturat o piedică. Mă comportasem ca și cum aș fi citit în ziar despre numirea lui și mi-aș fi spus: Ciudat că pentru astfel de prostii (cum le face el ca meserie) poți să fii dat la ziar (adică să fii numit profesor)! Pasajul despre arta elenă în epoca lui Alexandru l-am găsit după aceea fără efort și m-am convins, spre mirarea mea, că în timpul căutării anterioare citisem în mod repetat pe acea pagină și sărisem peste respectiva frază de fiecare dată ca sub imperiul unei halucinații negative. Aceasta nu conținea, de altfel, absolut nimic care să-mi aducă vreo lămurire, nimic care să fi fost demn de a fi uitat. Ceea ce vreau să spun este că simptomul negăsirii în carte a fost creat numai pentru a mă induce pe mine în eroare. Eu trebuia să caut continuarea înlănțuirii de gânduri acolo unde în drumul investigației mele se ivea o piedică, așadar în vreo idee despre Alexandru macedonian, și astfel trebuia să fiu abătut cu mai multă certitudine de la fratele meu cu același nume. Lucrul a și izbutit pe deplin; mi-am orientat toate strădaniile în a găsi din nou pasajul pierdut din acea carte de istorie a artei.

Sensul dublu al cuvântului „*Beförderung*“ este în acest caz puntea de legătură între cele două complexe, cel neimportant, care este stimulat de notița din ziar, și acela mai interesant dar supărător, care se evidențiază aici ca perturbare a celor citite. Se vede din

acest exemplu că nu sunt întotdeauna ușor de elucidat incidente ca această eroare de citire. Uneori suntem și nevoiți să amânăm dezlegarea enigmei pentru o perioadă de timp mai favorabilă. Însă cu cât se dovedește a fi mai grea munca de rezolvare, cu atât mai sigur ne putem aștepta ca gândul perturbator în sfârșit descoperit să fie judecat de către gândirea noastră conștientă ca fiind straniu și contrar.

3) Primesc într-o zi o scrisoare din apropiere de Viena, care îmi comunică o veste impresionantă. O și sun imediat pe soția mea la telefon și îi cer să manifeste și ea compătimire că sărmana Wilhelm M. s-a îmbolnăvit atât de grav și medicii au pierdut orice speranță. În cuvintele în care îmi formulez regretul trebuie să fi sunat însă ceva fals, căci soția mea devine neîncrezătoare, cere să vadă scrisoarea, manifestându-și convingerea că așa ceva nu putea să scrie acolo, pentru că nimeni nu numește o femeie cu numele soțului, iar în afară de aceasta autoarei scrisorii îi era foarte bine cunoscut prenumele femeii. Îmi susțin cu încăpățănare părerea și îi atrag atenția asupra cărților de vizită atât de uzitate pe care o femeie se trece ea singură cu prenumele soțului ei. Trebuie în cele din urmă să iau scrisoarea în mână și în ea citim într-adevăr „sărmanul W.M.“, ba chiar, ceea ce trecusem total cu vederea: „sărmanul dr. W. M.“. Neatenția mea înseamnă deci o încercare așa-zis încrâncenată de a trece vestea tristă despre bărbat asupra femeii. Titlul intercalat între epitet și nume se potrivește prost cu cerința ca persoana menționată să fie soția. De aceea el a și fost înlăturat la citire. Motivul acestei falsificări nu era însă că femeia mi-ar fi fost mai puțin simpatică decât bărbatul, ci soarta sărmanului om îmi reînviase îngrijorarea legată de o altă persoană, apropiată mie, care avea în comun cu acest caz una dintre condițiile ce-mi erau mie cunoscute ale bolii.

4) Supărătoare și ridicolă mi se pare o eroare de lectură care mi se întâmplă foarte des, când mă plimb în vacanță pe străzile unui oraș străin. Citesc atunci fiecare firmă de magazin care cât de cât se apropie de acest cuvânt, ca *Antichități*. Aici se manifestă spiritul de aventură al colecționarului.

5) Bleuler istorisește în cartea sa importantă *Affektivität, Suggestibilität, Paranoia* (1906), p. 121: „În timp ce citeam am avut odată sentimentul intelectual de a vedea două rânduri mai jos numele meu. Spre mirarea mea găsesc numai cuvântul «Blutkörperchen» [globule de sânge]. Dintre miile de erori de lectură analizate de mine ale câmpului vizual periferic ca și central acesta este cazul cel mai cras. Dacă mi se întâmpla eventual vreodată să cred că-mi văd numele, atunci cuvântul care prilejuia iluzia era de obicei mult mai asemănător numelui meu, în cele mai multe cazuri trebuiau să fie efectiv toate literele numelui prezente în preajmă, ca să pot comite o atare eroare. În acest caz însă, delirul de relație și iluzia se puteau motiva foarte ușor: ceea ce tocmai citeam era finalul unei remarci despre un tip de stil prost de lucrări științifice, de care nu mă simțeam eliberat.“

6) H. Sachs: [Citește:] „El trece cu stilul rău rarefiat ușor peste ceea ce îi surprinde pe oameni.“ Însă expresia m-a frapat și am descoperit citind mai atent că acolo scria *său rafinat*. Fraza se găsea în mijlocul unei efuziuni exagerate a unui autor admirat de mine despre un istoric care nu îmi este simpatic, pentru că își etalează cu prea mult aplomb «maniera profesorală germană».“

7) Despre un caz de eroare de citire în cursul unui studiu filologic relatează dr. Marcell Eibenschütz în *Zentralblatt für Psychoanalyse*, I, 5/6. „Mă ocup cu predarea *Cărții martirilor*, o scriere de legende în germana medie de sus, pe care trebuie să o editez în «Deutsche

Texte des Mittelalters», publicate de Preußische Akademie der Wissenschaften. Se știau relativ puține lucruri despre această scriere încă netipărită; exista un singur studiu al ei semnat de J. Haupt, «Über das mittelhochdeutsche Buch der Märtyrer» («Despre cartea în germana medie de sus a martirilor»), apărut în *Wiener Sitzungsberichte*, 1867, vol. 70, p. 101 și urm. — Haupt nu a pus la baza scrierii sale un manuscris vechi, ci o copie provenind din timpuri mai recente (secolul al XIX-lea) a manuscrisului principal C (Klosterneuburg), o copie care se păstrează la Biblioteca curții. La sfârșitul acestei copii stă următoarea *subscriptio*²:

Anno Domini MDCCCL in vigilia exaltacionis sancte crucis ceptus est iste liber et in vigilia pasce anni subsequente finitus cum adiutorio omnipotentis per me Hartmanum de Krasna tunc temporis ecclesie niwenburgensis custodem.

Haupt comunică acum în studiul său acest text, în opinia că ea ar proveni chiar de la copistul lui C, și citind consecvent greșit anul scris în cifre romane 1850, îl trece pe C ca fiind scris în 1350, cu toate că a copiat *subscriptio* perfect corect și cu toate că ea este reprodusă perfect corect (și anume MDCCCL) în studiu, la locul indicat.

Comunicarea făcută de Haupt a reprezentat pentru mine o sursă de confuzii. Mai întâi, fiind foarte tânăr și novice în lumea erudiției, eram total sub autoritatea lui Haupt și am citit mult timp în textul acelei *subscriptio* tipărite cât se poate de clar și de corect, ca și Haupt: 1350 în loc de 1850; însă în manuscrisul principal C utilizat de mine nu era de găsit nicio urmă a vreunei *subscriptio*, și s-a mai dovedit și că în întreg veacul al XIV-lea în Klosterneuburg nu trăise niciun călugăr cu numele de Hartmann. Și când în sfârșit mi-a căzut vălul de pe ochi, ghicisem deja întreaga corelație, iar cercetările

² Semnătură sau paragraf explicativ în josul unui act. (N.t).

mele ulterioare mi-au confirmat bănuiala: și anume că mult-pomenita *subscriptio* se află numai în copia utilizată de Haupt și provine de fapt de la copistul ei, P. Hartman Zeibig, născut la Crasna, în Moravia, canonic augustin la Klosterneuburg, care a copiat în anul 1850 ca vistiernic al mănăstirii manuscrisul C și, în vechiul stil, se numește pe sine la sfârșitul copiei lui. Stilul medieval și vechea ortografie a *subscriptio* au contribuit desigur și ele — având în vedere *dorința* lui Haupt de a putea să comunice cât se poate de multe despre lucrarea tratată de el, deci și *să dateze manuscrisul C* — ca el să citească mereu în loc de 1850, 1350 (motiv al actului ratat.)“

8) În *Witzige und Satirische Einfälle* de Lichtenberg se găsește o notiță care provine desigur dintr-o observație și conține aproape întreaga teorie a citirii greșite: el citea mereu *Agamemnon* în loc de „angenommen“ [acceptat, presupus], atât de mult îl citise pe Homer.

Într-un foarte mare număr de exemple este disponibilitatea cititorului cea care modifică textul și care introduce în el, în timp ce îl citește, ceva din atitudinea lui sau din ceea ce îl preocupă. Textul ca atare nu trebuie să vină în întâmpinarea erorii de lectură decât prin aceea că oferă o anumită asemănare în imaginea cuvântului, pe care cititorul o poate modifica în sensul lui. O privire fugitivă aruncată pe text, mai cu seamă cu un ochi neatent, facilitează fără îndoială posibilitatea unei astfel de iluzii, nefiind însă nicidecum o condiție necesară a ei.

9) Cred că perioada de război, care a creat la noi toți anumite preocupări stereotipe și durabile, nu a favorizat vreun alt act ratat atât de mult precum tocmai eroarea de lectură. Am putut să fac un mare număr de astfel de observații, din care din păcate nu am păstrat decât câteva. Într-o zi iau un ziar de prânz sau de seară și găsesc în el tipărit cu litere de o șchioapă: „Der Friede von Görz“ [„Pacea de la Görz“]. Dar nu, de fapt scrie doar: „Die

Feinde von Görz“ [„*Dușmanii de la Görz*“]. Cine tocmai are doi fii care luptă pe acest front poate ușor citi eronat în acest mod. Un altul găsește într-un anumit context menționată o „alte *Brotkarte*“ [o cartelă veche de pâine], pe care trebuie să o „schimbe“ la o citire mai atentă pe niște „alte *Brokate*“ [brocarturi vechi]. Trebuie oricum menționat că într-o anumită casă, unde este adesea un oaspete bine-venit, el este simpatizat în mod deosebit de amfitrioană pentru că își cedează din cartelele de pâine. Un inginer al cărui echipament nu face mult timp față umidității care domnește în tunel în timpul construcției lui citește, spre mirarea sa, într-un anunț cum sunt lăudate niște obiecte din „piele *stricată*“. Dar rareori sunt negustorii atât de sinceri; ce se recomandă spre cumpărare este de fapt o „piele *striată*“.

Profesia sau situația actuală a cititorului determină și rezultatul erorii sale de lectură. Un filolog, care se află din cauza ultimelor sale lucrări excelente în conflict cu colegii săi de breaslă, citește „strategie *verbală*“ în loc de „strategie *valabilă* (la șah)“. Un bărbat care se plimbă printr-un oraș străin, chiar la ora la care este reglată activitatea sa intestinală ca urmare a unui tratament pentru digestie, citește pe un panou mare la etajul întâi al unui magazin înalt: „Casa closetelor“; cu mulțumirea pe care o resimte se amestecă totuși și o surprindere pentru locul neobișnuit unde este amplasat binefăcătorul „așezământ“. În momentul următor mulțumirea sa a dispărut însă, căci inscripția se numește, mai corect: „Casa corsetelor“.

10) Într-un al doilea grup de cazuri contribuția textului la eroarea de lectură este cu mult mai mare. El conține ceva ce activează apărarea cititorului, o informație sau o presupunere neplăcută, și suferă de aceea o corectare prin citirea greșită, în sensul respingerii sau al împlinirii dorinței. Trebuie luat atunci desigur

drept incontestabil că textul a fost recepționat mai întâi corect și cântărit, înainte de a fi supus acestei corectări, deși conștiința nu a aflat nimic despre această primă citire. Exemplul 3 din paginile anterioare este de acest tip; un altul de cea mai mare actualitate îl comunic aici după dr. M. Eitingon (în momentul de față în spitalul de război de la Igló, *Internat. Zeitschr. f. Psychoanalyse*, II, 1915).

„Locotenentul X., care este internat la noi la spital cu o nevroză de pe urma traumatismului războiului, îmi citește într-o zi versul final al ultimei strofe a unei poezii a poetului Walter Heymann³, căzut atât de devreme. Vizibil emoționat, mi-l citește în felul următor:

Unde stă scris, întreb, ca din toți oare,
Să rămân eu, un altul pentru mine să cadă?
Oricine cade dintre voi sigur pentru mine moare;
Și eu să rămân? *dar de ce nu?*

Atenționat de surprinderea mea, citește apoi corect, puțin mirat:

Și eu să rămân? dar de ce eu?

Cazului X. îi datorez o oarecare înțelegere analitică a materialului psihic al acestor «nevroze traumatice de război», așa că am putut, în ciuda condițiilor atât de puțin favorabile felului nostru de a lucra existente într-un lazaret de război cu mulți pacienți și puțini medici, să văd nițel dincolo de exploziile de grenade considerate drept «cauză».

Existau și în acest caz tremur puternic, care conferă la prima vedere cazurilor tipice ale acestor nevroze o asemănare frapantă, anxietate, lamentare plângărească, înclinația spre accese de furie cu manifestări convulsive,

---

³ W. Heymann: *Kriegsgedichte und Feldpostbriefe*, p. 11: „Den Ausziehenden“.

infantil-motorii și spre vărsături («la cele mai mici emoții»).

Tocmai psihogeneitatea celui din urmă simptom, mai întâi în slujba unui câștig secundar al bolii, se impunea oricui: apariția în secție a comandantului spitalului, care îi cercetează din când în când pe cei aflați în convalescență, sau exclamația unei cunoștințe pe stradă: «Dar arătați excelent, cu siguranță v-ați însănătoșit» sunt suficiente pentru declanșarea promptă a unei crize de vărsături.

«Sănătos... iarăși pe front... dar de ce eu?...»“

11) Dr. Hanns Sachs a comunicat alte cazuri de eroare de lectură datorată războiului:

„Un cunoscut apropiat îmi declarase în repetate rânduri că, atunci când îi va veni rândul, nu va face uz de pregătirea sa de specialitate, adevărită printr-o diplomă, ci va renunța la dreptul astfel dobândit de a fi utilizat în mod corespunzător în spatele frontului și va cere să fie trimis pe front. Cu puțin timp înainte ca termenul să se apropie cu adevărat, mi-a comunicat într-o zi cât se poate de succint, fără o altă motivație, că și-a prezentat dovezile pregătirii sale de specialitate la autoritatea competentă și prin urmare va primi curând repartizarea pentru o activitate industrială. În ziua următoare ne-am întâlnit la sediul unei instituții. Mă aflu în fața unui pupitru și scriam; s-a apropiat de mine, mi-a privit un timp pe după umăr și apoi a spus: «Ah, aici sus scrie *formulare...* eu am citit *fofilare*».“ (*Internat. Zeitschr. f. Psychoanalyse*, IV, 1916–17)

12) „În timp ce ședeam în tramvai mă gândeam că unii dintre prietenii mei din tinerețe, care fuseseră întotdeauna considerați delicați și firavi, sunt capabili să suporte acum cele mai obositoare munci, căroră eu cu siguranță nu le-aș rezista. În timp ce îmi trecea prin minte acest gând neîmbucurător, am citit din mers

doar pe jumătate atent literelor mari și negre ale unei inscripții: «*Constituții de fier*». După o clipă mi-am dat seama că acest termen nu prea se potrivea pe firma unui magazin; întorcându-mă iute, am mai apucat să arunc o privire fugitivă pe placă și să citesc corect ce scria acolo: «*Construcții de fier*».“ (*Loc. cit.*)

13) „În ziarele de seară scria știrea Reuter, între timp dezmințită, că Hughes fusese ales președinte al Statelor Unite. În continuare era o scurtă biografie a celui așa-zis ales și în ea am găsit informația că Huges absolvise la *Bonn* studiile universitare. Mi se păru ciudat că acest fapt nu fusese menționat în dezbaterile din ziare, care se lungiseră timp de săptămâni întregi precedând ziua alegerilor. Verificând încă o dată, a și reieșit că era de fapt vorba de Universitatea *Brown*. Acest caz cras, în care apărea o eroare de lectură grosieră, se explică în afară de superficialitatea citirii ziarului, mai cu seamă prin aceea că simpatia noului președinte pentru Puterile Centrale mi se părea dezirabilă ca fundament pentru niște relații viitoare bune nu numai din motive politice, ci și din motive personale.“ (*Loc. cit.*)

B. GREȘALA DE SCRIERE

1) Pe o foaie care conține notițe zilnice scurte de un interes de regulă financiar găsesc spre mirarea mea printre datele corecte ale lunii septembrie inclusă data greșită „Joi, 20 oct.“. Nu este greu de elucidat această anticipare, și anume ca exprimare a unei dorințe. Am revenit doar cu câteva zile înainte plin de forțe proaspete din concediu și mă simt gata pentru preocupări medicale spornice, dar numărul de pacienți este încă mic. La întoarcerea mea am găsit o scrisoare de la o

bolnavă, care se anunța pentru data de 20 octombrie. Când am scris data aceleiași zile în septembrie, probabil că m-oi fi gândit: „Doamna X. ar trebui să fie deja aici; ce păcat că mai e o lună întreagă până atunci!“ și cu acestea în minte, am anticipat data. Gândul perturbator nu se poate numi în acest caz unul supărător; de aceea și găsesc imediat dezlegarea acestui *lapsus calami*, după ce îl remarc. Repet apoi în toamna anului următor o eroare de scriere foarte analoagă și motivată similar. E. Jones a studiat greșeli asemănătoare în scrierea datelor și le-a recunoscut în majoritatea cazurilor ușor ca fiind motivate.

2) Primesc corectura contribuției mele la *Jahresbericht für Neurologie und Psychiatrie* și trebuie să revăd desigur cu o deosebită atenție numele autorilor care, întrucât aparțin unor nații diferite, obișnuiesc să-i producă zețarului cele mai mari dificultăți. Câte un nume cu sonoritate străină chiar mai găsesc de corectat, dar un singur nume a fost modificat în mod remarcabil de zețar față de ce era în manuscrisul meu, și anume pe bună dreptate, căci eu scrisesem *Buckrhard*, iar zețarul a ghicit că este *Burckhard*. Lăudasem studiul unui obstetrician despre influența nașterii asupra apariției paraliziiilor infantile ca fiind foarte merituos, nu aveam nici nimic de obiectat referitor la autorul lui, dar același nume ca el îl poartă și un scriitor din Viena, care m-a supărat printr-o critică nepricepută a *Interpretării viselor*. Este ca și cum m-aș fi gândit, punând pe hârtie numele *Burckhard*, care-l desemna pe obstetrician, la ceva rău despre celălalt B., scriitorul, căci denaturarea numelui înseamnă destul de frecvent, după cum am menționat deja la erorile de vorbire, defăimare.⁴

⁴ Cf. de exemplu pasajul din *Iuliu Cezar*, III, 3:

CINNA. Pe cinstea mea că mă cheamă Cinna.

ÎNTĂIUL CETĂȚEAN. Sfășiați-l! E un conspirator.

CINNA. Sunt Cinna poetul! [...] Nu sunt Cinna conspiratorul.

3) Această afirmație este întărită foarte frumos printr-o autoobservație a lui A.J. Storfer, în care autorul expune cu o deschidere demnă de laudă motivele care l-au determinat să-și amintească greșit de numele unui presupus concurent și apoi l-au făcut să-l noteze denaturat:

„În decembrie 1910 am văzut în vitrina unei librării din Zürich cartea pe atunci nouă a dr. Eduard Hitschmann despre teoria nevrozelor a lui Freud. Lucram atunci tocmai la manuscrisul unei prelegeri pe care trebuia să o țin curând într-o asociație academică despre trăsăturile de bază ale psihologiei freudiene. În introducerea pe atunci deja scrisă a prelegerii făcusem trimitere la dezvoltarea istorică a psihologiei freudiene din cercetări într-un domeniu aplicat, la anumite dificultăți, decurgând de aici, ale unei prezentări rezumative a trăsăturilor de bază și la faptul că nu există încă o prezentare generală. Când am văzut cartea (autorului ce-mi era pe atunci necunoscut) în vitrină, mai întâi nu m-am gândit s-o cumpăr. Însă după câteva zile m-am decis s-o fac. Cartea nu mai era în vitrină. I-am menționat librarului cartea apărută de curând; ca autor am spus «dr. Eduard *Hartmann*». Librarul m-a corectat: «Vă referiți desigur la *Hitschmann*», și mi-a adus cartea.

Motivul necunoscut al actului ratat era evident. Considerasem oarecum a fi meritul meu că rezumasem trăsăturile de bază ale teoriilor psihanalitice și am privit în mod clar cu invidie și supărare cartea lui Hitschmann ca scăzându-mi mie meritul. Modificarea numelui ar fi un act de ostilitate inconștientă, mi-am spus conform

---

AL 4-LEA CETĂȚEAN. N-are a face! Îl cheamă Cinna. Smulgeți-i numele din inimă și pe urmă goniți-l.

[Shakespeare, *Opere*, vol. II, ESPLA, București, 1955, *Iuliu Cezar* în traducerea lui Tudor Vianu — *N.t.*]

Psihopatologiei vieții cotidiene. M-am declarat pe-atunci mulțumit cu această explicație.

Câteva săptămâni mai târziu mi-am notat acel act ratat. Cu această ocazie mi-am pus și problema de ce-l schimbasem pe Eduard Hitschmann tocmai în Eduard Hartmann. Doar asemănarea de nume să mă fi dus oare la numele cunoscutului filosof? Prima mea asociere a fost amintirea unei vorbe rostite de profesorul Hugo v. Meltzl, un entuziast admirator al lui Schopenhauer, și care suna cam așa: «Eduard v. Hartmann nu este decât un Schopenhauer cârpăcit, un Schopenhauer răsturnat pe dos». Tendința afectivă, prin care era determinat produsul de substituție pentru numele uitat, era deci: «Ah, sigur că nu va fi mare lucru de capul acestui Hitschmann cu prezentarea lui rezumativă; se comportă desigur față de Freud ca Hartmann față de Schopenhauer».

Îmi notasem deci acest caz al unei uitări determinate cu idee spontană⁵ substitutivă.

După o jumătate de an mi-a căzut în mână foaia pe care făcusem acea notiță. Atunci am observat că în loc de *Hitschmann* scrisesem peste tot *Hintschmann*.“ (*Internat. Zeitschr. f. Psychoanalyse*, II, 1914)

4) Un caz aparent mai serios de eroare de scriere, pe care l-aș putea eventual încadra cu la fel de multă îndreptățire la „apucarea greșită a unui obiect“:

Intenționez să mi se trimită de la casa de economii a poștei suma de 300 de coroane, pe care vreau să i-o expediez unei rude absente, pentru ca să o folosească la tratament. Observ că pe contul meu se află 4380 K și îmi propun să scot până la suma rotundă de 4000 K, de care nu trebuie să mă ating în intervalul următor de timp. După ce completez regulamentar cecul și decupez cifrele corespunzătoare numărului, remarc deodată că nu am

---

⁵ *Einfall*, cuvânt des întâlnit la Freud, înseamnă o idee care ne vine deodată în minte. (*N.t.*)

cerut 380 K, așa cum voiam, ci exact 438, și mă sperii să constat că nu mă pot baza pe actele mele. Îmi dau curând seama că sperietura mea este nefondată; doar nu am devenit acum mai sărac decât eram înainte. Însă trebuie să mă gândesc un timp ce influență a tulburat aici prima mea intenție, fără a se vesti conștiinței mele. Ajung întâi pe niște piste greșite, vreau să scad cele două numere, 438 și 380, unul din altul, dar după aceea nu știu ce să fac cu diferența. În fine, o idee subită îmi arată adevărata corelație. 438 corespunde sumei de zece procente din întregul cont de 4380 K! 10% rabat se percepe însă la *librar*. Îmi amintesc că am ales acum câteva zile niște lucrări medicale, care și-au pierdut interesul pentru mine, ca să le ofer librarului exact pentru 300 K. Cerința mea i s-a părut prea mare și mi-a promis să-mi dea răspunsul definitiv în următoarele zile. Dacă-mi acceptă oferta, atunci îmi înlocuiește exact suma pe care urmează să o dau pentru bolnav. Nu pot tăgădui că îmi pare rău de acești bani. Afectul la perceperea erorii mele se poate înțelege mai bine ca teamă de a săraci prin astfel de cheltuieli. Dar ambele, regretul din cauza acestei cheltuieli și teama de a săraci legată de această cheltuială, sunt complet străine conștiinței mele; nu am simțit vreun regret când am acceptat să dau acea sumă și motivarea lui mi s-ar părea ridicolă. Probabil că nici nu mi-aș putea atribui o astfel de pornire, dacă practica psihanalitică nu m-ar fi familiarizat în suficientă măsură la pacienți cu refulatul din viața psihică și dacă nu aș fi avut cu câteva zile în urmă un vis care cerea aceeași soluție.⁶

5) Citez după W. Stekel următorul caz, pentru a cărui autenticitate pot sta de asemenea chezaș: „Un

---

⁶ Este vorba de acel vis pe care l-am luat ca paradigmă într-un studiu scurt „Über den Traum“ (nr. VIII din *Grenzfragen des Nerven- und Seelenlebens*, ed. de Löwenfeld și Kurella, 1901).

exemplu de-a dreptul incredibil de scriere și de citire greșită s-a petrecut în redacția unui săptămânal cu largă răspândire. Respectiva conducere a fost denumită public «coruptă»; s-a pus problema să se scrie un articol de apărare și respingere, ceea ce s-a și întâmplat — cu mare căldură și mare patos. Redactorul-șef al ziarului a citit articolul, autorul a făcut-o desigur de mai multe ori în manuscris, apoi și în corectura de perie, toți erau foarte mulțumiți. Deodată, corectorul se anunță și atrage atenția asupra unei mici greșeli care scăpase atenției tuturor. Acolo doar scria clar: «Cititorii noștri ne vor elibera certificatul că am intervenit întotdeauna în modul *cel mai interesat* pentru binele obștesc». Bineînțeles că trebuia să scrie modul *cel mai dezinteresat*. Dar adevăratele gânduri au răzbit cu o forță elementară prin cuvântarea patetică.“

6) O cititoare a ziarului *Pester Lloyd*, doamna Kata Levy din Budapesta, a remarcat de curând un caz asemănător de sinceritate neintenționată într-o declarație care-i fusese telegrafiată ziarului la 11 octombrie 1918 din Viena:

„Se poate presupune ca indubitabil, pe baza relației de încredere absolută care a domnit pe parcursul întregului război între noi și aliații germani, că cele două puteri ar ajunge în orice caz la o decizie unanimă. Este superfluu să mai menționăm în mod expres că și în faza actuală are loc o colaborare vie și *imperfectă* între diplomațiile aliate.“

La numai câteva săptămâni mai târziu se putea emite o părere mai francă despre această „relație de încredere“, nemaitrebuind să se recurgă la greșeli de scriere (sau de tipar).

7) Un american aflat în Europa, care și-a lăsat acasă soția cu care se certase, crede că se poate împăca acum cu ea și o roagă să îl urmeze peste ocean la o

dată stabilită: „Ar fi frumos“, scrie el, „dacă ai putea să călătorești și tu cu mine cu «Mauritania».“ Pe urmă însă nu se încumetă să expedieze foaia pe care scrie această frază. Preferă să rescrie pagina, întrucât nu vrea ca ea să observe corectura care fusese necesară la numele vaporului. Căci el scrisese la început «Lusitania».

Acest *lapus calami* nu are nevoie de explicație, este ușor de interpretat. Dar coincidența face ca să se mai adauge un element. Soția plecase înainte de război pentru prima oară în Europa, după moartea singurei ei surori. Dacă nu mă înșel, «Mauritania» este nava supra-viețuitoare de același tip [în germană: *Schwesterschiff* = navă-soră — *N.t.*] cu «Lusitania», scufundată în timpul războiului.

8) Un medic a consultat un copil și îi scrie acum o rețetă în care apare *alcool*. Mama îl inoportunează în timpul acestei activități cu întrebări prostești și inutile. El își impune să nu se enerveze, chiar duce la îndeplinire ce și-a propus, dar în timpul perturbării lui i-a scăpat o greșeală. Pe rețetă scrie în loc de *alcool* — *achol*⁷.

9) Din cauza înrudirii materiale enumăr aici un caz pe care îl relatează E. Jones despre A.A. Brill. Acesta din urmă se lăsase convins, deși de obicei era total abstinent, de către un prieten să bea puțin vin. A doua zi, o puternică durere de cap l-a făcut să regreta că cedase. Trebuia să scrie numele unei paciente pe care o chema *Ethel*, și a scris din greșeală *Ethyl*⁸. Trebuie ținut cont aici și de faptul că respectiva doamnă însăși obișnuia să bea mai mult decât îi făcea bine.

Deoarece o eroare de scriere a unui medic la completarea unei rețete are o importanță care merge mult dincolo de valoarea altminteri practică a actelor ratate, profit de acest prilej pentru a comunica pe larg singura

⁷ Ceva de genul: „fără fiere“, „fără supărare“.

⁸ Alcool etilic.

analiză publicată până acum a unor astfel de greșeli medicale:

10) Dr. Ed. Hitschmann (Un caz repetat de eroare de scriere la completarea rețetei): „Un coleg mi-a povestit că i s-a întâmplat în decursul anilor de mai multe ori să se înșele la prescrierea unui anumit medicament pentru paciente de o vârstă înaintată. De două ori a prescris doza înzecită și a trebuit după aceea, când a realizat brusc ce făcuse, să încerce să retragă rapid rețeta, temându-se foarte tare să nu-i fi făcut rău pacientei și să nu intre el însuși într-un mare bucluc. Această acțiune simptomatică ciudată merită să fie elucidată printr-o prezentare mai exactă a diferitelor cazuri în parte și prin analiza lor.

Primul caz: Medicul îi prescrie unei femei sărace aflate la pragul bătrâneții supozitoare de zece ori mai puternice cu Belladonna contra constipației spastice. El părăsește ambulatoriul și după vreo oră îi vine acasă deodată în minte greșeala, în timp ce citește ziarul și ia micul dejun; îngrijorat, o pornește mai întâi grăbit înapoi spre ambulatoriu, pentru a cere adresa pacientei, și de acolo spre locuința ei situată departe. O găsește pe bătrânică, aceasta încă nu-și preparase rețeta, ceea ce îl bucură foarte tare, așa că se întoarce liniștit acasă. Se dezvinovățește față de sine însuși nu fără îndreptățire prin faptul că șeful vorbăreț al ambulatoriului se uitase în timp ce el scrisese rețeta peste umărul lui și îl deranjase.

Al doilea caz: Medicul trebuie să se desprindă din consultația făcută unei paciente cochete și de o frumoasă picantă, pentru a merge să consulte o domnișoară mai bătrână. El folosește un automobil, fiindcă nu i-a rămas mult timp pentru această vizită; căci la o oră anume trebuie să se întâlnească în ascuns cu o fată tânără pe care o iubește, aproape de casa ei. Și aici dă

indicația de Belladonna din cauza unor indispoziții analoge celor din primul caz. Comite din nou aceeași greșeală, prescriind medicamentul de zece ori mai tare. Pacienta îi explică ceva interesant care nu ține strict de obiect, medicul dă însă dovadă de nerăbdare, chiar dacă în cuvinte neagă acest lucru, și părăsește pacienta, așa încât ajunge la timp la rendez-vous. La vreo douăsprezece ore după aceea, pe la ora șapte dimineața, medicul se scoală; ideea celor prescrise de el și teama i se ivesc aproape concomitent în conștiință, drept care trimite rapid pe cineva la bolnavă, în speranța că medicamentul încă nu a fost ridicat de la farmacie, și roagă să i se restituie rețeta, pentru a o corecta. El primește însă înapoi rețeta deja preparată și se duce cu o anumită resemnare stoică și cu optimismul omului experimentat la farmacie, unde farmacistul stagiar îl liniștește că bineînțeles (sau poate tot dintr-o neatenție?) că a dat medicamentul într-o doză mai mică.

Al treilea caz: Medicul vrea să-i prescrie mătușii lui bătrâne, sora mamei lui, un amestec de *tinct. belladonnae* și *tinct. opii* într-o doză inofensivă. Rețeta este dusă imediat la farmacie de fata în casă. La foarte scurt timp după aceea, medicul își dă seama că a scris în loc de *tinctura* «*extractum*» și telefonează imediat la farmacie, pentru a atrage atenția asupra acestei greșeli. Medicul se scuză cu o minciună, invocând că nu terminase încă de completat rețeta când i-a fost luată brusc și rapid de pe masă, așa încât vina nu-i aparține.

Punctele frapant de asemănătoare ale acestor trei erori în (pre)scriere constau în aceea că medicului i s-a întâmplat așa până acum numai la acest medicament, că de fiecare dată era vorba de o persoană feminină de o vârstă înaintată și că doza a fost mereu prea puternică. La scurta analiză a reieșit că relația medicului cu mama lui trebuia să fie aici de o importanță decisivă. Căci și-a

amintit că odată — și anume foarte probabil înaintea acestor acțiuni simptomatice — îi prescriesese și mamei lui, deja bătrână și ea pe-atunci, aceeași rețetă, și anume în doza de 0,03, cu toate că doza obișnuită de 0,02 îi era mai la îndemână, și anume pentru a o ajuta radical, după cum s-a gândit el. Reacția delicatei lui mame la acest medicament a fost o congestie a feței și o uscăciune supărătoare a gâtului. S-a plâns, făcând o aluzie oarecum pe un ton de glumă, la prescripțiile periculoase care pot proveni de la fiul ei. Și în rest mama, care era de altminteri fiică de doctor, mai făcea din când în când, pe jumătate în glumă, obiecții asemănătoare la diferite medicamente recomandate de fiul ei medic, respingându-le, pomenind chiar și de otrăvire.

Atât cât întrezărește referentul relațiile acestui fiu cu mama sa, el este, ce-i drept, un copil instinctiv iubitor, dar nicidecum exagerat în aprecierea spirituală a mamei și în respectul față de ea. Trăind sub același acoperiș cu fratele cu un an mai mic și cu mama, el resimte de ani de zile acest trai în comun ca fiind o piedică în calea libertății lui erotice, iar noi știm de altfel din experiența psihanalitică cum se abuzează adesea de asemenea argumentări, folosindu-le ca pretext pentru legătura și constrângerea lăuntrică. Medicul a acceptat analiza mea destul de satisfăcut de explicație și a remarcat zâmbind că termenul *Belladonna* = femeie frumoasă putea să semnifice și o legătură erotică. A folosit ocazional chiar el însuși acest medicament în trecut.“ (*Internat. Zeitschr. f. Psychoanalyse*, I, 1913)

Aș dori să remarc că astfel de acte ratate serioase nu iau naștere pe o cale diferită de cele inofensive, pe care le cercetăm de obicei.

11) Se va considera a fi deosebit de inofensivă următoarea eroare de scriere, relatată de S. Ferenczi. Se poate interpreta ca act de condensare ca urmare a nerăbdării

(cf. eroarea de vorbire: *Der Apfe*, p. 81, și această concepție poate fi susținută, până ce vreo analiză mai aprofundată a incidentului ar dovedi eventual un factor perturbator mai puternic:

„Aici se potrivește anectoda...“ — scriu eu odată în carnețelul meu de notițe. Sigur că mă refer la *anecdota*, și anume a unui țigan condamnat la moarte [= *Tod* în germană — *N.t.*], care a cerut milostivirea să-și aleagă singur pomul de care să fie spânzurat. (În ciuda râvniei cu care a căutat, nu a găsit niciun pom potrivit.)

12) Alteori se poate, spre deosebire de cazul precedent, ca greșeala cea mai mică de scris să ducă la exprimarea unui sens tainic periculos. Un anonim relatează:

„Închei o scrisoare cu cuvintele: «Salutări cordiale soției dumneavoastră și fiului *ei* (*ihr*)⁹.» Chiar înainte de a pune foaia de hârtie în plic, observ greșeala în litera inițială din „*ihr*“ și o corectez. În drum spre casă după ultima vizită la acest cuplu însoțitoarea mea remarcase că fiul semăna frapant cu un prieten al casei și era cu siguranță copilul lui.“

13) O doamnă îi adresează surorii ei câteva rânduri de felicitare cu ocazia mutării acesteia în noua ei locuință spațioasă. O prietenă prezentă observă că doamna a scris pe plic o adresă greșită, și anume nici măcar pe cea a locuinței tocmai părăsite, ci pe cea a primei locuințe, de mult abandonate, în care se mutase sora ei ca femeie proaspăt măritată. Îi atrage prietenei atenția.

— Aveți dreptate, trebuie să admită aceasta, dar ce-mi veni? De ce am făcut asta?

Prietena e de părere:

— Probabil că nu vă bucurați de locuința mare și frumoasă pe care urmează să o aibă ea acum, în timp

---

⁹ Intraductibil fără a-i pierde jocul: pronumele polisemantic *ihr* înseamnă în germană, printre altele, „al ei“, dar, scris cu majusculă (ceea ce omisese autorul scrisorii), *Ihr* se transformă în pronume de politețe, însemnând „al dumneavoastră“. (*N.t.*)

ce dumneavoastră vă simțiți înghesuită în spațiu, și de aceea o mutați din nou în prima locuință, în care nici ea nu o ducea mai bine.

— Sigur că nu mă bucur de locuința ei nouă, recunoaște cealaltă sincer. Apoi continuă: Ce păcat că suntem întotdeauna atât de josnici în astfel de situații!

14) E. Jones comunică următorul exemplu de greșală de scriere, pe care i l-a lăsat A.A. Brill: Un pacient i-a adresat dr. Brill o scrisoare, în care se străduia să-și explice nervozitatea prin grija și emoția legate de mersul afacerii în timpul unei crize a bumbacului. În această scrisoare spunea: *my trouble is all due to that damned frigid wave; there isn't even any seed.*¹⁰ El înțelegea prin „wave“ desigur un val, un curent pe piața financiară; însă în realitate nu a scris *wave* [val], ci *wife* [soție]. În fundul sufletului său zăceau reproșuri față de soția sa din cauză că era atât de rece în relația cu el și că nu dorea copii, și el nu era departe de recunoașterea că lipsa ce i se impunea avea un aport mare în determinarea suferinței sale.

15) Dr. R. Wagner povestește despre sine în *Zentralblatt für Psychoanalyse*, I, 12:

„Recitind un vechi caiet de notițe din timpul facultății am văzut că în viteza cu care scriam la curs îmi scăpase o mică greșală. În loc de «Epithel» [epiteliu] scrisesem «Edithel». Accentuând prima silabă, rezultă diminutivul unui nume de fată. Analiza retrospectivă este destul de simplă. Când am făcut greșeala o cunoașteam doar superficial pe purtătoarea acestui nume, și abia mult mai târziu relația noastră a devenit intimă. Eroarea de scriere este deci o dovadă nostimă pentru înmugurirea simpatiei inconștiente la o vreme când eu însumi nu aveam de fapt idee de asta și forma aleasă

¹⁰ „Toată problema mea se datorează aceluiaș afurisit val rece (frigid); nu există nici măcar o sămânță.“ (N.t.)

a diminutivului caracterizează totodată sentimentele însoțitoare.“

16) Doamna dr. v. Hug-Hellmuth: „Un medic i-a prescris unei paciente apă de *Levitico* în loc de *Levico*.¹¹ Această greșeală, care îi dăduse unui farmacist un prilej bine-venit de a face remarci ironice, poate să fie ușor interpretată cu mai multă blândețe dacă îi căutăm posibilele mobiluri din inconștient și nu le contestăm de la bun început o anumită probabilitate, chiar dacă sunt numai presupunerea subiectivă a cuiva care nu este apropiat de acest medic: el se bucura, deși le reproșa pacienților săi alimentația lor puțin rațională în vorbe destul de dure, cu alte cuvinte le „trăgea un perdaf“¹², de multă clientelă, așa încât anticamera lui era foarte aglomerată înainte și în ora de consultație, ceea ce justifica dorința medicului ca pacienții care terminau ședința să se îmbrace cât se poate de repede, *vite, vite*. După cum cred că-mi amintesc corect, soția lui era originară din Franța, ceea ce îndreptățește întru câtva presupunerea care pare nițel îndrăzneată că, exprimându-și dorința ca pacienții lui să dea dovadă de o viteză mai mare, se servea tocmai de limba franceză. De altfel, este un obicei întâlnit la multe persoane de a înveșmânta astfel de dorințe în cuvinte într-o limbă străină, așa cum și tatăl meu ne îndemna adesea pe noi, copiii, în timpul plimbărilor să ne grăbim, strigându-ne «*Avanti gioventù*» sau «*Marchez au pas*»; în schimb, un medic deja destul de în etate, în tratamentul căruia mă aflam în adolescență din cauza unei probleme la gât, încerca să-mi înfrâneze

¹¹ Numele vine de la localitatea Levico Terme, renumită pentru apele sale termale bogate în minerale. (N. t.)

¹² În germană s-a folosit expresia: „die *Leviten* lesen“: a dojeni, a muștra, a face morală. Pentru instruirea preoților veterotestamentari din seminția *Levi* servea Cartea a treia a lui Moise (*Leviticul*), pe care leviții trebuiau să o citească, după 5 Moise 31, 9, la intervale regulate și care conține în capitolul 26 muștrările și pedepsele la adresa celor ce încălcau legea. (N. t.)

mişcărilor prea rapide pentru el printr-un «*Piano, piano*» liniștitor. Așa că mi se pare foarte credibil ca și acel medic să fi avut un atare obicei; și astfel «prescrie» apă de Levitico în loc de apă de Levico.” (*Zentralblatt für Psychoanalyse*, II, 5)

17) O eroare de scriere ce se suprapune în conținut cu o cunoscută glumă proastă, la care însă intenția hazlie a fost cu siguranță exclusă, o datorez comunicării unui domn J. G., care ne-a mai furnizat o contribuție pe care am menționat-o deja:

„Ca pacient al unui sanatoriu (de plămâni) aflu spre regretul meu că la o rudă apropiată a fost constatată aceeași boală care m-a silit și pe mine să caut un sanatoriu. Într-o scrisoare îmi sfătuiesc acum ruda să meargă la un specialist, un profesor cunoscut, la care mă aflu și eu în tratament și de a cărui autoritate medicală sunt convins, în timp ce, pe de altă parte, am toate motivele să mă plâng de lipsa lui de politețe; căci respectivul profesor a refuzat de curând să-mi întocmească un certificat care era pentru mine foarte important. În răspunsul la scrisoare, ruda mea îmi atrage atenția asupra unei greșeli de scriere, care, având în vedere că i-am recunoscut pe loc cauza, m-a înveselit extraordinar. Mă exprimasem în scrisoarea mea așa: «... de altfel, te sfătuiesc să-l *însulți* fără ezitare pe prof. X.» Bineînțeles că voisem să scriu *consulti*. Poate că este nevoie să precizez că bunele mele cunoștințe de latină și franceză exclud explicația că ar fi fost vorba de o greșală rezultând din neștiință.”

18) Omisiunile în scris au desigur dreptul de a fi judecate la fel ca și erorile de scriere. În *Zentralblatt für Psychoanalyse*, I, 12, dr. iur. B. Dattner a comunicat un exemplu ciudat de „act istoric ratat”. Într-unul dintre articolele de lege despre îndatoririle financiare ale ambelor state, asupra cărora s-a convenit în acordul dintre Austria și Ungaria în anul 1867, cuvântul *efectiv* a

fost omis în traducerea maghiară, și Dattner consideră că este probabil ca o tendință inconștientă a redactorilor de lege maghiari de a acorda Austriei cât se poate de puține avantaje să fi fost părtașă la această omisiune.

Avem și toate motivele să presupunem că repetițiile atât de frecvente ale aceluiași cuvinte la scris și copiat — perseverările — nu sunt nici ele lipsite de semnificație. Dacă cel care scrie mai pune o a doua oară pe hârtie același cuvânt pe care l-a scris deja, atunci el desigur arată astfel că nu s-a desprins atât de ușor de acest cuvânt, că ar fi putut să exprime mai mult în acest loc, dar că a omis s-o facă, sau altele asemenea. Perseverarea la copiere pare să substituie exprimarea unui „eu, de asemenea“. Am avut în mână expertize medico-legale lungi, care prezentau perseverări din partea copistului în locuri marcate în mod deosebit, și tare le-aș fi interpretat așa, ca și cum cel sătul de rolul său impersonal ar fi vrut să introducă glosa: „este exact cazul meu“ sau „exact așa ca la noi“.

19) Nu se opune de altfel nimic pentru ca să tratăm greșelile de tipar ca „erori de scriere“ ale zețarului și să le concepem ca fiind motivate în marea lor majoritate. O culegere sistematică a unor astfel de acte ratate, care ar putea fi destul de amuzantă și de instructivă, nu am întocmit însă. Jones a acordat în lucrarea lui menționată de mai multe ori aici un capitol special acestor „misprints“. Și denaturările din telegrame se pot înțelege uneori ca greșeli de scriere ale telegrafistului. În vacanța de vară primesc o telegramă din partea editurii mele, al cărei înțeles îmi rămâne obscur. Iată cum sună telegrama:

„Primit test, prezență X. urgentă.“ Dezlegarea enigmei pornește de la numele X. menționat acolo. X. este autorul la a cărui carte trebuie să scriu o prefață. Din această *prefață* a devenit *prezență*. Apoi îmi amintesc

însă că am trimis cu câteva zile în urmă editurii un *text* pentru un Cuvânt-înainte la o altă carte, a cărui sosire îmi era deci astfel confirmată. Textul corect al telegramei sunase desigur astfel:

„Primit text, prefață X. urgentă.“ Putem presupune că el a căzut victimă prelucrării din partea unui anumit complex al telegrafistului, cele două jumătăți ale propoziției fiind de altfel puse într-o legătură mai strânsă decât intenționase expeditorul. În plus, un frumos exemplu de „prelucrare secundară“, așa cum se poate dovedi ea în majoritatea viselor.¹³

H. Silberer dezbate în *Internat. Zeitschrift für Psychoanalyse*, VIII, 1922, posibilitatea „geșelilor tendențioase de tipar“.

Uneori au fost indicate din partea altora greșeli de tipar cărora nu le putem ușor contesta o tendință. Așa a făcut de exemplu Storfer în *Zentralblatt für Psychoanalyse*, II, 1914, în: „Der politische Druckfehlerteufel“ [„Diavolul greșelii politice de tipar“] și în *ibid.* III, 1915, în notița pe care o reproduc aici:

20) „O greșeală politică de tipar se găsește în numărul de «martie», din 25 aprilie a. c. Într-o scrisoare din Argyrokastron au fost redată declarațiile lui Zographos, conducătorul epiroților răsculați din Albania (sau, dacă vreți, președintele guvernului independent din Epir). Printre altele, acolo putem citi: «Credeți-mă; un Epir autonom ar fi în cel mai mare interes al principelui Wied. Pe acesta s-ar putea el *prăbuși*¹⁴...» Că acceptarea *sprijinului* pe care i-l oferă epiroții ar însemna *prăbușirea* lui o știe desigur principele Albaniei și fără acea fatală greșeală de tipar.“

¹³ Cf. *Interpretarea viselor*, capitolul despre „Travaliul visului“.

¹⁴ Cuvântul *stürzen* = a (se) prăbuși, diferă de *stützen* = a se bizui, a se sprijini, printr-o singură literă. (*N.t.*)

21) Am citit chiar eu de curând într-unul dintre cotidienele noastre vieneze un articol, „Bucovina sub stăpânire românească“, al cărui titlu putea fi considerat cel puțin ca fiind prematur, căci pe atunci românii încă nu-și declaraseră ostilitatea. Conform conținutului, ar fi trebuit să scrie, fără îndoială, „rusească“, dar și pe cenzor pare să-l fi uimit această asociere atât de puțin, încât și lui i-a scăpat greșeala de tipar.

Este greu să nu ne gândim la o greșeală „politică“ de tipar, atunci când citim în circulara tipărită a renumitei tipografii (fostă a curții imperiale) Karl Prochaska din Teschen¹⁵ următoarea greșeală de ortografie:

„P.T. Prin hotărârea Antantei a fost separată, stabilindu-se râul Olza ca graniță, nu numai Silezia, ci și Teschen în două părți, dintre care una i-a răuvenit Poloniei, cealaltă Cehoslovaciei.“

Theodor Fontane a trebuit să se apere odată într-un mod amuzant în fața unei greșeli de tipar cam prea încărcate de sens. I-a scris la 29 martie 1860 editorului Julius Springer:

Stimate domn,

Mi se pare că nu-mi este dat să-mi văd îndeplinite micile mele doleanțe. O privire aruncată pe șpaltul¹⁶ pe care închei să-l corectez vă va spune la ce mă refer. Plus că mi s-a trimis *un* singur șpalt, deși am nevoie de două din motivele indicate. Și retrimiteră primului șpalt pentru a-l mai vedea o dată — *mai cu seamă din cauza cuvintelor și propozițiilor englezești* — a fost neglijată, deși pun mult preț pe ea. La pagina 27 scrie, de exemplu,

---

¹⁵ Regiune disputată în istorie între Cehoslovacia și Polonia. La 1 octombrie 1938 Cehoslovacia a trebuit să o cedeze Poloniei. (N.t.)

¹⁶ Este vorba despre tipărirea cărții *Jenseits des Tweed. Bilder und Briefe aus Schottland*, din anul 1860 la Julius Springer.

în șpaltul de astăzi, într-o scenă dintre John Knox¹⁷ și regină: „la care Maria a strigoi“. Având în vedere astfel de lucruri fulminante, vrem tare mult să avem liniștea că greșeala chiar a fost eliminată. Acest nefericit „strigoi“ în loc de „strigat“ este cu atât mai rău, cu cât nu încapă îndoială că ea (regina) chiar l-o fi numit în sinea ei cam așa. Cu tot respectul ce vi-l port,

Al dumneavoastră, Th. Fontane.

Wundt dă o argumentare demnă de luat în seamă pentru faptul lesne de confirmat că mai ușor facem erori de scriere decât de vorbire (*loc. cit.*, p. 374). „În decursul vorbirii normale funcția inhibitoare a voinței este mereu orientată spre a pune de acord între ele cursul reprezentărilor și mișcarea de articulare. Dacă mișcarea de exprimare ce urmează reprezentărilor este încetinită prin cauze mecanice ca la scris..., atunci astfel de anticipări apar deosebit de ușor.“

Observarea condițiilor în care ia naștere eroarea de lectură duce la apariția unei îndoieli pe care nu aș dori să omit să o menționez, pentru că ea poate deveni, după părerea mea, punctul de pornire al unei cercetări rodnice. Oricine știe cât de des se întâmplă ca atunci când cineva citește cu voce tare în fața cuiva un text, să-și abată atenția de la cele scrise și să-și îndrepte spre propriile sale gânduri. Drept consecință a acestei digresiuni nu se întâmplă rareori ca respectivul să nici nu știe să spună ce a citit, dacă este întrerupt din citit și întrebat. Deși el a citit atunci mecanic, a citit aproape întotdeauna corect. Nu cred că greșelile de lectură se înmulțesc vizibil în aceste condiții. Despre o întregă

---

¹⁷ John Knox (1505–1572) este recunoscut drept cel mai proeminent personaj al Reformei din Scoția. Una dintre cele mai mărețe realizări ale lui Knox a constat în scrierile sale, în special *History of the Reformation*. Relația lui cu Maria Stuart (1542–1567), regina Scoției, a fost foarte tensionată. (*N.t.*)

serie de funcții suntem și obișnuiți să presupunem că sunt executate automat — deci de abia dacă sunt însoțite de atenția conștientă — într-un mod cât se poate de precis. De aici pare să rezulte că prezența atenției în cazul erorilor de vorbire, de citire și de scriere trebuie determinată altfel decât o face Wundt (lipsa sau scăderea atenției). Exemplele pe care le-am supus analizei nu ne-au dat de fapt dreptul să presupunem o diminuare cantitativă a atenției; am constatat, ceea ce poate că nu este exact același lucru, o perturbare a atenției printr-un gând străin ce ridică pretenții.

*

Între „eroarea de scriere“ și „uitare“ se poate intercala cazul când cineva uită să-și pună semnătura. Un cec nesemnat este același lucru cu unul uitat. În legătură cu importanța unei asemenea uitări vreau să citez un pasaj literar care l-a frapat pe dr. H. Sachs:

„Un exemplu foarte instructiv și transparent despre siguranța cu care știu scriitorii să folosească mecanismul acțiunilor ratate și simptomatice în sensul psihanalizei îl conține romanul lui John Galsworthy *The Island Pharisees*. În centrul său se află oscilația unui tânăr care face parte din mica burghezie înstărită, între sentimentele sociale profunde de simpatie și convențiile sociale ale clasei lui. În Capitolul XXVI se relatează cum reacționează el la scrisoarea unui tânăr vagabond pe care, atras de concepția originală de viață a acestuia, îl sprijinise în câteva rânduri. Scrisoarea nu conține o rugămintă directă de bani, ci zugrăvirea unei situații de ananghie care nu permite o altă interpretare. Destinatarul alungă mai întâi gândul de a irosi banii pe un incorijibil, în loc de a sprijini cu ei instituții de binefacere. «Să-i dai o mână de ajutor, o fărâcă din tine însuși, să-i faci

un semn camaraderesc din cap unui semen de-al tău, și anume fără nicio pretenție, numai pentru că pur și simplu îi mergea rău, ce absurditate sentimentală! Undeva trebuie trasă o linie de demarcație!» Dar în timp ce își șoptea sieși această concluzie, simți cum sinceritatea lui emitea obiecții: «Escrocule! Vrei să-ți păstrezi banii, asta-i tot!»

Atunci compune o scrisoare amabilă, care se încheie cu cuvintele: «Anexez un cec. Al dumneavoastră, Richard Shelton».

«Chiar înainte de a scrie cecul, un fluture de noapte care zbura în jurul lumânării i-a abătut atenția; s-a ridicat să-l prindă și să-i dea drumul afară, și făcând asta a uitat că nu băgase cecul în scrisoare». Scrisoarea chiar este expediată ca atare.

Uitarea mai este însă motivată și ceva mai fin decât prin impunerea tendinței egoiste aparent depășite de a-și cruța cheltuiala.

Shelton se simte singur în reședința de la țară a viitorilor săi socri, între logodnică, familia și oaspeții ei; prin actul lui ratat se sugerează că îi e dor de protejatul său, care, prin trecutul lui și concepția lui despre viață, formează contrastul cel mai izbitor cu mediul său înconjurător ireproșabil, etichetat uniform după aceeași convenție unică. Și într-adevăr acesta, nemaiputându-se susține pe post fără sprijin, sosește după câteva zile, pentru a se lămuri în legătură cu motivele absenței cecului anunțat.

7

UITAREA UNOR IMPRESII ȘI A UNOR INTENȚII

Dacă cineva ar fi înclinat să supraaprecieze nivelul nostru actual de cunoaștere a vieții psihice, nu ar trebui decât să-i aducem aminte de funcția memoriei, pentru a-l obliga să dea dovadă de modestie. Nicio teorie psihologică nu a putut încă să explice în corelație fenomenul fundamental al rememorării și al uitării; ba mai mult, de-abia dacă s-a făcut încercarea unei analize complete a ceea ce putem realmente să observăm. Poate că în ziua de azi uitarea ne-a devenit mai enigmatică decât reamintirea, de când studiul visului și al evenimentelor patologice ne-a învățat că în conștiință poate să reapară brusc și ceea ce consideram a fi de mult pierdut.

Și totuși deținem deja câteva puncte de vedere pentru care așteptăm recunoaștere generală. Presupunem că uitarea este un proces spontan, căruia îi putem atribui un anumit parcurs temporal. Scoatem în evidență faptul că la uitare se produce o anumită selecție printre impresiile oferite, precum și printre detaliile fiecărei impresii sau trăiri în parte. Noi cunoaștem unele dintre condițiile necesare spre a reține trainic în memorie și a trezi din

nou ceea ce altminteri s-ar uita. Însă în nenumărate împrejurări pe care le oferă viața de zi cu zi putem să remarcăm cât de incompletă și de nesatisfăcătoare este cunoașterea noastră. Să ascultăm de exemplu cum fac schimb de amintiri două persoane la câțiva timp după ce au receptat împreună niște impresii exterioare, de pildă au făcut împreună o călătorie. Ceea ce i-a rămas uneia fixat în memorie se întâmplă adesea ca cealaltă să fi uitat, de parcă nici nu s-ar fi întâmplat, și anume fără ca să fim îndreptățiți să afirmăm că impresia ar fi fost mai importantă din punct de vedere psihic pentru o persoană decât pentru cealaltă. Un număr mare dintre factorii ce determină selecția pentru memorie se susstrage încă în mod evident cunoașterii noastre.

În intenția de a furniza o mică contribuție la cunoașterea condițiilor uitării obișnuiesc să supun unei analize psihologice cazurile în care mi se întâmplă chiar mie să uit. Mă îndeletnicesc de regulă doar cu o anumită categorie a acestor cazuri, și anume cu acelea în care uitarea mă surprinde, întrucât, conform așteptărilor mele, ar trebui să știu respectivul lucru. Mai vreau să remarc că eu nu am în general tendința să uit (mă refer la cele trăite, nu la cele învățate!) și că timp de o scurtă perioadă a tinereții mele nu am fost incapabil nici de anumite performanțe ieșite din comun ale memoriei. În vremea când eram elev mi se părea firesc să pot spune pe dinafară pagina unei cărți pe care o citisem, și cu puțin timp înainte de universitate eram în stare să notez aproape fidel prelegeri populare cu conținut științific imediat după ce acestea se țineau. În tensiunea dinaintea ultimului examen medical oral trebuie să mai fi făcut încă uz de rămășița acestei aptitudini, căci la anumite materii le-am dat examinerilor ca automat răspunsuri ce se suprapuneau fidel cu textul manualului pe care însă îl răsfoisem o singură dată în cea mai mare grabă.

Felul cum am dispus de tezaurul memoriei a devenit la mine de atunci încoace tot mai deficitar, dar m-am convins până în perioada cea mai recentă că îmi pot aminti cu ajutorul unui artificiu mult mai mult decât mă cred altminteri capabil. De exemplu, dacă un pacient se referă în consultație la faptul că l-am mai văzut o dată, iar eu nu-mi pot aminti nici de faptul în sine, nici de momentul când el s-a petrecut, atunci îmi vin singur în ajutor ghicind, adică las să-mi treacă prin minte repede un număr de ani, socotind cu începere din momentul prezent. Acolo unde notițele sau indicația sigură a pacientului fac posibil un control al asocierilor mele, se dovedește că rareori m-am înșelat cu mai mult decât o jumătate de an la un interval de timp de peste zece ani.¹ Procedez în mod asemănător, dacă mă întâlnesc cu o cunoștință îndepărtată, pe care din politețe o întreb de copiii săi micuți. Dacă îmi povestește de progresele lor, atunci încerc să-mi treacă spontan prin minte câți ani are acum copilul, controlez prin informațiile tatălui și greșesc cu cel mult o lună, la copiii mai mari cu maximum un sfert de an, deși nu pot să indic ce puncte de reper am avut pentru această apreciere. Am devenit în cele din urmă atât de îndrăzneț, încât îmi emit aprecierea întotdeauna spontan, fără să risc să-l necăjesc pe tată prin etalarea neștiinței mele legate de progenitura sa. Îmi extind astfel rememorarea conștientă făcând apel la memoria mea inconștientă, care este în orice caz cu mult mai bogată decât cealaltă.

Voi relata, așadar, despre exemple *frapante* de uitare pe care le-am observat în cele mai multe cazuri chiar la mine. Disting uitarea impresiilor și a trăirilor, deci a cunoștințelor, de uitarea intențiilor, adică omisiuni. Rezultatul general al întregii serii de observații pot

---

¹ De obicei se întâmplă ca ulterior, în timpul discuției, detaliile acelei prime vizite de atunci să iasă la iveală în mod conștient.

să-l menționez de pe acum: în toate cazurile uitarea s-a dovedit a se întemeia pe motivul neplăcerii.

A. UITAREA UNOR IMPRESII ȘI CUNOȘTINȚE

1) Într-o vară soția mea mi-a dat un motiv în sine inofensiv de supărare serioasă. Ședeam la *table d'hôte* vizavi de un domn din Viena, pe care-l cunoșteam și care desigur că-și amintea și el de mine. Aveam însă motivele mele să nu reînnoiesc această cunoștință. Soția mea, care auzise doar numele de vază al celui de vizavi de ea, a trădat prea mult că ascultase discuția lui cu vecinul de masă, căci se întorcea din când în când spre mine cu întrebări care reluau firul țesut acolo. M-am impacientat și în cele din urmă m-am simțit chiar agasat. Câteva săptămâni mai târziu m-am plâns la o rudă de acest comportament al soției mele. Nu am fost însă în stare să-mi amintesc nici măcar de un cuvânt din discuția acelui domn. Întrucât de obicei sunt mai degrabă ranchiunos și nu pot să uit niciun amănunt al unui incident care m-a deranjat, amnezia mea în acest caz este probabil motivată de considerentele față de persoana soției. De curând mi s-a mai întâmplat ceva asemănător. Voiam să mă amuz față de o cunoștință intimă în legătură cu o expresie a soției mele pe care o formulase doar cu câteva ore în urmă, dar m-am trezit împiedicat în această intenție de faptul demn de luat în seamă că uitasem respectiva expresie cu desăvârșire. A trebuit să o rog pe soția mea să mi-o amintească. Este lesne de înțeles că această uitare a mea trebuie concepută analog cu tulburarea tipică de judecată căreia îi cădem pradă când este vorba despre rudele noastre cele mai apropiate.

2) Mă obligasem să-i procur unei doamne străine poposite la Viena o casetă mică din metal pentru păstrarea documentelor și a banilor ei. Când mă oferisem, îmi plutise în fața ochilor neobișnuit de viu imaginea unei vitrine din centrul orașului în care trebuie să fi văzut astfel de casete. Nu-mi puteam aminti, ce-i drept, numele străzii, dar eram sigur că voi descoperi magazinul la o plimbare prin oraș, căci amintirea mea îmi spunea că trecusem de nenumărate ori pe lângă el. Spre supărarea mea, nu am reușit să găsesc însă această vitrină cu casete, deși am parcurs centrul în toate direcțiile. Nu-mi rămânea nimic altceva de făcut, m-am gândit, decât să caut într-un almanah de adrese fabricanții de casete pentru a identifica apoi la o a doua rundă vitrina respectivă. Nu a fost însă nevoie de atâta efort; printre adresele trecute în anuar se găsea una care mi s-a dezvăluit pe loc a fi cea uitată. Era corect că trecusem de nenumărate ori pe lângă vitrină, și anume de fiecare dată când vizitasem familia M., care locuiește de mulți ani în aceeași casă. De când această relație intimă se înstrăinase complet, am obișnuit, fără să conștientizez motivele, să evit și zona și casa. În timpul acelei plimbări prin oraș trecusem, în căutarea casetelor din vitrină, pe fiecare stradă din împrejurimi, dar pe aceasta o ocolisem, ca și cum ar fi fost scris interzis pe ea. Motivul neplăcerii care a pricinuit în acest caz lipsa orientării mele este ușor de sesizat. Mecanismul uitării nu mai este însă la fel de simplu ca în exemplul anterior. Aversiunea mea nu-l vizează desigur pe fabricantul de casete, ci se îndreaptă spre alt om despre care nu vreau să știu nimic, și se transpune de la acesta asupra prilejului respectiv, provocând acolo uitarea. În mod foarte asemănător, în cazul *Burckhard* supărarea față de unul produsese greșeala de ortografie în nume, unde era vorba de celălalt. Ceea ce a realizat aici identitatea de

nume, adică să stabilească legătura dintre două cercuri ideatice în esență diferite, a putut substitui în exemplul cu vitrina contiguitatea în spațiu, vecinătatea inseparabilă. De altfel, acest ultim caz a avut o îmbinare mai strânsă a elementelor; a mai existat și o a doua legătură de conținut, căci printre motivele înstrăinării mele de familia care locuia în casa aceea, banul jucase și el un rol.

3) Sunt solicitat de biroul B. & R. să-l consult pe unul dintre funcționarii săi. În drum spre locuința sa mă preocupă ideea că aș fi fost deja în repetate rânduri în casa în care se află firma. Am senzația că placa acestei firme mi-ar fi sărit în ochi la un etaj inferior în timp ce aveam de făcut o vizită medicală la un etaj mai de sus. Nu-mi pot aminti însă nici care este această casă, nici pe cine am consultat acolo. Cu toate că întreaga problemă este indiferentă și lipsită de importanță, ea totuși mă preocupă, așa că reușesc să aflu în cele din urmă pe calea ocolită obișnuită, adunându-mi ideile care-mi trec subit prin minte în legătură cu ea, că un etaj peste locația firmei B. & R. se găsește pensiunea Fischer, în care am consultat adesea pacienți. Acum știu și casa care adăpostește birourile și pensiunea. Engimatic îmi mai este numai motivul care a fost în joc în cazul acestei uitări. Nu găsesc nimic supărător pentru amintire nici la firmă ca atare, nici la pensiunea Fischer sau la pacienții care locuiau acolo. Presupun și că nu poate să fie vorba de vreun lucru foarte penibil; altminteri de abia aș fi reușit să pun din nou stăpânire, pe o cale ocolită, pe elementele uitate, fără a lua în ajutor, ca în exemplul precedent, mijloace auxiliare externe. Îmi vine în fine în minte că puțin mai devreme, când am pornit pe drum spre noul pacient, m-a salutat pe stradă un domn pe care l-am recunoscut abia după un anumit efort. Îl văzusem pe acest bărbat cu luni în urmă într-o stare aparent foarte severă

și îi pusesem diagnosticul grav de paralizie progresivă, dar auzisem ulterior că se întremase, așa că se dovedise că-l diagnosticasem incorect. Dacă am avea cumva de-a face aici cu una dintre acele remisii care se întâlnesc și la Dementia paralytica, așa încât diagnosticul meu să fie totuși până la urmă îndreptățit! De la această întâlnire pornise influența care mă făcuse să uit de vecinătatea birourilor lui B. & R., iar interesul meu în a găsi rezolvarea celor uitate venea de la acest caz de diagnostic discutabil. Legătura asociativă a fost însă asigurată, în condițiile unei corelații interne minore — cel însănătoșit în ciuda așteptărilor era și angajat al unui mare birou care obișnuia să-mi trimită pacienți —, de o identitate de nume. Medicul împreună cu care consultasem paralyticul în cauză se numea tot *Fischer*, ca și pensiunea aflată în casă și atinsă de uitare.

4) A *rătăci* un lucru doar nu înseamnă altceva decât a uita unde l-ai pus și, ca majoritatea persoanelor care lucrează cu scrieri și cărți, eu mă orientez bine pe biroul meu și știu să scot la suprafață dintr-o mișcare ce caut. Ceea ce altora li se pare dezordine este pentru mine ordine devenită istorică. De ce am pus însă de curând atât de „bine“ un catalog de cărți care mi-a fost trimis, încât a fost de negăsit? Doar intenționez să comand o carte pe care o văzusem anunțată acolo, *Über die Sprache (Despre limbă)*, întrucât provine de la un autor al cărui stil plin de spirit și de viață îl îndrăgesc și ale cărui cunoștințe în istoria culturii și în psihologie știu să le apreciez. Cred că tocmai de aceea am rătăcit catalogul. Căci obișnuiesc să împrumut în cercul cunoșcuților mei cărțile acestui autor pentru a-i ajuta să se elucideze asupra unor teme, și cu câteva zile în urmă cineva mi-a spus la restituire: „Stilul îmi amintește în totalitate de al dumneavoastră, iar felul de a gândi este, de asemenea, același“. Vorbitorul nu știa ce coardă atingea cu această

remarcă. Cu ani în urmă, când fiind mai tânăr aveam mai multă nevoie să am relații și să comunic cu oamenii, îmi spusese aproximativ același lucru un coleg mai în vârstă căruia îi laudasem scrierile unui cunoscut autor de profesie medic. „Exact stilul și arta dumneavoastră.“ Astfel influențat, îi scrisesem acestui autor o scrisoare, solicitându-i să stabilem o relație și o comunicare mai apropiată între noi, dar fusesem pus la punct printr-un răspuns rece. Poate că se mai ascund și alte experiențe timpurii intimidante în spatele acestuia din urmă, căci nu am mai găsit catalogul rătăcit, și acest semn prevestitor chiar m-a împiedicat să comand cartea anunțată, cu toate că prin dispariția catalogului nu se crease un impediment real. Căci doar reținusem numele cărții și pe al autorului.²

5) Un alt caz de *rătăcire* a unui obiect merită interesul nostru datorită condițiilor în care a fost regăsit obiectul în cauză. Un bărbat mai tânăr îmi povestește: „Cu ani în urmă au existat neînțelegeri în căsnicia mea, îmi consideram soția prea rece și, deși îi recunoșteam adesea însușirile excepționale, trăiam unul lângă celălalt fără tandrețe. Într-o zi mi-a adus de la o plimbare o carte pe care o cumpărase deoarece ar fi trebuit să mă intereseze. I-am mulțumit pentru acest semn de «atenție», i-am promis că voi citi cartea, am pus-o bine și nu am mai găsit-o. Au trecut în felul acesta luni în care-mi aminteam din când în când de această carte dispărută, căutând zadarnic s-o și găsesc. Aproximativ o jumătate de an mai târziu s-a îmbolnăvit iubita mea mamă, care locuia separat de noi. Soția mea a părăsit casa pentru a-și îngriji soacra. Starea bolnavei s-a înrăutățit și i-a dat ocazia soției mele să se arate sub laturile ei cele mai bune. Într-o seară mă întorc acasă entuziasmat de felul cum se purta soția mea și plin

---

² Pentru multe coincidențe pe care le atribuim de când cu Th. Vischer „vicleniei obiectului“, aș propune explicații similare.

de sentimente de mulțumire față de ea. Mă apropii de masa mea de scris, deschid, fără o intenție anume, dar cu o certitudine somnambulică parcă, un anumit sertar și chiar deasupra, în interiorul lui, văd cartea pe care n-o găseam de atâta timp, cartea rătăcită.“

Un caz de obiect rătăcit, care în ultima-i caracteristică coincide cu acesta, în ciudata siguranță a regăsirii lui când motivul pentru care fusese rătăcit și-a pierdut valabilitatea, este relatat de J. Stärcke (*loc. cit.*).

6) „O tânără stricase o bucată de material din care voia să-și confecționeze un guler, în timp ce-l croia. Acum trebuia să vină croitoreasa și să încerce să repare ce se mai putea repara. După sosirea croitoresei, fata a vrut să scoată gulerul tăiat din sertarul în care credea că-l pusese, dar nu l-a mai putut găsi. Când, furioasă, s-a așezat și s-a întrebat de una singură de ce dispăruse atât de brusc și dacă nu cumva ea *nu voia* să-l găsească de fapt, și-a dat seama că, desigur, se jena de croitoreasă că stricase ceva atât de simplu cum era un guler. După ce a realizat acest lucru, s-a ridicat, s-a îndreptat spre alt dulap și a scos din el imediat la iveală gulerul stricat.“

7) Exemplul următor de „rătăcire a unui obiect“ corespunde unui tip pe care-l cunoaște orice psihanalist. Pot să spun că pacientul care a produs această rătăcire a găsit singur cheia descifrării ei:

„Un pacient aflat în tratament psihanalitic, la care întreruperea pe timp de vară a tratamentului cade într-o perioadă de rezistență și de stare proastă a sănătății, își pune seara când se dezbracă mănunchiul cu chei, după părerea lui, la locul obișnuit. Apoi își amintește că pentru plecarea din ziua următoare, ultima a curei, când este scadent și onorariul, mai vrea să-și ia niște lucruri din biroul său, unde și-a ținut și banii. Dar cheile au... dispărut. Începe să-și scotocească mica locuință sistematic, dar cu o agitație crescândă — fără rezultat.

Cum recunoaște că «rătăcirea» cheilor este o acțiune simptomatică, deci intenționată, își trezește servitorul pentru a căuta mai departe cu ajutorul unei persoane «neimplicate emoțional». După încă o oră renunță să mai caute și se teme că efectiv a pierdut cheile. În dimineața următoare comandă la fabricantul biroului său chei noi care îi sunt confecționate în mare grabă. Două cunoștințe care l-au însoțit în trăsura acasă își aduc aminte că au auzit ceva zornăind pe podea când a coborât din trăsura. Este convins că i-au căzut cheile din buzunar. Seara, servitorul îi prezintă triumfător cheile. Zăcuseră între o carte groasă și o broșură subțire (o lucrare a unuia dintre elevii mei), pe care voia să le ia ca lectură pentru vacanță, puse atât de iscusit, încât nimeni nu le-ar fi bănuțit a fi acolo. I-a fost apoi imposibil să imite poziția cheilor într-un mod atât de invizibil. Îndemânarea inconștientă cu care un obiect este rătăcit ca urmare a unor motive tainice dar puternice amintește foarte mult de «certitudinea somnambulică». Motivul erau desigur nemulțumirea provocată de întreruperea tratamentului și furia ascunsă de a trebui să plătească un onorariu atât de mare când se simțea atât de prost cu sănătatea.“

8) Un bărbat, povestește A.A. Brill, a fost împins de soția lui să participe la o manifestare socială care-i era de fapt foarte indiferentă. În cele din urmă a cedat rugămintilor ei insistente și a început să-și scoată costumul festiv din cufăr, dar apoi s-a întrerupt și s-a hotărât ca mai întâi să se radă. După ce a terminat s-a întors la cufăr, însă l-a găsit cu capacul închis, iar cheia nu era nicăieri. Nu a putut face rost de un lăcătuș, fiind duminică seară, așa încât cei doi a trebuit să se scuze în societatea respectivă. Când a fost deschis cufărul în dimineața următoare, cheia se afla înăuntru. Omul o lăsase să cadă în cufăr, în starea distrată în care se

aflase, apoi trântise capacul. M-a asigurat, ce-i drept, că procedase astfel fără să-și dea seama și în mod cu totul neintenționat, dar noi știm bine că el nu voia să meargă în acel cerc. Deci rătăcirea cheii nu era lipsită de o motivație.

E. Jones a observat asupra propriei sale persoane că i se întâmpla să rătăcească pipa de fiecare dată după ce fumase prea mult, simțindu-se de aceea rău. Pipa era găsită apoi în toate locurile posibile unde nu avea ce căuta și unde nu era ținută de obicei.

9) Un caz inofensiv cu motivație mărturisită este relatat de Dora Müller:

Domnișoara Erna A. povestește cu două zile înainte de Crăciun: „Aseară am luat din pachetul meu cu turtă dulce și am mâncat; m-am gândit în timp ce mâncam că ar trebui să-i ofer din el domnișoarei S. (dama de companie a mamei ei), când vine să-mi spună noapte bună; deși nu aveam niciun chef s-o fac, mi-am propus totuși să procedez așa. Când a venit apoi la mine iar eu am întins mâna spre noptiera mea ca să iau pachetul, nu l-am găsit acolo. L-am căutat și l-am descoperit în cele din urmă închis în dulapul meu. Acolo pusesem pachetul, fără să-mi dau seama.“ O analiză s-a dovedit superfluă, însăși povestitoarea realizând care era conexiunea. Emoția tocmai refulată, dorința de a păstra turtă dulce numai pentru ea, pătrunsese în acțiunea automată, pentru a fi desigur anulată în acest caz prin acțiunea conștientă ce i-a urmat. (*Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, III, 1915)

10) H. Sachs relatează cum s-a eschivat o dată printr-o astfel de rătăcire de obiect de la îndatorirea de a lucra: „Duminică trecută am oscilat o clipă dacă să lucrez sau să fac o plimbare urmată de o vizită, dar, după ceva lupte interioare, m-am decis pentru prima variantă. După circa o oră am observat că mi se isprăvise provizia

de hârtie. Știam că păstram încă undeva într-un sertar de ani de zile un top de hârtie, dar l-am căutat zadarnic în masa mea de scris și în alte locuri unde presupuneam că l-aș putea găsi, deși m-am străduit serios și am scotocit prin toate cărțile vechi posibile, prin broșuri, printre teancuri de scrisori și altele asemenea. Așa că m-am văzut nevoit să renunț la lucru și să plec. Venind seara acasă, m-am așezat pe canapea și, cufundat în gânduri, priveam pe jumătate absent spre biblioteca de vizavi de mine. Deodată mi-a sărit în ochi un sertar și mi-am amintit că nu-i mai cercetasem de mult conținutul. Așadar, m-am apropiat de el și l-am deschis. Chiar sus zăcea o mapă de piele și în ea era niște hârtie nescrisă. Dar abia după ce am scos-o din acel loc, pregătindu-mă s-o pun în sertarul biroului meu pentru a o păstra acolo, mi-a trecut prin minte că erau exact acele coli de hârtie pe care le căutasem în zadar după-amiază. Mai trebuie să remarc aici că, deși de obicei nu sunt econom, cu hârtia umblu cu foarte multă atenție și țin orice petic folosibil. Acest obicei alimentat de o înclinație a mea a fost desigur cel care m-a determinat imediat la corectarea uitării, de îndată ce motivul real dispăruse.“

Dacă aruncăm o privire de ansamblu asupra cazurilor de rătăcire de obiect, devine desigur greu de presupus că o rătăcire are loc vreodată altfel decât ca urmare a unei intenții inconștiente.

11) În vara anului 1901 i-am declarat odată unui prieten cu care mă aflam pe-atunci într-un schimb asiduu de idei pe teme științifice: aceste probleme nevrotice pot fi numai atunci soluționate dacă ne punem întru totul pe terenul presupunerii unei bisexualități primordiale a individului. Am primit ca răspuns: „Ți-am spus asta deja acum doi ani și jumătate în Br., în timp ce făceam plimbarea aceea de seară. Nici nu ai vrut să auzi pe-atunci.“ Este dureros să fii astfel provocat să

renunți la originalitatea ta. Nu-mi puteam aminti de o atare discuție și de această afirmație făcută de prietenul meu. Unul dintre noi doi trebuia desigur să se înșele; după principiul întrebării *cui prodest?* eu trebuia să fiu acela. În decursul săptămânii următoare mi-a revenit într-adevăr totul în minte exact așa cum mi-a spus prietenul meu; știu chiar ce i-am răspuns atunci: „Nu mă bazez încă pe asta, nu vreau să mă angajez la așa ceva“. Însă de-atunci încoace am devenit, ce-i drept, ceva mai tolerant dacă dau undeva în literatura medicală peste una dintre puținele idei de care putem lega numele meu și dacă văd că lipsește menționarea lui.

Criticarea soției sale — prietenie care s-a schimbat brusc în opusul său — eroare în stabilirea diagnosticului medical — refuz din partea unora cu interese similare — împrumut de idei: nu este desigur o coincidență că un număr de exemple de uitare, care au fost adunate neselectiv, au nevoie pentru rezolvarea lor de recurgerea la astfel de teme neplăcute. Presupun mai degrabă că oricine vrea să-și supună propria uitare unei verificări a motivelor va putea să consemneze niște eșantioane asemănătoare de vicisitudini. Tendința spre uitarea unui lucru neplăcut mi se pare a fi foarte generală; capacitatea ei este desigur diferit de bine dezvoltată la diferite persoane. Unele *negări* de care ne lovim în activitatea noastră medicală se pot raporta probabil la *uitare*.³ Concepția noastră despre o asemenea uitare

---

³ Când întrebăm pe cineva dacă a avut cu zece sau cincisprezece ani în urmă o infecție luetică, uităm prea ușor că cel interogat a tratat această boală din punct de vedere psihic cu totul altfel decât, de pildă, un reumatism acut. În anamnezele pe care le dau părinții despre fiicele lor îmbolnăvite nevrotic, cota-parte de uitare este greu de separat cu certitudine de cea a tăinuirii, căci tot ceea ce stă în calea unei căsătorii ulterioare a fetei este înlăturat sistematic de părinți, adică este refulat. Un bărbat care și-a pierdut de curând soția iubită din cauza unei afecțiuni pulmonare îmi comunică următorul caz de inducere în eroare a informării medicului, care poate fi explicat numai printr-o astfel de uitare: „Când

limitează deosebirea dintre un comportament și altul la raporturi pur psihologice și ne permite să vedem în ambele modalități de reacție expresia aceluiași motiv. Dintre numeroasele exemple de tăgăduire a unor amintiri neplăcute pe care le-am întâlnit la rudele bolnavilor, unul mi-a rămas pregnant în memorie ca fiind deosebit de ciudat. O mamă mi-a dat lămuriri despre anii copilăriei fiului său bolnav de nervi, aflat acum la vârsta pubertății, și mi-a povestit că suferise, ca și frații săi, până târziu de enurezis, ceea ce nu este lipsit de semnificație pentru istoricul unei boli nevrotice. După câteva săptămâni, când a vrut să se informeze despre stadiul tratamentului, am avut prilejul să-i atrag atenția asupra dispoziției maladive constituționale a tânărului și m-am referit și la enurezisul evidențiat pe calea anamnezei. Spre surprinderea mea, a negat acest fapt atât pentru acest copil, cât și pentru ceilalți, m-a întrebat de unde puteam ști așa ceva și a aflat în sfârșit de la mine că ea

---

pleurita sărmanei mele soții tot nu a vrut să se retragă după multe săptămâni, a fost chemat în consult dr. P. La întocmirea anamnezei a pus întrebările uzuale, printre altele și dacă în familia soției mele existaseră cazuri de boli de plămâni. Soția mea a negat și nici eu nu îmi aminteam. În momentul în care dr. P. se pregătea să plece, discuția ajunge ca întâmplător la subiectul «excursii», și soția mea spune: Da, chiar și până la Langersdorf, *unde este înmormântat bietul meu frate*, este un drum lung. Acest frate murise cu vreo cincisprezece ani în urmă după ce suferise mai mulți ani de tuberculoză. Soția mea îl iubise foarte mult și îmi vorbise adesea de el. Da, mi-a trecut prin cap că atunci când fusese diagnosticată pleurita ea se exprimase foarte îngrijorată și tristă: *Și fratele meu a murit din cauza plămânilor*. Dar amintirea asta era acum atât de refulată, încât nici după declarația menționată mai sus despre excursia la L. ea nu a găsit imboldul să-și corecteze informația legată de bolile din familia ei. Și mie mi-au venit în minte cele uitate abia în momentul în care a adus vorba de Langersdorf. “Un eveniment complet analog este povestit de E. Jones în lucrarea menționată aici deja de mai multe ori. Un medic, a cărui soție suferea de o boală abdominală cu un diagnostic neclar, i-a spus ca pentru a o consola: „Este bine că în familia ta nu a fost niciun caz de tuberculoză.” Soția i-a răspuns extrem de mirată: „Ai uitat că mama mea a murit de tuberculoză și că sora mea nu s-a vindecat de tuberculoză decât după ce medicii renunțaseră să mai spere?”.

însăși îmi relatase cu puțină vreme în urmă, lucru care fusese deci uitat de ea.⁴

Se găsesc deci și la oamenii sănătoși, care nu sunt nevrotici, indicii numeroase că amintirii impresiilor neplăcute, reprezentării gândurilor penibile li se opune rezistență.⁵ Întreaga însemnătate a acestui fapt se poate însă măsura abia dacă pătrundem în psihologia persoanelor nevrotice. Suntem nevoiți să facem un pilon de bază al mecanismului purtător de simptome isterice dintr-o atare *strădanie elementară de apărare* în fața reprezentărilor care pot trezi senzații de neplăcere,

---

⁴ În zilele în care am fost preocupat de consemnarea acestor pagini mi s-a întâmplat următorul caz de uitare, aproape incredibil: revizuiesc la 1 ianuarie cartea mea medicală pentru a putea trimite calculele de onorariu, dar dau apoi în iunie de numele M...l și nu-mi pot aminti de o persoană care să-l poarte. Uimirea mea crește, căci remarc răsfoind-o în continuare că am tratat cazul într-un sanatoriu și că l-am vizitat zilnic timp de câteva săptămâni. Un bolnav de care te ocupi în astfel de condiții nu-l uiți ca medic după ce se scurg abia șase luni. Să fi fost un bărbat, un paralytic, un caz lipsit de interes? m-am întrebat. În cele din urmă, găsind o notiță despre onorariul primit, îmi revine toată povestea care voia să mi se sustragă amintirii. M...l fusese o fată de paisprezece ani, cel mai ciudat caz din ultimii mei ani, care mi-a lăsat în urmă o învățătură pe care cu greu o voi uita vreodată și al cărei sfârșit mi-a provocat momentele cele mai neplăcute. Copila s-a îmbolnăvit de o isterie indubitabilă, care s-a și ameliorat sub mâinile mele rapid și temeinic. După ce starea i s-a îmbunătățit, fata a fost retrasă de părinți de sub îngrijirea mea; se mai plângea încă de dureri abdominale, cărora le revenise rolul principal în imaginea simptomatică a isteriei. După două luni a murit în urma unui sarcom al glandelor abdominale. Isteria la care era predispusă fata luase formarea tumorii drept cauză provocatoare și, preocupat de fenomenele zgomotoase, dar inofensive ale isteriei, trecusem poate cu vederea primele semne ale bolii fatale ce se furișă cu perfidie.

⁵ A. Pick a adunat recent (*Zur Psychologie des Vergessens bei Geistes- und Nervenkranken, Archiv für Kriminal-Anthropologie und Kriminalistik von H. Groß*) un număr de autori care prețuiesc influența factorilor afectivi asupra memoriei și — mai mult sau mai puțin limpede — recunosc contribuția pe care o aduce la uitare efortul de apărare față de neplăcere. Niciunul din noi toți nu a putut să prezinte însă fenomenul și motivația sa psihologică atât de exhaustiv și totodată de elocvent ca Nietzsche într-unul dintre aforismele sale (în *Dincolo de bine și de rău*): „Asta am făcut, spune «memoria» mea. Asta nu pot să fi făcut, spune orgoliul meu și rămâne imperturbabil. În cele din urmă... memoria cedează.“

o strădanie pe care o poate egala numai reflexul de fugă în cazul stimulilor durerii. Nu trebuie invocat ca obiecție împotriva presupunerii unei astfel de tendințe de apărare că, din contră, adesea ni se pare cvasiimposibil să scăpăm de niște amintiri dureroase care ne urmăresc și să alungăm mișcări neplăcute de afect, precum remușcarea, muștrările de conștiință etc. Doar nu se afirmă că această tendință de apărare se poate impune pretutindeni, că nu poate da în jocul forțelor psihice peste factori care vizează în alte scopuri contrariul și îl realizează în ciuda ei. *Stratificarea, structura din instanțe ce se suprapun, poate fi considerată drept principiul arhitectonic al aparatului psihic* și este foarte posibil ca această strădanie de apărare să aparțină unei instanțe psihice inferioare, fiind însă împiedicată de instanțe superioare. Pledează în orice caz în favoarea existenței și forței acestei tendințe de apărare dacă putem explica din ea procese ca acelea din exemplele noastre de uitare. Vedem că unele lucruri sunt uitate chiar din pricina lor înseși; unde așa ceva nu este posibil, tendința de apărare își deplasează scopul și supune uitării altceva, mai puțin important, ce a intrat într-o legătură asociativă cu ceea ce era propriu-zis supărător.

Punctul de vedere dezvoltat aici, că amintirile neplăcute cad cu o deosebită ușurință pradă uitării motivate, merita să fie raportat la mai multe domenii în care încă nu a avut parte până astăzi de nici o luare în considerare sau doar de una prea mică. Astfel, el tot nu mi se pare că este suficient de mult luat în seamă în aprecierea declarațiilor martorilor în fața instanței⁶, când se atribuie jurământului martorului o influență purificatoare prea mare asupra interacțiunii sale psihice de forțe. Este general recunoscut faptul că la apariția tradițiilor și a istoriei legendelor unui popor trebuie ținut cont de

---

6 Cf. Hans Groß, *Kriminalpsychologie*, 1898.

un astfel de motiv, pentru a anihila din amintire ceea ce este neplăcut sentimentului național. Poate că dacă s-ar urmări mai exact s-ar detecta o analogie perfectă între felul cum se formează tradițiile unui popor și cum se formează amintirile din copilărie ale individului în parte. Marele Darwin a extras din felul cum a înțeles el rolul jucat de neplăcere ca motiv al uitării o „regulă de aur“ pentru lucrătorul științific.⁷

În mod foarte asemănător cu cazul uitării de nume, poate surveni și la uitarea unor impresii o rememorare eronată care este denumită, acolo unde i se acordă credit, o eroare de amintire. În cazuri patologice — în paranoia ea joacă de-a dreptul rolul unui element constitutiv în formațiunile delirante —, ea a dus la apariția unei întregi literaturi în care simt în general lipsa indicării unei motivații a ei. Întrucât și această temă ține de neuropsihologie, nu mă voi ocupa de ea în acest context. Voi comunica în schimb un exemplu ciudat de proprie eroare mnezică, în care motivația prin materialul refulat inconștient și felul îmbinării cu acesta devin destul de clar recunosciibile.

Când am scris pasajele târzii ale cărții mele despre interpretarea viselor, mă aflam într-o localitate estivală fără acces la biblioteci, materiale documentare și dicționare și eram nevoit, sub rezerva corectării ulterioare,

---

⁷ Ernst Jones trimite la următorul pasaj din autobiografia lui Darwin, care oglindește convingător probitatea sa științifică și spiritul său psihologic perspicace:

I had, during many years, followed a golden rule, namely, that whenever a published fact, a new observation or thought came across me, which was opposed to my general results, to make a memorandum of it without fail and at once; for I had found by experience that such facts and thoughts were far more apt to escape from the memory than favourable ones. — „Urmăsem, mulți ani la rând, o regulă de aur, și anume că oricând un fapt publicat, o nouă observație sau un nou gând îmi treceau prin minte, care contraziceau rezultatele mele generale, îl notam imediat cât se poate de fidel; căci experiența mă învățase că astfel de fapte și experiențe erau mult mai apte să dispară din memorie decât cele plăcute.“

să trec din memorie în manuscris tot felul de referințe și citate. La pasajul despre visele diurne mi-a venit în minte excelenta figură a sărmanului librar din *Nabab* de Alph. Daudet, în care scriitorul și-a zugrăvit probabil propriile reverii. Am crezut că-mi aminteam clar de una dintre fantasmale pe care le clocește acest bărbat — Mr. Jocelyn l-am numit eu — în timpul plimbărilor sale pe străzile Parisului, și am început să o reproduc din memorie. Deci, cum domnul Jocelyn se aruncă pe stradă cu îndrăzneală în fața unui cal în mers, îl face să se oprească, ușa trăsurii se deschide, o înaltă personalitate coboară din coupé, îi strânge mâna domnului Jocelyn și îi spune: „Sunteți salvatorul meu, vă datorez viața. Ce pot să fac pentru dumneavoastră?”

Cele câteva mici inexactități în redarea acestei fantasme, m-am consolatat eu, le voi corecta lesne acasă, când voi lua cartea în mână. Dar când am răsfoit apoi *Nabab*, pentru a compara pasajul gata de tipar al manuscrisului meu, nu am găsit, spre imensa mea rușine și uimire, nimic dintr-o astfel de visare a domnului Jocelyn în el, ba sărmanul librar nici nu purta acest nume, ci îl chema Mr. Joyeuse. Această a doua eroare a dat apoi curând cheia pentru elucidarea primeia, a erorii de amintire. *Joyeux* (numele reprezentând forma sa feminină): așa și nu altfel ar trebui să-mi traduc propriul nume: *Freud* în franceză.⁸ De unde putea proveni deci fantasma greșit amintită, pe care i-o atribuisem lui Daudet? Putea fi numai un produs propriu, un vis diurn pe care îl avusesem chiar eu și care nu-mi devenise conștient sau îmi fusese odinioară conștient dar de atunci îl uitasem cu totul. Poate că-l avusesem chiar la Paris, unde mă plimbam destul de des singur și plin de nostalgie pe străzi, având foarte multă nevoie de cineva care să mă

---

⁸ *Joyeux* înseamnă în franceză vesel, bucuros, iar *Freud(e)* în germană, bucurie. (N.t.)

ajute și să mă protejeze, până ce maestrul Charcot m-a luat apoi în cercul său. Pe autorul lui *Nabab* l-am văzut apoi în repetate rânduri în casa lui Charcot.⁹

Un alt caz de eroare mnezică, ce s-a putut elucidă în mod satisfăcător, amintește de acea *fausse reconnaissance* despre care se va discuta ulterior: îi povestisem unuia dintre pacienții mei, un om ambițios și capabil, că un tânăr student se introdusese de curând în cercul elevilor mei printr-o lucrare interesantă intitulată „Artistul. Încercarea unei psihologii sexuale“. Când această scriere a fost tipărită un an și trei luni mai târziu, pacientul meu a susținut că-și putea cert aminti de ea, că citise anunțul apariției ei încă înainte de prima mea comunicare (făcută cu o lună sau o jumătate de an înainte), undeva, probabil în catalogul unei librării; că această notiță îi sărise și atunci imediat în ochi și că mai constatase și că autorul modificase titlul, care nu se mai chema „Încercarea...“, ci „Bazele unei psihologii sexuale“. Culegând cu grijă

⁹ Cu câta timp în urmă mi-a fost trimis din rândul cititorilor mei un mic volum al bibliotecii pentru tineret de F. Hoffmann, în care este zugrăvită o astfel de scenă de salvare, precum în fantasma mea pariziană. Coincidența se extinde până și la anumite exprimări, în parte, nu foarte obișnuite, care apar atât aici, cât și acolo. Supoziția că așa fi citit într-adevăr în vremea copilăriei mele această scriere de tinerete nu se poate respinge cu totul. Biblioteca școlii de la gimnaziul nostru posedă culegerea hoffmanniană și era întotdeauna dispusă să le-o dea elevilor în locul oricărei alte hrane spirituale. Fantasma pe care am crezut la 45 de ani că mi-o amintesc ca fiind producția altuia și pe care a trebuit s-o recunosc apoi drept un produs propriu de la vârsta de 29 de ani poate deci cu ușurință să fi fost reproducerea fidelă a unei impresii recepționate la vârsta dintre 11 și 13 ani. Fantasma de salvare pe care i-am atribuit-o în mod fals librarului șomer din *Nabab* e menită doar să deschidă calea fantasmei proprii salvării, să facă suportabil orgoliului nostalgia după un mecena și protector. Atunci nu va fi pentru niciun cunoscător al sufletelor surprinzător să audă că eu însumi am manifestat cea mai mare rezistență în viața mea conștientă față de ideea de a depinde de favoarea unui protector și că am suportat prost puținele situații reale în care s-a întâmplat ceva asemănător. Semnificația mai profundă a fantasmelor cu un astfel de conținut, ca și o explicație aproape exhaustivă a particularităților lor au fost aduse la lumină de Abraham în scrierea sa „Vaterrettung und Vatermord in den neurotischen Phantasiegebilden“, 1922 (*Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, VIII).

informații de la autor și comparând toate datele temporale s-a dovedit însă că pacientul meu voia să-și amintească ceva imposibil. Nu apăruse niciun fel de anunț al acelei scrieri înaintea publicării ei, și cu atât mai puțin cu un an și trei luni înaintea tipăririi. Când m-am abținut de la o interpretare a acestei iluzii mnezice, omul a produs o reiterare cu egală valoare a acesteia. A susținut că remarcase de curând o scriere despre „agorafobie“ și căuta acum să o obțină cercetând prin toate cataloagele editoriale. Am putut atunci să-l lămuresc de ce această strădanie trebuia să rămână fără succes. Scrierea despre agorafobie exista abia în fantezia lui ca proiect inconștient și trebuia să fie redactată chiar de el însuși. Ambiția sa de a-l imita pe acel tânăr și de a se transforma printr-o astfel de lucrare științifică în discipol îl dusesse atât la acea primă eroare de amintire, cât și la cea ulterioară. Și-a amintit apoi și că anunțul librăriei care îi servise ca bază pentru această falsă cunoaștere se referea la o lucrare intitulată: „Geneza, legea procreației“. Modificarea de titlu menționată de el mi se putea pune însă mie la socoteală, căci mi-am amintit că eu însumi comiseseam această inexactitate în redarea titlului: „Încercarea“ în loc de „Bazele“.

B. UITAREA UNOR INTENȚII

Nicio altă grupă de fenomene nu se potrivește mai bine pentru demonstrarea tezei că slăbirea atenției nu este suficientă ea singură ca să explice actele ratate, precum este cea a uitării unor intenții. O intenție este un impuls spre acțiune, care a găsit deja aprobarea, dar a cărui realizare a fost amânată pentru un moment adecvat. În intervalul de timp astfel creat poate să survină, ce-i drept, o asemenea schimbare a motivelor,

încât intenția nu ajunge să fie îndeplinită, dar atunci ea nu este uitată, ci revizuită și suspendată. Uitarea unor intenții, de care avem parte zi de zi și în toate situațiile posibile, nu obișnuim să ne-o explicăm printr-o înnoire în ecuația motivelor, ci o lăsăm de regulă neelucidată sau căutăm o clarificare psihologică în presupunerea că atunci când a sosit momentul îndeplinirii nu s-a mai putut întruni atenția necesară întru săvârșirea acțiunii, ceea ce era totuși o condiție indispensabilă pentru realizarea intenției, atenție care stătuse deci atunci la dispoziție pentru aceeași acțiune. Observarea atitudinii noastre normale față de intenții ne face să respingem această încercare de explicație ca fiind arbitrară. Dacă îmi conturez dimineața un plan care trebuie să fie executat seara, este posibil să-mi amintesc de el de câteva ori în timpul zilei. Dar nu mai este deloc necesar ca el să fie conștientizat pe parcursul zilei. Când se apropie momentul îndeplinirii lui, îmi revine brusc în minte și mă determină să fac pregătirile necesare pentru acțiunea planificată. Dacă iau în timpul unei plimbări o scrisoare cu mine, care trebuie expediată, nu am nevoie, dacă sunt un individ normal și nu unul nervos, să o duc nicidecum tot drumul în mână și să mă tot uit în acest timp în jurul meu după o cutie poștală în care să o pun, ci o bag de regulă în buzunar, îmi văd de drumurile mele, îmi las gândurile să zboare liber și mă bazez pe faptul că una dintre următoarele cutii pentru scrisori îmi va atrage atenția și mă va face să pun mâna în buzunar și să scot de acolo scrisoarea. Atitudinea normală în cazul intenției plănuite se suprapune total cu comportamentul ce se produce experimental la persoanele cărora li s-a inoculat prin hipnoză o așa-numită „sugestie posthipnotică pe termen lung”.¹⁰ Suntem obișnuiți să descriem

---

¹⁰ Cf. Bernheim, *Neue Studien über Hypnotismus, Suggestion und Psychotherapie*, 1892.

fenomenul în felul următor: intenția sugerată mocnește în respectivele persoane, până ce se apropie momentul executării ei. Atunci se trezește și dă imboldul la acțiune.

În două feluri de situații de viață își dă seama și profanul că uitarea în legătură cu o intenție nu are cum să emită nicidecum pretenția de a fi considerată un fenomen elementar, unul ce nu poate fi dedus mai departe din altceva, ci ea este întemeiată în final pe motive nemărturisite. Mă refer în speță la relația amoroasă și la disciplina militară. Un iubit care a neglijat să ajungă la o întâlnire se va scuza în van la doamna lui că... regretă, dar a uitat cu desăvârșire. Ea nu va întârzia să-i răspundă: „Cu un an în urmă nu ai fi uitat. Acum nu-ți mai pasă de mine.“ Chiar dacă el ar recurge la explicația psihologică sus-menționată și ar vrea să-și scuze uitarea prin treburile care i se aglomeraseră, nu ar obține decât că doamna — ajunsă la fel de perspicace precum un medic în psihanaliză — i-ar da drept replică: „Ce ciudat că astfel de complicații profesionale nu s-au petrecut și mai înainte vreme.“ Sigur că doamna nu vrea să nege nici posibilitatea uitării; ea este doar de părere, și nu fără dreptate, că din uitarea neintenționată s-ar putea trage aproximativ aceeași concluzie referitoare la o anumită lipsă de dorință ca și din eschivarea conștientă.

În mod asemănător este neglijată principial, și anume cu dreptate, în condițiile serviciului militar diferența dintre omisiunea prin uitare și cea intenționată. Soldatul *nu are voie* să uite nimic din ceea ce-i cere serviciul militar. Dacă uită totuși, deși această cerință îi este cunoscută, asta se întâmplă pentru că motivelor care presează la îndeplinirea cerinței militare li se opun altele, niște contramotive. Ostașul cu termen redus care ar vrea să se scuze la raport că *a uitat* să-și lustruiască nasturii până lucesc este sigur de pedeapsă. Însă această

pedeapsă poate fi numită minoră în comparație cu cea căreia i s-ar expune dacă și-ar admite sieși motivul neglijenței sale și l-ar mărturisii apoi și în fața superiorilor săi: „Nu pot să sufăr mizerabilul formalism milităresc.“ Din cauza dorinței de a-și scuti această pedeapsă, deci oarecum din motive de economie, se servește de uitare ca pretext sau ea își face apariția ca o formulă de compromis.

Curtarea femeii ca și serviciul militar au pretenția că tot ce ține de ele trebuie să fie departe de uitare, și atunci dau naștere părerii că uitarea ar fi admisibilă în lucruri lipsite de însemnătate, în timp ce în situații majore ea ar fi un indiciu că am vrea să le privim ca pe ceva neînsemnat, deci că le-am contesta importanța.¹¹ Punctul de vedere al evaluării psihice nu trebuie dat de fapt aici departe. Niciun om nu uită să execute acțiuni care-i par lui însuși importante, fără a se expune suspiciunii unei tulburări psihice. Cercetarea noastră se poate extinde, așadar, numai asupra uitării unor intenții mai mult sau mai puțin de ordin secundar; drept complet indiferentă nu vom aprecia nicio intenție, căci în acest caz ea nu ar fi fost desigur formulată.

Ca și la tulburările funcționale trecute, am adunat și aici cazurile de omisiune (neglijență) prin uitare observate la mine însumi, am încercat să le elucidez și am găsit la modul general că ele puteau fi raportate la imixtiunea unor motive necunoscute și nemărturisite — sau, cum mai putem spune, la o *contravoiență*. Într-o serie din aceste cazuri mă aflam într-o situație similară relației din serviciul militar, sub o constrângere căreia

---

¹¹ În piesa *Cezar și Cleopatra* de G.B. Shaw, pe Cezar care se desparte de Egipt îl chinuie o clipă ideea că mai intenționa să facă ceva ce acum nu-și poate aminti. În cele din urmă iese la iveală ce uitase Cezar: să-și ia rămas-bun de la Cleopatra! Prin acest mic artificiu se ilustrează — de altminteri în totală opoziția cu adevărul istoric — cât de puțin puneă preț Cezar pe mica prințesă egipteană. (După E. Jones, *loc. cit.*, p. 488.)

nu renunșasem în totalitate să mă împotrivesc, așa încât demonstrem împotriva ei prin uitare. Aici se numără, printre altele, că uit deosebit de ușor să felicit cu ocazia zilelor de naștere, a jubileelor, a ceremoniilor nunților și a promovării în serviciu. Mi-o propun tot mereu și mă conving tot mai mult că nu voi izbuti. Sunt acum pe punctul de a renunța și de a da în mod conștient dreptate motivelor care se opun. Într-un stadiu de trecere i-am spus unui prieten, care m-a rugat să fac rost și pentru el de o telegramă de felicitare pentru o anumită dată, că voi uita de ambele, și nu a fost de mirare că premoniția mea s-a adeverit. Căci este legat de experiențe dureroase de viață faptul că nu sunt în stare să manifest interes și simpatie în situația când exprimarea acestor sentimente trebuie în mod necesar să pară exagerată, odată ce pentru cantitatea redusă a emoției pe care o resimt eu respectiva expresie nu este adecvată. De când am recunoscut că am luat adesea drept autentică pretinsa simpatie afișată de alții, mă aflu într-o stare de revoltă față de aceste convenții ale manifestării simpatiei și compătimirii, a căror utilitate socială o întrevăd pe de altă parte. Condoleanțele exprimate la moartea cuiva sunt exceptate de la acest tratament în dezacord; dacă m-am decis să le exprim, nici nu neglijez s-o fac. Acolo unde activitatea mea afectivă nu mai are nimic de-a face cu îndatorirea socială, ea nici nu-și găsește niciodată împiedicată exprimarea prin uitare.

Despre o astfel de uitare, în care intenția mai întâi înăbușită a izbucnit ca o „contravoință“ și a avut drept urmare o situație supărătoare, relatează locotenentul-major T. din prizonieratul de război: „Cel mai înalt în rang dintr-un lagăr de ofițeri prizonieri de război este jignit de unul dintre camarazii săi. El vrea, pentru a evita alte complicații, să facă uz de singurul mijloc de forță ce-i stă la dispoziție și să-l îndepărteze pe cel din urmă,

punând să fie transferat într-un alt lagăr. Abia după ce se sfătuiește cu mai mulți prieteni se hotărăște ca, împotriva voinței lui ascunse, să ia distanță de la această situație și să pășească direct pe calea onoarei, care ar fi fost însă urmată de tot felul de neplăceri. În aceeași după-amiază respectivul comandant trebuie să anunțe lista ofițerilor sub controlul unui organ de pază. Până acum nu-i scăpaseră greșeli întocmind liste, având în vedere că își cunoștea tovarășii deja de mai mult timp. Astăzi, când citește lista, sare fără să vrea peste numele celui care l-a jignit, așa că acesta, când toți camarazii săi rupseseră deja rândurile, trebuie să rămână singur pe loc, până la elucidarea erorii. Numele trecut cu vederea se afla scris cu toată claritatea în mijlocul paginii. — Acest incident a fost interpretat de una dintre părți ca o ofensă premeditată; de cealaltă parte, ca o coincidență penibilă și propice unei interpretări eronate. Dar autorul lui a ajuns mai târziu, după ce s-a familiarizat cu *Psihopatologia* lui Freud, la o judecată corectă a celor întâmplate.“

În mod similar, prin conflictul dintre datoria convențională și o apreciere launtrică nemărturisită, se explică și cazurile în care uităm să îndeplinim niște acțiuni pe care i le-am promis altuia că le vom executa în favoarea lui. Aici se întâmplă apoi în mod regulat ca numai protectorul să creadă în forța de scuză a uitării, în timp ce petiționarul își dă fără îndoială răspunsul corect: el nu are nici un interes, altfel nu ar fi uitat. Există oameni pe care îi numim în general uituci și de aceea îi și considerăm a fi scuzabili într-un mod similar celui în care procedăm de exemplu cu miopul, dacă nu salută pe stradă.¹² Aceste persoane uită toate micile promisiuni pe care le fac, lasă neîndeplinite toate sarcinile pe care

¹² Femeile, cu înțelegerea lor mai fină a proceselor psihice inconștiente, sunt de regulă mai degrabă înclinate să considere o jignire dacă nu le recunoști pe stradă, deci nu le saluți, decât să se gândească la explicația cea mai plauzibilă, și anume că cel acuzat de neglijență este de fapt miop

le-au primit, dovedesc deci că în lucruri minore nu te poți baza pe ele și pretind ca aceste abateri minore să nu le fie luate în nume de rău, adică să nu fie explicate prin caracterul lor, ci prin diferite particularități organice.¹³ Eu însumi nu fac parte din această categorie de oameni și nu am avut ocazia să analizez acțiunile unei astfel de persoane, pentru a depista prin cele alese de uitare care este de fapt motivarea acesteia. Nu pot să mă abțin însă de la presupunerea *per analogiam* că aici o măsură neobișnuit de mare de depreciere nemărturisită a celuiilalt este motivul care exploatează factorul constituțional în scopurile sale.¹⁴

În alte cazuri, motivele uitării sunt mai greu de descoperit și stârnesc, odată găsite, o surprindere mai mare. Astfel, am observat cu ani în urmă că atunci când am un număr mai mare de vizite la bolnavi nu uit niciodată decât vizita pe care o am de făcut gratis la un pacient sau la vreun coleg. De rușine față de acest fapt

---

sau cufundat în gânduri, și de aceea nu le-a remarcat. Ele conchid că ar fi fost remarcate dacă „s-ar fi dat doi bani pe ele“.

¹³ S. Ferenczi relatează despre el însuși că a fost un „distrat“ și că își frapa cunoștințele prin frecvența și ciudățenia actelor sale ratate. Semnele acestui comportament „distrat“ au dispărut însă aproape cu desăvârșire, de când a început să practice tratamentul psihanalitic la bolnavi și s-a văzut nevoit să acorde atenție și analizei propriului Eu. Renunți, este el de părere, la acte ratate, dacă înveți să-ți extinzi cu mult propria responsabilitate. El consideră de aceea pe bună dreptate această atitudine „distrată“ drept o stare dependentă de complexe inconștiente și vindecabilă prin psihanaliză. Într-o zi își reproșa însă singur că a comis la un pacient o greșeală profesională în psihanaliză. În acea zi s-au reinstaurat toate atitudinile sale „distrate“ dinainte. S-a împiedicat pe stradă de mai multe ori în mers (reprezentarea aceluia *faux pas* din tratament), și-a uitat mapa acasă, a vrut să plătească în tramvai cu un creițar mai puțin, hainele nu și le-a încheiat ca lumea și tot așa.

¹⁴ E. Jones remarcă: *Often the resistance is of a general order. Thus a busy man forgets to post letters entrusted to him — to his slight annoyance — by his wife, just as he may „forget“ to carry out her shopping orders.* [„Adesea rezistența este de ordin general. Astfel, un om ocupat uită să expedieze scrisorile ce i-au fost încredințate — spre ușoara lui agasare — de soția lui, exact așa cum ar putea «uita» să facă cumpărăturile pe care i le-a ordonat.“ (N.t.)]

mă obișnuisem să-mi notez încă de dimineață vizitele zilei respective ca proiect pentru acea zi. Nu știu dacă alți medici au ajuns pe aceeași cale la același exercițiu. Dar astfel ne facem o oarecare idee despre ceea ce îl determină pe așa-numitul neurastenic să-și noteze pe „bilețelul“ de pomină ceea ce vrea să-i comunice medicului. Aparent îi lipsește încrederea în capacitatea de a reproduce a memoriei lui. Asta este cu siguranță corect, dar scena se petrece de obicei în felul următor: bolnavul și-a expus cât se poate de pe larg diferitele lui indispoziții și a pus diferite întrebări. După ce a isprăvit, face un moment de pauză, apoi își scoate bilețelul și spune, scuzându-se: „Mi-am notat ceva, pentru că eu, ce să-i faci, nu-mi amintesc de nimic.“ De obicei, nu găsește pe bilețel nimic nou. Repetă fiecare punct și își răspunde singur: „Da, asta am întrebat deja.“ El demonstrează probabil cu bilețelul numai unul dintre simptomele sale, frecvența cu care sunt perturbate intențiile lui prin amestecul unor motive obscure.

Trec acum la diferite indispoziții de care suferă și majoritatea oamenilor sănătoși pe care-i cunosc: admit că mai ales în anii tinereții uitam foarte ușor și timp îndelungat să restitui cărți împrumutate sau că mi s-a întâmplat adesea să amân unele plăți uitând de ele. De curând am părăsit într-o dimineață tutungeria în care îmi făcusem cumpărăturile zilnice de țigări, fără să le plătesc. Era o neglijență cât se poate de inofensivă, căci sunt cunoscut acolo și putea să mi se atragă în ziua următoare atenția să-mi achit datoria. Dar mica neglijență, încercarea de a face datorii, nu este cu siguranță lipsită de legătură cu socotelile de buget care mă preocupaseră în ajun. Referitor la tema banilor și a proprietății se pot depista cu ușurință urmele unei atitudini conflictuale și la majoritatea oamenilor așa-zis cumsecade. Lăcomia primitivă a sugarului, care încearcă să pună stăpânire pe

toate obiectele (pentru a le duce la gură), se dovedește la modul general a fi eventual numai parțial depășită prin cultură și educație.¹⁵

Mă tem că am devenit pur și simplu banal cu toate exemplele de până acum. Dar nu poate decât să-mi convină dacă dau de lucruri care le sunt cunoscute tuturor și pe care fiecare le înțelege în același fel, întrucât intenționez numai să adun cele cotidiene și să le valorific din punct de vedere științific. Nu văd de ce înțelepciunii, care este precipitatul experienței comune de viață, i-ar fi negată acceptarea printre achizițiile științei. Nu deosebirea de obiect, ci metoda mai strictă de constatare și năzuința spre un context mai larg formează caracterul esențial al muncii științifice.

La proiectele de o anumită importanță am constatat în general că ele sunt date uitării atunci când niște

---

¹⁵ De dragul unității tematice pot să întrerup aici împărțirea aleasă și să adaug celor spuse mai sus că în privința chestiunilor de bani memoria oamenilor dă dovadă de o pârținire deosebită. Erorile mnezice arătând că s-ar fi plătit deja ceva sunt, din câte știu chiar de la mine, adesea foarte îndărătnice. Acolo unde se dă frâu liber intenției avide de câștig, departe de marile interese de viață — de fapt în glumă —, ca la jocul de cărți, oamenii cei mai cinstiți tind spre erori, spre greșeli de amintire și de calcul și se trezesc, fără să știe bine cum, implicați în mici înșelătorii. Pe astfel de libertăți se bazează parțial caracterul psihic revigorant al jocului. Putem fi de acord cu proverbul că la joc recunoști caracterul omului, dacă nu avem în vedere caracterul manifest. — Dacă mai există greșeli neintenționate de calcul la țali [chelneri care încasau costul consumației într-un local public — *N.t.*], ele se supun în mod evident aceleiași judecăți. În tagma negustorilor se poate observa adesea o anumită ezitare în cheltuirea sumelor de bani, la plata facturilor ș. a., care nu-i aduce proprietarului niciun câștig, ci este de înțeles numai în termeni psihologici ca o manifestare a contravoinței de a ne despărți de banii noștri — Brill remarcă în acest sens cu o perspicacitate epigramatică: *We are more apt to mislay letters containing bills than checks.* [„Suntem mai înclinați să rătăcim scrisori care conțin facturi decât cecuri“ — *N.t.*] — Este legat de emoțiile cele mai intime și deci cel mai puțin clare că tocmai femeile manifestă o deosebită neplăcere să-i achite medicului onorariul. De obicei și-au uitat portofelul, de aceea nu pot plăti la consultație, uită apoi în mod sistematic să trimită onorariul de acasă, și tot fac în așa fel încât până la urmă le tratezi pe degeaba... „pentru ochii lor frumoși“. E de parcă ar plăti cu faptul că le poți privi.

motive obscure se ridică împotriva lor. La niște proiecte de mai mică anvergură recunoaștem ca al doilea mecanism al uitării că o contravoință se transmite asupra proiectului din alt loc, după ce între acel altul și conținutul proiectului s-a stabilit o asociere exterioară. Următorul exemplu intră în această categorie: țin să am o hârtie sugativă frumoasă și îmi propun să cumpăr pe drumul meu de întoarcere, azi după-masă, niște sugativă nouă din centru. Dar patru zile la rând uit, până ce îmi pun întrebarea care este motivul acestei neglijențe. Îl găsesc apoi ușor, după ce îmi amintesc că, deși obișnuiesc când scriu cuvântul [sugativă] să scriu „Löschpapier“, atunci când îl pronunț zic „Fließpapier“¹⁶. „Fließ“ este numele unui prieten din Berlin care îmi dăduse exact în zilele acelea motiv pentru un gând chinuitor, plin de îngrijorare. De acest gând nu pot să scap, iar tendința de apărare (cf. sus, p. 179) se manifestă transpunându-se cu ajutorul cuvintelor sinonime asupra proiectului indiferent și de aceea puțin rezistent.

Contravoința directă și motivația mai îndepărtată se întâlnesc în următorul caz de amânare: în culegerea „Probleme-limită ale vieții nevrotice și psihice“ scrisesem un scurt studiu despre vis care rezumă conținutul *Interpretării viselor*. Bergmann din Wiesbaden îmi trimite o corectură și mă roagă să o rezolv fără întârziere, pentru că vrea să scoată broșura încă înainte de Crăciun. Eu fac corectura în timpul nopții și o pun pe masa mea de scris, pentru a o lua cu mine a doua zi dimineață. Dar de dimineață uit de ea și îmi amintesc abia după-masă văzând plicul pe biroul meu. Tot așa uit de corectură în după-amiaza, în seara și în dimineața următoare, până ce mă adun și duc în după-amiaza celei de-a doua zile corectura la o cutie poștală, mirat care ar putea fi motivul

¹⁶ *Löschpapier* și *Fließpapier* sunt cele două sinonime germane pentru sugativă. (N.t.)

acestei amânări. Este evident că nu vreau s-o expediez, numai că nu știu de ce. În timpul aceleiași plimbări intru însă la editorul meu vienez, care a publicat și cartea despre vise, fac o comandă și zic apoi, ca mânat de o idee ce mi-a venit spontan:

— Doar știți că am scris „Visul“ pentru a doua oară?

— Ei, dar vă rog...

— Liniștiți-vă, este numai un articol scurt pentru culegerea Löwenfeld-Kurell.

Dar tot nu i-a convenit; l-a îngrijorat faptul că prelegerea va prejudicia vânzarea cărții. L-am contrazis și am întrebat în cele din urmă:

— Dacă m-aș fi adresat dumneavoastră înainte, mi-ați fi interzis publicarea articolului?

— A nu, asta în niciun caz.

În ceea ce mă privește, cred că am acționat cu deplină dreptate și că nu am făcut nimic altceva decât ceea ce se practică în general; totuși acum mi se pare cert că un gând asemănător celui exprimat de editor a fost motivul întârzierii mele în expedierea corecturii. Această grijă are ca temei o împrejurare anterioară în care un alt editor a făcut dificultăți când, după cum era inevitabil, am preluat câteva pagini de text dintr-o scriere prelabilă, apărută la altă editură, despre paralizia cerebrală infantilă, în cadrul prelucrării aceleiași teme în manualul lui Nothnagel. Dar acolo reproșul iarăși nu este fondat; îmi înștiințasem și acolo primul editor (aceiași cu cel al *Interpretării viselor*) în mod loial despre intenția mea. Dar dacă această înlănțuire de amintiri merge și mai mult în trecut, ea îmi scoate la iveală încă o situație, și mai timpurie, cea a unei traduceri din franceză, la care chiar că am încălcat drepturile de proprietate ce intră în discuție în cazul unei publicații. Adăugasem note la textul tradus, fără a fi obținut pentru aceste note permisiunea autorului, și am avut câțiva ani mai târziu

niște motive să presupun că autorul a fost nemulțumit de această acțiune arbitrară.

Există un proverb care exprimă cunoașterea populară că uitarea de intenții nu este nimic la întâmplare: „Dacă am uitat o dată să facem un lucru, îl uităm apoi adesea.“

Într-adevăr, uneori nu ne putem sustrage impresiei că tot ce putem spune în genere despre uitare și actele ratate le este oricum cunoscut oamenilor ca un lucru de la sine înțeles. Este în orice caz de mirare că se dovedește totuși necesar să li se conștientizeze acest fenomen atât de bine cunoscut! De câte ori am auzit spunându-se: „Nu-mi da această sarcină, o voi uita sigur.“ Împlinirea acestei preziceri nu avea desigur nimic mistic în ea. Cel care vorbea astfel resimțea în sine intenția de a nu executa sarcina, și doar că refuza să și-o recunoască.

Uitarea unor intenții are de altfel parte de o bună clarificare prin ceva ce am putea numi „formularea unor intenții false“. Îi făgăduisem odată unui autor tânăr să scriu un referat despre mica lui lucrare, dar am tot amânat din cauza unor rezistențe interne, care nu-mi erau necunoscute, până ce m-am lăsat convins într-o zi din cauza presiunii pe care o exercita asupra mea să-i promit că o voi face încă în seara respectivă. Chiar am intenționat serios să procedez așa, uitând însă că redactarea unui referat ce nu suferea amânare era prevăzută pentru aceeași seară. După ce mi-am recunoscut astfel intenția drept falsă, am renunțat la lupta împotriva rezistențelor mele și am refuzat autorul.

APUCAREA GREȘITĂ A UNUI OBIECT

Din lucrarea sus-menționată a lui Meringer și Mayer extrag și pasajul următor (p. 98):

„Greșelile de vorbire nu stau ele așa chiar singure, ci corespund greșelilor care survin adesea în alte activități ale oamenilor și care sunt numite destul de prostește «uituceli».“

Nu sunt deci nici într-un caz primul care presupune existența sensului și intenției în spatele micilor tulburări funcționale ale vieții de zi cu zi a oamenilor sănătoși.¹

Dacă greșelile de vorbire, aceasta fiind o activitate motorie, au admis o atare concepție, este plauzibil să transferăm și asupra greșelilor celorlalte executări motorii ale noastre această expectativă. Am alcătuit aici două grupuri de cazuri; toate acele cazuri în care efectul ratat pare a fi esențialul, deci abaterea de la intenție, le numesc „apucare greșită“; celelalte, în care mai degrabă întreaga acțiune pare neadecvată, le numesc „acțiuni simptomatice și întâmplătoare“. Această separare, la rândul ei, nu poate fi efectuată net; ajungem desigur la

¹ O a doua publicație a lui Meringer mi-a arătat ulterior cât am nedreptățit acest autor când i-am atribuit o astfel de înțelegere.

concluzia că toate împărțirile folosite în acest studiu au o importanță pur descriptivă și vin în contradicție cu unitatea internă a domeniului fenomenal.

Înțelegerea psihologică a „apucării greșite“ nu este încurajată în mod special în cazul în care clasificăm „apucarea greșită“ ca ataxie² și mai cu seamă ca „ataxie corticală“. Să încercăm mai degrabă să deducem diferitele exemple în parte din respectivele lor condiții. Voi folosi și aici din nou observații asupra propriei mele persoane, dar care nu au niște cauze ce se găsesc la mine prea des.

a) Mai demult, când obișnuiam să fac mai frecvent decât acum vizite la domiciliul pacienților, mi se întâmpla adesea să-mi scot din buzunar, ajuns în fața ușii la care trebuia să sun sau să bat, cheia propriei locuințe, pentru a o pune imediat din nou la loc, aproape rușinat. Dacă alcătuiesc o listă cu pacienții la care mi s-a întâmplat așa, trebuie să presupun că actul ratat — scoaterea cheii în locul sunatului la ușă — însemna un omagiu adus casei unde avea loc acest gest greșit. El era echivalent gândului: „Aici sunt ca acasă“, căci el nu se petrecea decât acolo unde îndrăgisem pacientul. (La ușa propriei mele locuințe nu sunam, desigur, niciodată.)

Actul ratat era, așadar, o reprezentare simbolică a unui gând ce de fapt nu era destinat unei acceptări serioase, conștiente, căci în realitate medicul de boli nervoase știe precis că bolnavul rămâne atașat de el numai atâta timp cât mai așteaptă un avantaj de la el și că și el însuși își dezvoltă un interes exagerat de cald pentru pacienții lui numai în scopul ajutorării psihice.

Faptul că semnificativa mânuire greșită a cheii nu este nicidecum o particularitate a persoanei mele reiese din numeroase autoobservații pe care și le-au făcut alții.

---

² Tulburarea coordonării mișcărilor voluntare cauzată de lezarea anumitor căi nervoase și a unor centri nervoși. (N.t.)

O repetare aproape identică a experiențelor mele este descrisă de A. Maeder („Contrib. à la psychopathologie de la vie quotidienne“, *Arch. de Psychol.*, VI, 1906): *Il est arrivé à chacun de sortir son trousseau, en arrivant à la porte d'un ami particulièrement cher, de se surprendre pour ainsi dire, en train d'ouvrir avec sa clé comme chez soi. C'est un retard, puisqu'il faut sonner malgré tout, mais c'est une preuve qu'on se sent — ou qu'on voudrait se sentir — comme chez soi, auprès de cet ami.*³

E. Jones (loc. cit., p. 509): *The use of keys is a fertile source of occurrences of this kind of which two examples may be given. If I am disturbed in the midst of some engrossing work at home by having to go to the hospital to carry out some routine work, I am very apt to find myself trying to open the door of my laboratory there with the key of my desk at home, although the two keys are quite unlike each other. The mistake unconsciously demonstrates where I would rather be at the moment.*

*Some years ago I was acting in a subordinate position at a certain institution, the front door of which was kept locked, so that it was necessary to ring for admission. On several occasions I found myself making serious attempts to open the door with my house key. Each one of the permanent visiting staff, of which I aspired to be a member, was provided with a key to avoid the trouble of having to wait at the door. My mistakes thus expressed my desire to be on a similar footing, and to be quite „at home“ there.*⁴ Dr.

---

³ „I s-a întâmplat fiecăruia dintre noi să-și scoată mănunchiul de chei, ajungând la ușa unui prieten deosebit de drag, să se surprindă, ca să zicem așa, gata de a deschide cu cheia lui ca la el acasă. Este o întârziere, căci trebuie să suni în orice caz, dar este o dovadă că el se simte — sau că ar vrea să se simtă — ca la el acasă lângă acest prieten.“ (N.t.)

⁴ „Utilizarea cheilor este o sursă bogată de întâmpări de acest fel din care voi da două exemple. Dacă sunt deranjat în mijlocul unei munci intense acasă trebuind să mă duc la spital ca să execut o muncă de rutină, este foarte posibil să mă trezesc încercând să deschid ușa laboratorului meu de acolo cu cheia de la biroul meu de acasă, deși cele două chei nu seamănă

Hanns Sachs relatează ceva asemănător: Port permanent două chei la mine, dintre care una deschide ușa de la birou, cealaltă ușa locuinței mele. Ele nu sunt ușor de confundat între ele, întrucât cheia de la birou este de cel puțin trei ori mai mare decât cea a locuinței. În plus de asta, port prima cheie în buzunarul pantalonilor, pe cealaltă, în schimb, în vestă. Totuși s-a întâmplat de mai multe ori să remarc, stând în fața ușii, că pe scări pregătisem cheia greșită. Am decis să fac o încercare statistică; odată ce doar stau zilnic în aproximativ aceeași stare de spirit în fața celor două uși și confundarea celor două chei, dacă era să fie determinată diferit din perspectivă psihică, trebuia să indice o tendință regulată. Din observarea unor cazuri ulterioare a rezultat apoi că scoteam în mod regulat cheia locuinței înaintea celei de la birou, numai o singură dată s-a întâmplat pe dos: am venit obosit acasă, unde, din câte știam, mă aștepta un musafir. În fața ușii am încercat să o descui cu cheia desigur mult prea mare de la birou.

b) Într-o anumită casă, unde de șase ani încoace, de două ori pe zi, la momente stabilite, așteptam în fața unei uși de la etajul doi să mi se deschidă ca să intru, mi s-a întâmplat în acest lung interval de timp (cu o scurtă pauză) de două ori să mă avânt cu un etaj mai mult, adică *să urc mai sus, greșind etajul*. Prima dată mă aflam în mijlocul unei reverii orgolioase, care mă făcea „să urc mai sus și tot mai sus“. Nici nu am auzit atunci

---

deloc una cu cealaltă. Greșeala demonstrează în mod inconștient unde aș prefera să fiu în acel moment.

Cu câțiva ani în urmă lucram într-o poziție subordonată la o anumită instituție a cărei poartă era ținută încuiată, așa încât era necesar să suni ca să intri. Cu diferite ocazii m-am trezit făcând încercări serioase de a deschide ușa cu cheia mea de acasă. Fiecărui din personalul permanent din care aspiram să devin membru i se pusese la dispoziție o cheie pentru a evita situația neplăcută de a trebui să aștepte la ușă. Greșelile mele exprimau astfel dorința mea de a fi într-o poziție similară și de a fi acolo ca «acasă». (N.t.)

că ușa în chestiune se deschisese când pusesem piciorul pe primele trepte ale etajului trei. Cu cealaltă ocazie *am mers* tot „cufundat în gânduri“ *prea departe*; când mi-am dat seama că mă *avântasem*, m-am întors și am încercat să prind din zbor fantasma care mă stăpânea, am descoperit că mă necăjeam în legătură cu o critică (fantazată) a scrierilor mele, în care mi se aducea reproșul că „mergeam mereu prea departe“, și în care a trebuit să introduc acum expresia nu foarte respectuoasă că „mă cam avântasem“.

c) Pe masa mea de scris zac de mulți ani alături unul de celălalt un ciocan de percuție și un diapazon. Într-o zi plec în grabă după sfârșitul unei consultații, pentru că vreau să prind un anumit tren urban, bag, deși mă găseam la lumina zilei, în locul ciocănelului diapazonul în buzunarul hainei și sunt atenționat de mișcarea mea greșită prin greutatea obiectului care atârna în buzunar. Cine nu este obișnuit să-și facă gânduri legate de incidente atât de minore va explica și va scuza fără îndoială apucarea greșită a obiectului prin graba momentului. Eu am preferat totuși să-mi pun întrebarea de ce am luat de fapt diapazonul în locul ciocănelului. Graba ar fi putut fi de asemenea un motiv ca să fac gestul corect, pentru a nu-mi pierde vremea cu rectificarea lui.

Cine a pus ultimul mâna pe diapazon? sună întrebarea care îmi trece aici prin minte. Era cu câteva zile în urmă un copil *idiot*, căruia îi verificam atenția la impresii senzoriale și care a fost atât de captivat de diapazon, încât numai cu greu i l-am putut smulge din mână. Să însemne asta oare că sunt un idiot? Ce-i, drept, așa se pare, căci următoarea idee care-mi trece subit prin cap ca asociere cu ciocănelul este „chamer“ (în ebraică: măgar).

Ce să fie cu ocară asta? Trebuie analizată aici situația. Mă grăbesc să ajung într-un loc aproape de gara de vest ca să consult o bolnavă, care conform anamnezei ce mi-a

fost comunicată prin scrisoare s-a prăbușit acum câteva luni de la balcon și de atunci nu mai poate să meargă. Medicul care m-a poftit îmi scrie că totuși nu știe dacă este vorba de o leziune la coloană sau de o nevroză traumatică — isterie. Urmează ca eu să decid. Ar fi deci la locul ei aici o avertizare să fiu deosebit de prudent în delicatul diagnostic diferențial. Colegii sunt oricum de părere că isteria este diagnosticată cu mult prea multă ușurință acolo unde este vorba de lucruri mai grave. Dar ocărârea tot nu este încă justificată! Da, se mai adaugă faptul că mica stație de tren este același loc în care am consultat cu ani în urmă un tânăr care nu mai putea merge ca lumea de când avusese o problemă de ordin afectiv. Am pus atunci diagnosticul de isterie și am luat mai târziu bolnavul în tratament psihic, și atunci a reieșit că, firește, nu diagnosticasem incorect, dar nici corect. Un număr de simptome ale bolnavului fuseseră de isterie, și acestea au și dispărut prompt în decursul tratamentului. Dar în spatele acestora s-a evidențiat apoi un rest intangibil pentru terapie, care se putea raporta numai la o scleroză multiplă. Celor care l-au văzut după mine pe bolnav le-a fost ușor să recunoască afecțiunea organică; nici eu nu aș fi putut proceda altfel și aprecia altfel, dar impresia a fost totuși cea a unei grave erori; promisiunea vindecării, pe care i-o dădusem, nu putea fi desigur respectată. Apucarea greșită a diapazonului în locul ciocănelului se putea deci traduce astfel în cuvinte: Prostule, măgarule, adună-te de data asta, ca să nu mai pui iar diagnosticul de isterie acolo unde se prezintă o boală incurabilă, așa ca la sărmanul om din același loc, cu ani de zile în urmă! Și spre norocul acestei mici analize, chiar dacă nu spre norocul dispoziției mele, exact acest bărbat cu paralizie spastică severă fusese la mine în consultație cu câteva zile mai în urmă și la o zi după ce venise copilul idiot.

Se observă că de astă dată este vocea autocriticii cea care se face perceptibilă prin intermediul apucării greșite. Ea este deosebit de adecvată unei astfel de utilizări ca reproș de sine. Gestul greșit de aici vrea să reprezinte gestul greșit pe care l-am comis altundeva.

d) Firește, apucarea greșită a unui obiect poate să servească și unei serii întregi de alte intenții obscure. Iată aici un prim exemplu: se întâmplă foarte rar să sparg ceva. Nu sunt deosebit de îndemânat, dar ca urmare a integrității anatomice a aparatului meu nervos și a celui muscular la mine nu există în mod evident motive pentru mișcări atât de neîndemânate cu urmări nedorite. Nu-mi pot aminti deci de vreun obiect din casa mea pe care să-l fi spart vreodată. Eram adesea nevoit din cauza îngustimii camerei mele de lucru să umblu în pozițiile cele mai incomode cu un număr de obiecte antice din lut și piatră, din care am o mică colecție, așa încât privitorii își exprimau îngrijorarea că voi trânti ceva pe jos care se va sparge. Nu s-a întâmplat însă niciodată așa. De ce am aruncat deci deodată pe jos capacul de marmură al călimării mele simple, așa încât s-a făcut țândări?

Suportul meu pentru călimară este format dintr-o placă din marmură de Untersberg, care este scobită pentru a intra în ea călimara de sticlă; călimara are un capac cu buton din aceeași piatră. Un aranjament din statuete de bronz și figurine de teracotă se află îndărătul acestui suport. Mă așez la masă ca să scriu, fac cu mâna care ține tocul o mișcare ciudat de stângace și de bruscă, și arunc astfel pe jos capacul călimării care se afla deja pe masă. Explicația nu este greu de găsit. Cu câteva ore în urmă fusese în cameră sora mea pentru a vedea câteva noi achiziții. I s-au părut foarte frumoase și apoi a zis: „Acum masa ta de scris arată într-adevăr bine, numai călimara nu se potrivește. Ți trebuie una mai frumoasă.“

Mi-am însoțit sora afară din casă și m-am întors abia după câteva ore. Atunci însă, din câte se pare, am dus la îndeplinire execuția călimării condamnate. Să fi conchis eu oare din cuvintele surorii mele că își propusese să-mi dăruiască la următoarea ocazie festivă o călimară mai frumoasă, și am spart-o pe cea veche și urâtă, pentru a o forța să-și realizeze intenția sugerată? Dacă așa stau lucrurile, atunci mișcarea mea de aruncare a fost numai aparent neîndemânică; în realitate a fost extrem de iscusită și de hotărâtă și a știut cum să menajeze toate obiectele mai valoroase aflate în preajmă, evitându-le.

Cred realmente că putem accepta această explicație pentru o întregă serie de mișcări aparent întâmplător neîndemânică. Este adevărat că acestea afișează ceva violent, ca un gest de azvârlire, parcă spastic-atactic, dar se dovedesc a fi dominate de o intenție și își ating țelul cu o siguranță pe care nu o putem recunoaște la modul general mișcărilor ce sunt conștient voluntare. Ambele caracteristici, violența ca și siguranța, le au de altfel în comun cu manifestările motorii ale nevrozei isterice și în parte și cu activitățile motorii ale somnambulismului, ceea ce indică atât aici, cât și acolo aceeași modificare necunoscută a procesului de inervare.

O autoobservare comunicată de doamna Lou Andreas-Salomé poate prezenta în mod convingător cum o „neîndemânare“ ce se menținea cu încăpățânare servește într-un mod foarte iscusit unor intenții nemărturisite.

„Exact din momentul în care laptele a devenit marfă rară și scumpă, mi s-a întâmplat, făcându-mă să mă sperii și să mă necăjesc de fiecare dată, să îmi dea mereu în foc. Mă străduiam degeaba să stăpânesc această situație, deși nu pot spune deloc că în altfel de ocazii m-aș fi dovedit a fi distrată și neatentă. Mai degrabă așa ceva ar fi putut avea motiv să mi se întâmple după

moartea iubitelui meu terier alb (care se numea, într-un chip la fel de îndreptățit ca vreodată un om, „Prieten“ [în rusă Drujok]). Dar — ia te uită! — niciodată după moartea lui nu mi-a dat laptele în foc nici măcar cu o picătură. Primul meu gând despre situația asta a fost: «Ce bine, căci ceea ce curge pe sobă sau pe podea acum nici măcar nu și-ar mai găsi o întrebuințare!» Și, în același timp, mi-am văzut «prietenul» în fața mea, cum obișnuia să stea el tensionat pentru a urmări procedura fierberii: cu capul puțin înclinat într-o parte și dând din coadă deja plin de speranță — așteptând cu o siguranță calmă și încrezătoare minunata nenorocire ce urma să se producă. Astfel desigur totul mi-a fost clar, ca și următoarele: că el îmi fusese încă *mai* drag decât o știusem.“

În ultimii ani, de când adun astfel de observații, am mai spart de câteva ori obiecte de o anumită valoare, dar cercetarea acestor cazuri m-a convins că nu au fost niciodată o întâmplare sau o urmare a neîndemânării mele neintenționate. Astfel, într-o dimineață, pe când treceam printr-o cameră, în costumul meu de baie, cu picioarele în papuci din paie, am azvârlit deodată, urmând un impuls brusc, unul dintre papuci din picior în perete, așa încât el a doborât o mică Venus nostimă de marmură de pe consola ei. În timp ce se făcea bucăți, am citat cu desăvârșire neimpresionat versurile lui W. Busch:

Ach! die Venus ist perdü —

*Klickeradoms! — von Medici!*⁵

Acest gest nebunesc și calmul meu la pierdere își găsesc explicația în situația de-atunci. Aveam în familie o persoană grav bolnavă, de a cărei însănătoșire mă îndoisem deja în tăcere. În acea dimineață aflasem de o ameliorare considerabilă; știu că-mi spusese: deci va mai trăi totuși. Atunci criza mea de nebunie distructivă

⁵ „Ah, Venus pierdută-i aci — / Klickeradoms! [Zdrang!] — de Medici!“ (N. t.)

a servit la exprimarea unei stări de recunoștință față de destin și mi-a permis să fac o „jertfă“, ca și cum aș fi făcut un legământ că dacă se vindecă, aduc cutare sau cutare lucru drept jertfă! Că am ales-o pentru această jertfă pe Venus de Medici nu trebuia să fie desigur nimic altceva decât un omagiu galant pentru persoana convalescentă; de neînțeles îmi rămâne însă și de astă dată că am țintit atât de iscusit, într-o hotărâre atât de rapidă, și că nu am nimerit niciun alt obiect dintre cele aflate în imediata apropiere.

Un alt obiect spart, pentru care m-am folosit din nou de tocul care mi-a zburat din mână, a avut de asemenea semnificația unei jertfe, dar de data aceasta a unui *sacrificiu de îmbunare*, pentru a se împiedica producerea unui rău. Mă pretasem o dată să-i fac unui prieten fidel și plin de calitate un reproș, care nu se baza decât pe interpretarea unor semne din inconștientul său, pe nimic altceva. I-a picat rău și mi-a trimis o scrisoare în care mă ruga să nu-mi tratez prietenii psihanalitic. A trebuit să-i dau dreptate și l-am liniștit prin răspunsul meu. În timp ce scriam această scrisoare, se afla în fața mea ultima mea achiziție, o figurină egipteană splendid emailată. Am spart-o la modul descris și am știut apoi pe loc că făcusem acest dezastru spre a împiedica un altul mai mare. Din fericire ambele — prietenia ca și statueta — s-au putut chitui, așa încât nu se mai observă unde se stricaseră.

O a treia oară când am stricat un obiect conexiunea care se poate face este mai puțin serioasă; a fost doar o „execuție“ mascată, pentru a folosi expresia lui Th. Vischer (în *Auch einer*), aplicată unui obiect care nu se mai bucura de aprecierea mea. Purtasem un timp un baston cu mâner de argint; când placa subțire de argint s-a stricat odată fără vina mea, a fost reparată prost. Curând după ce mi-a venit bastonul înapoi, am folosit

mânerul pentru a prinde în joacă piciorul unuia dintre micuții mei. Firește că mânerul s-a rupt în două și astfel am scăpat de el.

Calmul cu care este primită în toate aceste cazuri paguba produsă poate fi desigur considerat o dovadă pentru existența unei intenții inconștiente în timpul săvârșirii actului respectiv.

Se întâmplă uneori să dăm, dacă investigăm motivațiile unui act ratat atât de minor cum este spargerea unui obiect, de niște conexiuni care ne duc adânc în preistoria unui om și pe deasupra sunt legate și de situația prezentă a aceluiași om. Următoarea analiză a lui L. Jekels ne dă un exemplu în acest sens.

„Un medic se află în posesia unui vas de flori din lut care, chiar dacă nu este de valoare, este totuși foarte nostim. I-a fost dăruit la vremea respectivă împreună cu multe alte obiecte, printre care și unele prețioase, de către o pacientă (căsătorită). Când la această pacientă s-a făcut manifestă psihoza, medicul a restituit rudelor pacientei toate cadourile — în afara unei vase, mult mai puțin costisitoare, de care nu se putea despărți, aparent datorită frumuseții ei. Totuși această sustragere l-a dus pe omul altminteri atât de scrupulos la o anumită luptă interioară, el fiind conștient de incorectitudinea gestului său, și a reușit să se ajute să scape de muștrările de conștiință doar cu argumentul că vaza nu avea de fapt nicio valoare materială, că era mai greu de împachetat etc. — Când, câteva luni mai târziu, era pe cale să reclame printr-un avocat ca să obțină restul sumei de bani ce i se contesta pentru tratamentul acestei paciente, autoreproșurile sale și-au semnalat din nou prezența; în treacăt s-a și temut că așa-zisa sustragere ar putea fi descoperită de rudele pacientei și imputată în cadrul procedurii penale. Însă mai cu seamă primul element l-a resimțit timp de o clipă atât de puternic, încât se gândea deja să renunțe la

o pretenție de vreo sută de ori mai mare — ca un fel de despăgubire pentru obiectul sustras —, dar curând și-a învins acest gând, înlăturându-l ca absurd.

În timp ce se afla în această stare de spirit i se întâmplă acum ca el, care sparge extrem de rar ceva și își stăpânește bine sistemul muscular, schimbând apa din vază, să o arunce de pe masă, printr-o mișcare ciudat de «stângace», ce nu se potrivea deloc organic cu acțiunea pe care o făcea, așa încât vasul se sparge în vreo cinci sau șase bucăți ceva mai mari. Și asta după ce, cu o seară înainte, numai după o ezitare puternică, se decisese să plaseze tocmai această vază plină cu flori pe masă în fața musafirilor și după ce se gândise la ea chiar înainte de a o sparge, îi simțise anxios lipsa în camera lui de zi și o luase din cealaltă încăpere ca să o pună aici cu mâna lui! Când, după primul moment de perplexitate, adună cioburile și exact în clipa când, îmbucându-le între ele, constată că va mai fi posibil să reconstruiască vaza aproape fără lipsuri, îi... alunecă din mâini cele două sau trei fragmente mai mari; se sparg în o mie de cioburi și odată cu ele se pulberă și orice speranță legată de această vază.

Acest act ratat avea incontestabil tendința actuală de a-i face medicului posibilă urmărirea respectării dreptului său, prin faptul că ea a înlăturat tocmai ceea ce reținuse *el* și îl împiedica întru câtva să ceară ceea ce i se reținuse *lui*.

Dar în afara acestei determinări directe, respectivul act ratat mai conține pentru orice psihanalist o altă determinare, cu mult mai profundă și mai importantă, una *simbolică*; întrucât vaza este un simbol indubitabil al femeii.

Eroul acestei istorioare își pierduse într-un chip tragic soția frumoasă, tânără, pe care o iubea foarte mult; a căzut pradă unei nevroze a cărei notă fundamentală era că el se făcea vinovat de această nenorocire

(«spărsese o vază frumoasă»). Nu a mai înnodat o relație cu femeile și respingea ideea căsătoriei și a unor legături de dragoste durabile, care erau taxate în inconștient ca infidelitate față de soția sa decedată, în conștient erau însă raționalizate prin aceea că el le-ar aduce femeilor nefericirea, că din cauza lui vreuna s-ar putea omorî etc. (Atunci, desigur, nu putea să păstreze vaza permanent!)

La libidoul lui puternic nu este deci de mirare că cele mai adecvate relații i se păreau totuși cele pasagere, conform naturii lor, cu femei măritate (de aceea reținerea vazei care era a altuia).

O frumoasă confirmare a acestei simbolistici se găsește în următoarele două împrejurări: Din cauza nevrozei el urma tratament psihanalitic. Pe parcursul ședinței în care a relatat despre spargerea vazei de lut, «de pământ», a ajuns mult mai târziu să vorbească iarăși de relația sa cu femeile și a fost de părere că era pretențios până la absurd; astfel el cerea, de exemplu, de la femei o «frumusețe nepământească». Așadar, o accentuare foarte clară că mai ținea încă la soția sa (moartă și deci nepământească) și că nu voia să aibă nimic de-a face cu «frumusețea pământească»; de aici spargerea vazei de lut (de pământ).

Și exact în momentul când și-a format în transfer fantasma de a se căsători cu fiica medicului său — atunci i-a dăruit acestuia o... vază, oarecum ca indiciu în ce direcție și-ar dori să meargă revanșa.

Probabil că semnificația simbolică a actului ratat se mai poate varia multiplu, de exemplu: a nu vrea să umple vaza etc. Mai interesantă mi se pare totuși aprecierea că existența mai multor motive, cel puțin două, acționând probabil și separat din preconștient și din inconștient, se oglindește în dublarea actului ratat — răsturnarea și alunecarea vazei.⁶

⁶ *Internat. Zeitschrift für Psychoanalyse*, I, 1913.

e) Scăparea unor obiecte din mâini, răsturnarea, spargerea lor par să fie folosite foarte des pentru exprimarea unor suite de gânduri inconștiente, așa cum se poate dovedi uneori prin analiză, dar mai des ne-am dori să le descifrăm prin interpretări populare legate de ele, fie superstițios, fie hazliu. Este cunoscut ce interpretări se leagă de vărsarea sării, de răsturnarea unui pahar cu vin, de înfigerea în pământ a unui cuțit căzut pe jos etc. Voi analiza abia mai încolo ce drept au aceste interpretări superstițioase să fie luate în considerare; aici voi face numai precizarea că o anumită acțiune neîndemânică nu are nicidecum un sens constant, ci că în funcție de împrejurări ea se pretează ca mijloc de reprezentare pentru cutare sau cutare intenție.

De curând a existat o perioadă de timp în care în casa mea s-au spart neobișnuit de multe obiecte de sticlă și vase de porțelan; chiar și eu am produs niște pagube. Numai că mica endemie psihică se explica ușor; erau zilele dinaintea căsătoriei fiicei mele celei mari. La astfel de ocazii se obișnuia de altminteri să se spargă cu bunăștiință un obiect și să se rostească un cuvânt aducător de noroc. Această tradiție poate avea semnificația unei jertfe și încă și un alt sens simbolic.

Dacă persoanele de serviciu distrug obiecte casabile scăpându-le pe jos, desigur că nu ne vom gândi în primul rând la o explicație psihologică, dar nici aici nu este improbabilă contribuția unor motive obscure. Nimic nu este mai departe de omul necultivat decât aprecierea artei și a lucrărilor de artă. Personalul care ne servește este stăpânit de o ostilitate sumbră față de produsele artei, mai cu seamă dacă obiectele a căror valoare nu o întrevede devin pentru el o sursă de cerințe mai mari în muncă. Oameni de același nivel de educație și origine se caracterizează în schimb în institute de știință adesea printr-o mare îndemânare și te poți baza

pe ei în mânuirea obiectelor delicate, după ce au început să se identifice cu stăpânul lor și să se considere că fac parte din personalul de bază al institutului.

Inserez aici comunicarea unui tânăr tehnician, care permite să aruncăm o privire în mecanismul avarierii unui obiect.

„Cu câțva timp în urmă lucram cu mai mulți colegi în laboratorul facultății la o serie de experimente complicate de elasticitate, o muncă pe care o preluasem voluntar, dar care începuse să solicite mai mult timp decât ne așteptaserăm. Când m-am dus într-o zi din nou cu colegul meu F. în laborator, acesta a spus cât îi este de neplăcut să piardă mult timp tocmai astăzi, când avea atâtea altele de făcut acasă; nu am putut decât să fiu de acord cu el și m-am exprimat pe jumătate în glumă, făcând aluzie la un incident de săptămâna trecută: «Să sperăm că aparatul va da din nou chix, ca să întrerupem munca și să putem pleca mai devreme.» La repartizarea muncii se întâmplă ca F. să primească de mânuit ventilul preseii, adică el trebuie să lase să intre încet în cilindrul preseii hidraulice lichidul de presiune din acumulator, având grijă să deschidă atent ventilul; conducătorul experimentului stă la manometru și strigă, atunci când se atinge presiunea corectă, un «Stop!» puternic. La această comandă, F. apucă ventilul și îl rotește cu toată forța... spre stânga (toate ventilele se închid, fără excepție, spre dreapta!). Astfel începe deodată să acționeze întreaga presiune a acumulatorului în presă, lucru pentru care conducta nu este reglată, așa încât un racord de țevi crapă pe loc... un defect altminteri foarte inofensiv al aparatului, dar care ne silește totuși să plecăm acasă. — Caracteristic este de altfel că puțin timp mai târziu, când am discutat despre acest incident, prietenul F. nu și-a putut aminti deloc replica pe care i-o dădusem eu și de care eu îmi aminteam perfect.“

Să te lași singur să cazi, să faci un pas greșit, să aluneci — toate acestea nu trebuie nici ele să fie interpretate întotdeauna drept clacări pur întâmplătoare ale unei acțiuni motorii. Dublul sens verbal al acestor expresii indică deja tipul unor fantasme stăpânite care se pot reprezenta printr-o atare pierdere a echilibrului corporal. Îmi amintesc de un număr de îmbolnăviri nervoase mai ușoare la femei și fete, care apăruseră după o căzătură fără rănire și au fost interpretate ca isterie traumatică ivită ca urmare a sperieturii trăite la căzătură. Am avut încă de pe-atunci impresia că lucrurile s-ar lega altfel între ele, ca și cum căderea ar fi fost deja o manifestare a nevrozei și o expresie a acelorași fantasme inconștiente cu conținut sexual, pe care le putem presupune a fi forțele motrice dindărătul simptomelor. Oare nu același lucru ar vrea să-l spună și un proverb care sună astfel: „Când cade o fecioară, ea cade pe spate“?

Printre acțiunile de apucare greșită a unui obiect se poate număra și cazul când cineva îi dă unui cerșetor în locul unei monede de cupru sau al uneia mici de argint, una de aur. Dezlegarea unor asemenea gesturi eronate este ușoară; sunt acțiuni de sacrificiu menite să înmoaie destinul, să alunge nenorocirea etc. Dacă am auzit-o, chiar înainte de plimbarea la care se arată atât de mărinoasă fără să vrea, pe delicata noastră mamă sau mătușă exprimându-și îngrijorarea legată de sănătatea unui copil, atunci nu ne mai putem îndoi de sensul întâmplării așa-zis supărătoare. În acest fel înlesnesc actele noastre ratate exercitarea tuturor acelor obiceiuri evlavioase și superstițioase, care trebuie să se sfiască de lumina conștiinței din cauza împotrivirii rațiunii noastre devenite incredulă.

f) Faptul că unele acțiuni întâmplătoare sunt în fond intenționate nu va găsi în niciun alt domeniu atâta credit ca în cel al activității sexuale, unde granița dintre

ambele tipuri pare într-adevăr să se șteargă. Am trăit chiar pe pielea mea acum câțiva ani un frumos exemplu cum o mișcare aparent neiscusită poate să fie exploatată într-un mod extrem de rafinat în scopuri sexuale. Am întâlnit într-o casă prietenă o tânără invitată acolo care a trezit în mine o simpatie pe care o credeam de mult stinsă și mi-a creat de aceea o dispoziție veselă, devenind vorbăreț și deosebit de serviabil. Am cercetat atunci și pe ce căi s-a petrecut lucrul acesta; cu un an în urmă aceeași fată mă lăsase rece. Când unchiul fetei, un domn foarte bătrân, a intrat în cameră, am sărit amândoi să-i aducem un scaun aflat în colțul încăperii. Ea a fost mai iute ca mine, de altfel și mai aproape de obiect; așa că a luat prima scaunul și l-a dus în fața ei, ținând spătarul spre înapoi, având ambele mâini pe marginile scaunului. Nerenunțând la dorința de a duce eu scaunul, m-am apropiat de ea și m-am trezit deodată chiar îndărătul ei, încolăcindu-mi ambele brațe prin spate în jurul ei, și mâinile mele s-au întâlnit timp de o clipă în fața sânilor ei. Am pus desigur capăt situației la fel de rapid precum o creasem. Nici nu a părut să fi frapat pe cineva cât de dibaci exploatasem eu această mișcare neiscusită.

Uneori a trebuit să-mi spun că și mișcarea supărătoare, stângace pe stradă a doi trecători care vin din sensuri opuse și se dau în lături spre a se evita, făcând pași timp de câteva secunde încolo și înapoi, dar întotdeauna în aceeași parte ca celălalt, până când în cele din urmă ambele persoane se opresc una în fața celeilalte, că și acest mod de „a tăia drumul altuia“ repetă un comportament provocator necuviincios al anilor trecuți și urmărește intenții sexuale sub masca lipsei de îndemânare. Din psihanalizele mele asupra nevroticilor știu că așa-zisa naivitate a oamenilor tineri și a copiilor este adesea numai o atare mască, pentru a

putea exprima sau face ceea ce este necuviincios, fără a fi tulburați de sentimentul de jenă.

W. Stekel a transmis niște observații foarte asemănătoare făcute asupra propriei sale persoane: „Intru într-o casă și-i întind amfitrioanei mâna mea dreaptă. În mod ciudat desfac astfel funda care-i prinde doar foarte lejer capotul. Nu sunt conștient de nicio intenție necurată, și totuși am executat cu iscusința unui scamator această mișcare neîndemânatică.“

Am putut etala deja în mod repetat dovezi că scriitorii concep actele ratate ca fiind la fel de pline de tâlc și de motivate cum o susținem și noi aici. De aceea nu ne vom mira să vedem pe baza unui nou exemplu cum un scriitor face ca și o mișcare neiscusită să fie semnificativă și o lasă să devină semnul prevestitor al unor întâmplări viitoare.

În romanul lui Theodor Fontane *L'Adultera* se spune (vol. II, p. 64 a operelor sale complete — *Gesammelte Werke* — la editura S. Fischer): „... Și Melanie a sărit în sus și i-a aruncat soțului ei, ca spre a-l saluta, una dintre mingile mari. Dar nu a țintit bine, așa că mingea a deviat într-o parte și a fost prinsă de Rubehn.“ La întoarcerea din această excursie unde s-a petrecut micul episod, are loc o discuție între Melanie și Rubehn, care trădează primul indiciu al unei simpatii pe cale să înmugurească. Această simpatie se transformă în pasiune, așa încât Melanie își părăsește în cele din urmă soțul pentru a-i aparține cu totul bărbatului iubit. (Comunicat de H. Sachs.)

g) Efectele care iau naștere prin apucarea greșită a unui obiect de către oamenii normali sunt de regulă de un tip dintre cele mai inofensive. Tocmai de aceea se va lega un interes deosebit de întrebarea dacă actele ratate de proporții considerabile, care pot fi însoțite de consecințe importante, ca de exemplu cele ale medicului

sau farmacistului, se încadrează în vreun fel în punctul nostru de vedere.

Întrucât ajung foarte rar în situația de a face intervenții medicale, pot relata doar despre un exemplu din propria mea experiență de mânăuire medicală greșită a unui obiect. La o doamnă foarte bătrână, pe care o vizitez de mulți ani de două ori pe zi, activitatea mea medicală se limitează în timpul vizitei de dimineață la două acțiuni: îi pun în ochi câteva picături de apă pentru ochi și îi fac o injecție cu morfină. Sunt pregătite de fiecare dată două sticlute, una albastră pentru colir și una albă pentru soluția de morfină. În timpul celor două acțiuni, gândurile mele sunt desigur preocupate de obicei cu altceva; căci asta s-a repetat deja de atâtea ori, încât atenția se comportă ca liberă. Într-o dimineață am observat că automatul lucrase greșit, pipeta intrase în sticluta albă în loc de cea albastră și picurase în ochi nu colir, ci morfină. M-am speriat rău, dar m-am liniștit apoi gândindu-mă că niște picături dintr-o soluție de morfină de doi la sută nu pot produce o nenorocire în sacul conjunctival. Senzația de sperietură trebuia dedusă în mod evident din altceva.

La încercarea de a analiza micul act ratat, mi-a venit întâi în minte expresia: „a atenta la bătrână”⁷, care putea indica scurtul drum spre soluție. Mă aflu sub impresia unui vis pe care mi-l povestise în ajun un tânăr, și al cărui conținut se putea interpreta numai prin raportul sexual cu propria mamă.⁸ Ciudățenia că legenda nu se formalizează în legătură cu vârsta reginei Iocasta mi se părea că se potrivea bine cu concluzia că în cazul îndrăgostirii de propria mamă nu este vorba niciodată

⁷ Vezi nota 9 din pagina următoare. (N.t.)

⁸ *Visul Oedip*, cum obișnuiesc să-l numesc, deoarece conține cheia înțelegerii legendei despre regele Oedip. În textul lui Sofocle, referirea la un astfel de vis îi este pusă Iocastei în gură.

de persoana ei din momentul actual, ci de imaginea ei tinerească din anii copilăriei băiatului, păstrată în amintirea lui. Astfel de incongruențe ies întotdeauna la iveală acolo unde este conștientizată o fantasmă care oscilează între două timpuri, și care este prin aceasta legată de un anumit timp. Adâncit în gânduri de acest fel, am ajuns la pacienta mea în vârstă de peste nouăzeci de ani, și trebuie să fi fost desigur pe cale de a înțelege caracterul general omenesc al fabulei lui Oedip ca fiind în corelație cu fatalitatea care se exprimă în oracole, căci atunci „am făcut un gest greșit și am atentat la bătrână”⁹. Acest gest a fost totuși inofensiv; dintre cele două erori posibile, de a folosi soluția de morfină pentru ochi sau de a lua colirul pentru injecție, o alesesem pe cea cu mult mai inofensivă. Rămâne totuși întrebarea dacă la mânuirea greșită a unor obiecte de pe urma căreia pot rezulta pagube mari se mai poate lua în considerare, ca la cazurile discutate aici, o intenție inconștientă.

Aici, după cum era de așteptat, materialul mă lasă baltă și nu pot decât să recurg la ipoteze și deducții. Este știut că în cazurile mai grele de psihonevroză autovătămărilor apar uneori ca simptome ale bolii și că deznodământul conflictului psihic prin sinucidere nu poate niciodată să fie exclus când e vorba de ele. Am aflat și o pot adevăra prin exemple bine clarificate că multe mutilări aparent întâmplătoare de care au parte astfel de bolnavi sunt de fapt automutilări; căci o tendință, ce stă mereu la pândă, de autopedeapsă, care se manifestă altminteri ca reproș de sine sau își aduce contribuția la formarea de simptom, profită în mod iscusit de o situație exterioară oferită întâmplător sau o mai ajută eventual încă până la obținerea efectului mutilant dorit. Astfel de incidente nu sunt rare nici la cazurile de o

---

⁹ Joc de cuvinte între: *sich vergreifen bei* (a nimeri, a apuca greșit ceva) și *sich vergreifen an* (a atenta la cineva) – (N. t.).

dificultate medie și ele trădează procentul de intenție inconștientă printr-o serie de trăsături specifice, de exemplu prin cumpătul pe care și-l păstrează în mod frapant bolnavii în fața așa-zisului accident.¹⁰

Din experiența mea ca medic vreau să relatez în loc de multe exemple, numai unul singur, dar în detaliu: O tânără își rupe un picior într-un accident cu trăsura, așa încât timp de câteva săptămâni zace în pat, dar frapează prin lipsa manifestărilor de durere și calmul cu care își suportă necazul. Acest accident inițiază o boală nevrotică lungă și grea, din care se vindecă în sfârșit prin psihanaliză. În timpul tratamentului aflu împrejurările secundare ale accidentului, precum și anumite evenimente care i-au premers. Tânăra se găsea cu soțul ei foarte gelos pe moșia unei surori căsătorite, în societatea celorlalți frați și celorlalte surori, mulți la număr, și a soților și soțiilor respective. Într-o seară a dat în acest cerc intim o reprezentație desfășurându-și unul dintre talentele ei, a dansat artistic cancan în aplauzele rudelor, dar spre cam mica satisfacție a bărbatului ei, care i-a șușotit după aceea: „Iar te-ai purtat ca o târfă.“ Cuvântul a nimerit din plin; rămâne de văzut dacă numai din cauza producției artistice. S-a tot zvârcolit în noaptea aceea, iar în dimineața următoare și-a dorit să facă o plimbare. Dar și-a ales singură caii, a refuzat una dintre perechi și a cerut o alta. Sora mezină a vrut să-și trimită sugarul cu doica lui la plimbare în trăsură; ea s-a opus energic. În timpul plimbării s-a arătat nervoasă, l-a apostrofat pe vizitiu, așa încât caii s-au speriat, iar când animalele agitate au refuzat într-adevăr o clipă să se lase strunite, a sărit de frică din trăsură și și-a rupt piciorul,

---

¹⁰ Vătămarea de sine, care nu vizează autodistrugerea totală, nu are în starea actuală a culturii noastre altă alegere decât să se ascundă în spatele hazardului sau să se impună prin simularea unei îmbolnăviri spontane. Odinioară, ea fusese un semn obișnuit al doliului; în alte vremuri putea exprima tendințe de cucernicie și renunțare la cele lumești.

în timp ce cei rămași în trăsură au scăpat nevătămați. Chiar dacă nu prea ne mai putem îndoi după aflarea acestor detalii că accidentul a fost de fapt o mașinație, nu putem să nu admirăm iscusința care a constrâns hazardul să aplice atât de adecvat pedeapsa pentru vină. Căci acum tinerei femei îi era imposibil pentru o perioadă mai lungă de timp să danseze cancan.

Despre autovătămări de-ale mele pot relata puțin din vremuri liniștite, dar nu mă consider incapabil de așa ceva în condiții ieșite din comun. Dacă unul dintre membrii familiei mele se plânge că și-a mușcat limba, și-a strivit degetul etc., urmează, în locul compătimirii sperate, din partea mea întrebarea: „De ce ai făcut asta?” Iar eu însumi mi-am prins degetul foarte dureros, după ce un tânăr pacient și-a mărturisit în ședința de tratament intenția (desigur nu de luat în serios) de a se căsători cu fiica mea cea mare, în timp ce știam că ea tocmai era internată în sanatoriu fiind în pericol de moarte.

Unul dintre băieții mei, al cărui temperament vioi obișnuia să facă greutate persoanei care trebuia să-l îngrijească dacă era bolnav, a avut într-o dimineață un acces de furie, pentru că i se ceruse să petreacă dimineața în pat, și a amenințat că se omoară, o posibilitate care îi era familiară de prin ziare. Seara mi-a arătat o umflătură, pe care și-o făcuse izbindu-se de clanța ușii cu pieptul. La întrebarea mea ironică ce-i veni și ce voia să arate prin asta, copilul în vârstă de unsprezece ani a răspuns parcă deodată luminat: „A fost încercarea mea de a mă sinucide, cu care am amenințat azi-dimineață.” Nu cred de altfel că viziunile mele despre autovătămare le erau atunci accesibile copiilor mei.

Cine crede în existența automutilărilor cvasiintenționate — dacă este permisă exprimarea stângace — este astfel pregătit să admită că în afara sinuciderii conștient

intenționate există și o autodistrugere semiintenționată — cu intenție inconștientă —, care știe să exploateze iscusit o amenințare cu viața și s-o mascheze ca fiind un accident ce a avut loc întâmplător. Așa ceva nu trebuie să fie nicidecum ceva rar. Căci tendința de autodistrugere este prezentă cu o anumită forță la mult mai mulți oameni, decât este numărul celor la care se și impune; autovătămările sunt de regulă un compromis între această pulsivitate și forțele care i se mai opun, și chiar și acolo unde se ajunge cu adevărat la sinucidere, înclinația spre ea a fost prezentă cu mult timp înainte într-o măsură mai mică sau ca tendință inconștientă și reprimată.

Și intenția conștientă de sinucidere își alege timpul, mijloacele și ocazia; este perfect în concordanță cu situația când intenția inconștientă așteaptă îndelung un prilej care să poată să ia asupra lui o parte a cauzelor și să o poată elibera de apăsarea ei prin folosirea forțelor de apărare ale persoanei.¹¹ Nu sunt nicidecum aprecieri inutile cele pe care le emit aici; îmi este cunoscut nu numai un singur caz de accidente aparent produse întâmplător (de pe cal sau din trăsură), dar la care, dacă le privești mai îndeaproape împrejurările, se justifică

¹¹ Situația nu este atunci la urma urmei alta decât cea a atentatului sexual asupra unei femei, la care atacul bărbatului nu poate fi parat prin întreaga forță musculară a femeii, pentru că o parte din mișcările inconștiente ale celei atacate îi vin lui în întâmpinare favorabil. Doar se spune că o astfel de situație *paralizează* forțele femeii; mai trebuie apoi numai să adaugi cauzele acestei paralizări.

În această privință, sentința judecătorească plină de spirit a lui Sancho Panza, pe care o dă ca guvernator pe insula sa, este nedreaptă din punct de vedere psihologic (*Don Quijote*, Partea a II-a, cap. XLV). O femeie târăște un bărbat în fața judecătorului, căci pretinde că i-ar fi răpit prin violență onoarea. Sancho o despăgubește cu punga plină de bani pe care i-o ia pârâtului și, după plecarea femeii, îi dă acestuia permisiunea să fugă după ea și să-i smulgă din nou punga. Se întorc amândoi la el luptându-se, și femeia se laudă că răufăcătorul nu a fost în stare să-i ia punga. La care Sancho: „Dacă ți-ai fi apărat onoarea pe jumătate atât de serios precum această pungă, bărbatul nu ar fi putut să ți-o răpească.“

bănuiala de sinucidere acceptată inconștient. De pildă, în timpul unei curse de cai între ofițeri, un ofițer cade de pe cal și se rănește atât de grav, încât la câteva zile după aceea moare. Comportamentul său, după ce și-a recăpătat cunoștința, este frapant în mai multe privințe. Dar și mai izbitor fusese comportamentul său înainte. Este profund îndurerat de moartea iubitei lui mame; îl cuprind crize de plâns în societatea camarazilor săi, în fața prietenilor intimi se exprimă că s-a săturat de viață, vrea să părăsească serviciul, pentru a lua parte la un război în Africa, ce nu-l afectează altminteri cu nimic; deși înainte vreme era un călăreț curajos, acum evită călăritul cât poate de mult.¹² În sfârșit, înaintea cursei de cai în fața căreia nu se poate eschiva, își exprimă sumbra presimțire; având în vedere concepția noastră, nu o să ne mai mirăm că această presimțire s-a adevărit. Mi se va aduce obiecția că este desigur de înțeles că un om aflat într-o depresie nervoasă atât de profundă nu poate stăpâni calul la fel de bine ca în zilele când era sănătos. Sunt întru totul de acord; numai că eu doresc să caut mecanismul acestei inhibiții motorii prin „nervozitate“ în intenția de autodistrugere subliniată aici.

S. Ferenczi din Budapesta mi-a lăsat spre publicare analiza unui caz de rănire prin împușcare așa-zis accidentală, pe care-l explică drept o tentativă inconștientă de sinucidere. Nu pot decât să mă declar de acord cu concepția sa:

„J. Ad., ucenic tâmplar în vârstă de 22 de ani, m-a căutat la 18 ianuarie 1908. Voia să afle de la mine dacă glonțul care i-a pătruns la 20 martie 1907 în tâmpla stângă poate sau trebuie să fie îndepărtat prin operație. Făcând abstracție de niște dureri de cap nu prea

¹² Este clar că situația câmpului de luptă este una care vine în întâmpinarea intenției de sinucidere care încă se mai sfiește de calea directă. Cf. în *Wallenstein* cuvintele căpitanului suedez despre moartea lui Max Piccolomini: „Se spune că voia să moară.“

puternice care-i apar din când în când, se simte foarte sănătos, nici din investigația obiectivă nu rezultă absolut nimic în afara cicatricii caracteristice unei împușcături, înnegrită de pulbere, de la tâmpla stângă, așa că nu îl sfătuiesc să se opereze. Întrebat de împrejurările în care a avut loc cazul, îmi spune că s-a rănit accidental. Se juca cu revolverul fratelui, *a crezut că nu este încărcat*, și l-a pus cu mâna stângă la tâmpla *stângă* (nu este stângaci), a pus degetul pe trăgaci și a tras. *Trei cartușe erau în arma cu șase focuri*. L-am întrebat cum i-a venit ideea să ia revolverul. Mi-a răspuns că era în timpul recrutării lui; cu o seară înainte luase arma la cârciumă, temându-se că vor avea loc încăierări. La trierea recruților fusese declarat inapt din cauza varicelor, lucru de care i-a fost foarte rușine. S-a dus acasă, s-a jucat cu revolverul, dar fără a intenționa să-și facă vreun rău; și a avut loc accidentul. La următoarea întrebare cum era în rest de mulțumit cu viața sa, a răspuns cu un oftat și mi-a relatat povestea lui de dragoste cu o fată care îl iubea și ea și totuși îl părăsea; emigra pur și simplu din aviditate de bani în America. Voia să plece după ea, dar părinții lui îl împiedicau. Iubita lui a plecat pe 20 ianuarie 1907, deci cu două luni înainte de incident. În ciuda acestor elemente de suspiciune, pacientul a insistat că împușcătura fusese un «accident». Eu însă sunt ferm convins că omisiunea lui de a se fi asigurat că arma era descărcată înainte de a se juca era, ca și automutilarea, determinată psihic. El se afla încă foarte puternic sub impresia deprimantă a nefericitei lui povești de dragoste și voia în mod evident să «uite», plecând în serviciul militar. Când i-a fost luată și această speranță, s-a ajuns la jocul cu arma de foc, adică la încercarea inconștientă de sinucidere. Faptul că a ținut revolverul în mâna stângă, nu în cea dreaptă, pledează în mod decisiv pentru ideea că,

într-adevăr, doar s-a «jucat», adică nu a vrut să comită conștient actul sinuciderii.“

O altă analiză, pe care mi-a lăsat-o mie observatorul, a unei autovătămări corporale aparent întâmplătoare ne amintește de proverbul: „Cine sapă groapa altuia cade singur în ea.“

„Doamna X., dintr-un mediu burghez bun, este căsătorită și are trei copii. Este, ce-i drept, nervoasă, dar nu a avut niciodată nevoie de un tratament energic, pentru că face destul de bine față vieții. Într-o zi s-a ales în felul următor cu o desfigurare destul de impunătoare, dar trecătoare a chipului ei. Pe o stradă care tocmai se repara s-a împiedicat de un morman de pietre și s-a lovit cu fața de zidul unei case. Tot obrazul s-a zdrelit, pleoapele i s-au învinețit și umflat, și cum i-a fost frică să nu pățească ceva la ochii a chemat doctorul. După ce s-a liniștit în această privință, am întrebat-o: «Dar cum de ați căzut de fapt așa?» A răspuns că tocmai înainte își avertizase soțul, care avea de câteva luni o afecțiune la articulații, mergând cu greutate pe jos, să fie foarte precaut pe strada asta, și făcuse deja de mai multe ori experiența că în cazuri similare i se întâmpla în mod ciudat chiar ei ceea ce anterior atenționase pe altcineva să nu pățească.

Nu am fost mulțumit cu motivația accidentului și am întrebat-o dacă nu putea să relateze eventual ceva mai multe. Ba da, chiar înainte de accident văzuse în magazinul de pe celalaltă parte a străzii un tablou drăguț, pe care și-l dorise brusc ca decorațiune pentru camera copiilor, așa că a vrut să-l cumpere pe loc: s-a îndreptat direct spre magazin, fără să fie atentă la stradă, s-a împiedicat de grămada de pietre și a căzut cu fața în zidul casei, fără să fi făcut nici cea mai mică încercare de a se feri cu mâinile. Intenția de a cumpăra tabloul a uitat-o imediat și a plecat cât se poate de repede spre casă.

— Dar de ce nu v-ați uitat mai atent? am întrebat.
— Ei, mi-a răspuns, poate a fost totuși o *pedeapsă!*
Din cauza poveștii pe care v-am spus-o deja confidențial.
— Această poveste tot vă mai frământă la fel de mult?
— Da... după aceea am regretat foarte mult, m-am considerat rea, criminală și imorală, dar atunci eram aproape nebună din cauza nervozității.

Fusese vorba de un avort, pe care-l făcuse cu acordul soțului ei, întrucât amândoi voiau din cauza condiției lor pecuniare să fie scutiți de a mai fi binecuvântați cu alți copii; avortul îl începuse cu o moașă prin mijloace băbești și îl încheiase cu un medic specialist.

— Adesea îmi fac reproșul: ți-ai omorât copilul, și mă temeam că așa ceva tot nu ar putea rămâne nepedepsit. Acum că m-ați asigurat că nu-i nimic grav cu ochii mei, m-am liniștit complet: acum sunt *destul de pedepsită* oricum.

Acest accident era deci pe de o parte o autopedeapsire pentru a-și ispăși fapta rea, pe de altă parte un mijloc de a scăpa de o pedeapsă necunoscută, poate mult mai mare, de care se temuse mereu timp de atâtea luni. În momentul în care se năpustise asupra magazinului pentru a-și cumpăra tabloul, amintirea întregii povești cu toate temerile ei, care se făcuse simțită destul de tare în inconștientul ei deja în timp ce-și avertizase soțul, devenise copleșitoare și ar fi putut găsi eventual expresie în ceva de genul: dar de ce ai nevoie să împodobești camera copiilor, doar ți-ai omorât copilul! Ești o ucigașă! Marea pedeapsă se apropie cu siguranță!

Acest gând nu a fost conștientizat, dar în locul lui ea a exploatat în acest, să-i zicem, moment psihologic situația, ca să folosească mormanul de pietre — care i s-a părut a fi adecvat în acest sens — pentru a se pedepsi singură într-un mod care să nu bată la ochi; de aceea nici măcar nu a întins în cădere mâinile în față și tot

de aceea nici nu s-a speriat foarte tare. Cea de-a doua determinare, probabil mai minoră, a accidentului ei este desigur autopedeșirea din cauza dorinței *inconștiente* de înlăturare resimțită la adresa soțului ei, ce-i drept complice în chestiunea cu avortul. Dorința se trădase prin avertismentul total superfluu de a fi foarte precaut pe strada cu mormanul de pietre, odată ce bărbatul, tocmai pentru că se ținea greu pe picioare, mergea oricum foarte atent.¹³

Dacă analizăm împrejurările mai apropiate ale cazului, vom fi înclinați să-i dăm dreptate lui J. Stürcke (*loc. cit.*), când concepe o autovătămare aparent întâmplătoare prin arsură drept o „acțiune de jertfă“:

„O doamnă al cărei ginere trebuia să plece în Germania, pentru a face acolo serviciul militar, și-a opărit piciorul în următoarele împrejurări. Fiica ei aștepta curând să nască, și gândurile la primejdiile de război nu erau desigur menite să înveselească prea mult întreaga familie. În ajunul plecării îi invitase pe ginerele și pe fiica ei la masă. Chiar ea a pregătit în bucătărie mâncarea, după ce mai întâi, destul de ciudat, își schimbă ghetuțele ei înalte cu talpă plată, pe care poate să meargă comod și pe care le și poartă de obicei în casă, cu o pereche de papuci prea mari, deschiși în partea de sus, ai soțului ei. Luând o tigaie mare cu supă fiartă de pe foc, aceasta i-a căzut și a ars-o destul de serios la un picior, și anume în partea din spate a piciorului care nu era apărată de papucul deschis. Sigur că acest accident a fost pus de toată lumea pe seama «nervozității» ei de înțeles.

---

¹³ Van Emden, „Selbstbestrafung wegen Abortus“ (*Zentralbl. f. Psychoanalyse*, II/12.) — Un corespondent scrie la tema „autopedeșire prin acte ratate“: Dacă suntem atenți cum se comportă oamenii pe stradă, avem ocazia să constatăm cât de des li se întâmplă bărbaților care — după cum e obiceiul — se uită după femeile care trec pe lângă ei un mic accident. Ba își scrântește unul piciorul, pe drum drept, ba intră altul într-un felinar sau se rănește în alt mod.

Primele zile după această jertfă prin arsură a fost foarte atentă cu lucrurile fierbinți, ceea ce nu a împiedicat-o totuși să se ardă, nu după multe zile, la încheietura de la mână cu un sos fierbinte.¹⁴

¹⁴ Într-un mare număr de astfel de cazuri de vătămare prin accident sau de omorâre concepția rămâne îndoielnică. Cel care este mai puțin apropiat nu va avea niciun motiv pentru a vedea în accident altceva decât un joc al hazardului, în timp ce o persoană apropiată de cel accidentat și cunoscându-l cu tot felul de amănunte intime are motive să presupună intenția inconștientă îndărătul hazardului. Relatarea de mai jos a unui tânăr, a cărui logodnică a fost călcată mortal pe stradă, ne dă un bun exemplu despre tipul acestei cunoașteri și despre împrejurările secundare care intră în discuție într-un astfel de caz:

„În septembrie anul trecut am făcut cunoștință cu domnișoara Z., în vârstă de 34 de ani. Ea trăia în bunăstare, fusese logodită înainte de război, însă logodnicul, ofițer activ, căzuse pe front în 1916. Ne-am cunoscut și ne-am iubit, mai întâi fără intenții de căsătorie, întrucât situația, și anume diferența de vârstă dintre noi — eu aveam 27 de ani — nu ne îngăduia să ne facem planuri de viitor. Dar cum locuiam pe aceeași stradă, și anume vizavi unul de celălalt, și eram zilnic împreună, relația noastră a devenit cu timpul intimă. Astfel, ideea unei căsătorii a încolțit totuși și în cele din urmă am fost de acord. Logodna a fost stabilită pentru Paște; dar domnișoara Z. plănuia să facă mai înainte o călătorie la rudele ei din M., care a fost brusc împiedicată din cauza unei greve feroviare produse în urma puciului Kapp. [«Kapp-Lüttwitz-Putsch» sau «Kapp-Putsch» a fost evenimentul politic intern cel mai important din timpul Republicii de la Weimar, în anul 1920. El a dus Reichul în pragul unui război civil. — *N.t.*] Perspectivele tulburi care păreau să se întrevadă pentru viitor din cauza victoriei muncitorimii și a consecințelor ei s-au oglindit pentru scurt timp și în dispoziția noastră, dar mai cu seamă în a domnișoarei Z., care trăia și altminteri niște stări emoționale destul de schimbătoare, pentru că acum părea să intuiască noi piedici în calea viitorului nostru. Sâmbătă, 20 martie, se afla totuși într-o dispoziție sufletească voioasă ieșită din comun, ceea ce m-a mirat tot a dreptul și m-a entuziasmat și pe mine, așa că am început să vedem totul în culorile cele mai roz. Cu câteva zile mai înainte discutaserăm să mergem din când în când împreună la biserică, fără să fi stabilit însă o zi anume. A doua zi, 21 martie, la ora 9 și 15 minute, m-a sunat la telefon să vin să o iau imediat ca să mergem la biserică, ceea ce am refuzat, căci nu aș fi putut să fiu gata la timp și în plus aveam treburi de rezolvat. Domnișoara Z. a fost vizibil decepționată, a pornit apoi singură spre biserică, s-a întâlnit pe treptele casei ei cu un cunoscut și a parcurs împreună cu el scurtul drum prin Tauentzienstraße până la Rankestraße, fiind foarte bine dispusă, fără a menționa ceva despre discuția noastră. Domnul și-a luat rămas-bun de la ea cu o vorbă de duh — domnișoara Z. trebuia să treacă numai terasamentul lățit în acest loc și foarte clar vizibil —, și deodată a

Dacă îndărătul unei neîndemânări aparent accidentale și unui neajuns motor se poate ascunde o astfel de furie împotriva propriei integrități și a propriei vieți, nu mai necesită să facem un pas mare pentru a ni se părea posibilă transpunerea aceleiași concepții asupra unor mânuiri greșite care periclitează viața și sănătatea altora. Dovezile pe care le pot aduce pentru corectitudinea acestei concepții sunt luate din experiența asupra nevroticilor, deci nu se suprapun total cu cerința. Voi relata despre un caz în care nu propriu-zis o mânuire greșită, ci mai degrabă ceea ce putem numi o acțiune simpto-matică sau întâmplătoare m-a adus pe urma care a făcut apoi posibilă soluționarea conflictului pacientului. Am preluat o dată sarcina de a îmbunătăți căsnicia unui bărbat foarte inteligent, ale cărui neînțelegeri cu soția

---

fost călcată chiar lângă trotuar de o trăsură cu cai (contuzia ficatului, care a provocat câteva ore mai târziu moartea). Trecuserăm înainte vreme de sute de ori prin acel loc; domnișoara Z. era extrem de precaută, m-a oprit foarte adesea chiar pe mine să fac imprudențe, iar în dimineața aceasta nu treceau aproape niciun fel de vehicule, tramvaiele, omnibuzele etc. fiind în grevă; tocmai în acel moment al zilei domnea o liniște aproape absolută, ea trebuia, dacă nu să fi văzut, dar măcar să fi auzit trăsura neapărat! Toată lumea a crezut că a fost vorba de o «întâmplare»... dar primul meu gând a fost: asta-i imposibil... dar nici de o intenție nu poate să fie totuși vorba. Am căutat o explicație psihologică. După mai mult timp am crezut că am găsit-o în scrierea dumneavoastră *Psihopatologia vieții cotidiene*. Cu atât mai mult cu cât domnișoara Z. manifesta câteodată o anumită înclinație spre sinucidere, da, chiar voia să mă convingă și pe mine — idei pe care i le-am scos adesea din cap; de exemplu, cu numai două zile înainte începuse să vorbească, după întoarcerea de la o plimbare, fără niciun fel de motivație exterioară, despre moartea ei și diferitele reglementări succesoriale; de cele din urmă de altfel nu s-a ocupat!

Un indiciu că aceste declarații cu siguranță nu pot fi explicate printr-o intenție. Dacă îmi pot permite să avansez opinia mea care nu se pretinde a fi una competentă, ar fi că eu nu văd în această nenorocire nicio întâmplare, niciun efect al unei tulburări de conștiință, ci o autodistrugere intenționată executată cu o intenție inconștientă, ce a fost mascată de un accident fatal produs din întâmplare. Mă susțin în această concepție diferite afirmații ale domnișoarei Z. făcute în fața rudelor ei, atât înainte, când încă nu mă cunoștea, cât și ulterior, ca și în fața mea, chiar până în ultimele ei zile — totul trebuind conceput ca un efect al pierderii fostului ei logodnic, pe care în ochii ei nimic nu-l putea înlocui.“

sa tânără, care îl iubea cu multă tandrețe, aveau desigur niște motivații reale, dar, după cum el însuși a admis, nu se explicau total prin acestea. Îl preocupa încontinuu ideea divorțului, pe care o alunga apoi din nou, întrucât își iubea foarte mult cei doi copii mici. Totuși revenea iar și iar la intenția sa, fără să încerce vreun mijloc pentru a face situația suportabilă. O astfel de incapacitate de a pune capăt unui conflict o consider a fi dovada că există niște motive inconștiente și refulate, pentru întărirea celor conștiente aflate în luptă între ele, și în astfel de cazuri încerc să închei conflictul prin analiză psihică. Omul mi-a povestit la un moment dat despre un mic incident care îl speriasse foarte tare. Își „chinuia” într-o zi copilul cel mare, pe care-l iubea de departe cel mai mult: îl ridica și îl lăsa iar jos și la un moment dat a făcut-o într-un asemenea loc și atât de sus, încât copilul era cât pe ce să se lovească cu creștetul capului de candelabrul greu cu gaz care atârna din tavan. *Cât pe ce*, dar de fapt totuși nu sau poate tocmai. Copilul nu a pățit nimic, dar de la sperietură l-a luat amețeala. Tatăl a rămas locului, îngrozit, cu copilul în brațe, mama a făcut o criză de isterie. Iscușița deosebită a acestei mișcări neatente, violența reacției la părinți m-au făcut să înțeleg că trebuie să caut în acest hazard o acțiune simptomatică ce urma să exprime o intenție rea față de copilul iubit. Contradicția față de tandrețea pe care o manifesta acum acest tată pentru copilul lui am putut s-o elucidez, când am deplasat undeva în trecut impulsul de vătămare, într-un timp când acest copil era singurul și atât de mic, încât tatăl nu trebuia încă să arate un interes tandru pentru el. Apoi mi-a fost ușor să presupun că bărbatul puțin satisfăcut de soția sa avusese pe-atunci gândul sau formulase intenția: dacă această mică ființă, de care nu mă leagă nimic, moare, atunci sunt liber și mă pot despărți de soția mea. Așadar, o dorință de moarte față

de această faptură acum atât de iubită trebuia în mod inconștient să dăinuie încă. Pornind de aici, drumul spre fixarea inconștientă a acestei dorințe a fost ușor de găsit. O determinare puternică rezulta într-adevăr din amintirea din copilărie a pacientului că moartea unui frate mic, pentru care mama acuza neglijența tatălui, dusese la conflicte violente între părinți cu amenințarea divorțului. Continuarea căsniciei pacientului meu a confirmat combinația mea și prin succesul terapeutic raportat.

J. Stärcke (*loc. cit.*) a dat un exemplu pentru faptul că scriitorii nu ezită să pună apucarea greșită a unui obiect în locul unei acțiuni intenționate și să o facă astfel sursa celor mai grele consecințe:

„Într-una dintre schițele lui Heyermann¹⁵ apare un exemplu de apucare greșită sau, mai exact spus, de mânăuire greșită, care este folosit de autor ca motiv dramatic.

Este schița *Tom și Teddie*. Dintr-o pereche de scufundători — care dau reprezentații într-un teatru de varietăți, stau mai mult timp sub apă și execută acolo tot felul de giumbușlucuri într-un bazin de metal cu pereți de sticlă —, femeia este combinată de scurt timp cu un alt bărbat, un dresor. Scufundătorul tocmai a prins-o înainte de spectacol împreună cu acesta în vestiar. O scenă tăcută, priviri amenințătoare și bărbatul spune: «După aceea!» — Reprezentația începe. Scufundătorul va executa trucul cel mai dificil, el va rămâne «două minute și jumătate sub apă într-o ladă închisă ermetic». Făcuseră această figură de mai multe ori deja, lada se închidea și «Teddie îi arăta publicului, care verifică timpul cu ochii pe ceas, cheia». Lăsa cheia să cadă de câteva ori în bazin în mod intenționat și apoi se scufunda repede

---

¹⁵ Hermann Heyermann, *Schetsen van Samuel Falkland*, 18. Bundel, Amsterdam, H.J.W. Becht, 1914.

după ea, pentru a nu fi prea târziu când lada urma să fie deschisă.

În această seară de 31 ianuarie, Tom a fost încuiat ca de obicei de degetele micițe ale femeiuștii voioase și proaspete. El a zâmbit îndărătul ochiului vizor al lăzii... ea s-a jucat cu cheia și a așteptat semnul din partea lui semnul convenit. În culise stătea dresorul în fracul său impecabil, cu o cravată albă, cu biciușca în mână. Pentru a atrage atenția femeii asupra lui, acest al treilea fluieră foarte scurt. Ea se uită spre el, râse și, cu gestul neîndemânatic al cuiva căruia îi este distrasă atenția, zvârli cheia atât de violent în sus, încât ea căzu exact la două minute și douăzeci de secunde, bine numărate, lângă bazin, în pânza drapelului care acoperea piedestalul. Nimeni nu o văzuse. Nimeni nu putea să o vadă. Din sală, iluzia optică era de așa natură, încât toți au văzut cheia alunecând în apă... și nimeni din personalul auxiliar al teatrului nu a sesizat nimic, întrucât pânza drapelului a înăbușit sunetul.

Râzând, fără să ezite, Teddie s-a cățărat pe marginea bazinului. Râzând — rezista el desigur —, a coborât scara. Râzând, a dispărut sub pedestal, pentru a căuta acolo și, negăsind imediat cheia, s-a aplecat cu o mimică greu de imitat, cu o expresie pe chip, de parcă ar fi spus: «Vai de mine, cât e de enervant!» spre partea din față a pânzei drapelului.

În acest timp, Tom făcea mutre caraghioase și ciudate în spatele ochiului lăzii, ca și cum și el ar fi devenit neliniștit. Se vedea albul dinților săi falși, se vedea cum își mușca buzele pe sub mustață, se vedeau bulele comice de aer de la respirație care se zăriseră și în timp ce mânca mărul. Se vedea cum degetele sale gălbuie și noduroase băjbăiau și scormoneau... și se râdea, așa cum se mai râsese deja de atâtea ori în seara asta.

Două minute și cincizeci și opt de secunde...

Trei minute și șapte secunde... douăsprezece secunde...

Bravo! Bravo! Bravo!...

Deodată, sala fu cuprinsă de uluire și se auzi un târșâit din picioare, pentru că personalul și dresorul începură și ei să caute, iar cortina căzu înaintea de a se fi ridicat capacul.

Șase dansatoare engleze apărură pe scenă... apoi omul cu poneii, câinii și maimuțele. Și așa mai departe.

Abia în dimineața următoare publicul află că se întâmplase o nenorocire, că Teddie rămăsese văduvă..."

Din cele citate reiese cât de bine trebuie să fi înțeles acest artist esența acțiunii simptomatice, pentru a ne putea prezenta atât de adecvat cauza mai profundă a neîndemânării ce a dus la moarte.

9

ACȚIUNI SIMPTOMATICE ȘI ÎNTÂMPLĂTOARE

Acțiunile descrise până aici, în care am recunoscut îndeplinirea unor intenții inconștiente, au apărut ca perturbări ale altor acțiuni intenționate și s-au ascuns îndărătul pretextului neîndemânării. Acțiunile simptomatice despre care va fi vorba acum se deosebesc de acțiunile de apucare greșită numai prin aceea că disprețuiesc sprijinirea pe o intenție conștientă și deci nu au nevoie de un pretext. Ele apar ca atare și sunt acceptate, întrucât la ele nu se presupune un scop și o intenție. Le executăm „fără să ne gândim la ceva în acest timp“, numai „pur și simplu întâmplător“, „ca pentru a ne ocupa mâinile“, și contăm pe faptul că o astfel de informație va aduce un final cercetării semnificației acțiunii. Pentru a se putea bucura de această poziție de excepție, acțiunile care nu mai recurg la scuza lipsei de îndemânare trebuie să îndeplinească anumite condiții; ele trebuie să *nu bată la ochi* iar efectele lor să fie minore.

Am adunat un număr mare de astfel de acțiuni întâmplătoare petrecute mie și altora și sunt de părere, după o cercetare temeinică a diferitelor exemple în parte, că ele

merită mai degrabă numele de *acțiuni simptomatice*. Ele exprimă ceva ce nici însuși autorul lor nu presupune în ele și ce el nu intenționează de regulă să comunice, ci să țină pentru el. Ele joacă, așadar, ca și toate celelalte fenomene luate în considerare până aici, rolul unor simptome.

Recolta cea mai bogată de astfel de acțiuni întâmplătoare sau simptomatice o obținem desigur tratând psihanalitic nevroticii. Nu pot să nu arăt pe baza a două exemple cu această proveniență cât de departe și cât de fin este dusă determinarea acestor întâmplări insignifiante prin intermediul gândurilor inconștiente. Granița dintre acțiunile simptomatice și apucarea greșită a unui obiect este atât de puțin delimitată, încât aș fi putut plasa aceste exemple și în capitolul anterior.

1) O femeie tânără relatează ideea subită care-i vine în ședință, și anume că ieri, când își tăia unghiile, s-a „tăiat până în carne, în timp ce se străduia să-și îndepărteze pielița fină din jurul patului unghiei“. Este ceva atât de puțin interesant, încât ne întrebăm mirați de ce așa ceva face obiectul aducerii aminte și de ce se menționează și ajungem la presupunerea că avem de-a face cu o acțiune simptomatică. Era într-adevăr inelarul la care s-a întâmplat mica stângăcie, degetul la care se poartă verigheta. În plus, era ziua căsătoriei ei, ceea ce conferă un sens anume, ușor de ghicit rănirii pieleiței fine. Tânăra istorisește și un vis care face aluzie la neîndemânarea bărbatului ei și la lipsa ei de sensibilitate ca femeie. Dar de ce era inelarul mâinii stângi cel la care s-a rănit ea, odată ce verigheta se poartă la mâna dreaptă? Bărbatul ei este jurist, „doctor în drept“, și simpatia ei tainică aparținuse ca fată unui medic (în glumă: „doctor în stâng“). O căsătorie la mâna stângă¹ are și ea semnificația ei anume.

¹ Expresia germană tradusă literal printr-o „căsătorie la mâna stângă“ înseamnă și căsătorie ilegitimă, concubinaj. (N.t.)

2) O tânără necăsătorită povestește: „Am rupt ieri în două fără să vreau o bancnotă de o sută de guldeni și i-am dat una dintre jumătăți unei doamne care mă vizita. Să fie și asta oare o acțiune simptomatică?” O cercetare mai îndepărtațe dezvăluie următoarele amănunte. Bancnota de o sută de guldeni: ea își dedică o parte din timpul și din averea ei operelor de binefacere. Împreună cu o altă doamnă se îngrijește de creșterea unui copil orfan. Cei o sută de guldeni sunt contribuția trimisă ei de către acea doamnă, pe care i-a pus într-un plic și i-a lăsat provizoriu pe masa ei de scris.

Vizitatoarea era o doamnă de vază pe care o ajută în altă acțiune de binefacere. Această doamnă voia să noteze o serie de nume de persoane cărora li te puteai adresa pentru sprijin. Nu aveau destulă hârtie, așa că pacienta mea a întins mâna după plicul de pe masă și l-a rupt, fără să se gândească la conținutul lui, în două bucăți, din care a păstrat una, pentru a avea un duplicat al listei de nume, iar pe cealaltă i-a dat-o vizitatoarei ei. A se nota caracterul inofensiv al acestui gest inoportun. O bancnotă de o sută de guldeni nu suferă, după cum se știe, nici o devalorizare prin faptul că este ruptă, dacă poate fi reconstituită complet din bucățile rupte. Faptul că doamna nu ar arunca hârtia era garantat prin importanța numelor scrise pe ea și tot așa nu exista nici un dubiu că ar restitui conținutul valoros de îndată ce l-ar remarca.

Cărui gând inconștient trebuia să-i dea însă expresie această acțiune întâmplătoare, care a fost facilitată de o uitare? Doamna aflată în vizită avea o relație foarte precisă față de cura noastră. Era aceeași care mă recomandase la vremea respectivă ca medic fetei aflate în suferință, și dacă nu mă înșel pacienta mea se considera datoare cu mulțumiri pentru acest sfat. Să reprezinte oare bancnota de o sută de guldeni înjumătățită un

onorariu pentru această mijlocire? Asta ar fi destul de ciudat.

Se mai adaugă însă un alt material. Cu o zi înainte, o mijlocitoare de cu totul altă natură se interesase la o rudă dacă stimata domnișoară voia să facă cunoștință cu un anume domn, și de dimineață, cu câteva ore înainte de vizita doamnei, ajunsese scrisoarea de cerere în căsătorie scrisă de pețitor, care dăduse prilej de multă veselie. Când doamna deschise acum vorba interesându-se de sănătatea pacientei mele, aceasta se poate să se fi gândit: „Mi-ai recomandat medicul potrivit, dar dacă m-ai putea ajuta și la bărbatul potrivit (și în spatele acestor vorbe: „și la un copil“), ți-aș fi și mai recunoscătoare.“ Pornind de la acest gând ținut refulat cele două mijlocitoare ale ei se contopiră într-una singură, și ea îi înmână vizitatoarei onorariul pe care fantezia ei era gata să i-l dea celeilalte. Această rezolvare devine obligatorie dacă adaug că tocmai în ajun îi povestisem despre astfel de acțiuni întâmplătoare sau simptomatice. Atunci ea s-a folosit de următoarea ocazie ivită pentru a produce ceva analog.

Am putea încerca o grupare a acțiunilor întâmplătoare și simptomatice produse atât de frecvent, în funcție de criteriul că au loc din obișnuință, regulat în anumite condiții sau disparat. Primele (ca jucatul cu lanțul ceasului, răsucirea firelor de păr din barbă etc.), care mai că intră în caracteristica persoanelor respective, se apropie de variatele gesturi de tic și merită desigur să fie tratate în legătură cu cele din urmă. În a doua grupă includ jucatul atunci când ținem un băț în mână, mâzgălitul atunci când ținem un creion în mână, zăngănitul atunci când avem niște monede în buzunar, frământatul aluatului și al unor materiale plastice, diferite moduri de a ne tot potrivi hainele și altele asemenea. Sub preocupările acestea ludice se

ascund în timpul tratamentului psihic în mod regulat sensuri și semnificații cărora le este refuzat un alt mod de exprimare. De obicei, persoana respectivă nu știe că procedează așa sau că a operat diferite modificării în mișcările ei obișnuite, și ea trece cu vederea efectele acestor acțiuni sau nu le acordă atenție. De exemplu, ea nu aude zgomotul pe care-l face zornăind monedele și parcă are o atitudine mirată și incredulă, dacă i se atrage atenția. De asemenea, tot ce facem, adesea fără să ne dăm seama, cu hainele noastre este semnificativ și merită interesul medicului. Orice modificare în ținuta obișnuită, orice mică neglijență, ca de exemplu un nasture neîncheiat, orice urmă de dezgolire vor să zică ceva ce proprietarul îmbrăcăminții nu vrea să spună direct, adesea nici nu știe să spună. Interpretările acestor mici acțiuni întâmplătoare precum și dovezile acestor interpretări reies de fiecare dată cu o suficientă siguranță din circumstanțele însoțitoare de pe parcursul ședinței, din tema tocmai tratată și din asociațiile care survin dacă atenția este direcționată spre aparenta coincidență. Din cauza acestei relaționări renunț să-mi susțin afirmațiile comunicând exemplele mele însoțite de analiză; dar menționez aceste lucruri pentru că eu cred că ele au la oamenii normali aceeași semnificație ca și la pacienții mei.

Nu pot să nu arăt cel puțin pe baza unui exemplu cât de strâns poate să fie legată o acțiune simbolică efectuată din obișnuință cu ceea ce este mai intim și mai important în viața unui om sănătos²:

„Așa cum ne-a învățat profesorul Freud, simbolistica joacă în viața infantilă a omului normal un rol mai mare decât ne-am aștepta după experiențele psihanaliticii mai timpurii; în această privință, următoarea analiză scurtă

---

² Jones, „Beitrag zur Symbolik im Alltag“ (*Zentralblatt für Psychoanalyse*, I, 3, 1911).

poate fi de un anumit interes, mai cu seamă din cauza perspectivei ei medicale.

Un medic a dat, la rearanjarea mobilelor lui într-un nou cămin, peste un stetoscop «simplu» din lemn. După ce s-a gândit un timp unde să-l așeze, s-a simțit tentat să îl pună lateral pe masa lui de scris, și anume așa încât a ajuns să stea exact între scaunul lui și cel pe care obișnuiau să șadă pacienții lui. Acțiunea ca atare era puțin ciudată din două motive. În primul rând, el nu are prea des nevoie de un stetoscop (fiind neurolog), și dacă are cumva nevoie de unul, folosește un stetoscop dublu pentru ambele urechi. În al doilea rând, toate aparatele și instrumentele lui medicale erau puse în sertare, singura excepție făcând acesta. Totuși el nu s-a mai gândit la această chestiune, până ce într-o bună zi o pacientă, care nu văzuse încă niciodată un stetoscop «simplu», îl întrebă ce era. Medicul i-a zis, iar ea l-a întrebat de ce îl pusese tocmai acolo, la care el a replicat cam brusc că acest loc era la fel de bun ca oricare altul. Asta l-a mirat însă și a început să se gândească dacă această acțiune nu avea la bază vreo motivație inconștientă și, familiarizat fiind cu metoda psihanalitică, a hotărât să investigheze problema.

Primul lucru pe care și l-a adus aminte a fost că pe când era student la Medicină, făcuse asupra lui impresie obiceiul medicului său din spital care ținea întotdeauna un stetoscop simplu în mână în timpul vizitelor în saloanele bolnavilor, cu toate că nu-l folosea niciodată. Îl admirase foarte mult pe acest medic și era extraordinar de atașat de el. Mai târziu, când el însuși și-a făcut practica în spital, a adoptat același obicei și s-ar fi simțit inconfortabil dacă și-ar fi părăsit din neatenție camera fără să aibă instrumentul asupra lui. Inutilitatea acestui obicei nu s-a arătat însă numai în faptul că singurul stetoscop pe care-l

utiliza în realitate era unul pentru ambele urechi, pe care-l purta în buzunar, ci și în acela că l-a continuat și când s-a mutat în secția chirurgicală, deși nu mai avea absolut deloc nevoie de un stetoscop. Semnificația acestor observații devine clară de îndată ce indicăm natura falică a acestei acțiuni simbolice.

Următorul lucru pe care și l-a amintit a fost că atunci când era mic îl frapase obiceiul medicului său de casă de a purta un stetoscop simplu în interiorul pălăriei; i se părea interesant că doctorul își ținea instrumentul principal mereu la îndemână când mergea să viziteze pacienții și că nu îi trebuia decât să-și dea jos pălăria (adică o parte a îmbrăcăminții sale) și să «și-l scoată». Ca mic copil fusese extrem de legat de acest medic și a putut să descopere de curând prin autoanaliză că la vârsta de trei ani și jumătate avusese o fantasmă dublă referitoare la nașterea unei surori mai mici: și anume că ea era copilul în primul rând al lui și al mamei lui, în al doilea rând al medicului și al lui. În această fantasmă el juca deci atât rolul bărbătesc, cât și pe cel femeiesc. Și-a mai amintit apoi că la vârsta de șase ani fusese consultat de același medic și își mai amintește și acum clar de senzația de voluptate avută când a simțit în apropierea sa capul doctorului care-i apăsa stetoscopul pe piept, precum și de mișcarea respiratorie ritmică, în sus și în jos. La vârsta de trei ani suferise de o boală cronică de piept și a trebuit să fie consultat în repetate rânduri, chiar dacă el nu-și mai amintea efectiv.

La opt ani l-a impresionat când un băiat mai mare i-a spus că la medic era o tradiție să meargă în pat cu pacientele lui. Există desigur în realitate un motiv pentru acest zvon și, în orice caz, femeile din vecinătate, inclusiv propria lui mamă, erau foarte atașate de tânărul și amabilul medic. Însuși analizându-l experimentase cu diferite ocazii tentații sexuale referitoare la pacientele

lui, se îndrăgostise de două ori de paciente și în cele din urmă se căsătorise cu una dintre ele. Este neîndoielnic că identificarea sa inconștientă cu doctorul a fost motivul principal care l-a determinat să urmeze cariera medicală. Din alte analize se poate presupune că acesta este cu certitudine motivul cel mai frecvent (cu toate că este greu de stabilit cât de frecvent). În cazul precedent era dublu determinat: în primul rând prin superioritatea, dovedită cu mai multe ocazii, a medicului față de tatăl pe care fiul era foarte gelos și în al doilea rând prin cunoștințele medicului legate de lucruri interzise și de prilejuri de satisfacere sexuală.

A urmat un vis deja publicat în altă parte³, de natură clar homosexual-masochistă, în care un bărbat, care este o figură substitutivă a medicului, îl ataca pe visător cu o «sabie». Sabia i-a amintit de o poveste din legenda Völsung a Nibelungilor, unde Sigurd pune o sabie scoasă din teacă între el și Brunhilde care doarme. Aceeași poveste apare în legenda regelui Arthur, pe care omul nostru de asemenea o cunoaște exact.

Sensul acțiunii simptomatice este clar acum. Medicul pusese stetoscopul cel simplu între el și pacientele lui, exact așa cum Sigurd și-a pus sabia între el și femeia pe care nu avea voie să o atingă. Acțiunea era o formațiune de compromis; ea servea la împlinirea a două mișcări: să cedeze în imaginația sa dorinței reprimată de a intra cu vreuna dintre pacientele lui încântătoare în relații sexuale, dar să-i amintească totodată că această dorință nu putea fi realizată. Era, ca să zicem așa, o vrajă împotriva atacurilor ispitei.

Aș dori să adaug că pasajul următor din *Richelieu* de Lord Lytton a făcut o impresie puternică asupra băiatului:

---

³ „Freud's Theory of Dreams“, *American Journ. of Psychol.*, aprilie 1910, p. 301, nr. 7.

*Beneath the rule of men entirely great
The pen is mightier than the sword*⁴,

că el a devenit un scriitor fecund și folosește un condei neobișnuit de mare. Când l-am întrebat de ce are nevoie de așa ceva, a replicat în mod caracteristic: «Am atâtea de exprimat.»

Această analiză ne amintește încă o dată ce privire pătrunzătoare în viața psihică ne oferă acțiunile «inofensive» și «ilogice» și cât de timpuriu este dezvoltată în viață tendința de simbolizare.“

Mai pot să povestesc eventual din experiența mea terapeutică un caz, în care mâna ce se juca cu un ghemotoc făcut dintr-o bucățică de pâine a constituit o mărturie elocventă. Pacientul meu nu avea încă treisprezece ani, de aproape doi ani suferea de o isterie gravă; l-am luat în sfârșit pe băiat în tratament psihanalitic, după ce o ședere mai lungă într-un institut de hidroterapie nu dăduse rezultat. După presupunerea mea, el trebuia să fi avut niște experiențe sexuale și să fie chinuit, corespunzător nivelului său de vârstă, de întrebări de ordin sexual; însă m-am ferit să-i vin în ajutor cu diferite lămuriri, pentru că voiam, la rândul meu, să îmi verific supozițiile. Eram, așadar, curios pe ce cale se vor revela la el cele căutate de mine. Într-o zi m-a frapat că tot învârtea ceva între degetele mâinii drepte, apoi băga acel ceva în buzunar, continuând să se joace acolo, după care îl scotea iarăși și tot așa. Nu am întrebat ce avea în mână; dar mi-a arătat singur, deschizând brusc mâna. Era o bucățică de pâine, frământată până devenise un ghemotoc. În ședința următoare a adus din nou un astfel de ghemotoc, dar a modelat din el, în timp ce discutam amândoi, cu o

---

⁴ Cf. Oldham: *I wear my pen as others do their sword* [„Îmi port condeiul precum alții sabia“; iar citatul din text: „Sub conducerea oamenilor cu adevărat mari/ Condeiul este mai puternic decât sabia.“ (N.t.)]

viteză incredibilă și cu ochii închiși, figuri care mi-au trezit interesul. Erau indubitabil omuleți cu cap, două brațe, două picioare, ca idolii preistorici cei mai primitivi, și cu un apendice între picioare pe care l-a lungit ca să formeze un vârf. Imediat ce a terminat, a început din nou să frământa omulețul; mai încolo l-a lăsat așa, dar a modelat un apendice asemănător pe spatele omulețului și în diferite alte locuri, pentru a ascunde semnificația primului. Am vrut să-i arăt cum îl înțelegeam eu, dar fără a-l lăsa să se eschiveze susținând că nu se gândise la nimic în timp ce desfășura activitatea de modelare a omuleților. În această intenție l-am întrebat deodată dacă-și amintea de povestea aceluia rege roman care-i dăduse trimisului fiului său un răspuns pantomimic în grădină. Băiatul nu a vrut să-și amintească de ceea ce trebuia să fi învățat totuși cu mult mai de curând decât mine. M-a întrebat dacă era povestea sclavului pe al cărui cap ras perfect fusese scris răspunsul. Nu, asta face parte din istoria grecească, i-am spus și am povestit: regele Tarquinius Superbus îl pusese pe fiul său Sextus să se furișase într-un oraș inamic din Latium. Fiul, care își făcuse între timp partizani în acest oraș, trimise un sol la rege cu întrebarea ce urmează să facă în continuare. Regele nu a dat nici un răspuns, ci s-a dus în grădina lui, a pus să-i fie repetată acolo întrebarea și a tăiat în tăcere capetele cele mai mari și mai frumoase de mac. Solului nu i-a rămas altceva decât să-i relateze acest lucru lui Sextus, care și-a înțeles tatăl și s-a ocupat de înlăturarea cetățenilor cei mai de vază din oraș prinuciderea lor.

În timp ce vorbeam, băiatul s-a oprit din frământat și, când am început să povestesc ce a făcut regele în grădina sa, la cuvintele mele „a tăiat în tăcere“ i-a și smuls, cu o mișcare iute ca fulgerul, capul omulețului său. Deci

mă înțelesese și observase că fusese și el înțeles de mine. Acum i-am putut pune întrebări direct, i-am dat lămuririle de care avea nevoie și în scurt timp am reușit să punem capăt nevrozei lui.

Ațiunile simptomatice pe care le putem remarca într-o abundență aproape inepuizabilă la oamenii sănătoși ca și la cei bolnavi merită interesul nostru din mai mult decât un singur motiv. Ele îi servesc medicului deseori drept indicii valoroase pentru orientarea în situații noi sau care-i sunt puțin cunoscute, iar observatorului naturii umane îi trădează adesea tot ce își dorește să știe, și uneori chiar mai mult de-atât. Cine este familiarizat cu posibilitatea de a le evalua se poate crede uneori aidoma regelui Solomon care înțelegea, după legenda orientală, limbajul animalelor.

Într-o zi aveam de consultat medical în casa mamei sale un bărbat tânăr pe care nu-l cunoșteam. Când a ieșit în întâmpinarea mea, m-a frapat o pată mare ca de albuș, care se putea recunoaște după marginile rigide specifice, pe pantalonii lui. Tânărul s-a scuzat după un scurt moment de jenă că, simțindu-se răgușit, băuse un ou crud, din care alunecase probabil puțin albuș căzând pe hainele lui, și spre confirmare mi-a putut arăta coaja oului care se vedea pe o farfurioară în camera lui. Cazul suspect era astfel explicat într-un chip inofensiv; dar când mama lui ne-a lăsat singuri, i-am mulțumit că mi-a ușurat atât de mult diagnosticarea și am luat în mod firesc ca bază a discuției noastre mărturisirea lui că suferă de masturbare. Altă dată am făcut o vizită la o doamnă pe cât de bogată, pe atât de cărpănoasă și de smintită, care obișnuia să-i dea medicului sarcina de a se chinui să avanseze prin hățișul multor văicăreli, înainte de a se ajunge la motivarea simplă a stărilor ei. Când am intrat în încăpere, ședea la o măsuță și era preocupată să pună florini de argint în grămăjoare, și în timp ce s-a

ridicat a aruncat câteva monede pe jos. Am ajutat-o să le adune, dar i-am întrerupt curând zugrăvirea situației ei lamentabile întrebând-o: „Deci distinsul ginere v-a făcut să pierdeți atâția bani?“ A răspuns negând revoltată, pentru a-mi povesti la cel mai scurt timp după aceea istoria deplorabilă a neliniștii ei cauzate de risipa ginerelui, numai că de atunci nu m-a mai chemat. Nu pot afirma că ne facem întotdeauna prieteni printre cei cărora le comunicăm semnificația acțiunilor lor simptomatice.

O altă „Mărturisire prin act ratat“ este relatată de dr. J.E.G. van Emden (Haga): „La achitarea notei de plată într-un mic restaurant chelnerul a susținut că prețul unui anumit fel de mâncare fusese ridicat cu zece pfenigi din cauza războiului; la întrebarea mea de ce acest lucru nu fusese semnalat pe lista de prețuri a răspuns că trebuia să fie desigur o omisiune, dar că era cu certitudine așa! Când a luat suma de bani de la mine a fost neîndemânat și i-a scăpat pe masă o monedă de zece pfenigi chiar pentru mine!!

— Acum știi sigur că mi-ați socotit prea mult, vreți să mă interesez la casă?

— Vă rog să-mi permiteți... o clipă, și dus a fost.

Sigur că i-am lăsat dreptul să se retragă și după ce s-a scuzat, două minute mai târziu, că făcuse confuzie cu un alt fel de mâncare, i-am lăsat și cei zece pfenigi pentru contribuția lui la psihopatologia vieții cotidiene.“

Cine își va observa vecinii în timpul mesei va putea constata la ei acțiunile simptomatice cele mai frumoase și mai pline de învățăminte.

Astfel, dr. Hanns Sachs povestește:

„Eram din întâmplare de față când un cuplu mai în etate, înrudit cu mine, a luat cina. Doamna suferea de stomac și trebuia să țină un regim foarte strict. Bărbatului tocmai i se adusese o friptură și a rugat-o pe

soția lui, care nu avea voie să guste din această mâncare, să-i dea muștarul. Femeia a deschis dulapul, a băgat mâna înăuntru și a pus în fața soțului pe masă sticluța cu picăturile ei de stomac. Între recipientul cu muștar în forma unui borcănel și sticluța cu picături nu exista desigur nici o asemănare din care să se poată explica apucarea greșită; totuși, femeia a remarcat confuzia abia când soțul ei i-a atras atenția râzând. Sensul acțiunii simptomatice nu necesită nici o explicație.“

Un exemplu delicios de acest fel, care a fost exploatat de observator într-un mod foarte iscusit, i-l datorez dr. Bernh. Dattner (Viena):

„Mă aflu cu colegul meu de la Filosofie, dr. H., la restaurant ca să luăm masa de prânz. Îmi povestește despre vicisitudinile examenului de candidatură, menționează că înainte de a-și încheia studiile lucrase ca secretar la trimisul, respectiv ministrul extraordinar plenipotențiar din Chile și spune:

— Apoi însă, ministrul a fost mutat și nu m-am prezentat celui nou-venit.

Și în timp ce pronunță această ultimă frază, duce o bucată de tort la gură, dar o lasă, ca într-un gest stângace, să-i cadă de pe cuțit. Eu sesizez imediat sensul tainic al acestei acțiuni simptomatice și îi arunc colegului nefamiliarizat cu psihanaliza ca din întâmplare replica:

— Ați lăsat să vă scape aici o bucată zdravănă.

El nu își dă însă seama că vorbele mele se pot referi la fel de bine la acțiunea sa simptomatică și repetă cu o surprinzătoare energie ce pare ciudată, ca și cum i-aș fi luat literalmente vorba din gură, exact aceleași cuvinte pe care le pronunțasem eu:

— Da, asta care mi-a scăpat a fost într-adevăr o bucată zdravănă, și se ușurează apoi printr-o descriere laborioasă a lipsei sale de îndemânare care l-a făcut să-și piardă postul bine plătit.

Sensul simbolice acțiuni simptomatice se elucidează dacă ținem cont de faptul că acest coleg avea scrupule să-mi povestească mie, care nu-i sunt prea apropiat, despre situația lui materială precară, și că apoi gândul care voia să răzbată s-a înveșmântat într-o acțiune simptomatică ce exprimă simbolic ceea ce ar fi trebuit să fie ascuns, creându-i astfel din inconștient vorbitorului condiții ca să se ușureze.“

Cât de mult sens se poate dovedi că zace în gestul de luare aparent neintenționată a unui obiect înapoi sau de luare cu sine tot aparent neintenționată a unui obiect o pot arăta următoarele exemple.

Dr. B. Dattner: „Un coleg îi face unei îndrăgite prietene din tinerețe pentru prima dată după căsătoria ei, o vizită. Îmi povestește despre această vizită și își exprimă mirarea că nu a reușit să stea la ea doar foarte puțin timp, așa cum își propusese. După aceea relatează însă un act ratat ciudat care i s-a întâmplat acolo. Soțul prietenei lui, care a luat parte la conversație, căutase o cutie cu chibrituri care se afla cu siguranță pe masă la venirea lui. Și colegul se căutase prin buzunare dacă nu «o băgase» întâmplător, dar în zadar. Multă vreme după aceea a «găsit-o» într-adevăr în buzunarul lui și l-a frapat că în cutie se afla un singur băț de chibrit. — Câteva zile mai târziu, un vis care vădește în mod insistent simbolistica cutiei și se ocupă cu prietena din tinerețe confirmă explicația mea că acest coleg voia să pretindă cu acțiunea sa simptomatică drepturi de prioritate și să prezinte exclusivitatea posesiei lui (numai un băț de chibrit înăuntru).“

Dr. Hanns Sachs: „Fetei noastre în casă îi place în mod deosebit să mănânce o anumită tortă. Nu ne putem îndoi de acest fapt, căci este singurul fel pe care îl prepară bine fără excepție. Într-o duminică ne-a adus exact această tortă, a lăsat-o pe servanță, a luat farfuriile

și tacâmurile folosite la felul de mâncare anterior și le-a îngrămădit pe tava pe care adusese torta; în vârful acestei grămezi a pus apoi din nou torta, în loc să ne-o servească, și a dispărut cu ea în bucătărie. Noi am crezut mai întâi că găsisse la tortă ceva ce trebuia îmbunătățit, dar cum nu a reapărut, soția mea a sunat și a întrebat:

— Betty, ce s-a întâmplat cu torta?

La care fata zice fără să înțeleagă:

— Cum adică?

A trebuit mai întâi să o lămurim că luase torta din nou cu ea; ea o pusese din nou pe tavă, o dusese din nou afară și o pusese din nou în bucătărie «fără să-și dea seama». În ziua următoare, când ne pregăteam să terminăm restul de tortă, soția mea a observat că nu era mai puțin decât lăsaserăm în ajun, că fata disprețuise deci bucata ce i se cuvenea din mâncarea ei preferată. Întrebată fiind de ce nu mâncase nimic din tortă, a răspuns ușor jenată că nu avusese poftă. — Atitudinea infantilă este foarte clară de ambele părți; mai întâi lipsa copilărească de măsură, care nu vrea să împartă cu nimeni țelul dorințelor sale, apoi reacția la fel de copilărească de îndărătnicie: dacă nu mi-o lăsați mie, atunci țineți-o pentru voi, acum nu-mi mai trebuie deloc.“

Acțiunile întâmplătoare sau simptomatice care se petrec în materie de căsnicie au adesea cea mai serioasă semnificație și l-ar putea face pe cel care nu vrea să se preocupe cu psihologia inconștientului să creadă în semne prevestitoare. Nu este un început bun dacă o femeie tânără își pierde în voiajul de nuntă verigheta, dar de obicei era doar rătăcită și se găsește curând din nou. — Cunosc o doamnă care este despărțită acum de soț și care semna la administrarea averii ei documentele adesea cu numele ei de fată, cu mulți ani înainte de a-l relua cu adevărat. — Am fost odinioară invitat la o pereche proaspăt căsătorită și am auzit-o pe tânăra soție

povestind veselă ultima ei întâmplare, cum o căutase în ziua după întoarcerea din călătorie pe sora ei nemăritată pentru a face cu ea, ca pe vremuri, cumpărături, în timp ce soțul își vedea de treburile lui. Deodată a observat pe partea de vizavi a străzii un domn și a exclamat față de sora ei, dându-i un cot: „Iată-l acolo pe domnul L.“ Uitase că acest domn era de câteva săptămâni soțul ei. M-au trecut fiori reci când am auzit această poveste, dar nu am cutezat să trag concluzii. Istorioara mi-a venit din nou în minte abia după ani de zile, când această căsnicie a avut parte de sfârșitul cel mai nefericit.

Din lucrările demne de remarcat, publicate de A. Maeder⁵ în limba franceză la Zürich, extrag următoarea observație care ar fi meritat de asemenea un loc în cadrul „uitării“:

*Une dame nous racontait récemment qu'elle avait oublié d'essayer sa robe de noce et s'en souvint la veille du mariage à huit heures du soir; la couturière désespérait de voir la cliente. Ce détail suffit à montrer que la fiancée ne se sentait pas très heureuse de porter une robe d'épouse, elle cherchait à oublier cette représentation pénible. Elle est aujourd'hui... divorcée.*⁶

Despre marea actriță Eleonora Duse mi-a povestit un prieten, care a învățat să fie atent la semne, cum etalează o acțiune simptomatică într-unul dintre rolurile ei, care arată din ce profunzime își extrage jocul scenic. Este drama destrămării unei căsnicii; ea tocmai a avut un conflict cu soțul și stă deoparte cufundată în

⁵ Alph. Maeder, „Contributions à la psychopathologie de la vie quotidienne“, *Archives de Psychologie*, vol. VI, 1906.

⁶ „O doamnă ne-a povestit recent că uitase să probeze rochia de mireasă și că și-a amintit în ajunul nunții la ora opt seara; croitoreasa pierduse speranța să își mai vadă clienta. Acest detaliu este suficient ca să arate că logodnica nu se simțea foarte fericită să poarte o rochie de mireasă, ea încerca să uite această reprezentare penibilă. Astăzi ea este... divorțată.“ (N.t.)

gânduri, înainte de a se apropia de ea cel ce urmează să o ademenească. În acest scurt interval de timp se joacă cu verigheta de pe degetul ei, o scoate, pentru a o pune la loc și a o scoate apoi din nou. — Acum este coaptă pentru celălalt.

Aici se potrivește și ceea ce istorisește Th. Reik despre alte acțiuni simptomatice cu inele.

„Noi cunoaștem acțiunile simptomatice pe care le execută persoanele căsătorite, scoțându-și verigheta și punându-și-o la loc. Un șir de acțiuni simptomatice similare a fost produs de colegul meu M. Primise de la o fată pe care o iubea un inel cadou și fata îi spusese că nu avea voie să-l piardă, altminteri ea ar ști că nu o mai iubește. În perioada ce a urmat, el a fost tot mai preocupat să nu piardă cumva inelul. Dacă îl punea deoparte, de exemplu când se spăla, atunci era sistematic rătăcit, așa că adesea îi trebuia mult timp să-l caute pentru a ajunge din nou în posesia lui. Când punea o scrisoare la cutie, trebuia de fiecare dată să-și înăbușe o mică temere că inelul ar putea fi tras înăuntru de marginile cutiei. Odată a fost atât de neîndemânic, încât inelul chiar a căzut în cutie. Scrisoarea pe care o trimitea cu această ocazie era o scrisoare de despărțire destinată unei iubite din trecut față de care se simțea vinovat. În același timp, în el se trezi dorul față de această femeie ce intra în conflict cu simpatia lui pentru obiectul prezent al iubirii lui.“ (*Internat. Zeitschrift f. Psychoanalyse*, III, 1915)

Din tema „inelului“ putem iarăși să realizăm cât de dificil este pentru psihanalist să găsească ceva nou, ce nu ar fi știut vreun scriitor înaintea lui. În romanul lui Fontane *Vor dem Sturm* (*Înainte de furtună*) consilierul juridic Turgany spune în timp ce joacă în societate „Gajurile“: „Vă rog să credeți, doamnele mele, că cele mai profunde secrete ale naturii se revelează în gajurile ce

se dau.“ Printre exemplele cu care-și întărește afirmația, unul merită interesul nostru special: „Îmi amintesc de soția unui profesor aflată între două vârste care își scotea uneori verigheta de pe deget ca să o dea gaj. Scutiți-mă să vă descriu fericirea conjugală a căminului.“ Apoi continuă: „În aceeași societate se afla un domn care nu pregeta să tot pună briceagul lui englezesc, zece lame cu tirbușon și amnar, în poalele doamnelor, până ce monstrul lamelor, după ce a rupt mai multe rochii de mătase, a dispărut în cele din urmă în strigătul general de indignare.“ Nu ne va surprinde că un obiect de o însemnătate simbolică atât de bogată cum este un inel e folosit pentru acțiuni ratate semnificative și atunci când indică legătura erotică altfel decât ca inel de logodnă sau verighetă. Dr. M. Kardos mi-a pus la dispoziție următorul exemplu al unei astfel de întâmplări:

„Acum câțiva ani s-a atașat de mine un bărbat cu mult mai tânăr, care-mi împărtășește strădaniile spirituale și se află cu mine cam în relația unui discipol față de dascălul său. I-am dăruit cu o anumită ocazie un inel care i-a prilejuit deja de mai multe ori niște acțiuni simptomatice, respectiv ratate, de îndată ce în cadrul relațiilor noastre ceva era dezaprobat de el. De curând mi-a relatat următorul caz deosebit de nostim și de transparent: Nu participase, invocând un oarecare pretext, la o întrunire ce avea loc o dată pe săptămână, la care obișnuia să mă vadă și să vorbească regulat cu mine, pentru că își dorise mai mult să meargă la o întâlnire cu o tânără doamnă. În dimineața următoare a observat, dar abia după ce plecase de mult de acasă, că nu avea inelul pe deget. Nu și-a făcut mai multe griji, pentru că a presupus că-l uitase pe noptieră unde-l pusese în seara din ajun și că-l va găsi acolo când va veni acasă. Imediat după ce s-a întors l-a și căutat, dar degeaba, așa că a început, la fel de zadarnic, să scotocească prin toată camera. În

sfârșit și-a adus aminte că pe noptieră inelul stătea — ca de altfel deja de mai mult de un an încoace — lângă un cuțitaș pe care îl purta de obicei în buzunarul vestei; așa că i-a venit ideea că ar fi putut pune, «distrat fiind», inelul împreună cu cuțitașul în buzunar. A băgat deci mâna în buzunar și chiar a și găsit acolo inelul căutat. — «Verigheta în buzunarul vestei» este modul proverbial de păstrare a inelului când bărbatul intenționează să înșele femeia de la care l-a primit. Sentimentul său de vină l-a determinat, așadar, mai întâi să se autopedepească («Nu mai meriți să porți acest inel»), în al doilea rând să mărturisească infidelitatea, ce-i drept însă, doar sub forma unei acțiuni ratate care nu a avut martor. Abia datorită ocolului făcut relatând cele întâmplate — ceea ce era de altfel de prevăzut — s-a ajuns la mărturisirea micii «infidelități» comise.“

Știu și o întâmplare a unui domn mai în etate care a luat de soție o fată foarte tânără și s-a gândit să petreacă noaptea nunții, în loc de în voiaj, într-un hotel din metropolă. De-abia ajuns la hotel, a observat speriat că-i lipsea portofelul, în care se afla întreaga sumă de bani destinată voiajului de nuntă, deci că-l rătăcise sau pierduse. A mai reușit să-și prindă la telefon servitorul care a găsit obiectul lipsă în haina mirelui lăsată acasă și i l-a adus la hotel celui care aștepta și care pășise în căsnicie așa, *neînstărit*. A putut deci să înceapă în dimineața următoare călătoria cu tânăra lui soție; dar în timpul nopții a rămas, după cum prevestise temerea lui, „ne-în-stare“.

Ne poate consola gândul că pentru om „pierderea“ este în foarte mare măsură o acțiune simptomatică, fiind astfel oportună măcar unei intenții tainice a celui păgubit. Este adesea numai expresia desconsiderării față de obiectul pierdut sau a unei respingeri resimțite față de el ori de persoana de la care provine, sau

tendința de pierdere s-a transpus asupra acestui obiect dinspre alte obiecte mai importante, prin legătura simbolică a gândurilor. Pierderea unor lucruri valoroase slujește la exprimarea unor emoții variate, poate fie să reprezinte simbolic un gând refutat, deci să repete o avertizare pe care am dori s-o trecem cu vederea, fie să aducă jertfe — și asta mai ales... obscurilor forțe ale destinului —, al căror serviciu nu a dispărut încă nici din viața noastră.

Pentru explicarea acestor afirmații despre pierdere urmează niște exemple:

Dr. B. Dattner: „Un coleg îmi relatează că a pierdut în mod surprinzător un stilou Penkala⁷ pe care-l avea deja de doi ani și pe care-l prețuia în mod deosebit datorită calităților sale. Analiza a scos la iveală următoarea stare de fapt: Cu o zi înainte colegul primise de la cumnatul lui o scrisoare evident dezagreabilă, a cărei frază finală suna astfel: «Nu am deocamdată nici chef, nici timp să-ți sprijin superficialitatea și lenevia.» Afectul care se lega de această scrisoare a fost atât de puternic, încât colegul a jertfit prompt în ziua următoare stiloul Penkala, *un cadou de la acest cumnat*, pentru a nu se mai simți prea îndatorat față de acesta.“

O doamnă pe care o cunosc s-a abținut să meargă la teatru în timpul doliului după bătrâna ei mamă, după cum este de înțeles. Mai lipsesc acum numai câteva zile până la scurgerea anului de doliu, și ea se lasă convinsă la îndemnul cunoștințelor ei să ia un bilet de teatru pentru o reprezentație deosebit de interesantă. Ajunsă în fața teatrului, constată că a pierdut biletul. Bănuiește mai târziu că l-a aruncat odată cu biletul de tramvai, când a coborât din vagon. Aceași doamnă se laudă că nu pierde niciodată nimic din neatendenție.

---

⁷ Denumit după inventatorul lui, inginerul croat Eduard (Slavoljub) Penkala (1871–1922). (N.t.)

Se poate presupune, aşadar, că şi un alt caz de pierdere care i s-a întâmplat nu a fost fără o bună motivaţie.

Ajunsa într-o localitate balneară se decide să viziteze o pensiune în care locuise la o dată precedentă. Este întâmpinată acolo ca o veche cunoştinţă, este ospătată şi află când vrea să achite că se poate considera musafir, ceea ce nu-i convine foarte mult. I se spune că poate să lase ceva pentru fata care a servit-o, şi atunci îşi scoate portofelul pentru a pune o bancnotă pe masă. Seara, servitorul pensiunii îi aduce o bancnotă de cinci mărci care a fost găsită sub masă şi după părerea proprietarei pensiunii trebuia sa-i aparţină domnişoarei. Îi căzuse deci din portofel când scosese bacşişul fetei. Probabil că voia totuşi să-şi achite consumaţia.

Într-o comunicare mai lungă⁸ Otto Rank a elucidat cu ajutorul unor analize de vis dispoziţia de jertfă care stă la baza acestui act şi motivaţiile sale mai adânci.⁹ Este apoi interesant când adaugă că uneori nu doar pierderea, ci şi *găsirea* de obiecte pare a fi determinată. În ce sens trebuie înţeleasă această afirmaţie poate reieşi din observaţia lui pe care o citez în continuare. Este clar că la pierdere este deja dat obiectul care la găsim abia trebuie căutat.

„O fată tânără, dependentă material de părinţii ei, vrea să-şi cumpere o bijuterie ieftină. Se interesează la magazin de preţul obiectului care-i place, află însă spre supărarea ei că el costă mai mult decât totalizează economiile ei. Şi totuşi este vorba de numai două coroane, a căror lipsă o împiedică de la această mică bucurie. Prost dispusă, o porneşte spre casă pe străzile oraşului animate la orele serii. Într-unul dintre locurile cele

---

⁸ „Das Verlieren als Symptomhandlung“, *Zentralbl. für Psychoanalyse*, I, 10/11.

⁹ Alte comunicări pe acelaşi subiect în *Zentralblatt für Psychoanalyse*, II, şi în *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, I, 1913.

mai frecventate observă deodată — cu toate că, din cele spuse de ea, era adâncită în gânduri — o foaică zăcând pe jos, de care tocmai trecuse fără să-i acorde atenție. Se întoarce, o ridică și constată spre uimirea ei că este o bancnotă de două coroane împăturită. Se gândește: asta mi-a fost trimisă de destin ca să-mi pot cumpăra bijuteria, și face bucuroasă stânga-mprejur, pentru a da curs acestui indiciu. În aceeași clipă își spune însă că totuși nu are voie să facă așa ceva, pentru că banii găsiți sunt cu noroc și nu ai voie să-i cheltuiești.

Crâmpeiul de analiză care ajută la înțelegerea acestei «acțiuni întâmplătoare» îl putem deduce desigur din situația existentă și fără a deține datele personale ale celei în cauză. Printre gândurile care o preocupau pe fată în drum spre casă s-o fi aflat probabil în prim-plan cel al sărăciei ei și al limitării ei materiale, și anume, după cum putem presupune, în sensul realizării dorinței ei de suprimare a condițiilor apăsătoare de trai. Ideea cum s-ar putea ajunge pe calea cea mai ușoară la suma de bani lipsă nu o fi rămas străină interesului ei orientat spre satisfacerea dorinței ei modeste și i-o fi adus în minte cea mai simplă soluție, cea a găsirii. În acest fel, inconștientul (sau preconștientul) ei era axat pe «găsit», chiar dacă acest gând — din cauza solicitării în altă direcție a atenției ei («adâncită în gânduri») — nu o fi devenit în totalitate conștient. Ba putem chiar să afirmăm pe baza unor cazuri asemănătoare analizate că «dispoziția de căutare» *inconștientă* poate să ducă mult mai degrabă la succes decât atenția direcționată în mod conștient. Altminteri, de-abia dacă ar fi explicabil cum de tocmai această persoană din multele sute de trecători, în plus și în niște condiții care îngreunează situația — iluminarea nefavorabilă de seară și mulțimea densă — a putut să facă această descoperire surprinzătoare pentru ea. În ce proporție mare chiar a existat această dispoziție

inconștientă sau preconștientă ne-o arată faptul ciudat că după ce a găsit acel obiect, deci după ce această dispoziție a ei devenise deja superfluă și se sustrăsese desigur deja atenției conștiente, a găsit, continuându-și drumul spre casă, într-un loc întunecos și izolat al unei străzi din suburbie o batistă.¹⁰

Trebuie spus că tocmai astfel de acțiuni simptomatice permit adesea accesul cel mai bun la cunoașterea vieții sufletești intime a oamenilor.

Din diferitele cazuri izolate de acțiuni întâmplătoare vreau să comunic un exemplu care a îngăduit o interpretare mai profundă și fără analiză, un exemplu care ilustrează în mod adecvat condițiile în care asemenea simptome pot fi produse într-un mod total neabătător la ochi, și de care se poate lega o remarcă de-o importanță practică. Într-o călătorie pe timp de vară s-a întâmplat că a trebuit să aștept câteva zile într-un anumit loc sosirea tovarășului meu de drum. În acest interval de timp am făcut cunoștință cu un tânăr, care părea și el să se simtă singur și mi s-a alăturat cu plăcere. Cum locuiam în același hotel, s-a potrivit ușor să luăm toate mesele împreună și să facem plimbări în doi. În după-amiaza celei de-a treia zile mi-a comunicat deodată că în seara respectivă își aștepta soția care urma să vină cu trenul rapid. Interesul meu psihologic s-a trezit și el brusc căci mă frapase la el deja de dimineață că îmi respinsese propunerea de a merge într-o excursie mai lungă și că în timpul micii noastre plimbări un anumit drum i se păruse prea abrupt și periculos și refuzase să o ia pe el. În timpul plimbării de după-amiază mi-a zis dintr-o dată să nu-mi amân din cauza lui masa de seară, căci o să-mi fie foame iar el se va duce abia după sosirea soției să ia cina cu ea. Am înțeles aluzia și m-am dus la masă, iar el s-a dus la gară. În dimineața zilei următoare ne-am întâlnit

¹⁰ *Internat. Zeitschrift für Psychoanalyse*, III, 1915.

în holul hotelului. M-a prezentat soției lui și a adăugat: „Sper să luați micul dejun cu noi?” Mai aveam o treabă de rezolvat undeva pe strada vecină și l-am asigurat că voi veni curând după ei. Când am intrat apoi în sala de mese, am văzut că perechea luase loc la o masă mică de la geam și că amândoi stăteau pe aceeași parte. Vizavi se afla un singur scaun, dar pe spătarul lui atârna pardesiul mare și greu al bărbatului, acoperind locul. Am înțeles foarte bine sensul acestei amplasări cu siguranță neintenționate, dar de aceea tocmai cu atât mai elocvente. Ea voia să zică: pentru tine nu e loc aici, acum ești în plus. Bărbatul nu a observat că m-am oprit în fața mesei fără a mă așeza, însă doamna da, căci i-a dat imediat un cot soțului și i-a șoptit: „I-ai ocupat domnului locul.“

Având în vedere acest rezultat, ca și altele asemănătoare, mi-am spus că acțiunile executate neintenționat trebuie să devină inevitabil sursă de neînțelegeri sau înțelegeri greșite în relațiile interumane. Făptașul, care nu știe nimic de vreo intenție legată de ele, nu și-o arogă și nu se consideră vinovat pentru ea. Celălalt în schimb recunoaște — căci el valorifică în mod regulat și astfel de acțiuni ale partenerului său ca concluzii pentru intențiile și gândurile sale — mai multe în procedeele psihice ale străinului, decât este acesta însuși dispus să admită și decât crede el că a comunicat. Cel din urmă se revoltă însă dacă i se prezintă cu reproș aceste concluzii deduse din acțiunile sale simptomatice, declară că sunt neîntemeiate, întrucât îi lipsește conștiința existenței intenției în executarea lor, și se plânge că este greșit înțeles de celălalt. Examinând mai exact, o astfel de neînțelegere constă într-o înțelegere prea fină și prea multă. Cu cât doi oameni sunt mai „nervoși“, cu atât mai mult își vor furniza reciproc motive pentru o dezbinare a cărei justificare fiecare o neagă pentru propria sa persoană la fel de convins pe cât o consideră

de certă referitor la persoana celuilalt. Iar aceasta este desigur pedeapsa pentru nesinceritatea interioară, căci oamenii, sub pretextele uitării, apucării greșite și lipsei de intenție, îngăduie exprimarea unor emoții pe care mai bine și le-ar mărturisi sieși și celorlalți, dacă tot nu sunt capabili să și le stăpânească. Într-adevăr, putem să susținem la modul general că fiecare face asupra semenilor permanent analiză psihică și drept urmare ajunge să îi cunoască pe aceștia mai bine decât se cunoaște pe sine însuși. Drumul spre respectarea avertismentului γνῶθι σεαυτόν duce prin studiul propriilor sale acțiuni și omisiuni, aparent întâmplătoare.

Dintre toți scriitorii care s-au exprimat cu diferite ocazii în legătură cu micile acțiuni simptomatice și acte ratate ori s-au servit de ele, nici unul nu a recunoscut natura lor secretă cu o atare claritate și nu a conferit stării de fapt o însuflețire atât de mare precum Strindberg, al cărui geniu pentru o astfel de cunoaștere a fost desigur susținut de o anomalie psihică profundă. Dr. Karl Weiß (Viena) a atras atenția asupra următorului pasaj din una dintre scrierile lui (*Internat. Zeitschrift für Psychoanalyse*, I, 1913, p. 268):

„După un moment contele chiar a venit și s-a apropiat liniștit de Esther, de parcă i-ar fi cerut o întâlnire.

— Ai așteptat mult? a întrebat-o cu glasul scăzut.

— Șase luni, după cum știi, răspunse Esther; dar m-ai văzut astăzi?

— Da, chiar în tramvai; și ți-am privit în ochi, încât am crezut că vorbesc cu tine.

— S-au «întâmpnat» multe de data trecută încoace.

— Da, și am crezut că s-a terminat între noi.

— De ce?

— Toate mărunțișurile pe care le-am primit de la tine s-au stricat, ba chiar într-un mod ocult. Dar asta este o constatare veche.

— Nu mai spune! Acum îmi amintesc de o mulțime de cazuri care mi s-au părut coincidențe. Am primit odată un pince-nez de la bunica mea, pe când eram încă prietene bune. Era din cristal de stâncă șlefuit și excelent la autopsii, o adevărată minune a tehnicii, pe care o păstram cu grijă. Într-o zi am *rupt-o* cu bătrâna și ea s-a supărat pe mine.

La următoarea autopsie s-a întâmplat apoi ca lentilele să cadă fără motiv. Am crezut că este pur și simplu vorba de o stricăciune; l-am trimis la reparat. Dar nu, a continuat să-și refuze serviciile; a fost pus într-un sertar și a dispărut.

— Nu mai spune! Ce ciudat că ceea ce privește ochii este și cel mai sensibil. Primisem un ochean de la un prieten; se potriva atât de bine la ochii mei, încât era o plăcere să-l folosesc. Prietenul și cu mine ne-am stricat prietenia. Știi tu, se ajunge la așa ceva fără o cauză vizibilă; i se pare unuia că nu se mai înțeleg. Când am vrut să folosesc binoclul data următoare la operă, nu am putut vedea clar. Brațul era prea scurt și vedeam două imagini. Nu trebuie să-ți spun că nici nu se scurtase brațul, nici nu se mărise distanța dintre ochi! Era o minune care se petrece în fiecare zi și pe care proștii observatori nu o remarcă. Explicația? *Forța psihică a urii este desigur mai mare decât credem.* — De altfel, la inelul pe care l-am primit de la tine s-a pierdut piatra... și nu se poate repara, nu se lasă. Vrei să te desparti acum de mine?... («Camererele gotice»)

Și în domeniul acțiunilor simptomatice observarea psihanalitică trebuie să cedeze întâietate scriitorilor. Ea nu poate decât să repete ce au spus aceștia de mult. Domnul Wilh. Stroß îmi atrage atenția asupra pasajului următor din romanul umoristic *Tristram Shandy* de Lawrence Sterne (Partea a IV-a, capitoul al V-lea):

„... și nu mă miră nicidecum că Gregorius de Nazianzum, când a sesizat la Iulian gesturile repezite și inconsecvente, a prevăzut că va deveni într-o zi un apostat; sau că Sf. Ambrozie l-a alungat pe *amanuensis*¹¹ al lui, din cauza unei mișcări necuviincioase cu capul, cu care dădea încolo și încioace ca un împlăciu; sau că Democrit a observat imediat că Protagora ar fi un savant, pentru că l-a văzut cum prinde o legătură de vreascuri, punând firele cele mai subțiri în centru. — Există mii de deschideri neobservate, continuă tatăl meu, prin care un ochi ager poate să descopere deodată sufletul; și eu susțin, adăugă el, că un om rezonabil nu poate să-și scoată pălăria când intră într-o cameră ori să și-o pună pe cap când iese din cameră, fără să îi și scape ceva ce-l trădează.“

Iată încă o culegere mică de variate acțiuni simptomatice la oameni sănătoși și la nevrotici:

Un coleg mai în vârstă, căruia nu-i place să piardă la jocul de cărți, a achitat într-o seară o sumă mai mare pe care o pierduse, fără să scoată un cuvânt de lamentare, dar într-o dispoziție ciudat de reținută și încordată. După plecarea lui se descoperă că și-a lăsat pe locul lui cam tot ce purta la el: ochelari, portțigaret, batistă. Asta cere desigur traducerea: hoților, dar frumos m-ați mai jefuit aici!

Un bărbat care suferă din când în când de impotență sexuală ce îi are originea în intensitatea relațiilor cu mama lui pe când el era copil relatează că este obișnuit să-și orneze scrierile și notițele cu un S, inițiala numelui mamei lui. El nu suportă ca scrisorile de acasă să ajungă în contact pe masa lui de scris cu cele din corespondența profană, și se vede de aceea obligat să le păstreze pe primele într-un loc separat.

---

¹¹ Persoană care scrie la dictare sau care copiază manuscrise. (*N.t.*)

O tânără doamnă deschide brusc ușa camerei de consultații, în care se găsește încă predecesora ei. Invocă drept scuză că a făcut-o „în mod mecanic“; dar curând rezultă că nu și-a demonstrat decât curiozitatea care o făcea înainte vreme să pătrundă în dormitorul părinților.

Fetele care sunt mândre de părul lor frumos știu să umble atât de dibaci cu pieptenele și acele de păr, încât în mijlocul unei discuții părul li se desface.

Anumitor bărbați li se răspândește în timpul tratamentului (în poziție culcată) mărunțiș din buzunarul pantalonilor și astfel ei onorează munca ședinței de tratament în funcție de aprecierea lor.

Cine uită la un medic un obiect pe care l-a adus cu el, cum ar fi pince-nez, mănuși, poșetă, indică astfel că nu se poate desprinde și ar dori să vină curând din nou. E. Jones spune: *One can almost measure the success with which a physician is practising psychotherapy, for instance by the size of the collection of umbrellas, handkerchiefs, purses, and so on, that he could make in a month.*¹²

Cele mai mici acțiuni făcute din obișnuință și care sunt executate cu o minimă atenție, ca întorsul ceasului înainte de culcare, stingerea luminii înainte de părăsirea unei încăperi ș.a., sunt uneori supuse unor dereglări care demonstrează în mod inconfundabil influența complexelor inconștiente asupra „obiceiurilor“ aparent celor mai puternice. Maeder povestește în revista *Coenobium* despre un medic de spital care s-a decis într-o seară să meargă din cauza unei chestiuni importante în oraș, cu toate că era de serviciu și nu ar fi trebuit să părăsească spitalul. Când s-a întors a observat mirat lumină în camera lui. Uitase, lucru care nu i se întâm-

¹² „Cineva aproape că poate măsura succesul cu care un medic practică psihoterapia, de exemplu după mărimea colecției de umbrele, batiste, genți și așa mai departe pe care ar putea să o facă într-o lună.“ (N.t.)

plase niciodată până atunci, să facă întuneric la plecare. Dar curând și-a dat seama de motivul acestei uitări. Directorul spitalului care locuia în clădire trebuia astfel să tragă concluzia, văzând lumina în camera internului său, că acesta este acolo.

Un bărbat împovărat de griji și pradă uneori unor proaste dispoziții m-a asigurat că în mod sistematic vede dimineața că ceasul lui a stat dacă, în ajun, a avut iarăși senzația că viața este prea grea și prea aspră. El exprimă deci în mod simbolic prin omisiunea de a-și întoarce ceasul că nu ține câtuși de puțin să apuce și ziua de mâine.

Un alt bărbat, pe care nu-l cunosc personal, scrie: „Atins de o lovitură grea de destin, viața mi s-a părut atunci atât de dură și de neprietenoasă, încât mi-am băgat în cap că nu voi găsi putere suficientă pentru a trăi și duce la capăt și ziua următoare, și atunci am observat că uitam aproape zilnic să-mi întorc ceasul, ceea ce nu omiteam înainte niciodată, ci o făceam mereu înainte de culcare aproape inconștient, în mod mecanic. Numai rareori îmi mai aminteam, dacă aveam a doua zi o treabă importantă sau care-mi capta în mod special interesul. Să fi fost oare și aici vorba de o acțiune simptomatică? Nu-mi puteam explica deloc lucrul acesta.“

Cine vrea, asemenea lui Jung („Über die Psychologie der Dementia praecox“¹³, 1907) sau lui Maeder („Une voie nouvelle en psychologie — Freud et son école“, *Coenobium*, Lugano, 1909), să facă efortul de a fi atent la melodiile pe care le fredonăm, fără voia noastră, adesea fără a ne da seama, va putea să descopere desigur în mod sistematic relația textului cu o temă care preocupă persoana respectivă.

---

¹³ Apărută în traducere românească în 2005 la Editura Trei, în C.G. Jung, *Opere complete*, vol. 3, „Psihogeneza bolilor spiritului“, sub titlul: „Despre psihologia Dementiei praecox“. (N.t.)

Și determinarea mai fină a exprimării gândurilor și ideilor în vorbă sau scris ar merita cercetată cu atenție. Credem în general că avem alegerea în ce cuvinte să ne înveșmântăm ideile sau prin ce imagine să le deghizăm. O privire mai îndeaproape ne arată că altele sunt criteriile care decid asupra acestei selecții și că în forma exprimării unei idei transpare un sens mai adânc, adesea neintenționat. Imaginile și expresiile de care se servește cu predilecție o persoană nu sunt adesea indiferente pentru aprecierea ei, și altele se dovedesc deseori a fi o aluzie la o temă care este ținută la momentul respectiv în fundal, dar care l-a mișcat puternic pe vorbitor. Am auzit pe cineva folosind într-o perioadă de timp în mod repetat în discuții teoretice expresia: „Dacă-i țâșnește cuiva brusc o idee prin cap“, dar știam că de curând primise vestea că fiului lui i-a fost străpunsă cascheta pe care o purta pe cap, țâșnindu-i un proiectil rusesc prin ea din față înspre spate.

10

ERORI

Erorile memoriei se deosebesc de uitarea cu rememorare greșită numai printr-o singură trăsătură, și anume că eroarea (reamintirea eronată, rememorarea greșită) nu este recunoscută ca atare, ci găsește crezare. Utilizarea cuvântului „eroare“ mai pare să depindă însă de o altă condiție. Vorbim despre „a ne înșela“ în loc de „a ne aminti greșit“, atunci când în materialul psihic ce urmează să fie reprodus trebuie evidențiat caracterul realității obiective, deci atunci când trebuie să ne amintim altceva decât un fapt al propriei noastre vieți psihice, mai degrabă ceva ce este susceptibil confirmării sau contrazicerii prin amintirea altora. Diferența față de eroarea de memorie în acest sens o constituie neștiința.

În cartea mea *Die Traumdeutung*¹ (1900)² m-am făcut vinovat de o serie de falsificări ale materialului istoric și în general ale materialului real, pe care le-am observat cu uimire după apariția cărții. Am văzut la o verificare mai atentă că ele nu au izvorât din neștiința mea, ci se datorează unor erori ale memoriei care se pot elucidă prin analiză.

¹ Apărută în traducere românească în 2003 la Editura Trei, în S. Freud, *Opere*, vol. 9, „Interpretarea viselor“. (N.t.)

² Ed. a opta (*Ges. Werke*, vol. II/III).

1. La p. 266 (a ediției întâi) numesc ca loc de naștere al lui Schiller orașul *Marburg*, al cărui nume apare în landul Steiermark. Eroarea se găsește în analiza unui vis din timpul unei călătorii de noapte, când am fost trezit de numele stației strigat de șeful de tren: *Marburg*. În conținutul visului se întrebă despre o carte a lui Schiller. Numai că Schiller nu s-a născut în orașul universitar Marburg, ci în *Marbach* din Suabia. Susțin și că am știut asta dintotdeauna.

2. La p. 135 tatăl lui Hannibal este numit *Hasdrubal*. Această eroare m-a supărat în mod deosebit, dar mi-a întărit cel mai mult concepția despre astfel de erori. Istoria dinastiei Barkas ar trebui să o știe puțini dintre cititorii cărții mai bine decât autorul care a așternut pe hârtie această greșeală și a trecut-o cu vederea la trei corecturi. *Tatăl* lui Hannibal se numea Hamilkar Barkas (Hamilcar Barca) — *Hasdrubal* era numele *fratelui* lui Hannibal, de altfel și cel al cumnatului și predecesorului său în conducerea armatei.

3. La p. 17 și la p. 370 susțin că *Zeus* îl castrează pe tatăl său Cronos și îl dă jos de pe tron. Dar această atrocitate am deplasat-o din greșeală cu o generație: mitologia greacă o pune în seama lui *Cronos* care o săvârșește asupra tatălui său *Uranos*.³

Cum se poate explica, așadar, că memoria mea a oferit infidelități în aceste puncte, în timp ce altminteri, după cum se pot convinge cititorii cărții, îmi pune la dispoziție materialul cel mai îndepărtat și neuzitat? Și apoi, că la trei corecturi efectuate cu grijă am trecut pe lângă aceste erori ca lovit de orbire?

Goethe a zis despre Lichtenberg: acolo unde face o glumă zace ascunsă o problemă. Ceva similar se poate

---

³ Eroarea nu este totală! Versiunea orfică a mitului a repetat castrarea, ea fiind săvârșită și asupra lui Cronos de către fiul său, Zeus. (Roscher, *Lexikon der Mythologie*).

afirma despre locurile din cartea mea menționate aici: acolo unde se prezintă o eroare, în spatele ei există o refulare. Mai corect spus: o nesinceritate, o deformare, care se bazează în cele din urmă pe material refulat. Am fost silit la analiza viselor comunicate acolo, prin simpla natură a temelor la care se referă gândurile onirice, pe de o parte să întrerup analiza undeva înainte de rotunjirea ei, pe de altă parte să răpesc din ascuțime unui detaliu indiscret prin ușoara lui denaturare. Nu puteam să procedez altfel și nici nu aveam altă alegere, dacă voiam efectiv să aduc exemple și dovezi; situația mea de constrângere deriva cu necesitate din caracteristica viselor de a da expresie materialului refulat, adică incapabil de conștientizare. Trebuia totuși să fi rămas suficient material de care să se indigneze sufletele mai sensibile. Denaturarea sau tănuirea ideilor continuatoare care mie însumi îmi erau cunoscute nu s-a putut face fără a lăsa urme. Ce am vrut să reprim și-a cucerit adesea contra voinței mele accesul în cele preluate de mine și a ieșit la iveală aici ca eroare pe care nu am observat-o. Toate cele trei exemple evidențiate au de altfel aceeași temă la bază; erorile sunt derivate ale unor gânduri refulate, care se preocupă cu tatăl meu decedat.

ad 1) Cine citește visul analizat la p. 266 va afla parțial direct, parțial va putea ghici din aluzii că m-am întrerupt când am ajuns la niște gânduri care ar fi putut conține o critică neprietenoasă la adresa tatei. În continuarea acestui șir de gânduri și amintiri există, așadar, o poveste supărătoare, în care joacă un rol cărțile, și un prieten de afaceri al tatălui care poartă numele *Marburg*, același nume la a cărui strigare în stația feroviară omonimă am fost trezit din somn. Pe acest domn Marburg voiam să-l evit în analiză, nepomenindu-mi-l nici mie, nici cititorilor mei; s-a răzbunat prin aceea că s-a amestecat acolo unde

nu avea ce căuta, și a modificat numele localității natale a lui Schiller din *Marbach* în *Marburg*.

ad 2) Eroarea *Hasdrubal* în loc de *Hamilkar*, numele fratelui în loc de numele tatălui, s-a produs exact într-un context în care este vorba despre fantasmеle de Hannibal ale anilor mele gimnaziali și despre nemulțumirea mea legată de purtarea tatălui față de „dușmanii poporului nostru“. Aș fi putut să continui și să povestesc cum relația mea cu tata s-a schimbat printr-o vizită în Anglia, care m-a făcut să-l cunosc pe fratele meu vitreg care trăia acolo și venea dintr-o căsătorie anterioară a tatălui meu. Fiul cel mare al fratelui meu este de o vârstă cu mine; fantazările mele despre cât de diferite ar fi fost lucrurile dacă nu aș fi venit pe lume ca fiu al tatălui meu, ci al fratelui meu nu au găsit deci un impediment în raporturile de vârstă. Aceste fantasmе reprimе au falsificat acum textul cărții mele în locul în care am întrerupt analiza, silindu-mă să pun numele fiului în loc de cel al tatălui.

ad 3) Atribui tot influenței amintirii acestui frate faptul că am deplasat cu o generație atrocitățile mitologice ale lumii zeilor greci. Dintre diferitele avertizări pe care mi le-a dat fratele meu de-a lungul anilor, una mi-a rămas mult timp fixată în memorie: „Să nu uiți un lucru în ceea ce privește conduita ta în viață“, îmi spusese el, „că tu aparții propriu-zis nu de a doua, ci de a treia generație în raport cu tatăl nostru.“ Tata se recăsătorise la o vârstă înaintată, așa că era cu mult mai în vârstă decât copiii din cea de-a doua lui căsătorie. Comit în carte eroarea pe care am menționat-o mai sus exact acolo unde abordez subiectul pietății dintre părinți și copii.

S-a întâmplat de câteva ori și ca unii prieteni și pacienți ale căror vise le-am relatat sau la care făceam aluzie în analizele onirice să îmi atragă atenția că împrejurările evenimentelor trăite de noi în comun au fost redată de mine inexact. Astea ar fi din nou erori istorice. Am

verificat diferitele cazuri în parte după îndreptarea lor și m-am convins, de asemenea, că modul în care rememorasem faptele obiective era numai acolo infidel unde denaturasem sau ascunsesem ceva în mod intenționat în analiză. Și aici avem din nou de-a face cu o eroare neobservată ca substituit pentru o tăinuire intenționată sau o refulare.

De aceste erori care izvorăsc din refulare se deosebesc în mod pregnant altele care se bazează pe o neștiință reală. Așa, de pildă, a fost vorba de neștiință când am crezut că am ajuns într-o excursie făcută în *Wachau* pe locurile natale ale revoluționarului *Fischhof*. Cele două localități au numai numele în comun; însă *Emmersdorf* al lui *Fischhof* este situat în *Kärnten*. Ceea ce eu nu știussem.

4) Încă o eroare rușinoasă și instructivă, un exemplu de ignoranță temporară, dacă pot spune așa. Un pacient mi-a amintit într-o zi să-i dau cele două cărți despre Veneția promise, din care voia să culeagă informații pentru călătoria lui de Paște. I-am răspuns că i le-am pregătit și m-am dus în bibliotecă pentru a le lua din aceea încăpere. În realitate însă uitasem să i le caut, pentru că nu eram întru totul de acord cu călătoria pacientului meu în care vedeam o tulburare inutilă a tratamentului și o păgubire materială a medicului. Mă uit deci repede prin bibliotecă după cele două cărți pe care le avusesem în vedere. *Veneția ca sălaș de cultură* este una dintre ele; în afara ei, trebuie să mai am însă și o lucrare istorică într-o colecție asemănătoare. Corect, iat-o: *Familia Medici*; o iau și i-o duc pacientului, pentru a-i mărturisi apoi rușinat că mă înșelasem. Doar știu foarte bine că familia Medici nu are nimic de-a face cu Veneția, dar pentru o clipă nu mi s-a părut deloc incorect.⁴ Acum trebuie să fac dreptate; întrucât i-am imputat de atâtea ori pacientului propriile

---

⁴ Familia Medici, după cum bine se știe, a fost mult timp una dintre cele mai importante familii din Florența și, prin extensie, din Toscana. (N.t.)

lui acțiuni simptomatice, îmi pot salva autoritatea față de el numai dacă dau dovadă de sinceritate și îi comunic motivele împotrivirii mele la călătoria lui și pe care i le-am ținut ascunse.

Putem să fim în general surprinși că setea de adevăr a oamenilor este mult mai puternică decât o apreciem în mod obișnuit a fi. Poate că este, de altfel, o urmare a preocupării mele cu psihanaliza că de-abia de mai pot să mint. Ori de câte ori încerc să denaturez ceva, cad pradă unei greșeli sau altui act ratat, prin care se trădează lipsa mea de sinceritate, așa ca în acest exemplu și în cele precedente.

Mecanismul erorii pare cel mai lejer dintre toate actele ratate, adică apariția erorii indică în chip foarte general că activitatea psihică respectivă avea de luptat cu vreo influență perturbatoare, fără ca tipul erorii să fie determinat prin calitatea ideii perturbatoare rămase în întuneric. Completăm de aceea în acest loc că în multe cazuri simple de greșală de vorbire și greșală de scriere trebuie presupusă aceeași stare de fapt. De fiecare dată când ne exprimăm greșit în vorbă sau în scris putem să conchidem că avem de-a face cu o tulburare cauzată de procese psihice în afara perimetrului intenției noastre, dar trebuie să admitem că eroarea de vorbire și de scriere urmează adesea legile similitudinii, ale comodității sau ale tendinței de accelerare, fără ca celui care perturbă să-i fi reușit în aceste cazuri să imprime un fragment al propriului său caracter în greșeala rezultată în vorbire sau în scriere. Abia prin faptul că materialul verbal ne vine în întâmpinare este facilitată determinarea greșelii și i se impune acesteia și limita.

Pentru a nu menționa exclusiv erori proprii, vreau să mai comunic câteva exemple care ar fi putut să fie incluse la fel de bine în cadrul erorii de vorbire și al apucării

greșite a unui obiect — ceea ce se poate considera însă lipsit de importanță, având în vedere echivalența tuturor acestor tipuri de act ratat.

5) I-am interzis unui pacient să-și cheme la telefon iubita de care el ar dori să se despartă, deoarece orice convorbire ar încinge din nou lupta de desprindere de ea. L-am sfătuit să-i comunice în scris ultima lui părere, cu toate că există dificultăți în a-i trimite scrisori. Mă vizitează la ora unu ca să-mi spună că a găsit o cale care să ocolească aceste dificultăți, mă întrebă printre altele și dacă poate să facă referire la autoritatea mea medicală. La ora două este preocupat cu compunerea scrisorii de despărțire, dar se întrerupe brusc și îi spune mamei lui, aflată de față: „Acum am uitat să-l întreb pe profesor dacă am voie să-i menționez în scrisoare numele“, se grăbește la telefon, cere să i se facă legătura și își strigă întrebarea în aparat: „Vă rog, se poate vorbi cu domnul profesor imediat după ora mesei?“ Ca răspuns îi răsună întrebarea uimită: „Adolf, ai înnebunit?“ și anume de la aceeași voce pe care nu ar mai fi trebuit s-o audă, conform indicației mele. Se „înșelase“ pur și simplu și formase în locul numărului medicului pe cel al iubitei.

6) O doamnă tânără trebuie să facă o vizită unei prietene proaspăt căsătorite din *Habsburgergasse* (străduța Habsburg). Vorbește despre această vizită în timpul mesei de familie, dar spune din greșeală că trebuie să meargă în *Babenberggasse* (străduța Babenberg). Unele dintre persoanele prezente la masă îi atrag rânzând atenția asupra erorii — sau asupra greșelii de vorbire, dacă preferăm să-i spunem așa — de care ea nu își dăduse seama. Căci cu două zile înainte fusese proclamată la Viena republica, negrul-galben dispăruse, făcând loc culorilor vechii Ostmark⁵: roșu-alb-roșu. Habsburgii sunt lichidați.

---

⁵ Ostmark, un nume preluat în secolul al XIX-lea pentru Babenberger Mark, marca (provincia, districtul) dinastiei Babenberg. Pe vremea

Vorbitorii au introdus această înlocuire în adresa prietenei ei. Există de altfel în Viena o foarte cunoscută stradă Babenberg (*Babenergasse*), dar niciun vienez nu ar vorbi despre ea numind-o doar „Gasse“ [străduță, uliță].

7) Într-o stațiune estivală, învățătorul local, un tânăr foarte sărac dar chipeș, i-a făcut atâta timp o curte asiduă fiicei unui proprietar de vile din metropolă, până ce fata s-a îndrăgostit cu pasiune de el, determinându-și familia să accepte căsătoria în ciuda diferențelor sociale și de rasă existente. Iată că învățătorul îi scrie într-o zi fratelui său o scrisoare, în care spune: „Frumoasă nu-i fata deloc, da-i drăgălașă și până aci toate ar fi bune. Dacă mă voi putea însă decide să mă-nsor cu o evreică, asta încă nu-ți pot zice.“ Scrisoarea aceasta ajunge în mâinile logodnicei și pune capăt logodnei, iar în același timp fratele se miră foarte tare de afirmațiile ce-i fuseseră adresate lui în problema amoroasă. Omul meu de încredere m-a asigurat că aici a fost vorba de o eroare, și nu de o dovadă de viclenie. Am mai cunoscut cazul unei doamne care, nemulțumită de vechiul ei doctor, nu voia totuși să-i spună pe față că renunță la el, și care și-a atins acest scop datorită unei încurcături între scrisori — și măcar aici pot să confirm cu certitudine că eroarea a fost cea care s-a servit de cunoscutul motiv de comedie, iar nu șiretlicul conștient.

8) Brill povestește despre o femeie care s-a interesat la el ce face o cunoștință comună, spunându-i însă din greșeală pe numele ei de fată. Când i-a atras atenția, ea a trebuit să admită că nu-l plăcea pe bărbatul acestei femei și că era foarte nemulțumită de căsătoria lor.

9) Un caz de eroare, care poate să fie descris și ca „greșeală de vorbire“: Un tată tânăr se duce la ofițerul stării

---

național-socialismului, în 1938, acest nume a fost prescris ca denumire generică pentru Austria (la 14 martie 1938 ea fiind anexată de către Germania — *Anschluss* — și transformată în provincie a Reichului nazist sub numele de Ostmark), dar abolit din nou în 1942. (*N.t.*)

civile, pentru a anunța nașterea celei de-a doua fiice. Întrebat cum să se numească fata, el a răspuns: Hanna, dar atunci funcționarul a trebuit să-i atragă atenția că el avea deja un copil cu acest nume. Vom trage concluzia că această a doua fiică nu era la fel de bine-venită precum fusese prima, la vremea ei.

10) Aduug aici câteva alte observații referitoare la confuzii de nume, care desigur că ar fi putut să fie introduse la fel de îndreptățit în alte capitole ale prezentei cărți.

O doamnă este mamă a trei fete, dintre care două sunt de mult căsătorite, pe când cea mică își mai așteaptă încă sortitul. O prietenă a făcut același cadou la ambele căsătorii, și anume câte o valoroasă garnitură de ceai din argint. Oricând vine vorba despre acest obiect, mama își numește din greșală a treia fiică drept posesoare. Este evident că această eroare exprimă dorința mamei de a-și ști căsătorită și mezina, căci ea presupune că și aceasta va primi același cadou de nuntă.

La fel de ușor de interpretat sunt cazurile frecvente în care o mamă confundă numele fiicelor, fiilor sau ginerilor ei.

11) Un exemplu drăguț de îndărătnică încurcătură de nume care se explică ușor îl extrag din autoobservația unui domn J. G. în timpul șederii sale într-un sanatoriu:

„La *table d'hôte* (a sanatoriului) folosesc în decursul unei discuții care nu prea mă interesează și este purtată pe un ton foarte convențional cu vecina mea de masă, o expresie de o amabilitate deosebită. Fata cam bătrâioară nu a putut să se abțină să remarce că de obicei nu este genul meu să fiu atât de amabil și de galant față de ea — o replică conținând pe de o parte un anumit regret, dar mai degrabă o înțepătură clară la adresa unei domnișoare pe care o cunoșteam amândoi și căreia îi acordam o atenție mai mare decât ei. Înțeleg desigur pe loc. Pe parcursul restului discuției noastre trebuie să aud, de repetate ori,

ceea ce îmi este îngrozitor de penibil, cum vecina mea îmi atrage atenția că m-am adresat ei cu numele acelei domnișoare, pe care o considera nu fără motiv drept rivala ei mai fericită.“

12) Ca „eroare“ vreau să încadrez și o întâmplare cu un fundal mai serios, ce mi-a fost relatată de un martor care a participat la ea mai de aproape. O doamnă și-a petrecut seara cu soțul ei în aer liber în compania a doi străini. Unul dintre acești străini este prietenul ei intim, de care însă ceilalți nu știu și nici nu au voie să știe. Prietenii însoțesc cuplul până în fața ușii de la intrare. În timp ce se așteaptă deschiderea ușii, își iau rămas-bun. Femeia se apleacă spre străin, îi întinde mâna și rostește câteva vorbe amabile. Apoi ia brațul iubitului ei tainic, se îndreaptă spre soțul ei și vrea să-și ia rămas-bun de la el într-un mod asemănător. Bărbatul ei intră în joc, își scoate pălăria și spune cu o politețe exagerată: „Sărut-mâna, stimată doamnă.“ Femeia dă drumul speriată brațului iubitului și mai are timp să ofteze, înainte ca portarul să apară: „Ei nu, să pățească cineva așa ceva!“ Soțul făcea parte dintre acei bărbați căsătoriți care vor să deplaseze o infidelitate a soției lor dincolo de orice posibilitate. El jurase în mod repetat că într-un astfel de caz ar fi în pericol mai mult decât o singură viață. Avea deci cele mai puternice rețineri interioare pentru a remarca provocarea ce zăcea în această eroare.

13) O greșeală a unuia dintre pacienții mei, care devine deosebit de instructivă printr-o repetare în sensul contrar: Tânărul foarte șovăielnic s-a hotărât după îndelungi lupte interioare să consimtă la căsătoria cu fata care îl iubește de mult timp și pe care și el o iubește. O însoțește acasă pe logodnica lui, își ia la revedere de la ea, se urcă foarte fericit în vagonul unui tramvai și cere de la conductoare... *două* bilete. Vreo jumătate de an mai târziu este deja căsătorit, dar nu-și găsește încă fericirea

conjugală. Se îndoiește dacă a făcut bine că s-a căsătorit, simte lipsa relațiilor prietenești anterioare, are tot felul de lucruri de obiectat în privința socrilor. Într-o seară vine să-și ia tânăra soție de la casa părinților ei, se suie cu ea în tramvai și se mulțumește să-i ceară conductoarei *un singur bilet*.

14) Maeder istorisește un exemplu nostim despre cum se poate satisface prin intermediul unei „erori“ o dorință reprimată fără plăcere. Un coleg ar dori să savureze ne-tulburat o zi fără serviciu; el trebuie să facă însă o vizită la Lucerna, de care nu se poate bucura, și se hotărăște după o cumpănire mai lungă să se ducă totuși. Pentru a-i trece timpul, citește pe drumul Zürich–Arth–Goldau ziare, schimbă în această ultimă stație trenul și își vede mai departe de lectură. În continuarea călătoriei controlorul descoperă apoi că s-a suit în trenul greșit, și anume în cel care duce de la Goldau înapoi la Zürich, în timp ce el își luase bilet spre Lucerna. („Nouvelles contributions“ etc., *Arch. de Psych.*, VI, 1980)

15) O încercare analoagă, chiar dacă nu foarte reușită, de a ajuta prin același mecanism al erorii la exprimarea unei dorințe reprimată, este relatat de dr. V. Tausk sub titlul „Direcție greșită de mers“:

„Venisem de pe front în permisie la Viena. Un vechi pacient aflase de prezența mea și m-a rugat să-l vizitez, pentru că zăcea bolnav la pat. Am dat curs rugăminții lui și am petrecut două ore la el. La plecarea mea, bolnavul m-a întrebat ce îmi datorează. „Sunt aici în concediu și nu dau consultații“, i-am răspuns. „Considerați vizita mea ca pe un serviciu prietenesc.“ Bolnavul s-a mirat, având probabil senzația că nu are dreptul să pretindă ca o activitate profesională să fie considerată un serviciu prietenesc neremunerat. Dar a acceptat în cele din urmă răspunsul meu, în părerea respectuoasă dictată de dorința de a economisi bani că eu, ca psihanalist, oi

acționa desigur corect. — Eu însumi am început să mă întreb chiar după câteva clipe dacă noblețea mea fusese sinceră și, cuprins de îndoieli — care nu prea permiteau o explicație ambiguă —, m-am urcat în tramvaiul electric de pe traseul X. După o călătorie scurtă, a trebuit să schimb tramvaiul cu unul de pe linia Y. În timp ce așteptam în stație, am uitat de problema onorariului și m-am gândit la simptomele de boală ale pacientului meu. Între timp a venit tramvaiul pe care-l așteptam și m-am suit în el. Dar a trebuit să cobor din nou la stația următoare. Căci mă urcasem din greșeală și fără să-mi dau seama de greșeala mea în loc de într-un tramvai Y într-un X și mergeam acum în direcția din care tocmai venisem, adică înapoi spre pacientul de la care nu voisem să accept onorariul. *Inconștientul meu însă voia să-și ia onorariul.*“ (*Internat. Zeitschrift f. Psychoanalyse*, IV, 1916/17)

16) Și eu am reușit odată o ispravă foarte asemănătoare celei din exemplul 14. Îi promisesem severului meu frate mai mare să-i fac în această vară într-o localitate balneară englezească vizita de mult scadentă și mă obligasem, având în vedere că eram presați de timp, să călătoresc pe drumul cel mai scurt, fără oprire. Am cerut o zi amânare pentru Olanda, dar a fost de părere că îmi puteam rezerva asta pentru drumul de întoarcere. Am mers deci de la München via Köln spre Rotterdam–Hoek van Holland, de unde vaporul transbordează la miezul nopții spre Harwick. La Köln schimbam trenul; mi-am părăsit vagonul, pentru a mă urca în rapidul spre Rotterdam, dar nu l-am putut găsi. Am întrebat diferiți funcționari de cale ferată, am fost trimis de pe un peron pe altul, am intrat într-o stare exagerată de disperare și curând mi-am făcut socoteala că în timpul acestei căutări fără succes pierdusem probabil legătura. După ce mi-a fost confirmată temerea, m-am gândit dacă să înnoptez la Köln, idee pentru care pleda printre altele și sentimentul

de pietate, căci după o veche tradiție de familie strămoșii mei se refugiaseră odinioară din acest oraș în timpul unei agitații antisemite. M-am răzgândit însă, am luat un tren târziu spre Rotterdam, unde am ajuns în plină noapte, fiind acum nevoit să petrec o zi în Olanda. Această zi mi-a adus împlinirea unei dorințe de mult nutrite; am putut vedea splendidele tablouri ale lui Rembrandt la Haga și la Rijksmuseum din Amsterdam. Abia în dimineața următoare, când mi-am putut aduna impresiile în timp ce călătoream cu trenul în Anglia, mi-a revenit amintirea indubitabilă că văzusem în gara din Köln, la câțiva pași de locul unde coborâsem, o placă mare „Rotterdam – Hoek van Holland“ pe același peron. Acolo aștepta trenul în care ar fi trebuit să-mi continui voiajul. Ar trebui să numim o „orbire“ de neînțeles că în ciuda acestei indicații bune plecasem grăbit ca să caut trenul în altă parte, dacă nu am vrea să admitem că era vorba exact despre intenția mea de a admira picturile lui Rembrandt deja de la dus, împotriva celor indicate de fratele meu. Tot restul, perplexitatea mea bine jucată, înmugurirea intenției pline de pietate de a înnopta la Köln erau numai niște artificii destinate a-mi masca intenția, până ce aceasta s-a impus total.

17) Un artificiu similar, realizat printr-o „lipsă de memorie“, pentru a împlini o dorință la care aparent s-a renunțat, este relatat de J. Stärcke despre propria lui persoană (*loc. cit.*).

„A trebuit să țin odată într-un sat o prelegere cu diapozitive. Dar această prelegere a fost amânată cu o săptămână. Răspusesem la scrisoarea privind amânarea și îmi notasem în carnețelul meu data modificată. Aș fi vrut să plec deja la ora după-amiezii spre acest sat, ca să am timp să-i fac o vizită unui scriitor cunoscut care locuiește acolo. Dar spre regretul meu nu am putut să-mi eliberez atunci nici o după-amiază. Am renunțat vrând-nevrând la această vizită.

Când s-a făcut ajunul zilei ce preceda prelegerea, am pornit, cu o geantă plină de diapozitive, în mare grabă spre gară. A trebuit să iau un taxi, pentru a mai prinde trenul (mi se întâmplă adesea să zăbovesc atât de mult, până ce trebuie să iau taxiul ca să mai ajung la timp la tren!). Sosit la fața locului, m-am mirat nițel că nu venise nimeni să mă ia de la gară (așa cum se obișnuiește la prelegerile ținute în localități mai mici). Deodată, mi-am amintit că ea se amânase cu o săptămână, așa că făcusem acum o călătorie inutilă la data fixată inițial. După ce m-am bodogănit din rărunchi că fusesem atât de uituc, m-am gândit dacă să mă întorc acasă cu următorul tren. Cumpănind mai bine, mi-am dat seama că aveam acum o ocazie frumoasă să merg în vizita dorită, ceea ce am și făcut. Abia pe drum am realizat că dorința mea neîmplinită de a avea timp berechet pentru această vizită pregătise frumușel complotul. Căratul genții grele pline cu diapozitive și graba de a prinde trenul puteau servi excelent pentru a disimula cu atât mai bine intenția inconștientă.“

Poate că nu vom fi înclinați să considerăm nici foarte numeroase, nici deosebit de semnificative erorile pe care le explic aici. Trebuie să chibzuim însă dacă nu avem motiv să extindem aceleași puncte de vedere și asupra aprecierii *erorilor de judecată* mult mai importante ale oamenilor în viață și în știință. Numai spiritelor celor mai selecte și echilibrate li se pare posibil să ferească de distorsionare imaginea realității exterioare percepute, distorsionare de care ea are parte altminteri în procesul trecerii prin individualitatea psihică a celui care percepe.

ACTE RATATE COMBINATE

Două dintre ultimele exemple menționate, eroarea mea care duce familia Medici la Veneția și cea a tânărului care smulge de sub interdicție o convorbire telefonică cu iubita lui, nu s-au bucurat de fapt de o descriere exactă și se prezintă la o privire mai atentă ca unirea unei uitări cu o eroare. Pot să arăt aceeași unire mai clar pe baza câtorva exemple noi.

1) Un prieten îmi comunică următoarea întâmplare: „Am acceptat cu câțiva ani în urmă alegerea în comitetul unei anumite uniuni literare, pentru că am presupus că asociația mi-ar fi putut fi odată de ajutor promovând reprezentarea dramei mele, și am luat parte regulat, chiar dacă fără prea mult interes, la ședințele care aveau loc în fiecare vineri. Acum câteva luni am primit apoi asigurarea unei montări la teatrul din F. și de atunci mi s-a întâmplat sistematic să *uit* de ședințele uniunii. Când am citit scrierea dumneavoastră despre astfel de lucruri, m-am rușinat de uitarea mea, mi-am făcut reproșuri că este o mojie să nu mai particip acum după ce nu mai am nevoie de oamenii respectivi și m-am hotărât să fac totul pentru a nu uita să merg în vinerea următoare. Mi-am tot amintit de această intenție a mea, până ce

am dus-o la îndeplinire și m-am aflat în fața ușii sălii de ședințe. Spre mirarea mea era închisă însă, ședința fiind încheiată; căci mă înșelasem asupra zilei: era deja sâmbătă!“

2) Următorul exemplu este o combinație între o acțiune simptomatică și rătăcirea unui obiect; a ajuns la mine pe căi mai ocolite, dar din sursă bună.

O doamnă călătorește cu cumnatul ei, un artist renumit, la Roma. Vizitatorul este foarte omagiat de germanii care trăiesc la Roma și primește cadou, printre altele, o medalie de aur de proveniență antică. Doamna se necăjește că el nu apreciază în suficientă măsură frumoasa piesă. După ce, înlocuită de sora ei, ajunge din nou acasă, descoperă când despachetează că a luat cu ea medalia, fără să știe cum. Îi comunică imediat cumnatului într-o scrisoare și îl anunță că va trimite în ziua următoare înapoi la Roma obiectul răpit. Numai că a doua zi medalia este rătăcită atât de iscusit, încât este de negăsit și deci imposibil de trimis, și atunci abia realizează doamna ce înseamnă atitudinea ei „distrată“, și anume că ar vrea să păstreze piesa pentru ea însăși.

3) Câteva cazuri în care o acțiune ratată se repetă cu îndărătnicie, schimbându-și în acest timp și mijloacele:

Jones (*loc. cit.*, p. 483): Din motive necunoscute lui lăsase odată o scrisoare mai multe zile la rând pe masa lui de scris, fără să o expedieze. În sfârșit s-a decis, dar a primit-o înapoi de la „Dead letter office“, căci uitase să-i scrie adresa. După ce a completat adresa, a dus-o din nou la cutia poștală, de astă dată însă fără timbru. Nu a mai putut să treacă atunci cu vederea refuzul său de a trimite această scrisoare.

4) O scurtă comunicare a dr. Karl Weiß (Viena) zugrăvește foarte elocvent strădaniile zadarnice de a impune o acțiune împotriva unei rezistențe lăuntrice:

„Următorul incident oferă o dovadă cât de consecvent știe să se impună inconștientul când are un motiv să nu lase ca o intenție să ajungă la îndeplinire și cât de dificil este să te asiguri în fața acestei tendințe. O cunoștință mă roagă să-i împrumut o carte și să i-o aduc a doua zi. Accept pe loc, dar am un viu sentiment de neplăcere, ceea ce nu-mi pot mai întâi explica. Mai târziu mă lămuresc: respectivul îmi datorează de ani de zile o sumă de bani, pe care nu pare să se gândească să mi-o achite. Nu mă preocup mai departe cu această problemă, dar îmi amintesc de ea în dimineața următoare cu același sentiment de neplăcere și îmi spun imediat: «Inconștientul tău o să lucreze în direcția uitării cărții. Dar tu nu vrei să fii lipsit de amabilitate și de aceea vei face totul ca să nu uiți.» Ajung acasă, împachetez cartea în hârtie și o pun lângă mine pe biroul pe care îmi scriu corespondența. Trece un timp și plec; după câțiva pași îmi amintesc că am lăsat pe birou scrisorile pe care voiam să le duc la poștă. (În treacăt fie spus, era printre ele una în care a trebuit să-i scriu ceva dezagreabil unei persoane care urma să mă sprijine într-o anumită chestiune.) Mă întorc, iau scrisorile și plec din nou. În tramvai îmi amintesc că i-am promis soției mele să-i cumpăr ceva anume și sunt mulțumit la gândul că va fi doar un pachet mic. Aici se instaurează deodată asocierea pachețel–carte și acum remarc că nu am cartea la mine. Așadar, nu o uitasem numai prima dată când plecasem de-acasă, ci o ignorasem în mod consecvent și când mă dusesem să iau scrisorile lângă care o plasasem.“

5) Ceva similar într-o observație analizată în amănunt de Otto Rank:

„Un bărbat riguros de ordonat și pedant de exact relatează următoarea întâmplare, pentru el cu totul ieșită din comun:

Într-o după-amiază, când vrea să se uite pe stradă cât este ora observă că și-a uitat ceasul acasă, ceea ce, din câte își amintea, nu i se întâmplase încă niciodată. Întrucât are în seara aceea o întâlnire la oră fixă și nu mai are timp să treacă înainte pe acasă și să-și ia ceasul, se folosește de vizita la o doamnă prietenă spre a-i cere ceasul ei împrumut pentru diseară; lucrul este cu atât mai ușor realizabil, cu cât trebuie să o viziteze pe doamna respectivă în dimineața următoare, conform unei întâlniri stabilite anterior, și îi promite să-i restituie ceasul cu această ocazie. Spre surprinderea lui observă însă când vrea a doua zi să dea ceasul împrumutat înapoi posesoarei lui că l-a uitat acasă; a luat acum la el propriul lui ceas. Își propune ferm să restituie ceasul de damă încă în aceeași după-amiază și chiar își duce planul la îndeplinire. Dar când vrea la plecare să se uite cât e ceasul, constată spre imensa lui supărare și mirare că iar și-a uitat propriul ceas. Această reiterare a unui act ratat i s-a părut atât de patologică bărbatului care iubea altminteri foarte mult ordinea, încât tare ar fi vrut să-i cunoască motivarea psihologică, iar aceasta a și reieșit prompt în urma întrebării psihanalitice dacă i se întâmplase în ziua critică a primei uitări ceva neplăcut și în ce context se petrecuse acest lucru. La care povestește imediat că după masa de prânz, puțin înainte să plece de acasă și să-și uite ceasul, avusese o discuție cu mama lui care-i relatase că o rudă nechibzuită, care-i prilejuise deja multe necazuri și sacrificii de bani, și-ar fi amanetat ceasornicul; dar cum este nevoie de el în casă, îl ruga să-i dea banii pentru răscumpărare. Acest mod prin care aproape că-l forța să-i împrumute bani îl impresiionase foarte neplăcut pe omul nostru și îi reamintise toate inconvenientele pe care i le pricinuisese această

rudă de mulți ani încoace. Acțiunea lui simptomatică se dovedește prin urmare multiplu determinată; dă expresie succesiunii lui de gânduri care spune ceva de genul: nu mă las eu tapat de bani în acest fel și, dacă este nevoie de un ceas, atunci îl las chiar pe al meu acasă; dar cum îi trebuie seara pentru a ajunge la timp la o întâlnire, această intenție nu se poate impune decât pe o cale inconștientă, sub forma unei acțiuni simptomatice; în al doilea rând, uitarea mai spune și cam așa: veșnicile sacrificii de bani pentru acest pierde-vară mă vor ruina complet, și atunci va trebui să dau tot ce am. Cu toate că supărarea legată de această comunicare fusese, după cele zise de el, numai una momentană, repetarea aceleiași acțiuni simptomatice arată că ea lucrează în continuare intens în inconștient, de exemplu ca și cum conștiința ar vrea să spună: această poveste nu-mi iese din cap.¹ Faptul că de aceeași soartă are apoi parte și ceasul de damă împrumutat nu ne va mira, având în vedere această atitudine a inconștientului. Doar că s-ar putea ca și alte motive speciale să favorizeze acest transfer asupra ceasului «nevinovat» de damă. Motivul cel mai plauzibil este că probabil i-ar fi plăcut să-l păstreze ca substitut pentru propriul ceasornic sacrificat, drept care uită să-l restituie a doua zi; sau poate că i-ar fi plăcut să-l țină ca amintire de la doamna respectivă. În plus, uitarea ceasului de damă îi oferă prilejul de a vizita stimata doamnă încă o dată; căci doar trebuise să se vadă cu ea de dimineață din cauza unei alte chestiuni și el pare să indice oarecum cu uitatul ceasului că această vizită, stabilită deja cu mai mult timp în urmă, era ceva prea bun ca să o folosească tangențial și pentru restituirea

---

¹ Acest mod de a lucra mai departe în inconștient se manifestă o dată sub forma unui vis care urmează actului ratat, dar și în repetarea lui sau în omiterea unei corectări.

ceasului. Iar dubla uitare a propriului ceas, ca și restituirea celui străin făcută astfel posibilă pledează pentru faptul că omul nostru încearcă în mod inconștient să evite să poarte ambele ceasuri deodată. El tinde în mod evident să evite această aparență de bunăstare care s-ar situa într-un contrast prea izbitor cu lipsurile rudei; pe de altă parte însă el știe să-și preîntâmpine posibila lui intenție de căsătorie față de doamnă cu autoavertismentul că ar avea responsabilități de nerezolvat față de familia (mama) sa. Un alt motiv pentru uitarea unui ceas de damă poate fi în sfârșit căutat în aceea că în ajun se jense în fața cunoștințelor lui, ca el, un burlac, să se uite la un ceas de damă, și o făcuse numai în ascuns, așa că, pentru a evita repetiția acestei situații penibile, nu a mai vrut să ia ceasul la el. Întrucât trebuia însă pe de altă parte să-l restituie, rezultă și aici acțiunea simptomatică executată inconștient, care se dovedește drept o formațiune de compromis între afecte contradictorii și drept o victorie scump plătită a instanței inconștiente.“ (*Zentralblatt f. Psychoanalyse*, II, 5)

Trei observații ale lui J. Stärcke (*loc. cit.*):

6) *Rătăcire-spargere-uitare — ca expresie a unei contravoințe înăbușite*: „Urma să-i împrumut într-o zi fratelui meu câteva piese dintr-o colecție de ilustrații pentru o lucrare științifică, pe care voia să le utilizeze ca material în cadrul unei prelegeri. Cu toate că am nutrit timp de o clipă gândul că aș fi preferat să nu văd în nici un fel prezentate sau publicate reproducerile pe care le adunasem cu mult efort, înainte de a o putea face eu însumi, i-am promis că-i voi căuta negativele imaginilor dorite și îi voi face copii după ele. — Numai că nu am putut să găsesc aceste negative. Întreaga grămadă de cutii pline cu negative care aveau tangență cu această temă am cercetat-o, mai bine de două sute de negative am luat la mână unul după altul, însă negativele pe care

le căutam nu se aflau printre ele. Am presupus desigur că de fapt nu păream că vreau să-i îngădui fratelui meu să folosească aceste materiale. După ce mi-am conștientizat acest gând defavorabil și l-am combătut, am observat că pusesem deoparte cutia din partea de sus a grămezii și nu o cercetasem, și am constatat atunci că această cutie conținea negativele căutate. Pe capacul cutiei era o notiță scurtă despre conținutul ei, și probabil că o zărisem în treacăt, înainte de a da deoparte cutia. Gândul defavorabil nu părea a fi între timp complet învins, căci s-au mai întâmplat și altele înainte ca materialul să fie expediat. Una dintre plăcile fotografice am stricat-o în timp ce o țineam în mână și încercam să curăț partea de sticlă (altminteri nu sparg niciodată o placă fotografică). Atunci când am comandat un nou exemplar de placă, mi-a căzut din mână și dacă nu s-a spart este numai pentru că am întins piciorul și am prins-o pe el. Când am montat plăcile, toată grămada a mai căzut încă o dată pe jos, din fericire fără ca ceva să se spargă. Și, în fine, a mai durat câteva zile înainte ca să ambalez și să trimit materialul cu adevărat, căci în fiecare zi mi-o propuneam din nou și sistematic uitam să duc la îndeplinire ce îmi propusesem.“

7) *Uitare repetată-mânuire greșită la executarea finală:* „La un moment dat trebuia să-i trimit o carte poștală unui cunoscut, dar am tot amânat timp de mai multe zile, având o puternică bănuială că motivul era următorul: într-o scrisoare îmi comunicase că în cursul săptămânii voia să mă viziteze cineva de a cărui vizită nu eram prea încântat. Când a trecut această săptămână și perspectiva vizitei nedorite a devenit foarte mică, i-am scris în sfârșit cartea poștală, în care îi comunicam când puteam fi găsit. Când am compus această carte poștală, am vrut mai întâi să adaug că ceea ce mă tot împiedicase să o scriu fusese *druk werk* (= muncă sânguincioasă,

susținută sau copleșitoare)², dar până la urmă nu am scris așa, pentru că acest pretext obișnuit nu mai este crezut de nici un om rezonabil. Nu știu dacă acest mic neadevăr a trebuit să se manifeste totuși, dar când am pus cartea poștală în cutie, am aruncat-o din greșeală în deschizătura de jos a cutiei, adică acolo unde scrie: *Drukwerk* (imprimare).“

8) *Uitare și eroare*: „O fată merge într-o dimineață, întrucât vremea este frumoasă, la Rijksmuseum, pentru a desena acolo mulaje de ghips. Cu toate că ar prefera să se plimbe pe această vreme frumoasă, s-a decis să fie conștiincioasă și să deseneze. Mai întâi trebuie să cumpere hârtie de desen. Se duce la magazin (la vreo zece minute de muzeu), cumpără creioane și alte unelte pentru desenat, dar uită să cumpere tocmai hârtia de desen, merge apoi la muzeu și abia când se așază pe taburet, gata să înceapă, realizează că nu are hârtie, așa că trebuie să se ducă iarăși la magazin. După ce și-a luat hârtia chiar începe să deseneze, înaintează bine în lucru și aude după un timp de la turnul muzeului un număr mare de bătăi de clopot. Se gândește: «O fi deja ora douăsprezece», continuă să lucreze, până ce orologiul din turn bate sfertul de oră («e douăsprezece și un sfert», se gândește), își împachetează acum ustensilele de desen și se decide să o ia la plimbare prin «Vondelpark» până acasă la sora ei, pentru a bea acolo cafeaua (= a doua masă oland.). La Muzeul Suasso vede spre mirarea ei că în loc de douăsprezece și jumătate este abia ora douăsprezece! — Ademenitoarea vreme frumoasă îi păcălise vrednicia și astfel, când ceasornicul bătuse «douăsprezece» la ora unsprezece și jumătate, nu se gândise că un orologiu bate și jumătățile de oră.“

---

² Explicația pentru *druk werk* este dată în paranteză în germană literară în original. De asemenea, *Drukwerk* (v. mai jos) apare în original scris în acest fel. (N.t.)

9) După cum arată deja câteva dintre observațiile precedente, tendința care perturbă în mod inconștient își poate atinge scopul și repetând cu obstinație același tip de act ratat. Iau un exemplu în acest sens din carticica *Frank Wedekind și teatrul*, apărută la editura müncheneză Drei Masken, dar las în seama autorului cărții răspunderea pentru povestioara istorisită în manieră Mark Twain.

„În piesa într-un act a lui Wedekind *Cenzura* se emite în locul ei cel mai grav sentința: «*Frica de moarte este o greșeală de gândire*». Autorul care îndrăgea acest pasaj al piesei a rugat interpretul la repetiție să facă o mică pauză înainte de expresia «greșeală de gândire». Seara... interpretul era complet absorbit în rolul său, a respectat și pauza exact, dar a spus fără să vrea, pe tonul cel mai solemn: «Frica de moarte este o *greșeală de tipar*.» La întrebarea artistului după încheierea spectacolului autorul l-a asigurat că nu avea de obiectat nici cel mai mic lucru, numai că locul respectiv nu spunea că frica de moarte este o greșeală de tipar, ci că este o greșeală de gândire. — Când *Cenzura* a fost repetată în seara următoare, interpretul a spus la locul cu pricina, și anume tot pe cel mai solemn ton posibil: «Frica de moarte este o... *mașină de gândire*.» Wedekind i-a adresat din nou actorului laude nelimitate, dar a remarcat tangențial că locul respectiv nu se cheamă teama de moarte este o *mașină de gândire*, ci o greșeală de gândire. — În seara următoare s-a jucat din nou *Cenzura*, și interpretul, cu care autorul se împrietenise între timp și făcuse schimb de idei legate de artă, spuse, ajungând la locul respectiv, cu cea mai solemnă mină din lume: «Frica de moarte este o *mașină de tipar*.» — Artistul a primit recunoașterea necondiționată a autorului, piesa într-un act a mai fost jucată de multe ori, dar noțiunea «greșeală de gândire» a fost

considerată de autor ca fiind o cauză pierdută o dată pentru totdeauna.“

Rank a acordat atenție și relațiilor foarte interesante dintre „Act ratat și vis“ („Fehlleistung und Traum“, *Zentralbl. f. Psychoanalyse*, II, p. 266, și *Internat. Zeitschrift f. Psychoanalyse*, III, p. 158) pe care nu le putem însă urmări fără o analiză amănunțită a visului care se leagă de acțiunea ratată.

Am visat odată într-un context mai lung că mi-am pierdut portmoneul. Dimineața chiar mi-a lipsit când m-am îmbrăcat; uitasem să-l scot din buzunarul pantalonilor atunci când m-am dezbrăcat înainte de noaptea cu visul și să-l pun la locul obișnuit. Așadar, această uitare nu-mi era necunoscută, ea trebuia să dea probabil expresie unui gând inconștient care era pregătit pentru apariția în conținutul visului.³

Nu vreau să afirm că astfel de cazuri de acte ratate combinate ne pot învăța ceva nou, ceva ce nu ar fi reieșit deja din diferitele cazuri în parte, dar această schimbare de formă a actului ratat cu păstrarea aceluiași rezultat dă totuși impresia plastică a unei voințe care tinde spre un anumit țel și contrazice într-un mod cu mult mai energic concepția că actul ratat este ceva întâmplător și care nu necesită să fie interpretat. Ne poate sări în ochi și că în aceste exemple o intenție conștientă eșuează complet în încercarea de a opri reușita actului ratat. Prietenul meu

---

³ Faptul că un act ratat ca pierderea sau rătăcirea unui obiect este retractat printr-un vis, prin aceea că în vis aflăm unde se poate găsi obiectul lipsă, nu este ceva ce se întâmplă atât de rar, dar nu are nici nimic din natura ocultului, atâta timp cât cel care visează și cel care pierde sunt aceeași persoană. O doamnă tânără scrie: „Acum aproximativ patru luni am pierdut — la bancă — un inel foarte frumos. Am scotocit în fiecare ungher din camera mea, dar nu l-am găsit. Acum o săptămână am visat că el se află lângă bufet în radiator. Bineînțeles că visul nu mi-a dat pace și în dimineața următoare l-am găsit cu adevărat în acel loc.“ O miră acest incident, susține că i se întâmplă adesea ca gândurile și dorințele ei să se împlinescă așa, însă omite să-și pună întrebarea ce schimbare s-a petrecut în viața ei între pierderea și găsirea inelului.

nu izbutește până la urmă să participe la ședința asociației iar doamna constată că este incapabilă să se despartă de medalie. Acel factor necunoscut care se împotrivesc acestor intenții găsește o altă cale de ieșire, după ce primul drum îi este blocat. Căci pentru depășirea motivului necunoscut mai trebuie și altceva decât intenția contrară conștientă; o muncă psihică ar fi necesară care să-i facă cunoscut conștiinței necunoscutul.

12

DETERMINISM – CREDINȚA ÎN COINCIDENȚĂ ȘI SUPERSTIȚIA – PUNCTE DE VEDERE

Putem considera ca rezultat general al diferitelor debateri anterioare următoarea concluzie: *anumite neajunsuri ale actelor noastre psihice* — al căror caracter general urmează a fi determinat îndată mai îndeaproape — și *anumite acțiuni care par neintenționate se dovedesc, dacă li se aplică metoda cercetării psihanalitice, a fi bine motivate și determinate de cauze necunoscute conștiinței.*

Pentru a se încadra în clasa fenomenelor ce sunt astfel explicate, un act psihic ratat trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

a) El nu trebuie să depășească o anumită măsură, care este stabilită de aprecierea noastră și desemnată prin expresia „în raza de acțiune a normalului“.

b) El trebuie să aibă caracterul perturbării momentane și temporare. Trebuie ca noi să fi executat înainte aceeași activitate mai corect sau să ne credem oricând capabili să o executăm mai corect. Dacă suntem corecți

de altcineva, trebuie să recunoaștem imediat corectitudinea corecturii și incorectitudinea propriului nostru proces psihic.

c) Dacă percepem cu adevărat actul ratat, nu trebuie să simțim în noi ca un fel de motivare a acestuia, ci să fim tentați să îl explicăm prin „neatenție“ sau să îl considerăm o „coincidență“, un „hazard“.

Intră deci în această grupă cazurile de uitare și erorile comise nu din neștiință, greșeala de vorbire (*lapsus linguae*), de lectură, de scriere (*lapsus calami*), apucarea greșită și așa-numitele acțiuni întâmplătoare.

Aceeași compoziție cu prefixul „ver“¹ indică pe plan verbal pentru majoritatea acestor fenomene similaritatea interioară. De elucidarea acestor procese psihice atât de precise se leagă însă un șir de observații care parțial pot trezi un interes larg.

A) Dacă emitem ideea că o parte din activitățile noastre psihice nu este explicabilă prin reprezentări-scop, nu reușim să apreciem amplitudinea determinării în viața psihică. Determinarea ajunge aici ca și în alte domenii mai departe decât presupunem noi. Într-un articol al istoricului literar R.M. Meyer în *Die Zeit* din anul 1900 am găsit cum se expunea și explica pe bază de exemple că este imposibil să compui un nonsens în mod intenționat și voluntar. De mai mult timp încoace știu că nu izbutim să facem să ne treacă prin minte un număr după bunul nostru plac, și la fel de puțin reușim cu un nume. Dacă cercetăm numărul alcătuit aparent în mod arbitrar, eventual un număr constituit din multe

---

¹ Limba germană indică ceea ce este comun în toate aceste ratări prin prefixul *ver-* pe care îl regăsim în alcătuirea cuvintelor: *das Vergessen* (uitarea), *das Versprechen* (*lapsus linguae*, greșeala de vorbire), *das Verlesen* (greșeala de lectură), *das Verschreiben* (*lapsus calami*, greșeala de scriere), *das Vergreifen* (apucarea greșită a unui obiect), *das Verlegen* (rătăcirea unui obiect), *das Verlieren* (pierderea unui obiect) etc. (N.t.)

cifre, și rostit ca în glumă sau în joacă, reiese stricta sa determinare, pe care efectiv nu am fi considerat-o posibilă. Vreau să discut mai întâi pe scurt un exemplu de prenume ales la întâmplare și apoi să analizez mai amănunțit un exemplu analog de cifră „trântită la nimereală“.

1) Fiind pe cale de a pregăti în vederea tiparului istoricul bolii uneia dintre pacientele mele, mă tot gândesc ce prenume să îi dau în lucrare. Gama pare foarte largă; desigur că sunt câteva nume care se exclud de la bun început, în primul rând numele adevărat, apoi numele propriilor mele rude, căci folosirea lor mi s-ar părea necuviincioasă, eventual încă niște nume feminine cu o sonoritate deosebit de ciudată; în rest însă nu trebuia să-mi fac griji pentru un astfel de nume. Ar trebui să ne așteptăm, și eu chiar mă aștept, ca un întreg șir de nume feminine să mi se pună la dispoziție. Dar în locul lungului șir se ivește un singur nume, fără un al doilea pe lângă el, și anume numele *Dora*. Mă întreb care este determinarea lui. Cine se numește oare de obicei *Dora*? Îmi vine să resping incredul prima idee care îmi trece prin cap, și care spune că pe bona copiilor surorii mele o cheamă așa. Însă cum posed atâta autodisciplină sau am atâta practică în a face analiză, rețin ideea și brodez mai departe pe marginea ei. Îmi și vine imediat în minte o mică întâmplare din seara trecută care aduce determinarea căutată. Văd pe masa din sufrageria surorii mele o scrisoare cu adresa: „Domnișoarei Rosa W.“ Întreb mirat pe cine cheamă așa și mi se aduce la cunoștință că așa-zisa *Dora* se numește de fapt *Rosa*, dar a trebuit să renunțe la numele ei când a intrat în serviciu în casă, pentru că și sora mea obișnuiește uneori să fie strigată cu numele de „*Rosa*“. Spun cu părere de rău: „Sărmanii oameni, nici măcar propriul nume nu și-l pot păstra!“ Îmi amintesc că după aceea am tăcut preț de

câteva clipe și am început să mă gândesc la tot felul de lucruri serioase care s-au pierdut undeva în domeniul neclarului, dar pe care aș putea să mi le conștientizez cu ușurință acum. Când am căutat apoi a doua zi un nume pentru o persoană *care nu avea voie să și-l păstreze pe al ei propriu*, nu mi-a venit în minte decât unul singur: „Dora“. Exclusivitatea constă aici în legătura strânsă de conținut, căci în povestea pacientei mele, o influență decisivă și pentru desfășurarea curei provenea de la persoana care servea în casa străină — de la o guvernantă.

Acest mic incident și-a găsit câțiva ani mai târziu o continuare neașteptată. Discutând odată în prelegerea mea istoricul de caz de mult publicat al fetei numite acum Dora, mi-am dat seama că una dintre cele două auditoare poartă același nume Dora pe care îl pronunțam atât de des în cele mai diferite contexte, și m-am întors spre colega cea tânără pe care o cunoșteam și personal, cu scuza că efectiv nu mă gândisem că și pe ea o cheamă așa, dar că sunt dispus să înlocuiesc în timpul prelegerii acest nume cu un altul. Aveam acum sarcina să aleg repede altul și m-am gândit că trebuia nu care cumva să ajung la prenumele celeilalte auditoare, dându-le astfel colegilor deja școliți psihanalitic un exemplu prost. Am fost deci foarte mulțumit când mi-a venit ca locțiitor pentru *Dora* numele *Erna*, de care m-am folosit apoi în prelegere. După ce am isprăvit-o m-am întrebat oare de unde putea proveni numele Erna, și m-a luat râsul dându-mi seama că posibilitatea temută se impusese totuși, măcar parțial, la alegerea numelui substitutiv. Cealaltă doamnă avea numele de familie *Lucerna*, din care *Erna* este un segment.

2) Într-o scrisoare către un prieten îl anunț că am încheiat acum corecturile la *Interpretarea viselor* și că nu mai vreau să modific nimic în lucrare, „chiar de ar conține 2 467 de greșeli“. Încerc imediat să îmi elucidez

acest număr și adaug mica analiză chiar ca post-scriptum al scrisorii. Cel mai bine este să citez ce am scris atunci pe moment când m-am prins singur asupra faptului:

„Rapid încă o contribuție la psihopatologia vieții cotidiene. Găsești în scrisoare numărul 2 467 ca apreciere arbitrară semeață a greșelilor care se vor afla în cartea viselor. Ideea este: un oarecare număr mare, și iată că acesta se ivește. Numai că în viața psihică nu există nimic arbitrar, nimic nedeterminat. Așa că vei aștepta cu dreptate ca inconștientul să se grăbească să determine numărul care a fost slobozit de conștient. Ei bine, citisem chiar înainte în ziar că un general E.M. a ieșit la pensie ca general de artilerie. Trebuie să știi că omul mă interesează. Când îmi făceam serviciul militar fiind cadet la școala medicală militară, a venit o dată, pe atunci fiind colonel, la infirmerie și i-a spus medicului: «Trebuie să mă faceți însă bine în opt zile, căci am de lucru la ceva ce așteaptă împăratul». Atunci mi-am propus să urmăresc cariera omului și iată, astăzi (1899) este la sfârșitul ei, general de artilerie și deja la pensie. Am vrut să calculez în cât timp a parcurs acest drum și am presupus că l-am văzut în 1882 în spital. Ar fi deci 17 ani. Îi povestesc soției mele și ea remarcă: «Păi atunci ar trebui să fii și tu deja la pensie?» Protestez: «Să mă ferească Dumnezeu». După acest dialog m-am așezat la masă ca să-ți scriu. Dar succesiunea de gânduri dinainte se continuă, și pe bună dreptate. Socotisem greșit; am în amintirea mea un punct fix în acest sens. Majoratul meu, deci a 24-a mea zi de naștere, l-am serbat în arestul militar (pentru că lipsisem de capul meu). Era deci în 1880; sunt 19 ani de atunci. Iată-l, așadar, pe 24 din 2 467! Dacă iei acum vârsta mea 43 și adaugi 24 de ani, îți iese 67! Adică, la întrebarea dacă și eu vreau să ies la pensie, mi-am mai pus din dorință un adaos de 24 de ani de muncă. Sunt

evident necăjit că în intervalul de timp în care l-am urmărit pe colonelul M. eu însumi nu am ajuns departe, și totuși simt ca un fel de triumf gândindu-mă că eu mai am încă totul înaintea mea, pe când cariera lui este acum deja sfârșită. Atunci se poate spune cu drept cuvânt că nici măcar numărului 2 467 aruncat așa, neintenționat, nu-i lipsește determinarea din inconștient.“

5) După acest prim exemplu de explicare a unui număr ales aparent în mod arbitrar am făcut de multe ori aceeași încercare cu același rezultat; dar majoritatea cazurilor au un conținut atât de intim, încât nu pot fi comunicate.

Dar tocmai de aceea nu vreau să omit să citez aici o analiză foarte interesantă a unui „număr venit spontan în minte“, primită de dr. Alfred Adler (Viena) de la un om de încredere pe care-l cunoștea bine și care era „cât se poate de sănătos“.² „Aseară“ — așa relatează omul de încredere — „m-am apucat de *Psihopatologia vieții cotidiene* și așa fi citit cartea chiar până la capăt, dacă nu m-ar fi împiedicat la un moment dat din lectură un incident curios. Căci citind că orice număr la care ne gândim aparent complet arbitrar are un sens anume, m-am decis să fac o încercare. Mi-a trecut prin minte numărul 1 734. Acum mi-au venit următoarele idei: $1\ 734 : 17 = 102$; $102 : 17 = 6$. Apoi împart numărul în 17 și 34. Am 34 de ani. Consider, după cum cred că v-am spus o dată, vârsta de 34 de ani drept ultimul an al tinereții, și de aceea m-am simțit foarte nefericit la ultima mea zi de naștere. La sfârșitul celui de-al 17-lea an de viață a debutat pentru mine o perioadă foarte frumoasă și interesantă din dezvoltarea mea. Îmi împart viața în secțiuni de câte 17 ani. Ce înseamnă acum diviziunile? Îmi vine în minte referitor la 102 că numărul 102 la Universal-Bibliothek

---

² *Psych.-Neur. Wochenschr.*, nr. 28, 1905.

de la Reclam³ conține piesa lui Kotzebue *Mizantropie și remușcare*.

Starea mea psihică actuală este mizantropie și remușcare. Nr. 6 din colecția U.-B. — cunosc o grămadă de numere pe dinafară — este *Vina* lui Müllner. Mă chinuie continuu gândul că din vina mea nu am devenit ceea ce aș fi putut să devin conform capacităților mele. Mai departe îmi trece prin minte că nr. 34 al U.-B. conține o povestire a aceluiași Müllner, intitulată *Calibrul (Der Kaliber)*. Descompun cuvântul în „Ka-liber“; apoi mă gândesc că el conține cuvintele „Ali“ și „Kali“ [= potasă, hidroxid de potasiu, de kaliu]. Asta-mi amintește că făceam odată rime cu fiul meu Ali (care avea șase ani). I-am spus să găsească o rimă pentru Ali. Nu-i venea niciuna și atunci i-am zis, când a vrut una de la mine: «Ali se clătește în gură cu permanganat de Kali [de potasiu].» Am râs amândoi mult și Ali era foarte dulce. În ultimele zile a trebuit să constat cu supărare «*c-Ali* nu mai este dulce».

M-am întrebat acum: Ce este nr. 17 din U.-B.?, dar nu am reușit să-mi răspund. Înainte știam sigur, așa că presupun că am vrut să uit acest număr. Oricât am încercat să mă gândesc, nu am avut niciun succes. Am vrut să citesc mai departe, dar nu o mai făceam decât mecanic, fără să înțeleg un cuvânt, pentru că mă chinuia 17-le. Am stins lumina și am căutat mai departe. În fine mi-a venit în minte că nr. 17 trebuie să fie o piesă a lui Shakespeare. Dar care? Îmi trece prin cap: *Hero și Leandru*. Evident o încercare prostească de diversiune făcută de voința mea. Mă ridic în sfârșit și caut catalogul U.-B. Nr. 17 este *Macbeth*. Spre consternarea mea realizez că nu știu aproape nimic despre această piesă, cu toate

³ Renumită editură germană. Colecția Universal-Bibliothek (Biblioteca Universală) există și în zilele noastre. (N.t.)

că nu m-a preocupat mai puțin decât alte drame shakespeariene. În minte-mi vin numai: ucigaș, Lady Macbeth, vrăjitoare, «frumos este urât» și că la vremea respectivă mi s-a părut foarte frumoasă prelucrarea lui *Macbeth* de către Schiller. Este deci neîndoielnic că am vrut să uit piesa. Dar acum îmi vine ideea că 17 și 34 împărțite la 17 dau 1 și 2. Nr. 1 și 2 ale U.-B. sunt *Faust*-urile lui Goethe. Găseam pe vremuri foarte multe elemente faustice în mine.“

Regretăm că discreția medicului nu ne-a îngăduit să aruncăm o privire în semnificația acestui șir de asociații. Adler notează că omului nu i-a reușit sinteza explicațiilor sale. Acestea nici nu prea ni s-ar fi părut demne de a fi comunicate, dacă în continuarea lor nu ar apărea ceva ce ne-ar oferi cheia înțelegerii numărului 1 734 și a întregii înlănțuiri de gânduri.

„Azi-dimineață am avut desigur parte de o trăire care pledează foarte mult pentru corectitudinea concepției freudiene. Soția mea, pe care o treziseam sculându-mă noaptea, m-a întrebat ce oi fi vrut oare cu catalogul U.-B. I-am spus povestea. I s-a părut că totul este chițibușerie, numai — foarte interesant — pe *Macbeth*, de care mă ferisem eu atât de tare, l-a admis. Mi-a spus că nu-i vine nimic în minte când se gândește la un număr. I-am răspuns: «Hai să facem o încercare.» A spus 117. I-am replicat imediat: «17 este o referire la ceea ce ți-am povestit, în afară de asta eu ți-am spus ieri: dacă o femeie are 82 de ani și un bărbat 35, e o nepotrivire crasă.» O tachinez de câteva zile pe soția mea spunându-i că ar fi o mamaie de 82 de ani. $82+35=117$.“

Bărbatul care nu și-a putut determina propriul număr a găsit deci pe loc soluția când soția lui i-a spus un număr ales aparent la întâmplare. În realitate, femeia înțelesese foarte bine din ce complex provenea numărul soțului ei și și-a ales propriul număr din același

complex, care era desigur comun ambelor persoane, pentru că în el era vorba de relația dintre vârstele ambilor. Acum ne este ușor să traducem numărul care i-a venit omului în minte. El exprimă, după cum indică Adler, o dorință reprimată a bărbatului care, dezvoltată în întregime, ar suna așa: „La un bărbat de 34 de ani, cum sunt eu, se potrivește numai o femeie de 17 ani.“

Ca să nu gândim prea depreciator despre astfel de „mărunțișuri“ vreau să adaug ceva ce am aflat de curând de la dr. Adler, că un an după publicarea acestei analize bărbatul era despărțit de soția lui.⁴

4) Adler ne dă niște explicații asemănătoare legate de felul cum iau naștere numerele obsedante. Nici alegerea așa-ziselor „numere preferate“ nu este nerelaționată cu viața persoanei respective și nu este lipsită de un anumit interes psihologic. Un bărbat care și-a declarat preferința deosebită pentru numerele 17 și 19 a știut să indice după o scurtă cumpănire că la 17 ani a dat la universitate de mult-râvnita libertate academică și că la 19 ani a făcut prima lui mare călătorie și puțin după aceea prima lui descoperire științifică. Fixarea acestei preferințe s-a produs însă doi lustri⁵ mai târziu, când aceleași numere au căpătat importanță pentru viața lui amoroasă. — Da, chiar cifrele pe care, aparent arbitrar, le folosim deosebit de des într-un anumit context se pot explica pe bază de analiză printr-un sens neașteptat. Astfel, pe unul dintre pacienții mei l-a frapat într-o zi că atunci când era prost dispus obișnuia să-i placă să zică: „Ți-am spus asta deja de 17 până la 36 de ori“, și s-a întrebat dacă avea o motivație. Și-a amintit apoi că

⁴ Pentru explicarea lui *Macbeth* la nr. 17 al U.-B., îmi comunică Adler că respectivul s-a alăturat la vârsta de 17 ani unei asociații anarhiste care își propusese uciderea regelui. Probabil că de aceea conținutul lui *Macbeth* căzuse pradă uitării. În acel timp aceeași persoană a inventat o scriere secretă în care literele erau înlocuite prin cifre.

⁵ Interval de timp de cinci ani (la romani). (*N.t.*)

pe când ziua lui de naștere era într-o 27, a fratelui său mai mic era într-o 26 și că are motiv să se plângă că soarta îi răpise atâtea dintre bunurile vieții, pentru a le acorda acestui frate mai mic. El reprezenta deci această părtinire a destinului tăind zece din data nașterii lui și adăugându-le la data fratelui. „Sunt fratele mai mare și totuși mi s-au tăiat atâtea.“

5) Vreau să zăbovesc mai mult la analiza numerelor care ne vin spontan în minte, căci nu cunosc pe de o parte nici un fel de alte observații individuale care ar dovedi atât de concludent existența unor procese de gândire compuse foarte alambicat, despre care conștiința nu are totuși cunoștință, și pe de altă nici un exemplu mai bun de analize, la care colaborarea (sugestia) medicului adesea învinuită iese atât de sigur din cauză. Voi comunica de aceea aici analiza unui număr care i-a trecut prin minte unuia dintre pacienții mei (fac comunicarea cu acordul lui), despre care trebuie să menționez numai că este copilul cel mai mic dintr-un lung șir de copii și că și-a pierdut în fragedă copilărie tatăl admirat. Fiind într-o foarte bună dispoziție se gândește la numărul 426 718 și își pune întrebarea:

— Ce-mi vine deci în minte legat de el? Mai întâi o glumă pe care am auzit-o: „Dacă tratezi medical un guturai, durează 42 de zile, dacă îl lași însă netratat... 6 săptămâni.“

Asta corespunde primelor cifre ale numărului $42 = 6 \times 7$. În timp ce se oprește după această primă parte a rezolvării îi atrag atenția că numărul din șase cifre ales de el conține toate primele cifre în afară de 3 și 5. Acum găsește imediat continuarea interpretării.

— Suntem 7 frați, eu fiind cel mai mic. 3 corespunde în șirul de copii surorii A., 5 fratelui L., ăștia erau cei doi dușmanii ai mei. Când eram copil, obișnuiam să mă

rog în fiecare seară la Dumnezeu să facă să înceteze din viață acești doi torționari ai mei. Mi se pare doar că aici mi-am îndeplinit singur dorința; 3 și 5, fratele rău și sora pe care o uram, s-au dus.

— Dacă numărul înseamnă șirul fraților dumneavoastră, ce să fie 18 de la sfârșit? Doar erați numai 7.

— M-am gândit adesea că dacă tata ar fi trăit mai mult, nu aș fi rămas ultimul copil. Dacă ar mai fi venit 1, am fi fost 8 și ar mai fi existat un copil mai mic în urma mea, față de care aș fi jucat rolul fratelui mai mare.

Astfel era explicat numărul, dar mai trebuia să realizăm legătura dintre prima parte a interpretării și celelalte. Asta a rezultat foarte ușor din condiția de care era nevoie pentru ultimele numere: dacă tatăl ar fi trăit mai mult. $42 = 6 \times 7$ însemna disprețul la adresa medicilor, care nu-l putuseră ajuta pe tatăl lui, exprima deci în această formă dorința ca tatăl lui să mai trăiască. Întregul număr corespundea de fapt împlinirii celor două dorințe infantile ale sale în privința cercului său familial, ca cei doi frați răi să moară și ca în urma lor să vină un frățior ori o surioară sau, exprimat cât se poate de concis: de-ar fi murit cei doi în locul tatălui iubit!⁶

6) Un mic exemplu din corespondența mea. Un director de oficiu telegrafic din L. scrie că fiul său de 18 ani și jumătate, care vrea să studieze medicina, se ocupă deja de pe acum cu psihopatologia vieții cotidiene și caută să-și convingă părinții de corectitudinea concepțiilor mele. Redau aici unul dintre experimentele făcute de tânăr, fără să mă pronunț în legătură cu discuția care i-a urmat.

„Fiul meu stă de vorbă cu soția mea despre așa-numita coincidență și o lămurește că ea nu poate spune niciun cântec, rosti nicio cifră care să-i vină în minte

⁶ Pentru simplificare am lăsat deoparte câteva incidente ale pacientului care se potrivesc la fel de bine.

realmente «întâmplător». Se înfiripează următorul dialog:

Fiul: Spune-mi un număr oarecare.

Mama: 79.

Fiul: Ce-ți trece prin minte legat de el?

Mama: Mă gândesc la pălăria frumoasă pe care am văzut-o ieri.

Fiul: Cât costa?

Mama: 158 M.

Fiul: Ei, iată: $158 : 2 = 79$. Ți s-a părut pălăria prea scumpă și sigur că te-ai gândit: „Dacă ar costa pe jumătate, aș cumpăra-o.“

La aceste explicații ale fiului meu am obiectat mai întâi că în general femeile nu calculau atât de bine și că nici mama desigur că nu realizase că 79 este jumătate din 158. Deci teoria lui presupunea faptul oricum improbabil ca subconștientul să calculeze mai bine decât conștiința normală. «Ba deloc», am primit ca răspuns; «admițând că mama nu a făcut calculul $158 : 2 = 79$, ea poate însă foarte bine să fi văzut cu diferite ocazii această socoteală; ba ea poate să se fi preocupat în vis cu pălăria și să-și fi clarificat atunci cât ar fi prețul ei dacă ar costa numai pe jumătate.»“

7) Iau o altă analiză de numere din Jones (*loc. cit.*, p. 478). Unui domn din cercul lui de cunoștințe i-a trecut prin minte numărul 986 și el l-a provocat apoi să îl pună în relație cu ceva la care se gândește. „Prima asociere a subiectului a fost amintirea unei glume de mult uitată. În ziua cea mai caniculară de acum șase ani un ziar tipărise notița că termometrul arată 986° Fahrenheit, evident o exagerare grotescă pentru 98,6, care era de fapt nivelul corect al termometrului! În timpul acestei discuții ședeam în fața unui foc puternic care ardea în șemineu, de care s-a îndepărtat, remarcând probabil cu dreptate că această căldură mare care radia îi înprospătase

respectiva amintire. Numai că eu nu m-am mulțumit atât de ușor și am cerut să aflu cum de tocmai această amintire se fixase la el atât de bine. Mi-a povestit că răsese foarte tare la această glumă și că se amuza din nou de fiecare dată când și-o amintea. Dar cum mie gluma nu mi s-a părut deosebit de bună, bănuiala mea că îndărătul ei se află un sens ascuns nu a fost decât întărită. Următorul său gând a fost că noțiunea căldurii a însemnat întotdeauna atât de mult pentru el. Căldura este lucrul cel mai important pe lume, izvorul vieții etc. Astfel de divagații entuziaste la un tânăr altminteri destul de sobru m-au pus pe gânduri; l-am rugat să își continue asocierile. Următoarea sa idee a fost despre coșul unei fabrici pe care-l putea vedea din dormitorul lui. Se întâmpla adesea ca seara să privească fumul și focul care ieșeau din el, meditănd la lamentabila risipă de energie. Căldură, foc, izvorul vieții, risipa de energie dintr-un tub înalt și gol — nu era greu de ghicit din aceste asociații că reprezentarea căldurii și a focului erau legate la el de reprezentarea iubirii, așa cum este lucru obișnuit în gândirea simbolică și că numărul care i-a trecut prin minte e motivat de un puternic complex de masturbare. Nu i-a mai rămas decât să-mi confirme supoziția.“

Pe cel care vrea să-și facă o idee mai exactă despre felul în care materialul numerelor este prelucrat în gândirea inconștientă îl trimit la articolul lui C.G. Jung „Ein Beitrag zur Kenntnis des Zahlentraumes“⁷ (*Zentralbl. für Psychoanalyse*, I, 1911) și la un altul al lui E. Jones („Unconscious Manipulations of Numbers“, *ibid.*, II, 5, 1912).

În anumite analize de acest fel mă frapază îndeosebi două lucruri: în primul rând certitudinea somnambulică de-a dreptul cu care mă îndrept spre țelul ce mi-e

---

⁷ „O contribuție la cunoașterea visului despre numere“, în C.G. Jung, *Opere complete*, vol. 4, „Freud și psihanaliza“, Editura Trei, 2008. (N. t.)

necunoscut și mă scufund în gândire într-un șir de calcule, care ajung apoi brusc la numărul căutat, și repeziciunea cu care se produce toată munca ulterioară de finisare; însă în al doilea rând faptul că cifrele se pun atât de binevoitoare la dispoziția gândirii mele inconștiente, în vreme ce eu nu sunt o persoană care calculează bine și am cele mai mari greutateți să rețin conștient numere de ani, numere de casă și altele asemenea. Găsec de altfel în aceste operațiuni cogitative inconștiente cu numere o înclinație spre superstiție, a cărei proveniență mi-a rămas mult timp străină.⁸

---

⁸ Domnul Rudolf Schneider din München a ridicat o obiecție foarte interesantă față de forța probatorie a unor astfel de analize de numere. („Zu Freuds analytischer Untersuchung des Zahleneinfalles“, *Internat. Zeitschr. für Psychoanalyse*, 1920, caietul 1.) A luat diferite numere, de exemplu unul care i-a sărit primul în ochi într-o carte de istorie deschisă la întâmplare, sau i-a spus unei alte persoane un număr ales de el și a vrut să vadă dacă și la acest număr impus se iveau idei spontane aparent determinate. Așa au stat într-adevăr lucrurile; în acel exemplu care se referea la el însuși și pe care îl comunică, din ideile ivite subit a reieșit o determinare la fel de bogată și de semnificativă ca și în analizele noastre ale unor numere apărute spontan, cu toate că numărul din experimentul lui Schneider nu ar necesita o determinare, el fiind dat din afară. Într-un al doilea experiment cu o persoană străină, el a făcut sarcina în mod evident prea ușoară, căci cifra pe care a ales-o a fost 2, a cărei determinare printr-un oarecare material trebuie să-i reușească oricui. — R. Schneider trage din experiențele lui două concluzii, mai întâi că „psihicul are față de numere aceleași posibilități de asociere ca și față de noțiuni“, în al doilea rând că apariția unor idei determinante la numere rostite spontan nu dovedește nimic pentru originea acestor numere din gândurile găsite în „analiza“ lor. Prima concluzie este indubitabil corectă. Putem să asociem la fel de ușor ceva potrivit la un număr dat ca și la un cuvânt ce ni se dă, ba poate chiar mai ușor, pentru că posibilitatea legăturilor puținelor cifre existente este deosebit de mare. Ne găsim atunci pur și simplu în situația așa-numitului experiment asociativ, care a fost studiat de școala Bleuler–Jung în cele mai diferite direcții. În această situație ideea spontană (reacția) este determinată de cuvântul dat (cuvântul-stimul). Însă această reacție ar putea să fie încă de un tip foarte diferit și experimentele lui Jung au arătat că nici diferențierea ulterioară nu este lăsată în seama „întâmplării“, ci că niște „complexe“ inconștiente participă la determinare, dacă au fost atinse de cuvântul-stimul. — A doua concluzie a lui Schneider merge prea departe. Din faptul că la niște cifre (sau cuvinte) date se ivesc idei potrivite nu rezultă pentru derivarea cifrelor (sau cuvintelor) apărute spontan nimic

Nu ne va surprinde să constatăm că nu doar numerele, ci și diferite idei asociative sub formă de cuvinte se dovedesc în urma cercetării analitice ca fiind în mod regulat bine determinate.

8) Un exemplu nostim pentru deducerea unui cuvânt obsedant, deci care tot urmărea pe cineva, se găsește la Jung (*Diagnostische Assoziationsstudien*, IV, p. 215). „O doamnă mi-a povestit că de câteva zile îi tot stă pe buze cuvântul *Taganrog*, fără să aibă habar de unde-i vine. Am întrebat-o de evenimentele accentuate afectiv și de dorințele refulate din trecutul foarte apropiat. După câteva ezitări mi-a povestit că i-ar plăcea să aibă un *Morgenrock* [capot], dar că soțul ei nu-și manifestă vreun interes pentru această dorință a ei. «Morgen-rock – Tagan-rock», a se remarca înrudirea parțială de sens și de sonoritate.⁹ Determinarea formei rusești vine din faptul că aproximativ în același interval de timp doamna făcuse cunoștință cu o personalitate din *Taganrog*¹⁰.“

9) Doctorului E. Hitschmann îi datorez rezolvarea unui alt caz, în care un vers se impunea spontan în mod

---

care nu putea fi luat în considerare deja înainte de cunoașterea acestui fapt. Aceste idei spontane (cuvinte sau cifre) ar putea să fie nedeterminate sau determinate de gândurile care reies din analiză sau de alte gânduri, care nu s-au trădat în analiză, caz în care analiza ne-ar fi indus în eroare. Trebuie numai să ne eliberăm de impresia că această problemă stă altfel pentru cifre decât pentru cuvinte. O cercetare critică a problemei și prin urmare o justificare a tehnicii psihanalitice a ideilor spontane nu intră în intenția cărții. În practica analitică se pornește de la premisa că a doua dintre posibilitățile menționate este corespunzătoare și poate fi valorificată în majoritatea cazurilor. Cercetările unui psiholog experimental au arătat că ea este de departe cea mai probabilă (Poppelreuter). (Cf. de altfel în acest sens expunerile remarcabile ale lui Bleuler în cartea sa *Das autistisch-undisziplinierte Denken* etc., 1919, Capitolul 9: „Von den Wahrscheinlichkeiten der psychologischen Erkenntnis“.)

⁹ *Morgen* înseamnă în germană dimineață, *Tag*, zi. Iar ultimul *g* din cuvântul *Taganrog* se pronunță în germană *c* datorită poziției finale, la fel ca și grupul consonantic *ck* din *Morgenrock*. (*N.t.*)

¹⁰ *Taganrog*, localitate rusească, întemeiată de țarul Petru I în 1698 ca prim port al marinei rusești, locul de naștere al lui A.P. Cehov, orașul unde a decedat țarul Alexandru I etc. (*N. t.*)

repetat într-o aceeași localitate, fără ca originea lui și legăturile lui să fi fost vizibile.

„Povestit de dr. iur. E.: Am plecat cu șase ani în urmă din Biarritz la San Sebastian. Linia de cale ferată trece peste râul Bidassoa, care formează aici granița dintre Franța și Spania. De pe pod se deschide o priveliște frumoasă, într-o parte spre o vale întinsă și munții Pirinei, în cealaltă parte spre largul mării. Era o zi frumoasă, strălucitoare de vară, totul scăldat în soare și lumină, eu mă aflam într-o călătorie în timpul concediului, mă bucuram să ajung în Spania... când, deodată, mi-au trecut prin minte versurile: «Dar sufletul deja liber este, în marea de lumină el plutește.»

Știu că m-am întrebat atunci de unde sunt versurile, fără să-mi fi putut aminti; după ritm, cuvintele trebuiau să fie dintr-o poezie, dar care îmi ieșise complet din minte. Cred că mai târziu, după ce versurile mi-au tot revenit în repetate rânduri, am întrebat mai multe persoane în legătură cu ele, fără a putea afla ceva.

Anul trecut am mers, în drumul de întoarcere dintr-o călătorie în Spania, pe aceeași rută. Era noapte, întuneric beznă și ploua. M-am uitat pe geam ca să văd dacă ajungeam în stația de frontieră și am observat că eram pe podul Bidassoa. Imediat mi s-au insinuat din nou în minte versurile sus-menționate, și nici acum nu mi-am putut aminti de unde proveneau.

La câteva luni după aceea mi-au ajuns acasă în mâini poeziile lui Uhland. Am deschis volumul și privirea mi-a căzut pe versurile: «Dar sufletul deja liber este, în marea de lumină el plutește»¹¹, care compun finalul poeziei «Der Waller» [Pelerinul]. Am citit poezia și mi-am amintit acum numai foarte vag că o știusem odată cu mulți ani în urmă. Acțiunea se desfășoară în Spania, și

---

¹¹ Versurile lui Ludwig Uhland sunt: *Aber frei ist schon die Seele, schwebet in dem Meer von Licht.* (N.t.)

aceasta mi s-a părut a fi singura legătură dintre versurile citate și locul descris de mine, aflat pe acel traseu de cale ferată. Eram numai pe jumătate mulțumit cu descoperirea mea și am răsfoit mecanic mai departe cartea. Versurile «Dar sufletul deja etc.» erau puse ultimele pe o pagină. Întorcând fila am găsit pe pagina următoare o poezie cu titlul «Die Bidassoabrücke» [Podul Bidassoa].

Mai notez că mi s-a părut aproape și mai străin conținutul acestei din urmă poezii, decât cel al primeia și că ea începe cu următoarele versuri: «Pe podul Bidassoa un sfânt bătrân stă domol, binecuvântează la dreapta muntele spaniol, binecuvântează la stânga ținutul francon»¹².”

B) Această privire pe care o aruncăm în determinarea unor nume și numere alese aparent arbitrar poate să contribuie eventual la clarificarea unei alte probleme. Împotriva presupunerii unui determinism psihic general diferite persoane se raportează, după cum se știe, la un sentiment special de convingere pentru existența unei voințe libere. Acest sentiment de convingere există și el nici nu cedează în fața credinței în determinism. El trebuie, ca toate sentimentele normale, să fie îndreptățit de ceva anume. Nu se manifestă însă, din câte pot să observ, la deciziile voliționale mari și importante; în aceste împrejurări omul are mai degrabă senzația constrângerii psihice și se raportează de obicei la ea („Asta-i situația, nu pot altfel, nu am încotro“). În schimb, am dori să asigurăm tocmai la hotărârile neînsemnate, indiferente că am fi putut la fel de bine să acționăm altfel, că am acționat dintr-o voință liberă, care nu este motivată. Conform analizelor noastre, nu trebuie să contestăm însă dreptul sentimentului de convingere de a avea o voință liberă. Dacă introducem distincția

---

¹² *Auf der Bidassoabrücke steht ein Heiliger altersgrau, segnet rechts die span'schen Berge, segnet links den fränk'schen Gau. (N.t.)*

dintre motivarea din conștient și motivarea din inconștient, atunci sentimentul de convingere ne relatează că motivarea conștientă nu se extinde asupra tuturor deciziilor noastre motorii. *Minima non curat praetor*. Dar ceea ce este astfel eliberat de una dintre părți își capătă motivarea din cealaltă parte, din inconștient, și astfel determinarea în psihic este totuși făcută fără lacune.¹³

C) Chiar dacă gândirii conștiente trebuie să-i scape cunoașterea motivației actelor ratate din însăși natura cazului, tot ar fi de dorit să se găsească o dovadă psihologică pentru existența acesteia; ba din motive care reies la o cunoaștere mai de aproape a inconștientului, este probabil ca astfel de dovezi să poată fi găsite. Se pot detecta într-adevăr în două domenii fenomene care par să corespundă unei cunoașteri inconștiente și de aceea deplasate [*verschoben*] a acestei motivații:

a) Este o trăsătură frapantă și general observată în felul de a fi al paranoicilor că acordă detaliilor mici, altminteri de noi neglijate, din comportamentul celorlalți cea mai mare importanță, le talmăcesc și fac din ele temeiul pentru niște concluzii ample. De exemplu, ultimul paranoic pe care l-am văzut a dedus existența unei complicități generale în rândul celor din jurul său, pentru că oamenii făcuseră la gară, la plecarea lui, o anumită mișcare cu una dintre mâini.

¹³ Aceste viziuni despre determinarea strictă a unor acțiuni psihice aparent arbitrare au adus deja roade bogate pentru psihologie — poate și pentru justiție. Bleuler și Jung au făcut în acest sens inteligibile reacțiile la așa-numitul experiment asociativ, la care persoana cercetată răspunde la un cuvânt ce i se spune cu un altul care-i vine în minte (reacție la cuvântul-stimul) și este măsurat timpul care se scurge până dă răspunsul (timpul de reacție). Jung a arătat în *Diagnostische Assoziationsstudien* (1906) ce reactiv fin pentru stări psihice posedăm noi în experimentul asociativ astfel interpretat. Doi discipoli ai profesorului de drept penal H. Groß din Praga, Wertheimer și Klein, au dezvoltat din aceste experimente o tehnică pentru „diagnosticul stării de fapt“ în cazuri de drept penal, a cărei verificare îi preocupă pe psihologi și juriști.

Un altul a notat felul în care merg oamenii pe stradă, în care fac mișcări cu bastoanele de promenadă și altele asemenea.¹⁴

Categoria coincidenței, a hazardului, a ceea ce nu necesită motivare, pe care omul normal o admite pentru o parte a propriilor sale acte psihice și acte ratate, paranoicul o respinge deci în aplicarea asupra manifestărilor psihice ale celorlalți. Tot ce remarcă el la ceilalți este plin de importanță, totul este interpretabil. Cum ajunge el oare la această concluzie? Proiectează probabil în viața psihică a celorlalți ceea ce în a sa proprie există în mod inconștient, aici ca și în atâtea alte cazuri similare. În paranoia se înghesuie să ajungă la conștiință și multe din acele elemente care la oamenii normali și nevrotici sunt detectate abia prin psihanaliză ca fiind prezente în inconștient.¹⁵ Paranoicul are deci într-un anumit sens dreptate aici, el cunoaște ceva ce omului normal îi scapă, el vede mai pătrunzător decât capacitatea normală de gândire, dar deplasarea stării de lucruri astfel recunoscute asupra altora anulează valoarea cunoașterii lui. Justificarea diferitelor interpretări paranoice nu mi se va cere sper. Însă crâmpeii de îndreptățire pe care i-l admitem paranoiciei la această concepere a acțiunii întâmplătoare ne va ușura înțelegerea psihologică a convingerii care este legată la paranoic de toate aceste interpretări. *Căci este ceva adevăr aici*; nici erorile noastre de judecată, care

---

¹⁴ Pornind de la alte puncte de vedere, această judecare a unor manifestări neesențiale și întâmplătoare la alții a fost pusă în contul „delirului de relație“.

¹⁵ Fantasmăle istericilor, ce trebuie conștientizate prin analiză, despre maltratări sexuale și crude, se suprapun de exemplu uneori până în cele mai mici amănunte cu lamentările paranoicilor suferind de delir de urmărire. Este remarcabil, dar nu de neînțeles, dacă ne apare conținutul identic și ca realitate în manifestările perversilor pentru satisfacerea poftelor lor.

nu trebuie numite patologice, nu își dobândesc într-un alt chip sentimentul de convingere aferent. Acest sentiment este îndreptățit pentru un anumit segment al înălțurii eronate de gânduri sau pentru sursa din care provine și după aceea este extins de noi asupra restului contextului.

b) Un alt indiciu asupra cunoașterii inconștiente și deplasate [*verschoben*] a motivării la actele întâmplătoare și ratate se găsește în fenomenele superstiției. Vreau să clarific părerea mea prin discutarea micii întâmplări care a fost pentru mine punctul de pornire al acestor reflecții.

Revenit din concediu, gândurile mele se îndreaptă imediat asupra bolnavilor care urmează a mă preocupa în anul de muncă ce începe. Primul meu drum este destinat unei doamne foarte în vârstă, la care execut de ani de zile aceleași gesturi medicale de două ori pe zi (v. mai sus, p. 213). Din cauza acestei monotonii, și-au găsit foarte adesea expresie gânduri inconștiente în drum spre bolnavă și în timp ce mă ocup de ea. Are peste nouăzeci de ani; este deci evident să-ți pui întrebarea la începutul fiecărui an cât timp o mai avea oare de trăit. În ziua despre care povestesc mă grăbesc, iau deci o trăsură care urmează să mă ducă în fața casei ei. Fiecare dintre vizitiile de pe locul unde așteaptă trăsurile în apropierea casei mele cunoaște adresa bătrânei, căci fiecare dintre ei m-a dus deja de atâtea ori acolo. Astăzi s-a întâmplat însă ca vizitiul să oprească nu în fața casei ei, ci a uneia purtând același număr, situată pe o stradă paralelă apropiată și care arată cu adevărat asemănător. Îmi dau seama că a greșit și i-o reproșez vizitiului, care se scuză. Să însemne oare ceva că sunt dus în fața unei case în care nu o găsesc pe bătrâna doamnă? Pentru mine desigur nu, dar dacă aș fi *superstițios* aș întrezări în această întâmplare un semn prevestitor, o aluzie făcută de destin că acest an va fi pentru bătrână cel de pe

urmă. Multe semne pe care istoria le-a păstrat nu erau întemeiate pe o simbolistică mai bună. Declar oricum că incidentul a fost o întâmplare fără vreo altă semnificație.

Cu totul altul ar fi cazul dacă aş fi făcut drumul pe jos și apoi aş fi ajuns „cufundat în gânduri“ și „distrat“ în fața casei de pe strada paralelă în loc de în fața celei corecte. Asta n-aș mai numi hazard, ci o acțiune cu intenție inconștientă ce necesită să fie interpretată. Această „abatere“ ar trebui interpretată pesemne că mă aștept ca în curând să nu o mai întâlnesc pe bătrână.

Mă deosebesc deci de un om superstițios prin următoarele:

Nu cred că un eveniment la apariția căruia viața mea psihică nu are aport mă poate învăța despre aspectul viitor al realității ceva ce este ascuns; cred însă că o manifestare neintenționată a propriei mele activități psihice îmi dezvăluie ceva ascuns, ceva ce, la rândul său, nu aparține decât vieții mele psihice; cred, ce-i drept, în coincidența exterioară (reală), dar nu în hazardul interior (psihic). Superstițiosul, invers: el nu știe nimic despre motivarea acțiunilor sale întâmplătoare și a actelor sale ratate, el crede că există coincidențe psihice; de aceea este înclinat să atribuie hazardului exterior o însemnătate care se va manifesta în evenimentul real, să vadă în hazard un mijloc de exprimare pentru ceva ce afară îi este ascuns. Deosebirile dintre mine și omul superstițios sunt două: în primul rând, el proiectează înspre exterior o motivare pe care eu o caut înăuntru; în al doilea rând, el interpretează coincidența printr-un incident, iar eu o explic printr-un gând. Dar ascunsul la el corespunde inconștientului la mine, și compulsia de a nu lăsa coincidența să treacă drept coincidență, ci de a o interpreta, ne este comună ambilor.¹⁶

¹⁶ Adaug aici un exemplu frumos pe baza căruia dezbate N. Ossipow diferența dintre concepția superstițioasă, psihanalitică și mistică („Psychoanalyse und Aberglauben“, *Internationale Zeitschrift für*

Presupun acum că această necunoaștere conștientă și cunoaștere inconștientă a motivării coincidențelor psihice este una dintre rădăcinile psihice ale superstiției. Întrucât superstițiosul nu știe nimic despre motivarea propriilor lui acțiuni întâmplătoare și întrucât realitatea acestei motivări tinde spre un loc în recunoașterea lui, el este silit să o adăpostească în lumea exterioară prin deplasare. Dacă o atare conexiune există, ea nu va fi limitată la acest singur caz. Cred realmente că o bună bucată din concepția mitologică despre lume care ajunge până departe în religiile cele mai moderne nu este nimic altceva decât *psihologie proiectată în lumea exterioară*. Cunoașterea obscură (să-i zicem percepția endopsihică) a factorilor psihici și a relațiilor inconștientului¹⁷ se oglindește — este greu să o zicem altfel, analogia cu paranoia trebuie luată aici în ajutor — în construirea unei *realități extrasenzoriale*, care trebuie retransformată de știință în *psihologie a inconștientului*. Am putea să ne încumetăm să explicăm miturile despre paradis și căderea în păcat, despre Dumnezeu, despre bine și rău, despre nemurire ș.a. în

---

Psychoanalyse, VIII, 1922). Se căsătorise într-un mic oraș rusesc de provincie și imediat după aceea a plecat cu tânăra lui soție spre Moscova. Într-o stație, la două ore înainte de a ajunge la destinație, i-a venit cheful să se ducă până la ieșirea gării și să arunce o privire spre oraș. Trenul trebuia, din câte se aștepta el, să stea destul de mult, dar când s-a întors după câteva minute, trenul plecase deja cu tânăra lui soție cu tot. Când bătrâna lui Njanja a aflat acasă despre această întâmplare, s-a pronunțat, clătînând din cap: „Din această căsnicie nu iese nimic ca lumea.“ Ossipow a râs atunci de această profeție. Dar cum după cinci luni era despărțit de soția lui, nu a putut să nu înțeleagă retroactiv părăsirea de către el a trenului ca pe un „protest inconștient“ împotriva încheierii căsătoriei lui. Orașul în care i s-a întâmplat acest act ratat a dobândit după ani de zile o mare importanță pentru el, căci aici trăia o persoană cu care mai târziu destinul l-a unit strâns. Această persoană, ba chiar realitatea existenței ei îi erau însă total necunoscute pe-atunci. Dar explicația *mistică* a comportamentului său ar suna astfel: el a părăsit în acel oraș trenul spre Moscova și pe sotia sa, pentru că viitorul voia să se vestească, viitorul care îi era pregătit în relația cu această persoană.

¹⁷ Care nu are desigur nimic din caracterul unei cunoașteri.

acest fel, să transpunem *metafizica* în *metapsihologie*. Prăpastia dintre deplasarea făcută de paranoic și cea făcută de superstițios este mai puțin adâncă decât pare ea la prima vedere. Când au început oamenii să gândească, au fost nevoiți, după cum se știe, să explice lumea exterioară antropomorfic cu ajutorul unei multitudini de personalități în propria lor imagine; evenimentele întâmplătoare pe care le-au interpretat superstițios erau deci acțiuni, manifestări ale unor persoane, așa că s-au comportat exact ca paranoicii care trag concluzii din indiciile insignifiante pe care li le dau alții și ca toți oamenii sănătoși care fac pe bună dreptate din acțiunile întâmplătoare și neintenționate ale semenilor lor baza pentru aprecierea caracterului acestora. Superstiția pare atât de nelalocul ei numai în concepția noastră modernă, științifică, dar încă nicidecum rotunjită asupra lumii; în concepția despre lume a vremurilor și popoarelor preștiințifice ea era justificată și consecventă.

Romanul care renunța să întreprindă ceva important dacă vedea un zbor de păsări defavorabil avea deci relativ dreptate; el acționa consecvent premiselor sale. Dar dacă renunța să facă ce-și propusese pentru că se împiedicase de pragul ușii („*un Romain retournerait*“), atunci ne era nouă, necredincioșilor, absolut superior, un mai bun psiholog decât ne străduim noi să fim. Căci acest pas greșit trebuia să-i dovedească existența unei îndoieli, a unui curent potrivnic în interiorul său, a cărui forță se putea scădea în momentul executării din forța intenției lui. De întreaga reușită nu putem fi siguri decât atunci când toate forțele psihice tind unite spre țelul dorit. Cum răspunde Tell al lui Schiller, după ce a ezitat atâta să ochească mărul de pe capul copilului său, la întrebarea guvernatorului de ce și-a pregătit și o a doua săgeată?

„Cu această săgeată v-aș fi străpuns... pe dumneavoastră
Dacă mi-aș fi nimerit copilul mult-iubit,
Și pe dumneavoastră sigur nu v-aș fi ratat.“¹⁸

D) Cine a avut ocazia să studieze mișcările ascunse ale sufletului omului cu mijloacele psihanalizei, acela poate să spună câte ceva nou și despre calitatea motivelor inconștiente, care se exprimă în superstiție. Cel mai clar se recunoaște la nevroticii adesea foarte inteligenți, care sunt împovărați cu o gândire compulsivă și cu stări compulsive, că superstiția rezultă din niște afecte ostile și crude ce au fost reprimare. Superstiția este în mare parte așteptarea unei nenorociri, și pentru cel care a dorit adesea altora răul, dar și-a refulat astfel de dorințe în inconștient ca urmare a educației primite în direcția bunătății, va fi deosebit de plauzibil să se aștepte ca pedeapsa pentru un astfel de rău inconștient să apară sub forma unei nenorociri ce îl amenință de afară.

Dacă admitem că nu am epuizat nicidecum cu aceste remarci psihologia superstiției, va trebui măcar să ne punem totuși întrebarea dacă rădăcinile reale ale superstiției trebuie contestate cu desăvârșire, dacă este sigur că nu există presimțiri, vise profetice, experiențe telepatice, manifestări ale unor forțe extrasenzoriale și altele asemenea. Departe de mine dorința de a mă precipita să fac aprecieri superficiale asupra acestor fenomene în general, despre care s-au făcut observații atât de detaliate aparținând chiar și unor oameni remarcabili din punct de vedere intelectual, observații care ar trebui să constituie obiectele unor cercetări suplimentare. Atunci chiar este de sperat că o parte din aceste observații vor

¹⁸ Traducere literală a celebrului răspuns (*Mit diesem Pfeil durchbohrt' ich — Euch, / Wenn ich mein liebes Kind getroffen hätte, / Und Euer — wahrlich — hätt' ich nicht gefehlt*) dat de arcașul Tell guvernatorului Geßler în scena culminantă din drama schilleriană *Wilhelm Tell*. (N.t.)

ajunge să fie clarificate datorită cunoașterii noastre mai evoluată a proceselor psihice inconștiente, fără a ne sili la niște modificări revoluționare ale viziunilor noastre actuale.¹⁹ Dacă și alte fenomene, ca de pildă cele susținute de spirițiști, ar putea fi dovedibile, atunci vom proceda efectiv la o modificare a „legilor“ noastre sollicitată de experiența cea nouă, fără a ne pierde încrederea în conexiunile dintre lucrurile aceste lumi.

În cadrul acestor dezbateri nu pot să răspund la întrebările ridicate acum altfel decât într-un chip subiectiv, adică după propria mea experiență. Trebuie să mărturisesc din păcate că fac parte dintre acei indivizi nedemni în fața cărora spiritele își sistază activitatea iar suprasenzorialul se dă la o parte, drept care nu am ajuns niciodată în situația să trăiesc eu însumi ceva care ar stimula credința în minuni. Am avut și eu, ca toți oamenii, parte de presimțiri și de nenorocire, dar cele două s-au dat în lături una în fața celeilalte, așa că presimțirile nu au fost urmate de nimic și nenorocirea s-a abătut neanunțată asupra mea. Pe vremea când, tânăr fiind, trăiam singur într-un oraș străin, am auzit destul de des strigându-mi-se numele brusc de către o voce dragă, inconfundabilă, și mi-am notat momentul când s-a produs halucinația, pentru ca apoi să mă interesez îngrijorat la cei rămași acasă ce se întâmplase la ora aceea. Nu se întâmplase nimic. În schimb, mai târziu am lucrat liniștit și fără a presimți nimic cu bolnavii mei, în timp ce copilul meu era să moară din cauza unei hemoragii grave. Iar niciuna dintre presimțirile despre care mi-au relatat pacienții nu a putut dobândi recunoașterea mea ca fenomen real. Trebuie totuși să admit că în ultimii ani am făcut câteva experiențe ciudate, care

---

¹⁹ E. Hitschmann, „Zur Kritik des Hellsehens“, *Wiener Klinische Rundschau*, 1910, nr. 6, și „Ein Dichter und sein Vater, Beitrag zur Psychologie religiöser Bekehrung und telepathischer Phänomene“, *Imago*, IV, 1915–16.

și-ar fi putut găsi ușor explicație prin presupunerea unui transfer telepatic de gânduri.

Credința în visele profetice are mulți adepți, pentru că se poate baza pe faptul că unele lucruri chiar se configurează în viitor așa cum le-a construit mai înainte dorința în vis.²⁰ Numai că aici nu prea avem de ce să ne minunăm, iar între vis și împlinirea lui se pot descoperi de regulă abateri importante, pe care credulității visătorilor îi place să le negligeze. Un exemplu frumos pentru un vis care se poate numi pe drept cuvânt profetic mi-a oferit odată spre analiză detaliată o pacientă inteligentă și iubitoare de adevăr. Mi-a povestit că visase odată că-l întâlnește pe vechiul ei prieten și medic al casei în fața unui anumit magazin pe o anumită stradă, și ducându-se în dimineața următoare în centru, a dat de el într-adevăr în locul respectiv. Remarc că această întâlnire uimitoare nu și-a dovedit semnificația printr-un eveniment ce i-ar fi urmat, deci nu era de justificat din viitor.

Examinarea atentă a constatat că nu există nicio dovadă că doamna și-a amintit de vis chiar în dimineața următoare nopții în care visase, deci înainte de plimbare și de întâlnire. Nu a putut să obiecteze nimic la o reprezentare a situației care îi ia întâmplării tot caracterul miraculos și o lasă să fie numai o interesantă problemă psihologică. Într-o dimineață s-a dus pe strada respectivă, l-a întâlnit pe fostul medic al casei în fața unui magazin și, văzându-l, a căpătat convingerea că visase noaptea precedentă despre o întâlnire cu el în același loc. Analiza a putut să indice atunci cu o mai mare probabilitate cum ajunsese la această convingere, căreia desigur că după niște reguli generale nu-i putem tăgădui un anumit drept la credibilitate. O întâlnire într-un loc anume după o așteptare prealabilă — aceasta doar este starea de fapt a unui rendez-vous. Vechiul medic

---

²⁰ Cf. Freud, „Traum und Telepathie“, *Imago*, VIII, 1922.

al casei i-a trezit amintirea unor vremuri de demult, în care întâlnirile cu o *terță* persoană, prietenă și cu medicul, fuseseră pentru ea importante. Cu acest domn rămăsese de atunci în relație și l-a așteptat zadarnic în ziua dinaintea pretinsului vis. Dacă aș putea să comunic mai în detaliu relațiile existente aici, mi-ar fi ușor să arăt că iluzia visului profetic la vederea prietenului din trecut este echivalentă aproximativ unei asemenea replici: „Ah, domnule doctor, îmi amintiți acum de vremuri trecute în care nu trebuia niciodată să-l aștept degeaba pe N., dacă stabiliserăm o întâlnire.“

Referitor la acea „întâlnire ciudată“ când dăm de o persoană cu care tocmai eram preocupați în gând, am observat chiar la mine un exemplu simplu și ușor de interpretat, care este probabil un model bun pentru incidente similare. La câteva zile după ce mi-a fost conferit titlul de profesor care acordă în state organizate monarhic multă autoritate, gândurile mele au virat deodată în timpul unei plimbări prin centru spre o fantasmă copilărească de răzbunare, care viza niște părinți anume. Aceștia mă chemaseră cu câteva luni înainte la fetița lor, la care se instalase un fenomen compulsiv interesant în urma unui vis. Am acordat mult interes cazului a cărui geneză credeam că o întrevăd; însă tratamentul meu a fost respins de părinți și mi s-a dat de înțeles că intenționau să se adreseze unei autorități străine, care vindecă prin hipnoză. Am fantazat acum că părinții m-ar ruga, după eșecul total al acestei încercări, să intervin cu tratamentul meu, căci acum aveau deplină încredere în mine etc. Eu însă le-am răspuns: „Da, acum, după ce am ajuns și profesor, aveți încredere. Titlul nu a schimbat nimic la capacitățile mele; dacă nu ați avut nevoie de mine ca docent, vă puteți lipsi de mine și ca profesor.“ În acest moment, fantasma mea a fost întreruptă de salutul: „Am onoarea, domnule profesor“,

și când am privit în sus, treceau pe lângă mine exact acei părinți pe care tocmai mă răzbunaser respingându-le rugămintea. Următoarea reflecție a distrus aparența de miraculos. Mergeam pe o stradă dreaptă și lată, aproape pustie în direcția celor doi, le zărisem și recunoscusem staturile înalte la o privire fugitivă, când mă aflam poate la vreo douăzeci de pași distanță de ei, dar — după modelul unei halucinații negative — alungasem această percepție din acele motive afective care s-au evidențiat apoi în fantasma ivită aparent în mod spontan.

O altă „rezolvare a unei aparente presimțiri“ o voi relata, după Otto Rank:

„Cu câțva timp în urmă am trăit chiar eu o variație aparte a unei «întâlniri ciudate», când de fapt te întâlnești cu o persoană care tocmai ți-a preocupat gândurile. Chiar înainte de Crăciun merg la Banca Austro-Ungară ca să îmi procur zece coroane noi de argint pentru a cumpăra cadouri. Adâncit în fantasmе ambițioase, care se leagă de contrastul dintre puținii mei bani lichizi și grămezile de bani aflate în clădirea băncii, cotesc pe strada îngustă unde este situată banca. În fața porții văd parcat un automobil și mulți oameni care ies și intră. Mă gândesc că funcționarii vor avea timp chiar și pentru cele câteva coroane ale mele; voi acționa în orice caz rapid, voi depune biletul de bancă pe care vreau să îl schimb și voi spune: Vă rog, dați-mi *Gold* [aur]! — Pe loc remarc greșeala — doar trebuia să cer *Silber* [argint, arginți] — și mă trezesc din fantasmări. Mă aflu doar la câțiva pași de intrare și văd un tânăr venind spre mine, care mi se pare cunoscut, dar pe care nu pot încă să-l identific cu certitudine din cauza miopiei mele. Când se apropie și mai mult, îmi dau seama că este un coleg de școală al *fratelui* meu, care se numește *Gold*, de la al cărui *frate*, un scriitor cunoscut, așteptasem la începutul carierei mele literale un sprijin serios. Acest sprijin nu

a venit însă și astfel nici succesul material scontat, cu care se îndeletnicise fantezia mea în drum spre bancă. Probabil deci că, adâncit în fantasmemele mele, oi fi perceput în mod inconștient apropierea domnului Gold, ceea ce s-a reprezentat în conștiința mea care visa despre succese materiale sub forma deciziei să cer la ghișeul casieriei aur, în loc de argintul de valoare minoră. Pe de altă parte însă, și faptul paradoxal că inconștientul meu este în stare să perceapă un obiect care e recunoscut abia mai târziu de ochiul meu pare parțial explicabil din disponibilitatea complexului (Bleuler) care doar era axată pe probleme materiale și îmi ghidase pașii, fără ca eu să realizez, încă de la început spre acea clădire unde se schimbă numai aur și bilete de bancă“ (*Zentralblatt für Psychoanalyse*, II, 5).

În categoria miraculosului și straniului intră și senzația aceea ciudată pe care o avem în anumite momente și situații, de parcă am mai fi trăit o dată exact același lucru, fără ca efortul nostru să izbutească să-și amintească în mod clar de cele petrecute anterior, care ni se anunță astfel. Știu că folosesc doar un termen insuficient numind „senzație“ ceea ce se întâmplă în astfel de momente în interiorul unui om, ceea ce încearcă el; este desigur vorba despre o judecată, și anume o judecată de recunoaștere, însă aceste cazuri au efectiv un caracter foarte aparte și nu trebuie neglijat nici faptul că nu ne amintim niciodată ceea ce căutăm. Nu știu dacă acest fenomen de „djà vu“ poate fi luat serios în considerare pentru dovedirea unei existențe psihice anterioare a individului; dar psihologii i-au dedicat interesul lor și au încercat să rezolve enigma pe cele mai felurite căi speculative. Însă niciuna dintre încercările explicative produse nu mi se pare corectă, pentru că în niciuna nu se ia în considerare altceva decât fenomenele însoțitoare și condițiile favorizante ale fenomenului. Acele procese

psihice care sunt, conform observațiilor mele, singurele responsabile de explicația lui „dépjà vu“, și anume fantasmele inconștiente, mai sunt și astăzi neglijate în general de psihologi.

Consider că greșim dacă numim o iluzie senzația de a mai fi trăit deja o dată ceva. Mai degrabă, în asemenea momente atingem realmente ceva ce am mai trăit o dată, numai că acest ceva nu poate fi amintit în mod conștient, pentru că el nu a fost niciodată conștient. Senzația lui „dépjà vu“ corespunde, exprimat pe scurt, amintirii unei fantasme inconștiente. Există fantasme inconștiente (sau vise diurne, reverii), așa cum există astfel de creații conștiente pe care oricine le cunoaște din propria lui experiență.

Știu că obiectul ar merita să fie tratat cât se poate de amănunțit, însă nu vreau să adaug aici decât analiza unui caz de „dépjà vu“, în care senzația s-a evidențiat printr-o intensitate și durată deosebită. O doamnă de 37 de ani afirmă că își amintește cât se poate de pregnant că la vârsta de doisprezece ani și jumătate a făcut o primă vizită la țară unor prietene de școală, și când a pășit în grădina a avut pe loc senzația că mai fusese o dată acolo; această senzație s-a repetat când a intrat în camerele locuinței, așa încât credea că știe dinainte care încăpere va fi următoarea, ce vedere va avea din fiecare spre exterior etc. Este însă absolut exclus, și a fost infirmat prin informațiile culese de la părinți, ca acest sentiment a ceva cunoscut să fi putut izvorî dintr-o vizită prealabilă a casei și grădinii, de exemplu în frageda ei copilărie. Doamna care relata povestea nu căuta o explicație psihologică, ci vedea în ivirea acestei senzații un indiciu profetic al semnificației pe care mai târziu au dobândit-o tocmai aceste prietene în viața ei afectivă. Analiza circumstanțelor în care apărea la ea fenomenul ne arată însă drumul spre o altă concepție. Când a făcut vizita

știa că aceste fete aveau un singur frate, grav bolnav. În timpul vizitei l-a văzut și pe el, i s-a părut că arăta foarte rău și s-a gândit că va muri curând. Propriul ei frate fusese însă bolnav de difterie cu câteva luni în urmă; în timpul bolii lui ea locuise multe săptămâni departe de casa părintească, la o rudă. Ea crede că fratele ei fusese împreună cu ea în această vizită la țară, chiar este de părere că a fost prima lui excursie mai lungă făcută după boală; dar amintirea ei legată de aceste puncte este ciudat de neclară, pe când toate celelalte detalii, și mai cu seamă rochia pe care a purtat-o în ziua aceea, le are extrem de clar în fața ochilor. Specialistului nu-i va fi greu să conchidă din aceste indicii că așteptarea ca fratele ei să moară jucase atunci la ea un rol important și fie nu fusese niciodată conștientizată, fie căzuse pradă unei refulări energice după deznodământul fericit al bolii. În caz contrar ar fi trebuit să poarte o altă rochie, și anume haine de doliu. La prietenele ei a găsit acum situația analoagă, pe singurul frate în pericol de a muri curând, ceea ce s-a și întâmplat la scurt timp după aceea. Ar fi trebuit să-și amintească în mod conștient că trecuse ea însăși prin această situație cu câteva luni în urmă; în loc de a-și aminti asta, ceea ce era împiedicat de refulare, a transferat sentimentul de amintire asupra locațiilor, grădină și casă, și a căzut pradă acelei „fausse reconnaissance“ că mai văzuse o dată toate acestea exact așa. Din faptul refulării putem să conchidem că așteptarea ei la vremea respectivă că fratele ei va muri nu era prea îndepărtată de caracterul unei fantasme-dorință. Ea ar fi rămas atunci singurul copil. În nevroza ei ulterioară a suferit în mod foarte intens de teama să nu-și piardă părinții, îndărătul căreia analiza a putut detecta ca de obicei dorința inconștientă de același conținut.

Propriile mele trăiri fugitive de „djà vu“ mi le-am putut deduce în mod asemănător din constelația

emoțională a momentului. „Acesta ar fi din nou un prilej pentru a trezi acea fantasmă (inconștientă și necunoscută) care s-a format în cutare și cutare moment în mine ca dorință de îmbunătățire a situației.“ Această explicație pentru „dépjà vu“ a fost apreciată până acum numai de un singur observator. Dr. Ferenczi, căruia îi datorează atâtea contribuții valoroase cea de-a treia ediție a acestei cărți, îmi scrie în acest sens: „M-am convins atât la mine, cât și la alții că sentimentul inexplicabil de a ni se părea cunoscut ceva se poate deduce din fantasmе inconștiente, de care ne amintim inconștient într-o situație reală. La unul dintre pacienții mei s-a petrecut aparent altfel, în realitate însă cât se poate de analog. Acest sentiment s-a repetat la el foarte des, dar s-a dovedit de fiecare dată ca provenind de la un *segment uitat (refulat) de vis* din noaptea trecută. Se pare, așadar, că fenomenul de «dépjà vu» poate să provină nu numai din vise diurne, ci și din vise nocturne.“

Am aflat mai târziu că Grasset a dat în 1904 o explicație a fenomenului care este foarte apropiată de a mea.

În anul 1913 am descris într-un mic eseu²¹ un alt fenomen, care este destul de apropiat de „dépjà vu“. Este acel „dépjà raconté“, iluzia de a fi comunicat deja ceva, care este deosebit de interesantă dacă apare în timpul tratamentului psihanalitic. Pacientul susține atunci cu toate semnele unei certitudini subiective că a povestit deja de mult o anumită amintire. Medicul este însă sigur de contrariul și îl poate iniția pe pacient în regula erorii lui. Explicația acestui interesant act ratat este desigur aceea că pacientul a avut impulsul și intenția de a face acea comunicare, dar a omis să le ducă la îndeplinire și

---

²¹ Este vorba despre un eseu despre *fausse reconnaissance* („dépjà raconté“) în timpul muncii psihanalitice: „Über *fausse reconnaissance* («dépjà raconté») während der psychoanalytischen Arbeit“, *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, I, 1913.

că acum pune amintirea primelor ca substitut pentru cea din urmă, executarea intenției.

O stare asemănătoare de fapt, probabil și același mecanism, prezintă „acțiunile presupus ratate“, numite astfel de Ferenczi.²² Credem că am uitat, rătăcit, pierdut ceva — un obiect — și ne putem convinge că nu am făcut așa ceva, că totul este în regulă. Vine o pacientă, de exemplu, înapoi în cabinetul medicului motivând că vrea să-și ia umbrela pe care a lăsat-o acolo, dar medicul observă că ea ține această umbrelă... în mână. A existat deci impulsul pentru un astfel de act ratat și acesta a fost suficient spre a substitui executarea lui. Făcând abstracție de această deosebire, actul presupus ratat poate fi echivalat cu cel real. El este însă, ca să zicem așa, mai ușor.

E) Când am avut deunăzi ocazia să-i prezint unui coleg cu pregătire filosofică niște exemple de uitări de nume însoțite de analiza lor, el s-a grăbit să replice: „Foarte frumos, dar la mine uitarea de nume are loc altfel.“ Nu putem să o luăm chiar atât de ușor; nu cred că acest coleg al meu se gândise vreodată până atunci la o analiză în cazul uitării de nume; nici nu a putut să spună cum are loc la el acest proces în mod diferit. Remarca lui atinge totuși o problemă pe care mulți vor înclina să o pună în prim-plan. Dezlegarea dată aici acțiunilor ratate sau întâmplătoare se potrivește în general sau numai în cazuri izolate, și dacă numai în cazuri izolate, care sunt condițiile în care poate să fie folosită ca explicație și pentru fenomenele făcute posibile într-un alt mod? Experiențele mele mă lasă baltă când trebuie să dau răspuns la această întrebare. Pot doar să atrag atenția că această situație trebuie să fie considerată rară, căci ori de câte ori am făcut proba la mine și la pacienții

²² *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, III, 1915.

mei, s-a putut dovedi în mod sigur așa ca în exemplele comunicate sau cel puțin au rezultat niște motive bune pentru a o presupune. Nu este de mirare dacă nu reușim de fiecare dată să găsim sensul ascuns al acțiunii simptomatice, întrucât amploarea rezistențelor interne care se opun soluției intră în discuție ca un factor decisiv. Nu suntem nici în stare să interpretăm la noi înșine sau la pacienți orice vis în parte; este suficient, pentru a confirma valabilitatea generală a teoriei, dacă putem să pătrundem măcar puțin în contextul care este acoperit, ascuns. Visul care se arată refractar la încercarea de a-l rezolva în ziua următoare lasă adesea peste o săptămână sau o lună să i se dezvăluie misterul, dacă o schimbare reală petrecută între timp a diminuat valențele psihice care se aflau în conflict între ele. Același lucru este valabil pentru soluționarea acțiunilor ratate și a celor simptomatice; exemplul de citire eronată „Im Faß durch Europa“ (la p. 134) dat ocazia să arăt cum un simptom la început irezolvabil al analizei devine accesibil dacă a scăzut *interesul real* față de gândul refutat.²³ Atâta timp cât a existat posibilitatea ca fratele meu să obțină înaintea mea titlul invidiat, eroarea de lectură menționată a rezistat la toate strădaniile repetate ale analizei; după ce s-a dovedit că această favorizare era improbabilă, mi s-a limpezit deodată drumul care a dus la soluționarea cazului. Ar fi deci incorect să susținem despre toate cazurile care rezistă analizei că au luat ființă prin alt

---

²³ De această problemă se leagă unele foarte interesante, de natură economică, ce țin cont de faptul că procesele psihice vizează obținerea plăcerii și suprimarea neplăcerii. Este o problemă economică deja cum devine posibilă reamintirea pe calea asociațiilor substitutive a unui nume uitat din cauza unui motiv de neplăcere. O frumoasă lucrare a lui Tausk („Entwertung des Verdrängungsmotivs durch Rekompense“, *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, I, 1913) arată pe baza unor exemple bune cum devine din nou accesibil numele uitat, dacă s-a reușit includerea lui într-o asociere accentuată de plăcere, care poate să contracareze neplăcerea care este de așteptat la reproducere.

mecanism psihic decât cel dezvăluit aici; pentru această presupunere ar mai fi nevoie și de alte dovezi decât cele negative. Și disponibilitatea general existentă probabil la oamenii sănătoși de a crede în altă explicație a actelor ratate și a acțiunilor simptomatice este lipsită de orice forță probatorie; ea este, după cum e normal, o manifestare a acelorași forțe psihice care au configurat secretul și care intervin de aceea și pentru păstrarea lui, împotrivindu-se elucidării lui.

Pe de altă parte, nu trebuie să trecem cu vederea că gândurile și emoțiile refulate nu-și găsesc în mod automat expresie în acțiuni simptomatice și ratate. Posibilitatea tehnică pentru o astfel de alunecare a inervațiilor trebuie să existe independent de ele; apoi ea este adesea exploatată de intenția refulatului de a se impune în mod conștient. Care sunt relațiile structurale și funcționale care se pun la dispoziția unei astfel de intenții este o problemă pe care diferite cercetări aprofundate ale filosofilor și filologilor au încercat să o stabilească pentru cazul actului verbal ratat. Dacă deosebim astfel la condițiile acțiunii ratate și simptomatice motivul inconștient de relațiile fiziologice și psihologice care-i vin în întâmpinare, atunci rămâne deschisă întrebarea dacă în cazul perimetrului sănătății mai există și alți factori care, ca motivul inconștient și în locul acestuia, pot să producă pe calea acestor relații acțiunile ratate și simptomatice. Nu este sarcina mea să răspund la această întrebare.

Nu este de altfel în intenția mea nici să mai exagerez diferențele dintre concepția psihanalitică și cea uzuală a actelor ratate, care sunt și așa destul de mari. Aș dori mai degrabă să trimit la cazurile în care aceste deosebiri își pierd mult din ascuțimea lor. În cazul celor mai simple și mai puțin frapante exemple de eroare de vorbire și de scriere, la care, de exemplu, sunt contrase

doar cuvinte sau sunt sărite cuvinte și litere, ne lipsesc niște interpretări mai complicate. Din punctul de vedere al psihanalizei trebuie să afirmăm că în aceste cazuri s-a manifestat o anumită tulburare a intenției, dar nu putem să indicăm de unde provenea tulburarea și ce scop avea. Căci ea nu a realizat altceva decât să-și vestească prezența. În astfel de cazuri vedem și cum un act ratat este favorizat prin asemănări fonetice și asocieri psihologice apropiate, lucru pe care noi nu l-am contestat vreodată. Este însă o cerință științifică ieftină ca asemenea cazuri rudimentare de eroare de vorbire și scriere să fie judecate după acelea mai bine evidențiate, a căror cercetare ne dă informații atât de indubitabile despre ceea ce determină producerea actelor ratate.

F) De la dezbaterile despre greșeala de vorbire încoace ne-am mulțumit să dovedim că actele ratate au o motivare ascunsă și ne-am croit cu ajutorul psihanalizei drumul spre cunoașterea acestei motivări. Natura generală și particularitățile factorilor psihici exprimați în actele ratate aproape că nu le-am luat până acum în considerare, în orice caz nu am încercat încă să le determinăm mai îndeaproape și să le examinăm legitimitatea. Nu vom încerca nici acum o rezolvare temeinică a problemei, căci primii pași ne vor fi învățat curând că în acest domeniu este mai bine să pătrundem din altă direcție.²⁴ Ne putem pune aici mai multe întrebări pe care vreau măcar să le menționez și să le delimitez perimetrul. 1) Care este conținutul și care este originea gândurilor și mișcărilor ce se vestesc prin acțiunile ratate și simptomatice? 2) Care sunt condițiile ca un gând sau o

---

²⁴ Această scriere este ținută cât se poate de populară, vrea doar să niveleze drumul, printr-o mulțime de exemplu, pentru ipoteza necesară a unor procese psihice *inconștiente și totuși eficiente* și evită toate aprecierile teoretice despre natura acestui inconștient.

mişcare să fie constrânse și puse în situația de a se sluji de aceste incidente ca mijloace de exprimare? 3) Se pot dovedi relații constante și clare între felul actelor ratate și calitățile a ceea ce este exprimat prin ele?

Încep prin a aduna niște material pentru a răspunde la ultima întrebare. La discutarea exemplelor de eroare de vorbire am considerat necesar să mergem dincolo de conținutul vorbirii intenționate și a trebuit să căutăm cauza tulburării de vorbire în afara intenției. Aceasta s-a evidențiat atunci într-o serie de cazuri și ea îi era cunoscută conștiinței vorbitorului. În exemplele aparent cele mai simple și mai transparente, o versiune diferită a aceluiași gând, care suna egal îndreptățită, era cea care tulbura exprimarea sa, fără ca să fi putut să indicăm de ce una fusese înăbușită, însă cealaltă răzbiise (contaminările lui Meringer și Mayer). Într-o a doua grupă de cazuri înăbușirea uneia dintre versiuni era motivată printr-o considerație care nu se dovedise însă suficient de puternică pentru a produce o reținere totală („s-au porcit să iasă la iveală“). Și versiunea reținută era în mod clar conștientă. Abia despre a treia grupă se poate afirma fără rezerve că aici gândul perturbator era diferit de cel intenționat și se poate stabili o diferențiere, după cum se pare, esențială. Gândul perturbator este fie legat de cel perturbat prin asocieri de gânduri (tulburare prin contradicție internă), fie îi este necorespunzător în ce privește natura sa, și printr-o asociere *exterioară* surprinzătoare este legat tocmai cuvântul perturbat cu gândul perturbator, care *adesea* este inconștient. În exemplele pe care le-am adus din psihanalizele mele întreaga vorbire stă sub influența unor gânduri devenite simultan active, dar complet inconștiente, care fie se trădează singure prin tulburare (*Klapperschlange* – *Kleopatra*), fie manifestă o influență indirectă, permițând ca diferitele părți ale vorbirii intenționate conștient să se perturbe

reciproc (*Ase natmen: Hasenauerstraße*; aici stau în fundal reminiscențe legate de francezi). Gândurile reținute sau inconștiente, de la care pornește tulburarea de vorbire, sunt de proveniența cea mai diversă. Așadar, o generalitate nu ne dezvăluie în nici o direcție această privire de ansamblu.

Examinarea comparativă a exemplelor de eroare de lectură și eroare de scriere duce la aceleași rezultate. Anumite cazuri par, ca și la eroarea de vorbire, să-și datoreze apariția unei munci de condensare care nu este motivată mai îndeaproape (de exemplu: *der Apfe*). Am dori să aflăm însă dacă nu trebuie totuși să fie îndeplinite condiții speciale, pentru ca o astfel de condensare, care este normală în travaliul visului dar greșită în gândirea noastră trează, să câștige teren, iar din exemplele ca atare nu obținem lămuriri în acest sens. Aș refuza să trag însă de aici concluzia că nu ar exista de fapt alte condiții decât, de exemplu, o scădere a atenției conștiente, căci știu din alte surse că tocmai acțiunile automate se caracterizează prin corectitudine și seriozitate. Aș dori mai curând să subliniez că aici, ca atât de frecvent în biologie, situațiile normale sau care se apropie de normal sunt obiecte mai nefavorabile cercetării decât cele patologice. Ce rămâne obscur în explicarea acestor tulburări foarte ușoare va căpăta lumină din câte sper eu prin elucidarea unor tulburări mai grave.

Nici în cazurile de eroare de lectură și scriere nu lipsesc exemplele care arată o motivare mai îndepărtată și complicată. „Im Faß durch Europa“ este o perturbare de citire care se elucidează prin influența unui gând îndepărtat, străin în esența sa, ce izvorăște dintr-o mișcare refulată de gelozie și ambiție, și folosește multiplul sens al cuvântului „Beförderung“ pentru legarea de tema indiferentă și inofensivă care a fost citită. În cazul *Burckhard* însuși numele este un asemenea cuvânt de substituție.

Este incontestabil că tulburările funcțiilor vorbirii se ivesc mai ușor și pun mai puține cerințe forțelor perturbatoare decât tulburările celorlalte acte psihice.

Pe un alt teren stăm când examinăm uitarea în sensul propriu-zis, adică uitarea unor evenimente trecute (uitarea de nume proprii și cuvinte străine, ca în Capitolele I și II, am putea să o distingem ca „scăpare“, uitarea de intenții ca „omisiune“, de această uitare *sensu strictiori*). Condițiile de bază ale procesului normal la uitare nu sunt cunoscute.²⁵ Suntem avertizați și că nu tot ce considerăm a fi uitat chiar și este. Explicația noastră are de-a face aici numai cu acele cazuri când uitarea produce la noi o surprindere, în măsura în care încalcă regula că lucrurile neimportante sunt uitate, în schimb cele importante sunt păstrate de memorie. Analiza exemplilor de uitare care par să necesite o explicație specială dă ca motiv al uitării de fiecare dată o neplăcere

---

²⁵ Despre mecanismul uitării propriu-zise pot face de exemplu următoarele menționări: materialul mnezic se află, în general, sub două influențe, condensarea și denaturarea. Denaturarea este opera tendințelor ce predomină în viața psihică și se îndreaptă mai cu seamă împotriva urmelor mnezice rămase eficiente afectiv, care se comportă mai rezistent împotriva condensării. Urmele devenite indifferente cad pradă fără contraapărare procesului de condensare, însă putem observa în plus că tendințele de denaturare își găsesc satisfacția la materialul indiferent, ele care acolo unde voiseră să se manifeste rămăseseră nesatisfăcute. Întrucât aceste procese ale condensării și denaturării se târâie pe niște perioade lungi în timpul cărora toate evenimentele proaspăt trăite acționează asupra prefacerii conținutului mnezic, suntem de părere că timpul este cel care face amintirile să devină nesigure și neclare. Probabil că la uitare nici nu este vorba despre o funcție directă a timpului. — Putem constata la urmele mnezice refulate că nu au aflat în decursul unor foarte lungi perioade de timp niciun fel de modificări. Inconștientul este în genere atemporal. Caracteristica cea mai importantă dar și cea mai surprinzătoare a fixării psihice este aceea că toate impresiile sunt, pe de o parte, păstrate în același chip în care fuseseră preluate, și în plus de asta și în toate formele pe care le-au dobândit în timpul evoluțiilor ulterioare, o relație care nu se poate explica prin nicio comparație din vreo altă sferă. Conform teoriei, orice stare anterioară a conținutului mnezic s-ar putea deci reconstitui pentru amintire, chiar dacă elementele sale au schimbat toate relațiile inițiale cu unele mai noi.

de a ne aminti ceva ce poate să trezească senzații dezagreabile. Ajungem la bănuiala că acest motiv tinde să se manifeste foarte general în viața psihică, dar este împiedicat prin alte forțe opuse să se impună oarecum sistematic. Amploarea și importanța acestei neplăceri mnezice față de impresiile penibile par să fie demne de cea mai atentă examinare psihologică; nici întrebarea ce condiții speciale facilitează în cazurile individuale uitarea la care se tinde în general nu poate fi desprinsă din acest context mai larg.

La uitarea unor intenții trece în prim-plan un alt element; conflictul numai presupus la refularea a ceea ce este penibil de amintit devine aici tangibil, și recunoaștem în analiza exemplurilor în mod regulat o contravoință care se opune intenției, fără să o suprime. Ca la actele ratate discutate anterior, recunoaștem și aici două tipuri ale procesului psihic; contravoința fie se întoarce direct împotriva intenției (când e vorba de intenții de o anumită importanță), fie este străină în natura ei de intenția însăși și stabilește legătura ei cu aceasta printr-o asociere *exterioară* (când e vorba de intenții aproape indiferente).

Același conflict stăpânește fenomenele apucării greșite. Impulsul care se manifestă în dereglarea acțiunii este adesea un contraimpuls, dar și mai frecvent unul absolut străin, care folosește numai prilejul de a se exprima în executarea acțiunii printr-o dereglare a acesteia. Cazurile în care dereglarea are loc printr-o contradicție internă sunt mai importante și vizează și acțiuni mai însemnate.

Conflictul interior se retrage apoi tot mai mult când este vorba despre acțiuni întâmplătoare sau simptomatice. Manifestările motorii neapreciate sau complet trecute cu vederea de conștiință servesc astfel exprimării unor felurite mișcări inconștiente sau reținute; ele

reprezintă de cele mai multe ori simbolic fantasme sau dorințe.

La prima întrebare, care este originea gândurilor și a mișcărilor ce se exprimă în actele ratate, se poate spune că într-o serie de cazuri originea gândurilor perturbatoare este ușor dovedibilă din mișcărilor reprimite ale vieții psihice. Sentimente și impulsuri egoiste, geloase, ostile, pe care planează presiunea educației morale, se servesc la oamenii sănătoși nu rareori de calea actelor ratate, pentru a-și manifesta cumva puterea lor existentă incontestabil, dar nerecunoscută de instanțe psihice mai înalte. Neîmpiedicarea acestor acțiuni ratate și întâmplătoare corespunde în bună parte unei tolerări comode a imoralului. Printre aceste mișcări reprimite, diferitele curente sexuale nu joacă un rol minor. Este o coincidență a materialului dacă în exemplele mele tocmai ele transpar atât de rar de sub gândul dezvăluit prin analiză. Întrucât am supus analizei mai cu seamă exemple din propria mea viață psihică, alegerea era de la început părtinitoare și orientată spre excluderea elementului sexual. Alteori par să fie obiecții și considerații cât se poate de inofensive cele din care izvorăsc gândurile perturbatoare.

Ne aflăm acum în situația de a răspunde la a doua întrebare, care sunt condițiile psihologice necesare pentru ca un gând să trebuiască să-și caute expresia nu în formă deplină, ci în una oarecum parazitară, ca modificare și tulburare a altuia. Conform exemplelor celor mai frapante de acte ratate este plauzibil se căutăm aceste condiții într-o relație cu capacitatea de conștientizare, în caracterul mai mult sau mai puțin pronunțat al „refulatului“. Dar urmărirea prin seria de exemple descompune acest caracter în indicii tot mai estompați. Tendința de a trece peste ceva din cauză că răpește prea mult timp și aprecierea că respectivul gând nu ține

propriu-zis de lucrul intenționat par să joace, ca motive pentru reprimarea unui gând care nu mai are atunci altă cale decât să se exprime prin tulburarea altuia, același rol ca și condamnarea morală a unei mișcări afective nesupuse sau derivarea din niște trăsături de gânduri complet inconștiente. Nu se poate obține în acest fel o înțelegere a naturii generale a condiționării actelor ratate și întâmplătoare. La aceste cercetări câștigăm un singur lucru important; cu cât este mai inofensivă motivarea actului ratat, cu cât este mai puțin respingător și deci mai puțin incapabil de conștientizare gândul care se exprimă în el, cu atât mai ușoară devine și rezolvarea fenomenului, dacă i-am acordat atenția noastră; cazurile cele mai ușoare de eroare de vorbire sunt observate imediat și corectate spontan. Acolo unde este vorba despre o motivare prin mișcări într-adevăr refulate, este nevoie pentru rezolvare de o analiză grijulie, care poate să se lovească și ea uneori de greutate și să dea greș.

Este deci foarte îndreptățit să se ia rezultatul acestei ultime cercetări ca un indiciu că explicația satisfăcătoare pentru condițiile psihologice ale acțiunilor ratate și întâmplătoare trebuie aflată pe un alt drum sau dintr-o altă direcție. Îl rog de aceea pe cititorul îngăduitor să vadă în aceste dezbateri semne ale suprafețelor rupte de pe care această temă a fost desprinsă destul de artificial dintr-un context mai vast.

G) Câteva cuvinte trebuie să indice cel puțin direcția spre acest context mai larg. Mecanismul acțiunilor ratate și întâmplătoare, așa cum l-am cunoscut noi prin aplicarea analizei, arată în punctele cele mai esențiale o concordanță cu mecanismul formării viselor, pe care l-am dezbătut în Capitolul „Travaliul visului“ al cărții mele despre interpretarea viselor. Condensările și formațiunile de compromis (contaminările) le găsim

atât aici, cât și acolo; situația este aceeași — că niște gânduri inconștiente se exprimă pe căi neobișnuite, prin asocieri externe, ca modificare a altor gânduri. Inepțiile, absurditățile și erorile conținutului visului, ca urmare a cărora visul de abia de este recunoscut ca produs al activității psihice, iau naștere în același mod — desigur cu o utilizare mai liberă a mijloacelor existente — ca și greșelile obișnuite ale vieții noastre cotidiene; aici, ca și acolo *aparența de funcție incorectă se rezolvă prin interferența specială a două sau mai multe activități corecte*. Din această întâlnire se poate trage o concluzie importantă: modul specific de lucru, a cărui performanță cea mai izbitoare ne apare în conținutul visului, nu trebuie explicat prin starea de somn a vieții psihice, odată ce deținem în acțiunile ratate niște mărturii atât de bogate pentru eficacitatea lor în timpul stării de veghe. Aceeași corelație ne interzice și să considerăm decăderea profundă a activității psihice, stările patologice ale funcției drept condiția acestor procese psihice care nouă ne apar ca anormale și stranii.²⁶

Aprecierea corectă a muncii psihice ciudate, care duce atât la apariția actului ratat, cât și a imaginilor onirice, ne este înlesnită doar dacă am aflat că simptomele psihonevrotice, mai cu seamă formațiunile psihice ale isteriei și nevrozei obsesionale, repetă în mecanismul lor toate trăsăturile esențiale ale acestui mod de lucru. În acest loc am putea înnodea deci continuarea cercetărilor noastre. Noi mai avem însă un interes special ca să privim acțiunile ratate, întâmplătoare și simptomatice în lumina acestei ultime analogii. Dacă le echivalăm activităților psihonevrozelor, simptomelor nevrotice, atunci capătă sens și fundament două afirmații adesea reiterate, că granița dintre norma nevrotică și anormalitate este una fluctuantă și că noi cu toții suntem puțin

---

²⁶ Cf. în acest sens *Traumdeutung*.

nervoși. Ne putem construi diferite tipuri de atare nervozitate doar sugerată — de *formes frustes* ale nevrozelor — înaintea oricărei experiențe medicale: cazuri în care apar numai puține simptome sau în care acestea se manifestă rareori sau nu în mod violent, deci în care atenuarea este transpusă în numărul, în intensitatea, în extinderile temporale ale manifestărilor patologice; dar poate că nu am ghici tocmai tipul care pare să ne mijlocească cel mai frecvent trecerea de la sănătate la boală. Căci tipul care ni se prezintă nouă, ale cărui manifestări de boală sunt actele ratate și acțiunile simptomatice, se caracterizează prin faptul că simptomele sunt transpuse în acțiunile psihice cel mai puțin importante, în timp ce tot ceea ce poate pretinde o valoare psihică mai înaltă se desfășoară fără nici un fel de perturbare. Localizarea contrară a simptomelor, ivirea lor în activitățile individuale și sociale cele mai importante, așa încât sunt capabile să tulbure ingerarea hranei și raportul sexual, munca profesională și sociabilitatea revin cazurilor severe de nevroză și le caracterizează pe acestea mai bine decât, eventual, varietatea sau vivacitatea manifestărilor de boală.

Însă caracterul comun al cazurilor mai ușoare ca și al celor mai grele, la care participă și acțiunile ratate și întâmplătoare, constă în *reductibilitatea fenomenelor la un material psihic nereprimat în totalitate, care a fost respins de conștiință, fără a i se fi răpit totuși orice capacitate de a se manifesta.*

